David Horowitz

Från Jalta till Vietnam:
En kritisk granskning av USA:s utrikespolitik

Original: *The Free World Collossus* (1965)
Översättning: Hans Dahlberg
1:a svenska uppl. 1966 (kom ut i minst 3 upplagor, den sista 1970)

Innehåll

Inledning ... 1
Första delen: Från allierad till stridande, 1945-49 ... 7
Kronologi ... 7
Bakgrunden ... 8
Motsättningar och skapandet av FN ... 10
De gamla förbindelserna och de nya ... 16
Gemenskapens upplösning ... 22
Mellanspel: Grekland ... 29
Det kalla kriget börjar ... 31
Tillbakablick ... 40
Andra delen: Den fria världens ledare, 1950-63 ... 46
Sammansvärjningen hålls tillbaka ... 46
Tillbakahållandet som blev befrielse: Korea ... 55
Vietnam ... 70
Kuba ... 81
Förenta staterna och den underutvecklade världen ... 89
Tredje delen: Under Damokles svärd, 1945-63 ... 104
I. Tillbakahållande och befrielse ... 104
Europas delning ... 105
Atombomben ... 116
Östeuropa 1949-56 ... 126
II. Smärtsamma omvärderingar ... 134
Lippmann, Kennan och Sputnik ... 134
Dogmer och lösgörandets strategi ... 140
III. Eisenhower-åren ... 150
Misslyckandet att skapa fred ... 150
Toppmöteshaverierna ... 154
Kärnvapenstrategin och ”robotklyftan” ... 159
IV. Kennedy-åren ... 165
Att skapa styrkesituationer ... 166
Ändringar i maktbalansen ... 174
Kubakrisen ... 182
V. Avspänning och efteråt ... 191
Kärnvapenvila ... 192
Enhetligheten i USA:s program i det kalla kriget ... 198

Inledning

Det främsta amerikanska offret för det kalla kriget kanske har varit känslan för historien. Detta sår i det amerikanska intellektet har till största delen förblivit ouppmärksammat. Försummar man det utsätter man sig dock för risken att ådra sig den kräftsvulst som kallas cynism. Ty känslan för historien är västerns profana samvete, den moraliska och intellektuella drivfjädern som sätter oss i stånd att öppet acceptera innebörden i Audens klassiska rader om förfallet i Hongkong i slutet av trettiotalet:

> Vi kan ej göra anspråk på en högre vilja
> För vad vi är, vi får oss själva skylla.

Historien är vittnesbördet om människans försök att förvandla det verkliga till det ideala. Därför är den en spegel där människan kan se sig själv i ögonen. Sålunda är känslan för historien inget mindre än det ärlighetsbegrepp som får oss att ta mått på våra prestationer.

William Appleman Williams

Varje krig frammanar myter som tjänar till att rättfärdiga och vidmakthålla det. Det kalla kriget utgör inget undantag. I bägge läger har historiska legender, som förlänar oantastlig rättfärdighet åt den egna sidans viktigaste handlingar och identifierar den egna saken med hela mänsklighetens väl, länge varit förhärskande i det allmänna medvetandet.

Den ena sidans myter börjar framstå i en riktigare dager först när de betraktas från den andra sidan. Sedda från den egna sidan bibehåller de ståndaktigt skenet av sanning. I en sådan situation är det historikerna i de bägge lägren som behärskar möjligheterna till en upplysning som är av mer än akademisk betydelse. Ty dessa myter har begagnats till att rättfärdiga förtryck i frihetens namn och förlänga konflikter i fredens namn. Vidare verkar det troligt att de möjligheter som erbjuds under den rådande avspänningen mellan Förenta staterna och Sovjetunionen kommer att förspillas och utsikterna till fred fördunklas, om inte myterna från två årtionden av kallt krig kan ersättas med ett synsätt och en politik som är fastare rotade i verkligheten.

Det är historikerna som, i växlande utsträckning, har tillgång till urkunder vilka de kan begagna för att urholka dessa fantasifoster och skapa en grund på vilken verklig rättvisa och sanna överenskommelser kan byggas. Det är vidare i västern som sådana urkunder är lättast tillgängliga och i västern som en sådan omvärdering lättast skulle få verkan. Att en sådan strävan inte bara är möjlig här, utan nödvändig, visas kanske bäst av den amerikanska hållningen vid tiden för Kubakrisen 1962.

Den 23 oktober 1962 talade Adlai Stevenson till FN:s säkerhetsråd. Det var vid en tidpunkt av stor internationell fara. Förenta staterna hade just upprättat en flottblockad mot republiken Kuba i ett försök att säkerställa bortförandet av de ryska robotarna från ön. Med denna åtgärd hade Förenta staterna gått förbi FN och ignorerat FN-stadgans grundläggande princip, som föreskriver medlemmarna att lösa tvister genom fredliga förhandlingar.

Stevensons tal utgjorde därför ett försök att förklara och rättfärdiga den handlingslinje Förenta staterna slagit in på. För att göra detta gick han igenom det kalla krigets historia och försökte påvisa att ryssarna hade satt sig i sinnet att riva ned den världsordning som förutsågs i FN-stadgan – och menade sålunda att man inte alltid kunde behandla dem inom ramen för stadgan:

> Fakta ligger i öppen dag: fördrag, överenskommelser, löften och de internationella förbindelsernas moralregler utgjorde aldrig några hinder för Sovjetunionen under Stalin ... Ingen kan ifrågasätta att regeringschefen Chrusjtjov har ändrat på mycket i Sovjetunionen ... Men det är en sak han inte har ändrat – och det är denna grundläggande strävan att utplåna stadgans värld, att tillintetgöra hoppet om en mångfaldens världsordning ... världen har ännu inte sett ... förändringar i Sovjets utrikespolitik. Det är detta som har kastat en skugga över världen sedan slutet av andra världskriget – som har fördunklat vårt hopp om fred och framsteg, som har tvungit de nationer som är beslutna

> att försvara sin frihet att vidta åtgärder i självförsvar. Under dessa bemödanden har oundvikligen ledarskapet i stor utsträckning fallit på Förenta staterna.

Sålunda görs Sovjetunionen i Stevensons resonemang ensidigt ansvarig för det ”fördunklade hoppet om fred och framsteg” alltsedan andra världskriget. Förenta staterna självt framstår i motsatt dager:

> Vårt svar på den obarmhärtiga sovjetiska expansionslustan har antagit många former.
>
> Vi har lojalt försökt att stödja Förenta nationerna, att vara trofasta mot stadgans världsbild och att bygga upp ett fungerande system som verkar, och inte endast talar, för fred.
>
> Vi har aldrig vägrat att förhandla. Vi har suttit vid konferens efter konferens och sökt fredliga lösningar på hotande konflikter.

Naturligtvis kan Stevensons tal betraktas som bara ett exempel bland andra på den retorik som har blivit tradition i politiska sammanhang eller som en mycket skicklig försvarsadvokats sammanfattning av sin klients sak. Men då hans ord framlades inför den internationella opinionens domstol i ett ögonblick då världen vacklade på randen av en ofattbar kärnvapen-katastrof, fick de en mer betydelsefull och omfattande innebörd: de utgjorde de skäl med vilka Förenta staternas regering rättfärdigade sitt handlingssätt när den satte civilisationens framtid på spel och just därför var de ett konkret uttryck för kärnpunkten i det amerikanska engage-manget i det kalla kriget.

Det råder knappast något tvivel om att de flesta politiska ledare i Förenta staterna och majoriteten av amerikaner instämmer i Stevensons tolkning av tvistefrågorna i det kalla kriget och konfliktens vidare utveckling. Denna allmänna enighet verkar i sin tur som en begränsande faktor på utvecklingen av den amerikanska politiken – och på Amerikas förmåga att ta vara på de möjligheter till fred som den pågående avspänningen erbjuder.

Nödvändigheten att genomföra denna studie av Förenta staternas politik under det kalla kriget kan därför antydas genom att man kort skärskådar Stevensons viktigaste försvarsargument för Förenta staternas ingripande i Kubakrisen – hans påstående att Amerika aldrig hade vägrat att förhandla om sina meningsskiljaktigheter med en bråkig och motsträvig Sovjetunion. Detta betraktelsesätt är nämligen knappast hållbart inför historiska fakta.

Det bör först observeras att det var president Truman och inte marskalk Stalin som 1945 på egen hand gjorde slut på mötena mellan de tre stora och sålunda inledde en tioårsperiod under vilken det inte inträffade något möte mellan statscheferna i Förenta staterna och Sovjet. Det var vidare den amerikanska utrikesministern Dean Acheson som 1950 inlade sitt veto mot det förslag om en toppkonferens mellan Truman och Stalin som hade blivit framlagt av Churchill och andra vid en tidpunkt, då den ryske diktatorn hade antytt sig vara villig att delta i sådana överläggningar. Av betydligt mer avgörande betydelse än dessa enskilda exempel (och de kan lätt mångfaldigas[1]) var den grunduppfattning på vilken Förenta staternas utrikespolitik under det kalla krigets kritiska år – 1947 och därefter – baserades:

> I botten på [utrikesdepartementets[2]] tänkande i fråga om de rysk-amerikanska förbindelserna och under Trumandoktrinens alla idéer finns det en tro på att det är omöjligt att nå en uppgörelse om de tvistefrågor som frammanats av detta [kalla] krig ... [Utrikesdepartementet] har kommit till den slutsatsen att det enda vi kan göra är ”att hålla tillbaka” Ryssland till dess Ryssland förändras, upphör att vara vår rival och blir vår partner.

---

[1] ”Bilaterala överläggningar mellan vårt land och Ryssland har länge varit ett mål för Kremls politik och det har länge varit ett av våra mål att undvika sådana” – Bröderna Alsop, *New York Herald Tribune*, 12 dec. 1949, citerat av D. F. Fleming i *The Cold War and Its Origins*, New York och London 1961.

[2] Denna passage är tagen från Walter Lippmanns kritik av George Kennans ”X”-resonemang. Men som Lippmann också påpekar i sin kritik, så var Mr X chef för utrikesdepartementets politiska planeringsgrupp och publiceringen av hans artikel var ”en händelse som tillkännagav att utrikesdepartementet hade bestämt sig för, ... att avslöja ... de värderingar, beräkningar och slutsatser på vilka departementet *grundade sina planer”*. (se s. 177)

> Denna slutsats är, syns det mig, helt obefogad. Diplomatins historia är historien om förbindelser mellan rivaliserande makter som politiskt inte stod på förtrolig fot med varann och som inte var benägna att följa maningar med samma innebörd. Ändå har man nått överenskommelser ... att tro att rivaliserande och sinsemellan ovänligt sinnade makter inte kan förmås till en uppgörelse är att glömma vad diplomatin går ut på.[3]

När demokraterna efterträddes av republikanerna 1952 kom utrikespolitiken under ledning av John Foster Dulles, en man vars aversion mot förhandlingsuppgörelser är tillräckligt ökänd för att inte i detta sammanhang kräva exakt dokumentation.

Sålunda hade inte bara ambassadör Stevenson i hög grad fel i sin karaktäristik av Förenta staternas grundläggande hållning i det kalla kriget. Viktigare är att det ensidiga ingripande som Förenta staterna gjorde i Kubakrisen var typiskt, och inte onormalt, för de amerikanska åtgärderna i det kalla kriget. Hade Förenta staterna verkligen bundit sig för stadgans anda, som Stevenson försäkrade att det gjort, så skulle man under de två år som föregick robotkrisen inte ha tvingat fram en handelsspärr mot Kuba, vägrat att förhandla om viktiga meningsskiljaktigheter, finansierat och främjat sabotageraider och arrangerat en stor invasion av landsflyktiga från ön. Alla dessa handlingar stod fullständigt i strid med FN-stadgan och vad som än kan sägas om Sovjets åtgärder, så kan man inte hävda att Kuba hade handlat på något liknande sätt gentemot Förenta staterna.

Detta Amerikas misslyckande att skärskåda sig självt gäller inte bara sådant som förhandlingsuppgörelser och internationell rätt. Det är inte heller begränsat till uttalanden av amerikanska talesmän inför FN. När framlidne John F. Kennedy 1960 drev sin kampanj inför presidentvalet, förklarade han: ”Hela mänsklighetens sak är Amerikas sak ... vi är ansvariga för upprätthållandet av friheten världen runt.”

Ett år senare höll den framstående brittiske historikern Arnold Toynbee en serie föreläsningar i Förenta staterna där han radikalt bestred denna åsikt:

> ... Amerika är i dag ledare för en världsomfattande antirevolutionär rörelse till försvar för hävdvunna intressen. Det representerar i dag vad Rom representerade. Rom stödde konsekvent de rika mot de fattiga i alla främmande samhällen som kom under dess inflytande; och eftersom de fattiga hittills alltid och överallt har varit betydligt mer talrika än de rika, ledde Roms politik till stora skillnader mellan människor, till orättvisa och till minsta lycka för största antal. Amerikas beslut att uppta Roms roll har skett avsiktligt, om jag har förstått saken rätt.[4]

Mellan Kennedys och Toynbees värderingar finns det en klyfta som de flesta amerikaner och kanske de flesta västerlänningar finner svårt att överbrygga. Där det inte helt enkelt beror på brist på information, har denna klyfta skapats av de mytologiska uppfattningar som ligger under det amerikanska tänkandet om det kalla kriget. Det är min förhoppning att denna studie, genom en undersökning av den fantasibetonade grund som de västliga myterna kring det kalla kriget vilar på, skall bidra till att lägga grunden för en mer exakt förståelse av Förenta staternas roll under det kalla krigets årtionden.

De motstridiga uppfattningarna hos Kennedy och Toynbee erbjuder en god utgångspunkt för ett sådant företag. De belyser i väsentliga drag ett problem vars existens, om också inte betydelse, redan är allmänt erkänd av västliga observatörer. Detta problem skapas av den skillnad som, inom ramen för det kalla kriget, tycks föreligga mellan Förenta staternas program för Västeuropa och dess roll i den underutvecklade världen (inklusive Grekland, Portugal och Spanien). För medan Förenta staterna i Västeuropa kunde identifiera sig med återuppbyggnad och försvar av demokratiska samhällen, så satte det i den underutvecklade världen med få undantag sin enorma kraft bakom obarmhärtiga diktaturer som gjorde motstånd mot även de

---

[3] Walter Lippmann *The Cold War*, 1947.
[4] Arnold Toynbee, *America and the World Revolution*, 1961.

minsta framsteg och förändringar.[5]

Den motsägelse som framgår av dessa fakta har vanligen bortförklarats med hänvisning till de underutvecklade områdenas ”efterblivenhet”. Denna ”efterblivenhet” är, hävdas det, det verkliga ursprunget till de reaktionära diktaturregimer som har utvecklats och blomstrat under Förenta staternas förmynderskap i dess områden. Bortsett från alla tvivelaktiga antaganden och uppfattningar bakom denna tes är det, uppenbart, att en inhemsk ”efterblivenhet” inte kan fås att bortförklara dem av Förenta staternas handlingar i många av de underutvecklade länderna som bekräftar Toynbees tes.

I Sydvietnam t. ex. var Förenta staternas ansvar för upprättandet av Ngo Dinh Diems förtryckarregim 1954 både öppet och oinskränkt. Ngo Dinh Diem var inte en diktator som USA blev påtvingat, utan en som den amerikanska regeringen valde ut och vars brutala konsolidering av sin makt gentemot demokratiska oppositionsgrupper den inte bara biföll, utan också gjorde möjlig genom sitt stöd. En korrespondent för London-tidningarna *Economist* och *Sunday Times* skrev 1957 när Diems isolering från den vietnamesiska befolkningen redan gav återverkningar:

> … Diems problem består i att han inte är en ledare som bara har blivit hjälpt av västern; han har skapats av västern. Kejsaren, Bao Dai, utnämnde honom, men det var bara en formell åtgärd. Det var Bidault och Dulles som valde ut honom och satte honom på plats. Det tvivelaktiga ordet ”marionett”, som så ofta använts av bägge sidor i propagandakriget, är i det här fallet bokstavligen sant, ... Att han handlat mot västliga råd vid flera tillfällen motsäger inte detta.[6]

Ett ännu mer betydelsefullt exempel är kanske Guatemala. I Guatemala var det nämligen inte någon inhemsk ”efterblivenhet” som gjorde slut på tio års obrutet demokratiskt styre, utan en av USA anordnad kupp. Under de elva år som gått sedan kuppen har Guatemalas krigsmakt utövat ett effektivt styre i landet genom först en diktatur, därpå valfusk och från våren 1963 en militärjunta. Alla tre regimerna har erkänts och stötts med omfattande ekonomisk och militär hjälp av Förenta staterna.

Vad som hittills sagts antyder uppgiften för denna studie. Den består i att skaffa en överblick över Förenta staternas viktigaste handlingar i det kalla kriget (från Roosevelts död till Kennedys) och formulera några av de centrala frågor som väcks av detta material. Framför allt försöker den påvisa att de två exempel som anförts ovan inte är isolerade händelser, utan att de ingår i ett sammanhängande mönster för den amerikanska politiken i de underutvecklade områdena. Vidare kan detta mönster sammanställas med den amerikanska politiken i Europa (särskilt med Förenta staternas motstånd mot en förhandlingsuppgörelse) och det kan påvisas att de i grunden stämmer överens, trots motsägelser på ytan.

Första delen innehåller därför en redogörelse för den period då det kalla kriget kom till i Europa. Den skiljer sig väsentligt från de rättrogna redogörelserna och granskar i vad mån den allmänt vedertagna uppfattningen, enligt vilken den amerikanska politiken främst är ett svar på trycket från den samvetslösa ryska expansionismen, verkligen är tillämplig. Andra delen beskriver de viktigaste internationella åtgärderna inom ramen för det amerikanska programmet i det kalla kriget från Korea till Kuba, varvid giltigheten i Toynbees tes påvisas och den amerikanska politikens misslyckande att komma i överensstämmelse med vad som vanligen antas vara dess syften understryks. Tredje delen, slutligen, går igenom den viktigaste bakgrunden till dessa händelser och till den nu pågående fasen i det kalla kriget, nämligen

---

[5] När Kennedy 1960 gjorde sitt uttalande om Förenta staternas ansvar för upprätthållandet av friheten världen runt, var amerikansk hjälp och amerikanskt stöd troligen den avgörande faktorn för upprätthållandet av diktaturregimer i Spanien, Grekland, Turkiet, Thailand, Formosa, Sydvietnam, Sydkorea och Pakistan. Förenta staterna var en viktig bidragsgivare till andra diktaturer och polisstater i Iran, Saudiarabien, Libanon, Marocko, Sydafrika, Nicaragua, Paraguay och Haiti. Dessutom utövade Förenta staterna sin egen militärdiktatur över Okinawa och tillhörande öar femton år efter Hiroshima och åtta år efter det japanska fredsslutet.

[6] David Hotham i *Viet-Nam: The First Five Years*, ed. R. Lindholm, Mich. State, Univ. Press, 1959.

utvecklingen av Förenta staternas närmanden till Sovjetunionen och problemet med det delade Europa i efterkrigsvärlden. Endast på grundval av en sådan analys är det möjligt att sammanföra det som framkommit i de tre delarna av denna studie och konstatera den bakomliggande enhetligheten i Förenta staternas utrikespolitik under det kalla kriget.

Analyserna i tredje delen tar hänsyn till en faktor som tidigare inte har blivit tillräckligt behandlad i sin egenskap av politisk determinant, trots att den haft en avgörande inverkan på det kalla krigets kraftspel. Det är atombomben och de kärnvapen som följt efter den. Själva utvecklandet av dessa vapen, den genomgripande förändringen av deras slagkraft och deras ökade antal har utövat ett djupgående inflytande på den politiska utvecklingen efter andra världskriget. Den skribent som först insåg och analyserade den fulla betydelsen av denna faktor var P. M. S. Blackett, innehavare av den amerikanska Order of Merit för sin medverkan till det allierade försvaret under andra världskriget och nobelpristagare i fysik. Han publicerade 1948 en nu klassisk studie med titeln *The Political and Military Consequences of Atomic Energy* och har därefter skrivit flera utomordentliga böcker i detta väsentliga ämne.

De tekniska framstegen sedan 1948 har givit till fortsatt resultat nya militära möjligheter, nya strategiska system och förändrade politiska situationer. Det mest betydelsefulla av dessa framsteg var uppsändandet av Sputnik 1957. Det fastslog på ett dramatiskt sätt hur långt Sovjetunionen hade kommit i fråga om interkontinentala robotar och därmed bekräftades att Förenta staterna för första gången utan tvivel självt hade blivit sårbart.

Hittills har inget försök gjorts att sammanställa resultaten från studierna av denna strategiska utveckling med det kalla krigets diplomatiska historia, en sammanställning som Blackett själv har efterlyst. Vilken vittomfattande betydelse en sådan sammanställning har, visar analyserna av *containment* (tillbakahållande) (1947) *disengagement* (lösgörande) (1957) och Kubakrisen (1962) som återfinns i tredje delen. Oavsett om dessa analyser förfaller riktiga eller inte, framgår det tydligt att ingen kritisk vändning i världshändelserna fullt kan förstås utan att man har inblick i det aktuella balansförhållandet i fråga om kärnvapen.

Följande redogörelse för det kalla krigets utveckling kommer oundvikligen att förefalla ensidig för många. Utan tvivel kommer en del läsare att tycka att jag bara har kastat om de väsentliga värderingarna i den ortodoxa version som jag gripit mig an med att kritisera, att jag, i ett försök att korrigera en tolkning av händelserna enligt vilken den amerikanska politiken i det kalla kriget främst och djupast framstår som ett svar på Sovjets strategi, har gått över till den andra ytterligheten och tillskrivit de amerikanska ledarna samma monopol på initiativet som västliga kommentatorer vanligen tillräknar härskarna i Kreml.

Det är överflödigt att påpeka att sådana förenklade föreställningar om de internationella händelsernas invecklade kraftspel visserligen kan erbjuda en stomme för politiska broschyrer och officiella vitböcker, men att de inte har någon plats i seriösa historiska studier, vilkas avsikt är att förstå konflikter och inte bara angripa en särskild sida av dem. I den mån de historiska tolkningarna i föreliggande arbete kan missförstås såsom ett försök att stödja sådana felaktiga idéer, är det viktigt att granska åtminstone den mest närliggande källan till missförstånd.

Den består i att tonvikten i denna studie ligger på amerikansk utrikespolitik i det kalla kriget. Men även om jag hade försökt att presentera en fullständig redogörelse för rysk utrikespolitik under denna period, med större uppmärksamhet fästad vid dess dynamiska egenskaper, så tror jag inte att detta skulle ha ändrat grunddragen i min analys. För vad som jag framför allt annat har försökt att slå fast och som praktiskt taget har förbigåtts i tidigare studier av det kalla kriget är att maktförhållandena under den första efterkrigsperioden var sådana, att Förenta staterna fick så gott som monopol på de *strategiska* avgöranden vilka skulle påverka den

grundläggande strukturen i de internationella förbindelserna under efterkrigsperioden[7]. Omvänt var härskarna i Kreml. *vilka deras långsiktiga intentioner än var*, genom samma brist på maktbalans tvungna att vidta åtgärder av främst taktisk betydelse

Detta innebär inte att Sovjets handlingar skulle ha varit utan betydelsefulla följder för det kalla krigets utveckling. Det innebär inte heller att de amerikanska ledarna skulle ha haft obegränsad rörelsefrihet vid sitt val av strategisk politik. När viktigare politiska program en gång antagits sätter de ofta egna krafter i rörelse. Sålunda tvangs Trumanregimen att totalt kasta om sin Kinapolitik 1950 till följd av tryck som alstrats i den politiska atmosfär, som skapats genom dess tidigare europeiska strategi (se Kap. VII).

Vad jag har försökt påvisa är att det kalla krigets struktur (som ett ”kallt krig”) skapades genom en serie politisk-taktiska beslut i Washington 1945-47, som fick sin ”klassiska” formulering i Trumandoktrinen. Detta innebär i sin tur att om t. ex. Lippmanns strategisk-politiska rekommendationer hade antagits av Washington som ett alternativ till tillbakahållandets politik, kan det betraktas som säkert (med de begränsningar alla sådana hypoteser har) att Europa inte skulle vara delat i dag. Vidare kunde vid den tid då de centrala strategiska beslut träffades, som kom att ingå i Trumandoktrinen, trycket från den ryska expansionen endast ha varit en förevändning för, inte en orsak till politiken (vilket också utvisas av att Lippmann kunde lägga fram en alternativ politik). Slutligen kunde Sovjetunionen på grund av sin svaga maktposition – vilka dess långsiktiga intensioner än var – inte självmant ha tagit risken att som reaktion provocera fram just de åtgärder som blev innebörden av Förenta staternas politik. Det är i denna bemärkelse som jag talar om att en strategisk valfrihet stod dem som utformade den amerikanska politiken, men däremot inte deras kolleger i Kreml, till buds.

En fullständig redogörelse för det kalla kriget (vilket föreliggande studie inte försöker sig på att vara) skulle naturligtvis ha met att säga om det taktiska kraftspelet än vad som görs här. Den ryska taktikens inflytande på europeisk politik är till exempel ett ämne av stor vikt, inte bara för det ljus det kastar över sättet på vilket det kalla kriget växte fram, utan också på grund av vad det antyder om den framtida utvecklingen. Jag har begränsat diskussionen av dessa synpunkter till ett nödvändigt minimum bara för att hindra denna volym från att bli alltför stor. Jag har ansett det berättigat att följa en sådan linje på grund av det företräde strategin vanligen skaffar sig över taktiken och på grund av att den amerikanska styrkans enorma överlägsenhet under det kalla krigets period (och framför allt under de första åren) har gjort landets strategiska beslut ännu mer bindande för hela världen än vad som annars skulle ha varit fallet.

[7] Under hela loppet av det kalla kriget har Förenta staterna t. ex. varit den enda makt i stånd att finansiera ett av FN administrerat internationellt utvecklingsorgan, som kunde befria utvecklingsländerna från de påtryckningar, som utövas genom politiskt administrerad hjälp, om att de skall inträda i något av de förefintliga maktblocken. Frånvaron av ett sådant organ har varit av mycket stor betydelse för utformningen av de internationella förbindelsernas struktur under efterkrigsperioden och har i själva verket gjort det kalla krigets inträngande i ”den tredje världen” oundvikligt. Kärnpunkten är att den rådande fördelningen av ekonomisk makt i världen har givit Förenta staterna, och endast Förenta staterna, den strategiska valfriheten att skapa eller spärra vägen för ett sådant or gan. Förenta staternas motstånd mot FN:s särskilda fond (SUNFED) innebär ett strategiskt avgörande av stor betydelse, som andra makter inte kan träffa.

Första delen: Från allierad till stridande, 1945-49

…det var Förenta staterna och Storbritannien som först skakade den pansrade näven, som först upphävde de kollektiva besluten ...

Elliot Roosevelt, 1946

Bilden av ett stalinistiskt Ryssland som var i god balans och längtade efter att angripa västern och endast avskräcktes därifrån genom vårt innehav av atomvapen, var till stor del en skapelse av västerns fantasi, gentemot vilken en del av oss som kände närmare till ryska förhållanden under årens lopp förgäves försökte göra oss hörda.

George Kennan, 1956

Kronologi

4-11 februari 1945	Jalta-konferensen
12 april 1945	Roosevelt dör
23 april 1945	Mötet i Vita huset
25 april 1945	FN-konferensen börjar i San Fransisco
8 maj 1945	Kriget i Europa slutar
25 maj 1945	Harry Hopkins anländer till Moskva
5 juli 1945	Polska regeringen erkänns av västmakterna
16 juli 1945	Framgångsrikt atomprov vid Alamogordo, New Mexico
17 juli 1945	Potsdam-konferensen börjar
6 augusti 1945	Hiroshima
8 augusti 1945	Ryssland förklarar krig mot Japan
9 augusti 1945	Nagasaki
14 augusti 1945	Japan kapitulerar
18 augusti 1945	Byrnes angriper valfusket i Bulgarien
September 1945	Utrikesministerrådet sammanträder i London
December 1945	Utrikesministerrådet sammanträder i Moskva
5 mars 1946	Churchills tal om järnridån i Fulton, Missouri
April–juli 1946	Ryssland lämnar Iran efter påtryckningar av FN
Oktober 1946	Överenskommelse om fredsfördrag för nazistiska satelliter
10 mars 1947	Moskva-konferensen
12 rnars 1947	Truman-doktrinen presenteras
Mars–augusti 1947	Kommunisterna spränger det styrande partiet i Ungern
5 juni 1947	Marshallplanen presenteras
2 augusti 1947	Ryssland tillbakavisar Marshallplanen
5 oktober 1947	Kominform bildas
25 februari 1948	Statskuppen i Tjeckoslovakien
Juni 1948	Kominform utesluter Jugoslavien
Juni 1948-maj 1949	Berlinblockaden
Mars-augusti 1949	NATO bildas

Bakgrunden

Varje försök att klargöra det kalla krigets omedelbara bakgrund måste utgå från att Förenta staterna och Sovjetunionen, tillsammans med Storbritannien, en gång samarbetade i en krigsallians och att Förenta staterna inom denna allians spelade en medlande roll mellan de bägge andra makterna. Det är av central betydelse att minnas existensen av denna praktiskt fungerande allians, om man vill förstå de följande händelserna, för den visar att USA och Sovjet faktiskt förmådde samarbeta om en farlig och svår uppgift, och det under ett skede då Stalin hade fast kontroll över den ryska utrikespolitiken. Detta samarbete var visserligen hopsvetsat av stundens nödvändighet, men det upprätthölls under en tid av stor nationell fara för de medverkande makterna mitt under händelser som påverkade hela Europas framtid. Under sådana omständigheter bör det inte förvåna att alliansen utsattes för betydande spänningar och påfrestningar.

Bara en månad innan Roosevelt dog tycktes den värsta av dessa konflikter, det berömda ”Bern-intermezzt”, rent av hota alliansens existens. När ryssarna fick höra att fältmarskalk Alexander skulle möta general Kesselring i Bern i Schweiz för att diskutera villkoren för tysk kapitulation i Italien, blev de ryska ledarna övertygade om att de allierade hade för avsikt att göra en separatfred som skulle möjliggöra att tyska trupper överfördes till östfronten. Roosevelt blev djupt kränkt av Stalins anklagelser och av att diktatorn fortsatte att hävda att hans påståenden var riktiga trots presidentens förnekande. Slutligen godtog Stalin en skarpt formulerad skrivelse från Roosevelt där han försäkrades om att hela ”intermezzot” var nazisternas verk. Stalin skrev att han aldrig tvivlat på Roosevelts hederlighet och pålitlighet och den 11 april, dagen innan han dog, tackade Stalin Roosevelt och sade:

> Det får inte under några omständigheter förekomma någon ömsesidig misstro, och smärre missförstånd av detta slag bör inte uppstå i framtiden ...

Sålunda var ett praktiskt fungerande förhållande till ryssarna möjligt så sent som i april 1945, trots alla ingrodda misstankar och alla områden på vilka avsevärda nationella intressekonflikter kunde uppstå. Vad orsakade då sammanbrottet för denna gemenskap? Ambassadör Stevensons översikt i oktober 1962 av händelserna erbjuder på denna fråga ett svar som är rättframt och enkelt.

Enligt Stevenson började konflikten ”redan innan nationerna samlades i San Fransisco [för FN-konferensen i april 1945]. Så fort nazisternas nederlag tycktes säkert började Sovjetunionen överge den krigstidens samarbetspolitik vilken den hade tillgripit i självförsvar ... historiska fakta ligger klara. Så fort Sovjet-regeringen inte längre ansåg sig ha något militärt behov av krigstidens gemenskap inledde den sina expansionsäventyr ... [Detta] tvang de nationer som var beslutna att försvara sin frihet att vidta åtgärder för sitt eget försvar.”

Svårigheten att hävda denna tes, om att omedelbar, otvetydig och ”obarmhärtig” utbrednings-politik av Sovjetunionen, till och med före vapenstilleståndet, ensam var ansvarig för vad som följde, består i att den inte tar hänsyn till vissa väsentliga fakta och att den vilar på vissa antaganden som är ohållbara. Denna tes förmår till exempel inte förklara att det tog ryssarna fyra år (från 1945 till 1949) att verkställa en ”obarmhärtig” utbredning bakom sina egna militära linjer.

På liknande sätt förbiser denna tes kontrasten mellan ryssarnas uppträdande i Ungern, där de tillät ett fritt val att äga rum 1945, och i Bulgarien och Rumänien, där Röda armén installerade kommunistregimer nästan omedelbart. I själva verket genomfördes de ryska komplotterna i dessa senare bägge länder i enlighet med villkoren i en överenskommelse mellan Churchill och Stalin från oktober 1944. Medan Stalin genom uppgörelsen fick vad som i praktiken blev fria händer i Bulgarien och Rumänien, fick Churchill fria händer i Grekland vilket han utnyttjade för att med våld slå ned den antifascistiska motståndsrörelsen och upprätta den regim han själv

föredrog, en högerbetonad monarki. Att Stalin höll sin del av avtalet är av central betydelse, eftersom Churchill inte under några omständigheter kunde ha påverkat förhållandena i Bulgarien eller Rumänien, medan Stalins vägran att lämna hjälp åt de grekiska kommunistiska och vänsterbetonade rörelserna i deras strid mot britterna var av utomordentlig och till och med avgörande betydelse.

Förutom att de ortodoxa teserna om det kalla krigets ursprung inte förmår täcka dessa obekväma händelser vilar de också på ett annat osäkert antagande, nämligen att Förenta staterna ensidigt skulle ha demobiliserat sin krigsapparat. I teorierna resulterade denna demobilisering i ett vakuum som ryssarna inte kunde ha undgått att utnyttja.[1]

> ... våra åtaganden gällde, då som nu, stadgans värld ... För att fullfölja dessa åtaganden ... avrustade vi den mäktigaste militära styrka vi någonsin hade fört samman. Arméer upplöstes i parti ... Två år efter krigsslutet hade våra försvarsutgifter sjunkit med nära 70 miljarder dollar. Våra väpnade styrkor styckades i bitar ... Jag tror inte historien har upplevt en fullständigare och mer omfattande demonstration av en stor nations hopp om fred och vänskap. (Stevenson)

Svårigheten att godta denna version av händelseutvecklingen är tvåfaldig. För det första var Amerikas demobilisering inte unik, utan motsvarades av demobiliseringen av ryska arméer:

> I motsats till vad man ofta tror i väst genomförde Sovjetunionen en mycket stor reduktion av sina väpnade styrkor efter kriget och minskade dem i själva verket till 25 procent av siffrorna för 1945, vilket kan jämföras med Förenta staternas minskning till 13 procent.
>
> I betraktande av att Sovjet hade långa och potentiellt fientliga gränser i Europa och i Mellersta och Fjärran Östern, medan USA hade atombomber och inga potentiellt fientliga gränser kring det egna landet, kan totalsiffran från 1948 för manskapet i den ryska krigsmakten på 2,9 miljoner man knappast anses vara för stor från rent militär synpunkt när den jämförs med den amerikanska på 1,5 miljoner man.[2]

För det andra kan Förenta staternas militära styrka inte på ett rättvisande sätt uppskattas efter marktruppernas storlek, eftersom USA främst är en luft- och sjömakt. Att Förenta staterna under det första fredsåret vidtog åtgärder för att upprätta baser i Stilla havet (1949 fanns det 400 amerikanska baser runt Sovjetunionen), att det provade atombomben innan de första kontrollförslagen hade diskuterats och att det fortsatte produktionen av bombplan av typ B-29 och planerade produktion av B-36 – allt detta tyder på att avsikten var en annan än ensidig nedrustning.

Dessa iakttagelser antyder att det finns många frågor som den ortodoxa inställningen till efter-krigsperioden lämnar obesvarade och att en undersökning av Förenta staternas politik, särskilt när det gäller upplösningen av gemenskapen från kriget är en förutsättning för att man skall förstå vad som hände senare. Med dessa synpunkter i minnet kan vi nu ta itu med att granska perioden omedelbart efter Jalta och de åtgärder som snabbt ledde till utbrottet av ”kalla krig”.

---

[1] Denna tes drevs av W. W. Rostow i *The U. S. in the World Arena*, 1960.

[2] P. M. S. Blackett, *Studies of War*, New York, Hill and Wang, 1962, s. 242. Storbritannien hade vid denna tid 750 000 man under vapen.

Motsättningar och skapandet av FN

Roosevelt dog den 12 april 1945. Hans sista ord i fråga om förbindelserna med Sovjetunionen, som avsändes en timma före hans död till Winston Churchill, var väl avvägda och tillitsfulla:

> Jag skulle vilja reducera det allmänna ryska problemet så mycket som möjligt eftersom dessa problem i den ena eller den andra formen tycks uppstå varje dag och de flesta av dem ordnar upp sig, liksom fallet var med Bern-mötet.
> Vi måste dock inta en fast hållning och hittills har vår kurs varit riktig.[1]

Eftersom Roosevelt hade varit en drivande kraft i gemenskapen under kriget och hade lett denna genom dess både sämsta och bästa skeden, har hans ord en särskild tyngd och tjänar som en logisk utgångspunkt för en studie av denna gemenskaps förfall och slutliga sammanbrott. Mindre än två veckor efter det dessa ord skickats iväg stod det nämligen klart att den nya administrationens Rysslandspolitik grundades på ett helt annat slag av antagande.

När president Truman gjorde sitt första framträdande inom den amerikansk-ryska diplomatin med sitt berömda första sammanträffande med utrikesminister Molotov i Vita Huset den 23 april, kunde en påfallande ny skärpa märkas – en skärpa som låg långt ifrån varje försök att ”reducera det allmänna ryska problemet”.

När utrikesministern anlände till Vita huset ”förlorade [Truman] ingen tid när det gällde att göra det helt klart för Molotov att vi var missnöjda med den ryska underlåtenheten att genomföra avtalet från Jalta om den nya polska regeringens karaktär. [Trumans] burdusa språk [var] opåverkat av diplomatins höviska ordflöden”.[2] Kolumnisten Drew Pearson skrev senare att Molotov hade fått höra ”språket hos en åsnekörare i Missouri” och Charles Bohlen, en mogen diplomat som fungerade som tolk under mötet, berättade att ”han aldrig hade hört en ledande ämbetsman få en sådan avbasning”.[3]

”Jag har aldrig i mitt liv tidigare blivit tilltalad på detta sätt”, sade Molotov vid slutet av mötet. ”Håll era avtal”, svarade Truman, ”så kommer ni inte att bli tilltalad på det sättet.”[4]

Sålunda hade Harry Truman, ”från höjden av elva dagars maktutövning” läst lagen för ryssarna.[5]

Episoden är särskilt märklig därför att Stalin hade skickat Molotov till Förenta staterna som deltagare i den konferens som skulle grunda FN ”för att ge det amerikanska folket vissa omedelbara försäkringar och visa hans önskan att fortsätta på samarbetets väg med vårt land” trots Roosevelts död. Stalin hade i själva verket kommit över sin tvekan att skicka Molotov tack vare den amerikanske Rysslands-ambassadören W. A. Harrimans enträgna påstötningar om att det skulle vara den mest meningsfyllda gest han kunde göra gent emot det amerikanska folket.[6]

Hur detta plötsliga omslag i den amerikanska politiken kom till har i väsentliga drag beskrivits av president Trumans främsta militära och diplomatiska rådgivare vilka deltog i den konferens i Vita huset som föregick mötet Truman-Molotov. Konferensen började med att utrikesminister Stettinius informerade gruppen[7] om att, även om diskussionerna med Molotov hade fått en gynnsam början, hade ryssarna nu frångått sin överenskommelse i Jalta med president Roosevelt om den polska frågan. De fortsatte att kräva en plats i FN för Lublin-regeringen,

---

[1] Fais, *Churchill, Roosevelt, Stalin*, Princeton, 1957, s. 596.
[2] Leahy, *I Was There*, New York, 1950, s. 351-352.
[3] Fleming, op. cit., s. 270.
[4] Truman, *Memoirs*, I, s. 82.
[5] Fleming, op. cit.
[6] Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, New York, 1948, s. 883.
[7] Övriga närvarande var krigsminister Stimson, marinminister Forrestal, amiral King, general Marshall, amiral Leahy, generalmajor John R. Deane, biträdande utrikesminister James Dunn, ambassadören i Ryssland Harriman och Charles Bohlen.

som de hade erkänt som Polens regering. ”Enligt hans [Stettinius] åsikt stod detta i direkt strid med överenskommelsen i Jalta om att Ryssland tillsammans med Storbritannien och Förenta staterna skulle ställa sig bakom och stödja ett fullständigt fritt och demokratiskt val i Polen. Han sade att Lublin-regeringen, enligt helt pålitliga uppgifter i utrikesdepartementet, *inte på något sätt representerade det polska folket* – att ett fritt val med säkerhet skulle framtvinga att personer som premiärminister Mikolajczyk och andra medlemmar av den polska exilregeringen intogs i regeringen”.[8] [Kursiv i originalet.]

Det centrala problemet var således hur man skulle närma sig Molotov i den polska frågan. Problemets kärna var om ryssarna klart och medvetet bröt Jalta-överenskommelsen. Ryssarna hade som bekant effektiv militär kontroll över Polen. De hade gått med på att det befriade Polens regering bildades enligt vissa ledande principer. Om ryssarna höll dessa avtal skulle det vara ett tydligt tecken på uppriktiga avsikter från deras sida, eftersom västmakterna, då västligt inflytande saknades i detta område, inte hade några medel att tvinga dem därtill. Om ryssarna sökte kringgå avtalen, skulle en stark västlig protest tjäna både framtidens och det pågående samarbetets intressen.

Om ryssarna å andra sidan höll avtalen *som de förstod dem* och västmakterna tog till storsläggan för att anklaga ryssarna för bedrägliga avsikter, skulle detta få en allvarligt söndrande verkan på förbindelserna mellan de bägge länderna. Det skulle vara liktydigt med att en av parterna försökte tvinga sin vilja på den andra. Som Molotov i själva verket framställde det för Truman när anklagelsen om bedrägliga avsikter gjordes: ”De tre regeringarna hade [i Jalta] underhandlat som likvärdiga parter och det hade inte förekommit något fall där en eller två av de tre hade försökt tvinga sin vilja på någon annan och ... detta var den enda grundval för samarbete som var godtagbar för Sovjetregeringen.” [9]

Vid sammanträdet i Vita huset var det krigsminister Stimson som frågade hur ryssarna i själva verket uppfattade överenskommelsen. Stimson hade varit regeringsmedlem under fyra administrationer sedan 1911, antingen som krigsminister eller som utrikesminister, och var utan tvekan den mest erfarne statsmannen i rummet. Han påpekade att den ryska uppfattningen om frihet, demokrati och självständig röstning var en helt annan än den amerikanska eller brittiska och sade att ”han hoppades att vi skulle gå varligt fram och undvika öppna brytningar. Han sade att ryssarna hade genomfört sina militära åtaganden mycket samvetsgrant och att han med beklagande såg hur detta enstaka intermezzo skulle kunna åstad komma en brytning mellan de bägge länderna”. Stimson sade också, ”att han trodde att ryssarna kanske var mer realistiska än vi när det gällde deras egen säkerhet”.[10]

Säkerhetsfrågan hade naturligtvis varit dominerande för ryssarna, vilket de inte heller tvekade att göra känt. ”Två gånger under de senaste trettio åren har våra fiender tyskarna gått genom denna korridor”, hade Stalin sagt i Jalta. ”Det är i Rysslands intresse att Polen, blir starkt och mäktigt, i stånd att med egen kraft stänga dörren till korridoren.”[11] Ryssarna hade därför föreskrivit att den nya polska regeringen måste vara ”vänskaplig” gentemot Sovjetunionen.[12]

Amiral William D. Leahy, överbefälhavarens stabschef, ombads också lägga fram sina synpunkter vid konferensen i Vita Huset. Som en av Trumans mest betydande rådgivare efter Roosevelts död blev Leahy senare känd som ”en av de viktigaste upphovsmännen till den

---

[8] *The Forrestal Diaries*, ed. by Walter Millis, New York, 1951, s. 48-51.
[9] Truman, *Memoirs*, I, s. 81. Detta är som Truman minns Molotovs uttalande.
[10] Forrestal, ibid. Citaten kommer från Bohlens anteckningar.
[11] James F. Byrnes, *Speaking Frankly*, New York, 1947, s. 31-32.
[12] Naturligtvis skulle en sådan betingelse kunna vidgas så att den tömde begreppet ”fria val” på all mening. I bästa fall var avtalet vad det har kallats, en kompromiss emellan det omöjliga och det oundvikliga. I samband med säkerhetsfrågan är det emellertid viktigt att minnas att den polska regeringen av 1939 (från vilken London-polackerna kom) hade varit ”ovänskaplig” mot ryssarna och . hade vägrat dem att ställa upp sina trupper på polsk jord för att slå tillbaka en väntad nazistisk invasion.

'hårda politiken' mot Ryssland".[13] Ändå ansåg Leahy att "avtalen kunde tolkas på två sätt" och uttryckte förhoppningar om att "saken kunde framläggas för ryssarna på sådant sätt att dörren inte stängdes för en sammanjämkning".[14] Denna synpunkt stämde med Leahys ursprungliga reaktion på avtalet när det undertecknades i Jalta. Då hade han klagat hos presidenten på att det var "så elastiskt att ryssarna kan sträcka ut det hela vägen från Jalta till Washington utan att någonsin tekniskt sett bryta det". "Jag vet, Bill – jag vet det", svarade Roosevelt.[15]

Detta var i själva verket kärnpunkten. Om ryssarna tekniskt inte bröt avtalet, om det fanns starka möjligheter att de handlade med goda avsikter (i förhållande till samarbetet med de allierade, inte nödvändigtvis mot polackerna), så skulle en alltför hård hållning inte bara vara gagnlös (eftersom makten i området var deras) utan även farlig. Det är därför inte förvånande att den tredje av de mer framstående bland de närvarande rådgivarna, general George C. Marshall, var "ännu mer försiktig" än Leahy och Stimson och "var böjd att hålla med om att det skulle vara en allvarlig sak att riskera en brytning".

De som talade för den fasta hållning som sedan skulle komma att intas var generalmajor Deane, chef för den militära representationen i Ryssland, ambassadör Harriman (som i sina rapporter veckorna före konferensen konsekvent hade krävt att man skulle följa en "hård" linje i fråga om ryssarna) samt marinminister Forrestal, som sade att "han hade trott att ryssarna någon tid hade ansett att vi inte skulle protestera om de tog hela östeuropa inom sin maktsfär. Han sade att det var hans djupa övertygelse att om ryssarna skulle bli oböjliga i sin hållning så vore det bättre för oss att ha en sammanstötning med dem nu än senare".

Truman skrädde inte orden när han talade om att han tyckte att "våra avtal med Sovjetunionen hittills bara har varit i ena riktningen och att det inte kunde fortsätta: det gällde nu eller aldrig. Han tänkte fortsätta med planerna för San Fransisco och om ryssarna inte ville förena sig med oss, kunde de fara åt helvete".[16]

Det var karaktäristiskt för den nye presidenten att han formulerade sina åsikter rakt på sak. Men just denna rättframhet gör det lättare att värdera dem. I det här fallet ger de historiska dokumenten inget stöd för de bedömningar utifrån vilka Truman beslöt att ställa ryssarna inför valet att förena sig med honom eller fara åt helvete. Redogörelserna visar att Jalta-överenskommelserna inte var enkelriktade och bara allierade eftergifter inför ryska krav. Stettinius, som följde med Roosevelt till Jalta, hade sagt att "Sovjetunionen gjorde fler eftergifter för Förenta staterna och Storbritannien än vad som gjordes för Sovjetunionen ..."[17] Därtill var alla överenskommelser som nåddes på ett sätt ryska eftergifter: "Till följd av den militära situationen var det inte en fråga om vad Storbritannien och Förenta staterna skulle tillåta ryssarna att göra i Polen, utan vad de bägge länderna kunde övertala Sovjetunionen att acceptera ... "[18]

Denna åsikt delades av Winston Churchill, som förvisso inte stod någon statsman efter i fråga om motvilja mot Sovjet-regimen, vars inflytande i efterkrigstidens Europa han hade fruktat och försökt hindra genom olika manövrer under hela andra världskriget. Den 27 februari 1945, två månader före konferensen i Vita huset, hade Churchill meddelat underhuset:

> Det intryck jag hade med mig hem från Krim och från alla mina andra sammanträffanden, är att marskalk Stalin och Sovjetledarna önskar leva i ärlig vänskap och rättvisa tillsammans med de västliga demokratierna. Jag tror också att deras ord är bindande. Jag vet ingen regering som står fast vid sina förpliktelser, till och med när de går mot dess egna önskemål, mer pålitligt än den ryska Sovjet-regeringen. Jag vägrar absolut att här inlåta mig på någon diskussion om rysk redlighet. Det är uppenbart att dessa frågor berör världens hela framtid. Mänsklighetens framtida lycka skulle

[13] Frank Gervasi, "Watchdog in the White House", *Colliers*, 9 oktober 1955.
[14] . Forrestal, op. cit.
[15] Leahy, op. cit. s. 315-316.
[16] Forrestal, op. cit.
[17] Edward Stettinius, *Roosevelt and the Russians*, New York, 1949, s. 6.
[18] ibid., s. 301

> verkligen fördunklas om någon fruktansvärd schism uppstod mellan de västliga demokratierna och den ryska Sovjetunionen, om alla framtida världsorganisationer revs sönder och om nya syndafloder av ofattbart våld förstörde allt som återstår av mänsklighetens dyrbarheter och fri- och rättigheter.[19]

Beslutet vid konferensen i Vita huset blev, tvärs emot de försiktiga synpunkter som lades fram av de ämbetsmän som var mest erfarna i fråga om de amerikansk-ryska förbindelserna, att man skulle tala ”hårt” med Molotov om den polska frågan. Samma hållning skulle intas också vid de inledande diskussionerna i det nyligen skapade Förenta nationerna vid dess första möte i San Fransisco som just skulle komma igång. Konturerna för den ”fruktansvärda schism” som Churchill fruktade höll snabbt på att dras upp.

Trumans hållning mot den sovjetiske utrikesministern stöddes varmt av en av de mest betydande medlemmarna av Förenta staternas delegation vid San Fransisco-konferensen, senator Arthur H. Vandenberg. Den 10 januari 1945 hade Vandenberg hållit ett märkligt tal inför kongressen.[20] Det kastade från den ena dagen till den andra över honom från hans plats i den minoritetsgrupp inom republikanska partiet som högerflygeln utgjorde till ställningen som talesman och kongressledare för Amerikas av bägge partier stödda utrikespolitik under efterkrigsskedet.

Vandenbergs reaktion när han informerades om sammanträffandet mellan Truman och Molotov finns nedtecknad i hans dagbok:

> Tisdagen den 24 april 1945 (San Fransisco). Stettinius kom hit från Washington i dag på morgonen ... Han träffade omedelbart vår delegation och gav *nervkittlande* underrättelser. Den nye presidenten [Truman] har vägrat att ens tänka på att ge efter för Stalin i fråga om dennes krav på representation för Lublinpolackerna. Han har just skickat ett ... budskap till Stalin, där han också framställer ett allmänt krav på samarbete i Frisco. Stettinius sade att Eden knappt kunde tro sina ögon då han såg en kopia – och jublade högt. Stettinius tillade att han hade förklarat för Molotov att framtida rysk hjälp från Amerika uteslutande beror på det amerikanska folkets humör och sinnestillstånd och samvete – och att Frisco var hans sista möjlighet att bevisa att han förtjänar denna hjälp. Det här är de bästa nyheterna på flera månader. FDR:s blidkande av Ryssland är över ... Stettinius vet inte vad resultatet kommer att bli ... Men krisen kommer när Stalins svar anländer. Ryssland kanske drar sig tillbaka. Om det gör det kommer konferensen att *fortsätta utan Ryssland*. Nu håller vi på att komma någon vart! [Kursiverat av senatorn själv.] [21]

Sålunda blev Trumans delegat vid San Fransisco-konferensen inte alls förskräckt inför utsikten att ryssarna kanske helt och hållet skulle dra sig tillbaka från Förenta nationerna. Varken Vandenberg eller presidenten tycktes fatta vad som låg bakom Churchills förutsägelser i talet i underhuset bara två månader tidigare.

Vid denna tidpunkt hade Vandenberg redan blivit en nyckelfigur vid utformningen av Förenta staternas utrikespolitik.[22] Ytterligare inblick i hans sätt att se ges av en dagboksanteckning från 7 mars 1945. Den dagen, en månad före Roosevelts död och en och en halv månad innan mötet Truman-Molotov hade Vandenberg skrivit:

> Ingenting skulle kunna ge mig större personlig tillfredsställelse än att delta i – ja, leda – ett offentligt fördömande av Jalta ... Men ... jag tvingas av omständigheterna tro att vi inte kan nå resultat genom att reservationslöst försöka bekämpa beslut som stöds av vår egen amerikanska administration och av brittiska parlamentet ... Vi måste finna något annat sätt ... Jag måste i första hand arbeta ... genom

---

[19] Citerat i Fleming, op. cit., s. 207.

[20] De flesta observatörer tog talet som ett bevis för Vandenbergs omvändelse från isolationism. Något mer genomtänkt karaktäriserar D. F. Fleming det som ”först och främst ett yrkande på 'rättvisa' för Polen”. Vandenberg själv har sagt att det var inspirerat av hans ”djupa övertygelse att det var tid att försöka utröna vad som sist och slutligen låg bakom 'hotet från Moskva' ”. – The Private Papers of Senator Vandenberg, 1953, s. 130. För en inträngande analys av Vandenbergs åsikter vid denna tidpunkt se Fleming op. cit., s. 273 ff.

[21] Vandenberg, op. cit., s. 175 -176.

[22] Det var Vandenberg som skaffade fram den isolationistiska oppositionens stöd för hela Trumans viktiga lagstiftning i samband med det kalla kriget. Han spelade en så viktig roll vid utformningen och kongressbehandlingen av Marshallplanen, att Marshall ville att den skulle kallas Marshall-Vandenbergplanen.

> Friscokonferensen och inte i en offentlig fördömelsekampanj.

Här formulerade alltså Vandenberg sitt syfte med att fara till San Fransisco. Och vilket var syftet? Att omintetgöra besluten från Jalta – det vill säga just de beslut som Truman sex veckor senare skulle anklaga ryssarna för att överträda! Och underrättelsen om att Truman hade givit Molotov en uppsträckning för att ryssarna skulle ha överträtt dessa beslut fann Vandenberg nervkittlande!

När Vandenberg kom fram till San Fransisco förspillde han ingen tid när det gällde att vidta åtgärder för en jämkning av Jalta-överenskommelserna vid något framtida tillfälle, så att de skulle stämma bättre med hans uppfattning om rättvisa. Han föreslog inte mindre än åtta tillägg till utkastet från Dumbarton Oaks. Tilllägg nr 7 hemställde att om säkerhetsrådet finner situationer som innebär orättvisa, ”skall det rekommendera lämpliga åtgärder vilka kan innefatta revision av fördrag och av tidigare internationella beslut ...”

Molotov godtog alla de brittiska och amerikanska tilläggen med en ”vänskaplig hållning” utom detta förslag från Vandenberg. ”Han trodde att sådana rekommendationer skulle ge tyskarna en möjlighet att för alltid driva propaganda för en revision till sin förmån av avtalen såsom de hade gjort efter första världskriget.”[23]

Trots dessa bakomliggande spänningar härskade en atmosfär av hjärtlighet och samarbete under stora delar av Förenta nationernas första session och betydande framsteg gjordes. Förenta staterna och Sovjetunionen hade emellertid en allvarlig sammanstötning när Washington beordrade sin delegation att genomdriva Argentinas intagande.

I Jalta hade Roosevelt två gånger lovat Stalin att han inte skulle stödja Argentinas upptagande i Förenta nationerna.[24] Enligt Cordell Hull, Roosevelts utrikesminister, hade Argentina blivit ”tillflyktsort och högkvarter på vårt halvklot för fascisträrelsen” och syftade tydligen till ”argentinsk hegemoni i Sydamerika”.[25]

När frågan om Argentinas inträde togs upp anförde Molotov Roosevelts och Hulls kritik av den argentinska regimen och tillade:

> Hittills har alla inbjudningar till denna konferens enhälligt godkänts av de fyra regeringar som ansvarar för denna konferens och som intar jämlik ställning här ... Sovjetunionen föreslår att frågan om att inbjuda Argentina till konferensen bordläggs några dagar för ytterligare studium. Detta är den enda begäran som görs av Sovjet-delegationen.

Utrikesminister Stettinius talade emot denna begäran. Den röstades ned med 28-7 och sedan med 31-4 varefter Argentina upptogs.[26]

Hull var också medlem av Förenta staternas delegation, men var för sjuk för att närvara vid mötena. Från sitt sjukläger telefonerade han till Stettinius att ”obotlig skada hade gjorts” genom omröstningen och att ”om den amerikanska delegationen inte var försiktig, skulle vi få Ryssland i ett sådant sinnestillstånd att det kanske avgjorde att FN-organisationen inte skulle komma att erbjuda det tillräcklig säkerhet i framtiden”.[27]

Hulls reaktion delades av andra iakttagare. *New York Herald Tribune* fann att Förenta staterna hade ”byggt en ångvält” i Förenta nationerna och Walter Lippmann varslade om att vi ”dragit upp en handlingslinje som, om den blir vår ordinarie linje, kommer att få de mest ödesdigra följder”. I en senare artikel omnämnde Lippmann detta som att ”rida skarpskodd genom en världskonferens med ett block på tjugo röster [de latinamerikanska länderna]”. Han beklagade att Förenta staterna hade förlorat ”sin centrala ställning som medlare” särskilt som de brittisk-

---

[23] Fleming, op. cit., s. 277.
[24] Cordell Hull, *Memoirs*, New York, 1948, s. 1408.
[25] ibid., s. 1405, 1419.
[26] Fleming, op. cit., s. 279.
[27] Cordell Hull, op. cit., s. 1722.

ryska motsättningarna sträckte sig i ”en stor båge genom Balkan till Mellersta Östern och Persien”.[28]

Det var helt uppenbart att Förenta staterna, med de latinamerikanska regeringarna i sitt släptåg, alltid kunde mönstra en antisovjetisk majoritet. Om Amerika konsekvent försökte göra detta skulle organisationen förlora sitt värde som organ för kompromissande och internationellt samarbete och kunde mycket väl förvandlas till en offentlig skampåle för Sovjetunionen. Ryssarnas farhågor i detta sammanhang hade sina rötter i att Sovjet varit den enda nation som uteslutits ur Nationernas förbund (på grund av dess angrepp på Finland) och det, bör man notera, på Argentinas uppmaning. Förbundet hade naturligtvis inte vidtagit några liknande kraftfulla åtgärder vid det fascistiska Italiens och Tysklands interventioner i Etiopien och Spanien.

Mot denna bakgrund varnade Hull profetiskt för att om Ryssland inte kunde finna säkerhet i Förenta nationerna ”kan det besluta att det, samtidigt som det på ytan stöder organisationen och behåller sitt medlemskap och betalar sina avgifter, bör fara hem och upprätta utposter, baser och isfria hamnar på många håll och skaffa sig buffertterntorium och på andra sätt förbereda sitt yttre försvar lika fullständigt som om Förenta nationerna inte existerade”.[29]

Trots Argentinafrågan lyckades konferensen i San Fransisco få igång Förenta nationerna. Den konservative kolumnisten Arthur Krock anmärkte att Molotov kunde rapportera till Stalin att Ryssland hade uppträtt vid konferensen ”som en stormakt och en vanligtvis samarbetsvillig sådan i föreliggande frågor”. James Reston bekräftade denna åsikt i *New York Times* den 12 juni: ”Delegaterna noterar att konferensprotokollet visar på tio eftergifter av Ryssland, vilka i hög grad har bidragit till att liberalisera förslagen från Dumbarton Oaks.”

Det är emellertid betecknande för det amerikanska allmänna tänkandet i fråga om det kalla kriget att stora delar av pressen i Förenta staterna, som övervägande var konservativ till karaktären, hade tryckt en helt annan version av konferensen. Reston tillade: ”Delegaterna här känner till rapporterna om att Sovjetunionen har kommit hit och krävt vad den önskat och fått vad den krävt och man har en allmän känsla av att dessa rapporter inte ger något riktigt intryck av vad som har inträffat.”

När de amerikanska och ryska delegationerna lämnade San Fransisco hade varje viktig fråga gått i baklås dem emellan. Ryssarna hade, inte helt oförklarligt mot bakgrund av handläggningen av Argentinas inträde, krävt att vetorätten skulle utsträckas till att gälla diskussion av klagomål som restes mot en permanent medlem av säkerhetsrådet. Detta skulle sätta stopp för möjligheten att förvandla Förenta nationerna till en skampåle för Sovjetunionen, men det skulle också hårt beskära organisationens makt och effektivitet.

”När utrikesminister Stettinius i telefonen förklarade Rysslands inställning till vetot från permanenta medlemmar av säkerhetsrådet”, skrev Cordell Hull senare, ”sade jag att jag trodde att den ryska hållningen avgjort skulle beskära grundvalarna för FN-organisationen och att vi måste fortsätta, med stort tålamod – jag betonade dessa ord – att försöka förmå ryssarna att ändra sin inställning.”[30]

---

[28] *New York Herald Tribune*, 2 och 15 maj 1945, citerat i Fleming, s. 281.
[29] Hull, op. cit., s. 1722.
[30] Hull, op. cit., s. 1723.

De gamla förbindelserna och de nya

De allierades oförmåga att nå överenskommelser om vetofrågan och Lublin-polackerna hade lagt viss sordin över San Fransiscokonferensen. När de ledande delegaterna begav sig hemåt föreföll det inte alls omöjligt att hela konferensen ”skulle förolyckas”.

> Harriman och Bohlen befann sig på ett plan på väg österut ... med en känsla av misströstan i hjärtat. De frågade sig om det fanns något upptänkligt sätt att rädda situationen ... Bohlen framkastade möjligheten att president Truman kunde sända Hopkins till Moskva. Harriman blev entusiastisk över förslaget ...[1]

Det fanns ett inslag av, kanske omedveten, cynism i beslutet att sända Harry Hopkins, som redan var en ”allvarligt sjuk” man, att konferera med Stalin. Hopkins själv blev förvånad när Truman gick med på förslaget att han skulle åta sig uppdraget, ty Hopkins hade varit nyckelfiguren vid genomförandet av Roosevelts närmande till Sovjetunionen, ett närmande som redan hade fallit i vanrykte.

Harriman underströk noga för Stalin när mötet sedan ägde rum att Hopkins ”inte bara hade stått president Roosevelt mycket nära, utan personligen också var en av de ledande talesmännen för samarbete med Sovjetunionen”.[2] Vid denna tidpunkt var naturligtvis Harriman själv en av de ledande talesmännen för ståndpunkten, att det var omöjligt att fortsätta den förhandenvarande politiken av samarbete med ryssarna och att Roosevelt-Hopkins tillvägagångssätt måste ändras så att ”vår hela attityd mot dem karakteriserades av mycket större fasthet”.[3]

När det gäller att bestämma skillnaden mellan de tillvägagångssätt som Harriman respektive Hopkins talade för, finns det inget mer upplysande intermezzo än det berömda uppehållet i Lend-Lease-hjälpen den 8 maj 1945, bara tre veckor innan Hopkins samtal med Stalin. Avbrottet i hjälpen (inte bara till ryssarna utan också till de allierade) skedde så plötsligt, att det till och med hände att fartyg fick vända om och gå tillbaka i hamn för urlastning.[4]

Vid mötet i Moskva med Hopkins ifrågasatte Stalin inte Förenta staternas rätt att beskära Lend-Lease-sändningarna, men underströk att han tyckte att en överenskommelse mellan de bägge regeringarna hade fått sitt slut ”på ett hånfullt och abrupt sätt”. Han sade att ”om Sovjetregeringen hade fått ett meddelande på förhand skulle det inte ha uppstått några känslor av det slag han talade om; att detta förhandsmeddelande var viktigt för dem eftersom deras ekonomi var baserad på planering”.[5]

Hopkins svar till Stalin är av avgörande betydelse om man vill förstå vilken djupgående förändring som skedde i amerikansk utrikespolitik då Roosevelt, Hopkins och Hull försvann från scenen:

> Mr Hopkins svarade, att vad som oroade honom mest i vad marskalken hade sagt var avslöjandet att han trodde att Förenta staterna skulle utnyttja Lend-Lease-programmet, för att visa vårt missnöje med Sovjetunionen. Han önskade försäkra marskalken, att hur ogynnsamt intryck saken än hade gjort på Sovjetregeringen, måste han tro på att det inte förelåg något försök eller någon önskan från Förenta staternas sida att utnyttja den som påtryckningsmedel. *Han sade att Förenta staterna är en stark makt och inte tillämpar sådana metoder*.[6] [Kursiverat här.]

Man kan undra vad ambassadör Harriman tänkte när han lyssnade på detta inlägg och på Stalins svar, att ”han trodde Mr Hopkins och var fullt tillfredsställd med vad han sagt när det gäll-

---

[1] Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, s. 885.
[2] ibid., s. 892.
[3] Forrestal, op. cit. s. 39-41.
[4] Truman påstod senare att han inte hade läst ordern och att han, om han gjort det, inte skulle ha undertecknat den, *Memoirs*, 1, s. 221-222.
[5] Sherwood, op. cit.
[6] Sherwood, ibid.

de Lend-Lease”. Harriman hade nämligen varit den ihärdigaste talesmannen för åsikten att just detta slags påtryckningstaktik måste begagnas mot Sovjetunionen för att tvinga ryssarna att samarbeta. Han hade i själva verket begärt att ”ett eller två fall”, där Sovjets åtgärder varit ”omöjliga att fördra”, skulle väljas ut och han krävde ”effektiva repressalier” för att man skulle få ryssarna att inse, att de ”inte kan fasthålla vid sin nuvarande attityd utom till ett högt pris för dem själva”.[7]

Nu var den rysk-amerikanska alliansen under kriget inte alls särskilt friktionsfri. Den hade tidigare kännetecknats av tillfällen då den ena sidan hade ansett den andra sidans åtgärder ”omöjliga att fördra”. Trots detta hade Roosevelt och Hopkins lyckats vidmakthålla ett fungerande samarbete på basis av tillit och ömsesidiga fördelar och rett ut meningsskiljaktigheter när sådana uppstod. När det gäller att skaffa en uppfattning om Harrimans bedömning av vad han måste ha ansett som en serie nya intermezzon, dvs. *av nytt slag*, så att de krävde en radikal revision[8] av politiken, är det upplysande att granska ett annat viktigt konkret fall.

Harriman deltog i konferensen i Vita Huset den 23 april, där det beslöts att ryssarna skulle få stå till svars för att de underlåtit att genomföra sina åtaganden i den polska frågan. Han var vid denna tidpunkt inte bara ambassadör i Ryssland utan hade också varit med i Teheran och Jalta. Detta ökade den betydelse hans omdöme tillmättes. Enligt Trumans redogörelse gick Harriman med på Stimsons påstående att Ryssland hade hållit sina ”stora” överenskommelser i militära frågor. Men han försökte bestrida Stimsons slutledning (dvs. att ryssarna fortfarande var pålitliga kompanjoner vilka som likar förtjänade att hellre frias än fällas) genom att påpeka att de ”stora” överenskommelserna

> var beslut som Sovjetunionen redan själv hade kommit fram till, *men att det i andra militära frågor var omöjligt att säga att ryssarna hade genomfört sina åtaganden. Så till exempel, hade de för över ett år sedan gått med på att börja förberedelser för att medverka i kriget i Fjärran östern, men inget av dessa åtaganden hade genomförts*.[9] [Kursiverat här.]

Även den som inte känner till fakta om kriget i Fjärran östern kunde ha skäl att förvåna sig över att Harriman skulle begagna Rysslands dröjsmål med att förbereda sitt inträde i kriget som grund för sin allmänna slutsats, att de var pålitliga partners endast i fråga om beslut som de själva redan hade kommit fram till (vilket innebär att de aldrig hade varit några riktiga partners alls). Ett parallellfall där Förenta staterna och Sovjetunionen hade motsatta roller hade nämligen redan inträffat.

Den 8 juli 1941 hade Litvinov rest krav på en andra front. Den 29 maj 1942 kom Molotov till Washington och ”försäkrades” att Förenta staterna förberedde en andra front och räknade med att öppna den under 1942.[10] Öppnandet av en andra front var en mycket mer kritisk fråga för ryssarna under året före segern vid Stalingrad, än inträdet av ryska styrkor i kriget mot Japan 1945 var för Förenta staterna (även om den amerikanska ledningen var starkt intresserad av att försäkra sig om Rysslands deltagande). Ändå öppnades den andra fronten inte förrän den 6 juni 1944, över ett och ett halvt år senare än vad som hade utlovats och efter det ryssarna med stora förluster hade nått sina viktigaste mål, att kasta tillbaka Hitlers invasion och avvärja hotet om nederlag.

---

[7] ”Den 4 april telegraferade Harriman att 'vi nu har riktiga bevis för att Sovjetregeringen betraktar alla frågor med utgångspunkt från sina egna självviska intressen' .. . Den 6 april telegraferade Harriman igen och anbefallde allmänt en hård politik mot Ryssland som det enda möjliga sättet att upprätthålla sunt vänskapliga förbindelser ...” – Forrestal, op. cit., s. 39-41, 47, 49, 57.

[8] Eftersom Förenta staterna var ojämförligt mycket starkare än Sovjetunionen skulle en politik som innefattade ”effektiva repressalier” mot ryssarna och ”quid pro quo”-förbindelser med dem innebära att man inte längre behandlade dem som jämlikar, dvs. inte längre som medlemmar av alliansen från kriget. Det innebar också att Förenta staterna inte längre ansåg Ryssland vara en i grund och botten vänskaplig makt.

[9] Truman, *Memoirs*.

[10] Fleming, op. cit., s. 149-150.

Trots dessa historiska fakta var Harriman beredd att åberopa vad som tycktes vara den ryska inställningen till kriget i Fjärran östern, som bindande bevis för att ”det var omöjligt att säga att de” i fråga om militära frågor som inte direkt berörde deras egenintresse ”hade genomfört sina åtaganden” och sålunda dra slutsatsen att de skulle visa sig opålitliga i frågor som rörde freden. Det var emellertid inte bara Harrimans historiska synkrets som var begränsad – händelser som inträffade efter konferensen i Vita huset i april avslöjade på ett dramatiskt sätt också tomheten i hans bedömning.

Sovjetunionens formella åtagande att inträda i kriget i Stilla havet hade gjorts i Jalta (därav dess betydelse för konferensen i Vita huset). Stalin hade först beräknat att det skulle ta honom sex månader att flytta sina arméer från Tyskland till Manchuriet. ”I Jalta 1 förkortade han efter övervägande denna period till tre månader och gjorde detta till ett löfte.”[11] Tyskland besegrades den 8 maj 1945 (två veckor efter konferensen i Vita Huset). Den 8 augusti, tre månader på dagen som han lovat, förklarade ryssarna Japan krig.

Sålunda uppfyllde ryssarna till punkt och pricka just den del av Jalta-avtalet som Harriman tog fasta på för att bevisa att ryssarna inte uppfyllde sina åtaganden. Ändå var Harriman som ambassadör i Ryssland den främste rådgivaren i Vita huset när det gällde att bedöma ryssarnas avsikter. Under veckorna omedelbart före aprilkonferensen hävdade Harriman i en serie telegram (som den inflytelserike Forrestal införde ordagrant i sin dagbok) utan modifikation att ”vår erfarenhet har ovederlägggligen visat, att det inte är möjligt att lägga upp en fond av allmän goodwill i Moskva” och att vi i framtida mellanhavanden med ryssarna måste handla ”alltid på en quid pro quo-basis”.[12]

Mot denna bakgrund är det så mycket mer förbryllande att Harriman skulle ha blivit entusiastisk över iden att sända den sjuke Harry Hopkins till Moskva. För Hopkins skickades med absolut ingenting att erbjuda ryssarna, såvida det inte var ”goodwill”. Harriman var väl medveten om detta, men trots hans försäkringar om att det hade blivit ”ovederlägggligen visat”, att det inte gick att lägga upp några fonder av goodwill i Moskva, gjorde han sig besvär att förvissa sig om att Stalin inte skulle försumma detta försök därtill.[13]

Hopkins började, som man skulle kunna vänta sig, sina överläggningar med Stalin genom att hålla fram det enda han hade att erbjuda i utbyte för de eftergifter han tänkte be ryssarna göra. Utan stöd av den allmänna opinionen i Amerika, sade Hopkins till Stalin, skulle det bli svårt för den nye presidenten att fortsätta Roosevelts politik att ”arbeta tillsammans med Sovjetunionen”. Allmänna opinionen i Förenta staterna, fortsatte Hopkins, hade blivit ogynnsamt påverkad av den senaste tidens utveckling, särskilt av de allierades ”oförmåga att verkställa Jalta-avtalet om Polen”. För att bevara de tillgångar av goodwill, som byggts upp genom ryssarnas ”lysande bedrifter” under kriget, skulle det vara nödvändigt att redovisa framsteg i denna fråga.

I sitt svar visade Stalin att han var på sin vakt mot britterna och fransmännen, särskilt mot britternas avsikter, när det gällde försök att skapa ett anti-sovjetiskt Polen. Vad han fruktade från Förenta staterna vid det här tillfället var inte fientlighet, utan något som låg mycket närmare det förhandenvarande reella läget. Det var det intryck höga ryska ämbetsmän hade fått, sade han, ”att den amerikanska attityden gentemot Sovjetunionen märkbart hade svalnat, sedan det en gång hade blivit tydligt att Tyskland var besegrat och att *det var som om amerikanarna sade att ryssarna inte längre behövdes*”.[14] [Kursiverat här.]

Detta var naturligtvis precis vad de amerikanska ledarna *faktiskt* sade, dvs. de hade för avsikt

---

[11] Fleming, op. cit., s. 196; Snell, *The Meaning of Yalta*, s. 35.
[12] Forrestal, op. cit., s. 39-41.
[13] Harriman rapporterade till och med framgången med detta försök till Vita huset: ”Harrys besök hade redan skingrat den växande misstron hos Stalin och Molotov.” – ibid., s. 68. Själva formuleringen är John J. McCloys.
[14] Sherwood, s. 893. Stalin anförde amerikanska åtgärder som hade fått ryssarna att dra denna slutsats – däribland avbrottet i Lend-Lease och Argentinas upptagande i Förenta nationerna.

att fortsätta enligt sina planer ”och om ryssarna inte ville förena sig med oss, kunde de fara åt helvete”.

Trots att Hopkins inte kunde göra något konkret erbjudande om en positiv inställning hos den amerikanska ledningen, utan bara från den allmänna opinionens sida (för vilken diktatorn som man kunde vänta sig visade ringaktning), visade sig Stalin benägen att satsa och spela, eller kanske snarare, att ge stöd åt de medlemmar av den amerikanska styrelsen som kunde dela Hopkins åsikter. Genom att göra två viktiga eftergifter, visade han också att han var intresserad av att bevara alliansen och det rysk-amerikanska samarbetet vid den tidpunkt, då den beslutande delen av den amerikanska styrelsen (inklusive presidenten) hävdade att han inte var det.[15] Stalin gav efter på de bägge punkter som Förenta staterna ansåg mest avgörande och mest angelägna: den polska regeringens sammansättning och vetot i Förenta nationerna.

Jaha-avtalet hade särskilt föreskrivit att polacker som kom från utlandet skulle delta i den återskapade polska regeringen. Under konferensen i San Fransisco hade ryssarna blivit allt omedgörligare på denna punkt och bestämt inlagt sitt veto mot alla kandidater bland London-polackerna, med hänvisning till att de var ”ovänskapliga”. Det var i denna situation som beslutet fattades att skicka Hopkins till Moskva för att se om han kunde bryta dödläget.

Denna fråga, om att bredda Lublin-regeringen, hade faktiskt också tagits upp vid konferensen i Vita huset även om det beslut man nådde fram till huvudsakligen berörde frågan, huruvida den ursprungliga regeringsbildningen (dvs. att man begagnade Lublin-polackerna som bas) stod i överensstämmelse med Jalta-avtalen. Krigsminister Stimson väckte frågan om Sovjets motiv. Han påpekade att ryssarna hållit ord i de stora militära frågorna och ofta gjort mer än de lovat. ”Av det skälet ansåg han det viktigt att komma underfund med vilka motiv de hade i samband med dessa länder utefter gränsen och vilken deras uppfattning om oberoende och demokrati var i områden som de ansåg viktiga ur Sovjetunionens synpunkt”.[16]

Frågan var, med andra ord, i vilken utsträckning ryssarna önskade utöva inflytande över det befriade Polens politik. Skulle de inskränka sig till att efterlysa en prosovjetisk utrikespolitik hos den nya regimen eller skulle de söka få ett fullständigt herravälde över landet?

Ambassadör Harriman behövde inte söka efter svaret på denna fråga. Det var i själva verket Harrimans tro, som Truman berättar, ”att den verkliga frågan var, om vi skulle medverka i ett program för rysk dominans av Polen”. Vidare sade Harriman att, ”vi tydligen stod inför möjligheten av en brytning med ryssarna, men han trodde att om man skötte saken på rätt sätt så kunde det fortfarande kanske undvikas”.[17]

Den analys som ledde Harriman fram till denna slutsats återges också av Truman:

> Ambassadör Harriman sade till svar på mr Stimsons fråga om kärnpunkter och motiv, att han trodde att Stalin och Molotov, när de återvänt till Moskva från Jaha, hade fått höra mer om situationen i Polen och insett hur vacklande [Lublin-] regeringen var. Av det skälet hade de kommit att inse att, om en verklig polsk ledargestalt, som Mikolajczyk, inträdde, så skulle det sannolikt innebära att ryssarnas handplockade uppsättning av ledare avlägsnades. Det var därför hans tro att den verkliga frågan ... (osv.)

Harrimans analys är intressant ur mer än en synpunkt. Först och främst visar den hur konsekvent han tänkte. Ryssarna hade gjort en överenskommelse i Jalta som de trodde inte skulle hindra, utan kanske till och med underlätta, deras slutliga dominans i Polen. Nu hade de insett att detta inte var fallet. De kunde inte bredda regeringen utan att göra allvarlig åverkan på sina planer om herravälde. Egennytta, ”maktpolitikens princip i dess råaste och mest primitiva

---

[15] Karaktären av de polska eftergifterna gör det osannolikt att detta bara var en ”taktisk manöver”.
[16] Truman, *Memoirs*, 1, s. 79.
[17] ibid., s. 78. Lägg märke till att detta var den 23 april, 1945, då ambassadören i Ryssland talade om en brytning som ”fortfarande kanske kunde undvikas”.

form”[18] föreskrev ryssarna att de måste bryta Jalta-avtalet och till varje pris hindra ledare som Mikolajczyk (tidigare London-polackernas premiärminister) från att komma in i den nya polska regeringen. De ryska motiven var vidare så klara att de, även om det innebar att man riskerade en brytning,[19] orubbligt måste ställas till räkenskap.

För det andra avslöjar analysen återigen på vilka felaktiga grunder Harriman stödde sina synpunkter.[20] För i Moskva (en månad senare) när Hopkins lade fram den polska frågan ”så klart och kraftfullt han kunde” och sade, att ”den hade blivit en symbol för vår förmåga att komma över problem tillsammans med Sovjetunionen”, var det första konkreta förslaget från Stalin att fyra ministrar från demokratiska grupper utanför den dåvarande provisoriska regeringen skulle släppas in. ”Han tillade att Mikolajczyk hade föreslagits och att han ansåg honom godtagbar och att frågan nu gällde de övriga. Han förhörde sig hos Hopkins om möjligen professor Lange [från University of Chicago] kunde vara villig att inträda i regeringen.”

Både Lange och Mikolajczyk var villiga och man kom snart överens om en lista på kandidater. Den 21 juni bildades den nya regeringen med Mikolajczyk som en av de vice premiärministrarna och den 5 juli erkändes den av Storbritannien och Amerika. Sålunda visade det sig att Harriman återigen hade i grunden fel. Ändå innehöll hans rapport till Truman efter mötet ingen jämkning av hans hållning. Inte heller hindrade Stalins vänskaplighet Harrimans ståndpunkt – som redan delades av många andra medlemmar av administrationen – från att bli förhärskande i Washington.

Den andra eftergiften Stalin gjorde (som omfattade vetot i Förenta nationerna) belyser också den viktiga attitydskillnaden vid skapandet av Förenta staternas politik gent emot Sovjetunionen före och efter Roosevelts död.

Den 2 juni skickade utrikesminister Stettinius ett ”topphemligt” meddelande till Hopkins i Moskva, i vilket han upplystes om att Förenta staternas delegation (med presidentens bifall) hade kommit till slutsatsen, att den ryska inställningen till vetot, om den accepterades, ”skulle göra en fars av hela den föreslagna världsorganisationen”. ”Tala om för honom [Stalin] i klara ordalag”, manade meddelandet, ”att vårt land omöjligen kan inträda i en organisation som är grundad på en så orimlig tolkning ...” [21]

Detta ultimatum nådde aldrig Stalin. När Hopkins den 6 juni tog upp vetofrågan nämnde han inget om innehållet i meddelandet, med undantag för att han sade att han mottagit ”ett viktigt meddelande” från president Truman, som instruerade honom att diskutera vetot med Stalin och ”påpeka allvaret i denna fråga”. Det var allt Hopkins sade om innehållet i Stettinius meddelande. Han fortsatte sedan med att säga till Stalin ”att Förenta staterna ansåg att Jalta-formuleringen, som man gjort upp den, tryggade diskussionsfriheten [vilket det aktuella vetat skulle hämma]”. Hopkins ”hoppades att marskalken skulle se på saken på alldeles samma sätt som vi och de övriga inbjudande makterna och Frankrike som var överens i denna fråga”. Här lade sig Molotov i diskussionen för att försvara Sovjets inställning, men Stalin avbröt honom. Sedan ”förklarade marskalk Stalin ... att han inte hade några invändningar mot att enkel majoritet tillämpades vid diskussioner i samband med fredliga förlikningar”. Vetokrisen var över.

Nyheten nådde San Fransisco dagen därpå, den 7 juni, och den kvällen skrev Vandenberg i sin dagbok, utan att ha fått någon noggrann rapport om vad som verkligen sagts under Hopkins

---

[18] I en rapport den 14 maj telegraferade Harriman att Sovjets uppträdande grundades och skulle komma att grundas på ”maktpolitikens princip i dess råaste och mest primitiva form”.

[19] Också här hade Harriman fel. Frågan handlades nämligen på ett högst oriktigt sätt, men ryssarna gjorde inga diplomatiska repressalieförsök.

[20] Det bör noteras att Harriman var medlem av den tremanna-kommission (Molotov och sir A. Clark Kerr var de bägge andra) som särskilt utsetts genom Jalta-överenskommelsen för att hålla uppsikt över den nya polska regeringens bildande.

[21] Vandenberg, op. cit., s. 204-206.

och Stalins överläggningar:

> *Amerika vinner*! ”Veto”-krisen övervanns i dag – och övervanns till vår fördel ... Det är en fullständig och total kapitulation. Inga försök till någon ormtungad kompromiss. Bara ett direkt godtagande av ohejdad behandling och diskussion ... [Kursiv i originalet.]
>
> *Jag tror att alla är övertygade om att det rakt på sak formulerade, kompromissfria meddelande som Stettinius skickade till Moskva gjorde susen.* Jag hoppas att en del av de våra har fått en läxa. Många av dem började vekna under ”nervkriget”.[22] [Kursiverat här.]

Sålunda tjänade till och med de ryska eftergifterna till att övertyga dem som föreslog en hård linje, om att det var det rätta tillvägagångssättet. Harriman gick så långt att han tolkade de fruktbara överläggningarna mellan Stalin och Hopkins som ytterligare bevis för ryssarnas nya samarbetsovilliga linje. President Truman beskriver detta:

> Den ryske diktatorn visade, rapporterade Harriman senare, att han inte helt förstod grundvalen för svårigheterna. Han *gick till angrepp* och beklagade sig ”över våra missgärningar” och påpekade aggressivt, att om vi inte ville förhandla på vänskaplig basis med Sovjetunionen, så var den stark nog att ta vara på sig själv.[23] [Kursiverat här.]

I den offentliga uppteckningen av Stalins och Hopkins samtal är den enda anmärkning av Stalin som kan tydas på detta sätt den, som redan citerats i samband med Lend-Lease-hjälpen. Där erkände diktatorn, i vad som uppenbart var ett försök att hjälpa Hopkins ur en besvärlig situation, Förenta staternas rätt att avbryta hjälpen om det önskade och framkastade att ryssarna inte skulle ha blivit så sårade om de hade blivit varskodda i förväg.

Det skulle ha varit synnerligen förvånande om Stalin verkligen hade ”aggressivt” påpekat att ryssarna var redo att klara sig själva, om nödvändigt. Förenta staterna var den enda större makt som hade en fullständigt oskadd industri. Ryssarna gjorde ingen hemlighet av de enorma förluster de hade åsamkats under kriget.[24] Om det för någon av parterna ur rent nationell synpunkt hade varit gynnsamt att klara sig själv, så var det för Förenta staterna. Och de enda yttranden under överläggningarna som påminde om de formuleringar Harriman erinrade sig var de, i vilka Stalin uttryckte sina farhågor för att de amerikanska ledarna i själva verket sade att om ryssarna inte ville följa Förenta staternas plan, så kunde de fara åt helvete.

Hopkins själv hade en mer insiktsfull och tyvärr mer profetiskt begåvad kommentar att fälla till dessa och besläktade händelser, alltså till den förändring som hade ägt rum i Förenta staternas förhållande till Sovjetunionen. Strax före sin död omkring ett halvår efter överläggningarna i Moskva sade han: *”Vår ryska politik får inte dikteras av folk som redan har bestämt sig för att det inte finns någon möjlighet att samarbeta med ryssarna och att våra respektive intressen ovillkorligen måste komma i konflikt och slutligen leda till krig. Enligt min åsikt är detta en ohållbar position som endast kan leda till katastrof.”*[25]

---

[22] . Vandenberg, ibid., s. 208.

[23] Truman, *Memoirs*, I, s. 262-263.

[24] Enligt en officiell redogörelse från Särskilda statsutskottet (i Sovjetunionen) hade mellan 15 och 20 miljoner ryska medborgare dödats. Tyskarna hade helt eller delvis förstört 15 stora städer, 1 710 mindre orter och 70 000 byar. De brände eller raserade 6 miljoner byggnader och berövade 25 miljoner människor tak över huvudet. De förstörde 31 850 industriföretag, 65 000 kilometer järnvägsspår, 4 100 järnvägsstationer, 36 000 post-, telegraf- och telefonkontor, 89 000 kilometer större landsvägar, 90 000 broar och 10000 kraftstationer. De satte 1 135 kolgruvor och 3 000 oljekällor ur stånd och förde bort till Tyskland 14 000 ångpannor, 1 400 turbiner och 11 300 elektriska generatorer. De plundrade 98 000 kollektivjordbruk och 2 890 maskin- och traktorstationer och slaktade eller förde bort 7 miljoner hästar, 17 miljoner nötkreatur, 20 miljoner svin, 27 miljoner får och getter, 110 miljoner fjäderfän. De plundrade och förstörde 40 000 sjukhus och medicinska centra, 84 000 skolor och högskolor och 43 000 offentliga bibliotek med 110 miljoner volymer. De förstörde 44 000 teatrar, 427 museer och 2 800 kyrkor. – Citerat i Fleming, op. cit., s. 923.

[25] Sherwood, op. sit., s. 923.

Gemenskapens upplösning

Efter överläggningarna mellan Stalin och Hopkins vidtogs förberedelser för krigsperiodens avslutande möte mellan de ”tre stora”, där man bland annat skulle diskutera ockupationen av Tyskland. Det var det första och sista mötet öga mot öga mellan Stalin och Truman.

Under den tid som föregick överläggningarna vidtog Truman en serie förändringar i sin regering. Av de tio medlemmarna i Roosevelts kabinett begärde sex avsked eller byttes ut mellan den 30 juni och Potsdam-konferensens öppnande den 18 juli.[1] Av de sex nya Truman utnämnde (däribland sådana höger-demokrater som Tom Clark och Fred Vinson) var fyra från stater väster om Mississippi och skapade därigenom vad Truman själv kallade ”en situation utan tidigare motstycke” vad beträffade regional representation i kabinettet. Den region som Truman föredrog att ge en sådan överväldigande representation var, naturligtvis, den del av landet som var mest isolationistisk och nationalistisk.

Den ene av de andra två nykomlingarna i regeringen ersatte finansminister Morgenthau, Jr. Morgenthaus berömda plan för av-industrialisering av Tyskland hade i september året innan fått stöd av Churchill och Roosevelt. Opposition i Storbritannien och Amerika hade dock lett till att det framlagda förslaget övergivits. Stalin själv hade fått intrycket att de västallierade hade uttalat sig mot delning.[2] Utbytet av Morgenthau var troligen kännetecknande för de nya stämningarna i Washington när det gällde ryssarnas skadeståndskrav (som skulle diskuteras i Potsdam) och deras anhållan om ett flermiijardlån, snarare än för opposition mot ett redan övergivet program.[3]

Trumans sista omändring i regeringen var utnämningen av James F. Byrnes, ”dixiekrat” från South Carolina, till utrikesminister i stället för Stettinius. ”Jag ansåg det vara min plikt”, skrev Truman efteråt, ”att utan för mycket dröjsmål utse en utrikesminister med tillräckliga kvalifikationer att om nödvändigt överta presidentposten. Vid denna tidpunkt betraktade jag Byrnes som den mest kvalificerade.” [4]

När Potsdamkonferensen kommit igång lade Truman snabbt fram två förslag som utformats av de amerikanska delegationerna. Det första bestod i att man skulle upprätta ett utrikesministerråd. Och detta accepterades med sådan hastighet att amerikanarna ansåg sig kunna hysa stora förhoppningar när de ”gick till lunch”.[5] Det andra amerikanska förslaget beskrivs kanske bäst av Byrnes själv: ”I vår text påpekades uttryckligen, att de förpliktelser man iklätt sig i Jalta-förklaringen inte hade genomförts”, och föreslogs ”samfällda åtgärder för att ombilda regeringarna i Bulgarien och Rumänien för att tillåta deltagande av alla demokratiska grupper.”

Det ryska svaret på detta, levererat av Molotov, var ett angrepp på den brittiska interventionen i Grekland. Britterna förnekade riktigheten i de ryska påståendena och hävdade att det hade hållits fria val. Molotov svarade med brittiska och amerikanska pressrapporter om att ”det

---

[1] Av de fyra återstående hade två försvunnit vid slutet av 1945 och de sista två vid slutet av 1946. ”Av de 125 viktigaste utnämningarna i administrationen som president Truman gjorde under de för sta två efterkrigsåren”, skrev Howard K. Smith, ”tillföll 49 bankmän, finansmän och industriledare, 31 militärer och 17 advokater som i allmänhet stod i förbindelse med storfinansen. Regimens verkliga säte tycktes ha flyttat från Washington till någon plats mitt emellan Wall Street och West Point.” – Howard K. Smith, *The State of Europe*, New York, Knopf, 1949, s. 83, samt även s. 95.

[2] Kenneth Ingram, *History of the Cold War*, London, 1955 s. 20-21.

[3] Strax innan Jalta skrev Morgenthau: ”Jag är övertygad om att om vi nu skulle träda fram och förelägga ryssarna en konkret plan för hur vi skall hjälpa dem under återuppbyggnadsperioden, skulle det i hög grad bidra till att utjämna många av de meningsskiljaktigheter vi har haft i samband med deras politik.” – citerat i Wm. A. Williams, *American-Russian Relations*, New York, Rinehart, 1952, s. 274.

[4] Truman, op. cit., s. 23.

[5] Byrnes, *Speaking Frankly*, New York, Harpers, 1947, s. 21.

förekom större övergrepp i Grekland än i både Rumänien och Bulgarien”.[6]

Sålunda började serierna av krav och motkrav, anklagelser och motanklagelser som kännetecknade så mycket av förbindelserna mellan de tidigare allierade under den påföljande perioden. Även om en hel del överenskommelser nåddes i Potsdam, däribland upprättandet av ett utrikesministerråd och ett system för Tysklands ockupation, överskuggades dessa av förändringen i andan inom gemenskapen. Sumner Welles, statssekreterare i utrikesdepartementet under Roosevelt, gick så långt att han pekade ut källan till förändringen. Med Roosevelts död, skrev han, ”övergick ledningen av den amerikanska utrikespolitiken i andra händer. Den förfärliga förändring som detta åstadkom i de rysk-amerikanska förbindelserna var uppenbar för varje objektiv iakttagare, som var närvarande vid mötet i Potsdam”.[7]

Men Potsdam blev som symbol för försämringen i de rysk-amerikanska förbindelserna snart fördunklat av händelser på andra sidan jordklotet – bombandet av Hiroshima och Nagasaki.

Den 9 augusti, den dag den andra atombomben fälldes över Japan, förklarade president Truman att dessa bomber brukades, ”för att förkorta krigets vånda, så att tusentals och åter tusentals unga amerikaners liv kunde sparas”. Berättigandet för denna ståndpunkt tycktes alltså ligga i att Japan inte skulle kapitulera. Det hade kostat 70 000 människoliv att ta Iwo Jima och Okinawa på våren. En invasion av huvudöarna skulle kosta hundratusentals liv.

Men ingen landsättning hade planerats att äga rum på dessa öar före den 1 november 1945! [8] Vidare visste Förenta staterna att den japanska regeringen höll på att ansöka om fred genom sin Moskvaambassadör en månad innan bomben fälldes.[9] Tidigare ändå, den 28 maj, hade Harry Hopkins telegraferat till Truman:

> Den 8 augusti kommer den ryska armen att vara vederbörligen förlagd i de manchuriska ställningarna (dvs. för inträde i kriget) ...
>
> Japan är dömt och japanerna vet det.
>
> Fredstrevare kommer från vissa element i Japan. *Vi bör därför tillsamman tänka igenom vår gemensamma hållning* [dvs. Sovjets och Amerikas] *och handla i samförstånd i fråga om Japans kapitulation.* Stalin uttryckte farhågor för att japanerna skall försöka splittra de allierade.[10] [Kursiverat här.]

Hopkins råd att man skulle handla i samförstånd i fråga om Japans kapitulation, vilket borde vara normalt bland allierade, lämnades obeaktat. Stalins farhågor för att de allierade skulle bli splittrade visade sig riktiga, även om det inte var ett japanskt initiativ som ledde därhän.

Enligt Hopkins telegram hade Stalin ett förslag för hur man skulle förfara med japanerna. Han ansåg det nödvändigt att nå de resultat en villkorslös kapitulation skulle ge, nämligen kejsarens och krigsherrarnas bortskaffande, så att dessa inte kunde börja ett vedergällningskrig. Han trodde dock inte att japanerna skulle gå med på ovillkorlig kapitulation. Han ansåg därför att om japanerna ansökte om kapitulation på vissa villkor, så borde de allierade godta dessa villkor och sedan tvinga genom sin vilja med hjälp av ockupationstrupperna. Truman var dock inte

---

[6] Byrnes, op. cit., s. 73.
[7] Sumner Welles, *Where are We Heading?* New York, Harper, 1946, s. 375-379.
[8] Se krigsminister Stimsons artikel i *Harpers*, februari 1947, och även Stimson och Bundy *On Active Service*, s. 365.
[9] Se *Forrestal Diaries* anteckning daterad den 13 juli: ”Det första verkliga vittnesbördet om en japansk önskan att få slut på kriget kom i dag genom uppsnappade meddelanden från Togo ... till Sato, Japans ambassadör i Moskva, i vilka den senare instruerades att sammanträffa med Molotov, om möjligt före dennes avresa till de tre storas möte ... för att för honom framlägga kejsarens starka önskan att trygga ett slut på kriget. Togo sade vidare att de allierades ovillkorliga kapitulationsvillkor var så gott som det enda som stod i vägen för ett slut ...” Enligt *US Strategic Bombing Survey* Nr. 4, ”skulle Japan säkerligen ha kapitulerat före den 31 december 1945, även om atombomber inte hade fällts, även om Ryssland inte hade inträtt i kriget och även om ingen invasion hade planerats eller övervägts.
[10] Sherwood, op. cit.

intresserad av Stalins förslag.

Den 26 juli, bara tretton dagar innan ryssarna enligt planerna skulle inträda i kriget och tre månader innan någon invasion hade planerats som kunnat sätta amerikanska liv i fara, utfärdade Storbritannien, Kina och Förenta staterna ett ultimatum till japanerna i vilket de uppmanades att kapitulera villkorslöst eller emotse ”snabb och fullständig förstörelse”. Inga antydningar gavs om att ett nytt och dittills otroligt vapen skulle begagnas mot dem.

”Deklarationen släpptes omedelbart ut för publicering”, skriver Byrnes, ”och en kopia skickades med särskilt bud till mr Molotov.” Molotov telefonerade senare på kvällen och bad att deklarationen skulle ”hejdas två eller tre dagar”. När han fick reda på att den redan hade släppts ut ”föreföll han oroad”. Följande dag förklarade Byrnes för Molotov att Sovjetunionen inte hade informerats om detta ultimatum till japanerna om att kapitulera, därför att ”vi ville inte besvära Sovjetunionen genom att framlägga en deklaration för den, som rörde ett land med vilket den ännu inte var i krig”. (Att Förenta staterna hade slutit ett avtal med ryssarna i Jalta om att de skulle inträda i kriget och att ryssarna hade angivit att de skulle göra så tretton dagar senare gjorde tydligen ingen skillnad.) Molotov svarade ”bara” att de allierade ”skulle ha rådgjort med honom”.[11]

Den 29 juli hörde Molotov av sig igen och sade att Stalin hade instruerat honom att (med Truman och Byrnes) diskutera ”den nära föreliggande frågan om Sovjetunionens inträde i kriget”. Byrnes skrev senare att ”denna anhållan ställde oss inför ett problem ... Sovjet-unionen”, förklarade han, ”hade en icke-angreppspakt med japanerna ... Vi ansåg inte att Förenta staternas regering borde komma i en sådan ställning att den bad en annan regering att bryta sitt avtal utan ett gott och tillräckligt skäl ... Presidenten var oroad.”[12]

Denna djupa omsorg om den internationella rättens finesser verkar knappast trovärdig mot bak-grunden av att administrationen var redo att söndersmula 400 000 civila invånare i Hiroshima och Nagasaki vid en tidpunkt då deras regering höll på att ansöka om fred. En tydligare förklaring på den bestörtning Truman och Byrnes kände gav den senare ett uppriktigt uttryck för då han skrev: ”Vad mig beträffar måste jag öppet medge att jag, med tanke på vad vi visste om ryssarnas åtgärder i östra Tyskland och brotten mot Jalta-avtalet i Polen, Rumänien och Bulgarien, skulle ha varit tillfredsställd om ryssarna bestämt sig för att inte gå in i kriget.”[13]

Detta medgivande bekräftas av de historiska urkunderna. Den 28 juli, dagen innan Molotov ringde, antecknade Forrestal i sin dagbok ett samtal med Byrnes: ”Byrnes sade att han var ytterst angelägen att få den japanska affären avklarad innan ryssarna inträdde, särskilt med tanke på Dairen och Port Arthur. Han kände på sig att om de väl en gång hade kommit in där skulle det inte bli lätt att få ut dem ... ” [Kursiverat här.] Ser man bakåt kan detta tyckas som en realistisk och förutseende ståndpunkt hos en nyktert tänkande statsman som sökte gäcka den ryska imperialismens planer. Av inte så liten betydelse när man gör en sådan värdering är det dock att Ryssland hade garanterats rättigheter att uppehålla sig i Dairen och Port Arthur genom ömsesidigt avtal i Jalta. Dairen skulle internationaliseras som kommersiell hamn (dit ryssarna garanterades tillträde) och Port Arthur skulle hyras ut till ryssarna som flottbas. Detta innebar inte ens ett återupprättande av de rättigheter Ryssland redan hade haft i dessa hamnar, men förlorat i rysk-japanska kriget 1905.[14]

I stället för att vilja hålla Ryssland utanför kriget mot Japan därför att ryssarna hade brutit mot Jalta-överenskommelserna, önskade således Byrnes hålla dem utanför så att Förenta staterna kunde förbigå överenskommelserna – eller åtminstone kringgå dem.

---

[11] Byrnes, op. cit., s. 207. Det bör påpekas att Stalin hade informerat Truman om de japanska försöken att få ryssarna att ingripa till deras hjälp och medla fred.
[12] Byrnes, op. cit., s. 207-208.
[13] . ibid, s. 208.
[14] Snell, *The Meaning of Yalta*, s. 129, och följande.

Blickar man tillbaka tycks önskan att hålla ryssarna utanför ha varit det primära skälet till att atombomberna användes.[15] Endast detta kan förklara den skyndsamhet med vilken de fälldes (utan att man väntade på att iaktta effekten av det ryska inträdet i kriget) och frånvaron av en rimlig tidsrymd eller ett andra ultimatum mellan dem. Den andra bomben fälldes i själva verket den 9 augusti, den dag de ryska trupperna föll in i Manchuriet. Den 10 augusti erbjöd japanerna kapitulation på särskilda villkor, alltså inte villkorslös kapitulation. Sedan de allierade svarat den 11 augusti erbjöd de villkorslös kapitulation den 14.

Den 18 augusti, under den känsliga tiden närmast efter atombomben, hävdade Byrnes offentligt att de bulgariska valen inte genomfördes demokratiskt. Till följd därav uppsköts valen. Byrnes uttalande markerade, enligt en historiker som sysslar med ryska frågor, början till ”den tragiska fastlåsningen av de rysk-amerikanska förbindelserna”.[16]

Det betydelsefulla med Byrnes angrepp ligger däri, att ryssarna verkligen bröt Jalta-överens-kommelserna genom att arrangera valfusk i Bulgarien, men gjorde det med utgångspunkt från ett avtal med västern som det redan hade kostat dem en hel del att hålla. Detta var det redan nämnda hemliga avtalet mellan Churchill och Stalin angående Balkan som gjordes upp i Moskva i oktober 1944. Enligt Churchills egen redogörelse föreslog han en ”nittioprocentig övervikt i Rumänien” för Ryssland, samma för Storbritannien i Grekland och 50-50 i Jugo-slavien. Sedan tillfogade han ett förslag till fördelning i de fem Balkanländerna, Ungern 50-50, Bulgarien 75-procentig kontroll för Ryssland och 25-procentig för de övriga.[17]

Den 8 mars 1945 telegraferade Churchill till Roosevelt (som ogillade avtalet) att ”Stalin höll sig mycket noga till denna överenskommelse”.[18] Vad Churchill menade var att Stalin hade förhållit sig passiv medan brittiska styrkor bröt ned den grekiska antifascistiska (men också antimonarkistiska och kommunistdominerade) motståndsrörelsen EAM-ELAS och återupp-rättade den högerinriktade monarkin i Grekland. För sitt tålamods skull tilläts Stalin installera de politiska element han själv föredrog i axelns satelliter Rumänien och Bulgarien. I Ungern däremot tillät Stalin fria val hösten 1945[19] och förlorade dem. I Jugoslavien försökte han till och med förmå Tito att ta kung Peter tillbaka och återupprätta monarkin.[20]

Byrnes protest angående genomförandet av de bulgariska valen kunde således endast uppfattas av ryssarna som ett försök att fälla dem inför världens ögon, för att ha brutit sina högtidligt och offentligen ingångna avtal. De kunde svara med påpekanden om Grekland, men de skulle ovillkorligen i sista hand förlora en internationell debatt med västern om fria val. Den djupare innebörden av Byrnes uttalande var att den antydde för ryssarna att västern inte längre var intresserad av att samarbeta med dem, utan till och med var redo att öva öppen utpressning mot dem. Detta blev i praktiken slutet på gemenskapen.

Det är lärorikt att ta de skäl i betraktande som fick den amerikanska ledningen att välja denna period (26 juli-18 augusti) för att göra slut på koalitionen. Vad gäller Jalta, som vanligen anges som föreändning, inföll här troligen höjdpunkten av ryskt öppet tillmötesgående ur väst-makternas synpunkt. Ryssarna hade just slutfört den svåra uppgiften att föra över sina trupper från Tyskland till Manchuriet för att öppna den ”andra fronten”, som i Jalta hade varit en angelägenhet av största vikt för amerikanerna. I Polen hade de breddat regeringen och tillåtit Mikolajczyk och andra polacker som kom från utlandet att ta ministerposter och västern hade vederbörligen erkänt regimen.

Om det inte förekom någon rysk handling vid denna tid som gjorde en brytning berättigad,

---

[15] Detta är Blacketts slutsats. Se *Political and Military consequences of Atomic Energy*.
[16] Frederick L. Schuman, ”The Devil and Jimmy Byrnes”, *Soviet Russia Today*, New York, 1948 s. 7.
[17] Churchill, *The Second World War*, Vol. VI, London, 1953, s. 227-228.
[18] Byrnes, op. cit. s. 53.
[19] Hugh Seton-Watson, *The East European Revolution*, London, 1950, s. 193.
[20] Bröderna Alsop, 24 juni, 23 juli, 1951, citerat i Fleming, s. 199.

måste den enda förklaringen vara att Förenta staterna inte längre behövde ryssarna för att utföra ett gemensamt företag. Den faktor som hade framkallat denna förändring mellan den 23 april (då möjligheten av en brytning oroade Marshall och Stimson på grund av den återverkan en sådan skulle få på kriget mot Japan) och den 26 juli, då man utfärdade ett ultimatum utan att rådgöra med ryssarna, kan endast ha varit det första framgångsrika atombombprovet vid Alamogordo dagen innan Potsdam-konferensen öppnades.

Hur stor denna attitydförändring var kan man sluta sig till av Churchills uttalande vid denna tid: ”Vi stod inför en ny faktor i de mänskliga förhållandena”, sade han med syftning på bomben.

”Vi ägde krafter som verkade oemotståndliga ... vår syn på framtiden var förvandlad.”[21]

Den 11 september sammanträdde utrikesministerrådet i London och ”misslyckades att komma överens om någonting”. Enligt Sumner Welles formulering ”intog [utrikesminister Byrnes] en omedgörlig hållning”. Hans hårda linje stöddes av en annan medlem av delegationen, John Foster Dulles, som hade inbjudits på senator Vandenbergs förslag.[22] Resultatet blev, enligt Welles, ”en av de mest katastrofala internationella konferenserna i modern tid”.[23] Efter London-mötets misslyckande meddelade Truman att det inte skulle bli några fler möten mellan de tre stora.

Utrikesministrarna skulle dock fortfarande mötas var tredje månad. När Byrnes föreslog ett andra möte biföll ryssarna och i december for han till Moskva. Bland annat med hjälp av tre privata samtal med Stalin lyckades han uppnå betydande överenskommelser i ett flertal viktiga frågor och påvisade därigenom, att också icke vänskapligt inställda makter kan förhandla. De överenskommelser som uppnåddes rörde bland annat liberaliseringen av regimerna i Bulgarien och Rumänien (ryssarna antog Förenta staternas förslag om detta utan ändringar)[24] och utkast till fredsfördrag med de tyska satelliterna. Dessa ratificerades utan större ändringar av den tjugoennations fredskonferens som avslutades i oktober året därpå.

Men när Byrnes återvände till Förenta staterna upptäckte han att en del av pressen hade betecknat överenskommelserna i Moskva som ”blidkande” (*appeasement*). Vidare var presidenten förbittrad. Det var också Vandenberg som var rädd för att Byrnes hade gått med på att skänka bort hemligheter om atomenergin utan garantier för inspektion och kontroll. Trumans vrede kostade slutligen Byrnes hans post. I ett memorandum till Byrnes klagade presidenten på att Byrnes inte hade hållit honom vederbörligt informerad under diskussionerna och inte hade protesterat mot ryssarnas åtgärder i Iran.[25] Sedan skrev han:

> Jag hyser inga tvivel om att Ryssland siktar på en invasion av Turkiet och på att ta sunden mellan Svarta Havet och Medelhavet. Om inte Ryssland ställs inför en järnnäve och ett kraftfullt språk kommer ett nytt krig att segla upp. Endast ett språk förstår de – ”hur många divisioner har ni?”
>
> Jag tror inte vi bör gå kompromissvägen längre. Vi bör vägra att erkänna Rumänien och Bulgarien till dess de fogar sig efter våra krav; vi bör låta vår inställning i fråga om Iran bli känd så att inga

---

[21] *New York Times* 17 augusti 1945, citerat i Fleming, s. 310, se även s. 309. Sedan manuskriptet till denna studie avslutats har Byrnes i ett dokumentärprogram i television, *The Decision to Drop the Bomb* visat den 5 januari 1965, bidragit med viktigt nytt material, som bekräftar denna tolkning av händelserna. I Reuters referat heter det: Mr Byrnes, den dåvarande utrikesministern, sade att president Truman kände sig tveksam om hur mycket han skulle tala om för mr Stalin efter Amerikas första framgångsrika atombombprov ... Mr Byrnes sade att han och presidenten beslöt att undanhålla Stalin detaljer om bomben, eftersom de inte ville uppmuntra ryssarna att gå med i kriget mot Japan. Under mellanhavandena med den ryska allierade vid denna tid övervägde mr Byrnes också, om man skulle samarbeta med ryssarna i de första utvecklingsstadierna på det nukleära området ”eller om vi skulle försöka dra ifrån dem i kapplöpningen”, enligt vad som berättades av mr Gordon Arneson, protokollsekreterare i det utskott som handlade topphemliga beslut om bomben. ”Han bestämde sig för att inte samarbeta.”

[22] Byrnes, op. cit., s. 234.

[23] Welles, op. cit., s. 67, 380.

[24] Byrnes, s. 110 och följande.

[25] Jfr diskussionen om Iran i kapitlet ”Tillbakablick” nedan.

> tvivel kan uppstå och vi bör fortsätta att yrka på internationalisering av Kielkanalen, Rhen-Donau-leden och sunden från Svarta havet och vi bör behålla fullständig kontroll över Japan och Stilla havet ...
>
> ... vi bör yrka på att våra fartyg återlämnas från Ryssland och tvinga fram en uppgörelse om Rysslands Lend-Leaseskuld.
>
> Jag är trött på att jollra med ryssarna.[26]

Sålunda var Trumans memorandum till Byrnes inte bara en tillrättavisning av hans utrikesminister, utan med presidentens egna ord ”utgångspunkten för Förenta staternas politik”.[27]

Detta memorandum var daterat den 5 januari 1946. En och en halv månad senare anlände en rapport på 8 000 ord från amerikanska ambassaden i Moskva. Rapporten, som hade skrivits av en vetenskapsman och diplomat, erbjöd en rationell bakgrund av utmärkt slag åt den ”blihårdare”-politik som redan hade inletts. Diplomaten, George Frost Kennan, hämtades till Washington.

Kennans rapport hade uppväckt särskilt stort gillande hos marinminister Forrestal. ”Det var precis vad Forrestal förgäves hade sökt efter på andra håll i administrationen”, skriver Walter Mills, utgivaren av Forrestals dagböcker. Slutsatserna om hur man skulle behandla ryssarna, ”stämde mycket nära med de som Forrestal redan hade kommit fram till”. Av vilket slag Forrestals slutsatser var antyds i en not av Mills till den föregående dagboksanteckningen: ”Det står klart att han från denna tid blev allt mer övertygad om att politiken inte kunde grundas på antagandet att en fredlig lösning av det ryska problemet skulle bli möjlig.” [28]

”För varje tänkande sinne, skriver Mills, måste [Kennans] analys, om man godtog den, ha gjort slut på allt hopp om att upprätta konventionella eller normala internationella förbindelser med denna mörka diktatur på vilken andarna från Rysslands förflutna red marritt; den fick de idéer att framstå som dåraktiga, vilka länge efteråt allmänt skulle blomstra – idéer om att göra upp allting genom eftergifter, genom möten mellan statsledarna eller genom någon liknande form av skäligt givande och tagande runt ett fredligt konferensbord.”[29]

Sålunda tillhandahöll Kennan förnuftsmotiveringen och formuleringarna för den politik som gick ut på att ”hålla tillbaka” (contain) Sovjets makt. Men vid den tid han anlände till Washington hade programmet redan börjat förverkligas. Den 28 februari 1946 hade marinminister Forrestal bett utrikesministern om tillstånd att sända en marin specialstyrka till Medelhavet ”för att stötta upp det turkiska motståndet mot Sovjetmaktens gradvisa framryckning”.[30] I juli hade den amerikanska uppladdningen kommit så långt att handelsminister Henry A. Wallace kunde skriva i ett privat memorandum till presidenten:

> Hur ter sig de amerikanska handlingarna sedan vapenstilleståndsdagen för andra nationer? Med handlingar menar jag påtagliga saker som 13 miljarder dollar till krigs- och marindepartementen, atombombproven vid Bikini och fortsatt produktion av bomber, planen att utrusta Latinamerika med våra vapen, produktionen av B29-or och den planerade produktionen av B36-or och ansträngningarna att skaffa flygbaser som är spridda över halva jordklotet och från vilka andra halvan av klotet kan bombarderas. Jag kan inte hjälpa att jag tror att dessa handlingar måste få det att se ut för resten av världen som om vi bara talade tomma ord om fred vid konferensbordet.
>
> Dessa förhållanden får det att se ut antingen (1) som om vi håller på att förbereda oss att vinna det krig vi anser oundvikligt eller (2) att vi försöker bygga upp en styrkeövervikt för att injaga fruktan hos resten av mänskligheten. Hur skulle vi uppfatta det om Ryssland hade atombomben och inte vi,

---

[26] Truman, s. 552. Trumans användning av ordet ”jollra” i samband med ryssarna kan kanske bättre förstås om det ställs samman med hans uttalande i juli 1941, när de nazistiska förbanden föll in i Ryssland: ”Om vi märker att Tyskland vinner kriget bör vi hjälpa Ryssland och om Ryssland håller på att vinna bör vi hjälpa Tyskland och på så vis låta dem döda så många som möjligt ...” – *New York Times*, 24 juli 1941.
[27] ibid.
[28] Forrestal, op. cit., s. 135-139.
[29] ibid., s. 135.
[30] Forrestal, s. 141 (orden är Millis).

> om Ryssland hade bombplan som kunde flyga 15 000 kilometer och flygbaser på mindre än 1 500 kilometers avstånd från våra kuster och inte vi? ...[31]

När Wallace tog upp dessa frågor offentligt i september krävde Truman att han begärde avsked. Senare skrev Truman att när Wallace hade tillrått att den amerikanska utrikespolitiken skulle jämkas på, för att minska varje skälig orsak för ryssarna till fruktan eller misstankar, hade Wallace ”inga bestämda förslag till hur detta skulle kunna uppnås utan att man gav upp för dem på varje punkt”.[32]

Men i ett memorandum till presidenten fyra månader tidigare hade Wallace gjort bestämda förslag som inte tycktes innebära att man gav upp. Först påpekade Wallace en grundläggande orsak till de svårigheter man hade med ryssarna. ”Vi vet”, skrev han, ”att mycket av det ryska uppträdande som har vållat oss oro på senaste tiden har varit resultat av deras djupa ekonomiska behov och av deras känsla av störd säkerhet. De senaste månadernas händelser har kastat ryssarna tillbaka i deras fruktan från före 1939 för 'kapitalistisk omringning' och i den felaktiga tron att västvärlden, inklusive USA, är oföränderligt och enhälligt fientlig.”

Mot bakgrunden av denna situation föreslog Wallace följande:

> *Jag tror att vi kan rätta ett misstag i det ryska tänkandet och stärka ryssarnas tro på vår allvarliga hängivelse för fredens sak, genom att visa dem att vi vill handla med dem och befästa våra ekonomiska förbindelser med dem.* För att åstadkomma detta är det nödvändigt att tala med dem på ett förståelsefullt sätt, med full insikt om deras svårigheter och ändå med tonvikt på den brist på realism i många av deras antaganden och slutsatser som står i vägen för fredligt världssamarbete.[33] [Kursiverat här.]

Trumans reaktion på detta initiativ beskrivs bäst med hans egna ord: ”Jag fäste inget avseende vid detta brev från Wallace.”[34]

”Jag hade förklarat min politik för Bedell Smith [ny ambassadör i Ryssland]”, fortsatte Truman, ”och hade föreslagit på vilket sätt han skulle närma sig Kreml.” Det sättet var naturligtvis det samma som hade skisserats i hans memorandum till Byrnes två månader tidigare. (”Om inte Ryssland ställs inför en järnnäve och ett kraftfullt språk – kommer ett nytt krig att segla upp ... Jag tror inte att vi bör gå kompromissvägen längre.”) Trots att denna politik mer eller mindre hade följts sedan den 23 april 1945 och konsekvent sedan den 18 augusti hade den inte presenterats för allmänheten förrän nio dagar innan Wallace fick sitt memorandum. Det skedde den 5 mars 1946 i Fulton, Missouri. Där var Truman åhörare medan Churchill intonerade sina berömda ord (”Från Stettin vid Östersjön till Trieste vid Adriatiska havet har en järnridå sänkts tvärs över kontinenten”,) och manade till en allians av engelsktalande folk som med sina kombinerade resurser och sina flott- och flygbaser ”över hela världen”, skulle kunna erbjuda folket på sin sida om ridån ”en överväldigande garanti för säkerhet”. Rysslands handlingar efter kriget hade i så ringa grad förberett allmänheten för dessa synpunkter, att de väckte stor uppståndelse på bägge sidor om Atlanten. I Amerika var denna reaktion så omfattande att Truman, oriktigt, måste förneka att han hade känt till innehållet i sir Winstons tal.[35]

---

[31] Överlämnat 23 juli 1946, citerat i Fleming, s. 420-421.
[32] Truman, op. cit.
[33] Truman, ibid.
[34] ibid.
[35] Se Fleming, s. 348-357.

Mellanspel: Grekland

Vill man förstå händelserna under 1947, som visade sig bli en avgörande vändpunkt under efterkrigstiden, måste man betrakta dem mot bakgrunden av inbördeskriget i Grekland. Det var nämligen detta inbördeskrig som gav Truman tillfälle att förklara att världen var delad mellan olika livsideal och utlysa ett ideologiskt korståg mot det oamerikanska idealet.

När andra världskriget 1944 slutade för Greklands del kontrollerade EAM, den ena av de två motståndsrörelserna, nästan hela landet. Bland EAM:s ledare fanns många liberaler och socialdemokrater men kommunisterna var klart dominerande. Hade frågan om herraväldet över Grekland fått avgöras genom en kraftmätning mellan dessa krafter och den återvändande grekiska krigsmakten (som kontrollerades av monarkistiska officerare), skulle EAM ha segrat. När inbördeskriget bröt ut mot slutet av 1944 kringrändes1 och immobiliserades armén genast av ELAS (EAM:s militära styrkor).[1]

Men EAM tilläts inte skörda sin seger. Ty mot det stod inte bara monarkister man tappat förtroendet för, utan också de brittiska styrkorna. ”Den avgörande faktorn i den påföljande kampen om makten var de brittiska enheter som kom in i landet när tyskarna försvann.”[2] Efter att ha fått förstärkning med två divisioner från Nordafrika iscensatte britterna en totaloffensiv, i vilken de använde tanks och flygplan. Den 12 februari 1945 kapitulerade de slagna grekerna och lämnade ifrån sig sina vapen.

> Man skulle gärna vilja vara generös mot britterna [skriver Howard K. Smith] och säga att de försökte understöda vad som fanns av moderata och demokratiska krafter för att skapa en kompromiss och en grundval för demokrati. Tyvärr tycks det inte finnas mycket som stöder en sådan tolkning, utan man tvingas dra den slutsatsen att britterna var beslutna att krossa EAM och ge makten åt den vanryktade monarkin och dess blint hämndlystna högerinriktade anhängare.[3]

I paniken under striderna släppte premiärminister Papandreou in nytt folk i nationalgardet. ”Nazisternas 'säkerhetsbataljoner' tog mangrant värvning ...” En brittisk militärkommission satte monarkistiska officerare att kontrollera den grekiska armen, som den skulle hjälpa till att på nytt bygga upp. En brittisk kommission som hade i uppdrag att omdana den grekiska polisen misslyckades däremot, vilket fick till resultat att ”det i stor utsträckning förblev samma polismakt som hade tjänat nazisterna”. Sedan, när vänstern hade besegrats, skickade britterna ut trupper i landet, följda av det nazistsympatiserande nationalgardet, för att ”pacificera” det.[4]

> ... Tusentals unga män flydde upp i bergen; andra flydde till Jugoslavien för att söka skydd. Omsvängningen i känslorna utomlands inför högerns övergrepp var så stark, att premiärminister Attlee kände sig nödgad att utfärda en offentlig protest ...

Sedan fred på så sätt återställts i landet höljs val den 31 mars 1946 mot premiärminister Sophoulis invändningar och trots bojkott från vänstern. Monarkisterna vann och sju månader senare återinsattes kung Georg på tronen genom en folkomröstning, vilket gjorde ett nytt uppblossande av inbördeskriget ”oundvikligt”.[5]

Orsaken till detta inbördeskrig var det grekiska folkets otroliga sociala och ekonomiska misär och de fascistiska och monarkistiska styresmännens underlåtenhet att vidta åtgärder för att lindra den:

> Man skulle kunna ursäkta en del av den grekiska högerns våld [påpekar Smith] och britternas

---

[1] Smith, op. cit., s. 232-234.
[2] ibid., se även Hugh SetonWatson, *The Pattern of Communist Revolution*, 1960. ”Detta var ett nederlag för de grekiska kommunisterna och det berodde inte på faktorer inom Grekland, utan på brittisk intervention: utan brittiskt ingripande skulle Grekland ha haft samma slags regim som Jugoslavien.” s. 217.
[3] Smith, op. cit.
[4] ibid., s. 234-235.
[5] ibid., s. 235.

> efterlåtenhet mot det, om avsikten därmed hade varit att mot kommunistiskt sabotage skydda någon plan eller något projekt för återuppbyggnad och återställande av verklig fred i nationen. Men den nya regeringen, som leddes av monarkisten Tsaldaris, hade uppenbarligen inga som helst planer för återuppbyggnad.

Under de första tre efterkrigsåren pumpade britterna in materiel till ett värde av 760 miljoner dollar i Grekland, men ”inte en enda sten lades på någon annan för att avhjälpa krigets fruktansvärda härjningar”. Medan ”75 procent av alla grekiska barn led av undernäring”, lade de av britterna understödda regeringarna ”alla skattebördorna på de fattiga”. Och en regering tömde ut grekiskt kapital i stora mängder genom att sälja landets guldreserver åt privata köpare till ett värde av 500 000 guldsovereigns i månaden. ”UNRRA räknade med att större värden lämnade landet vid denna tid än vad UNRRA förde in för att rädda det grekiska folket från svält.”[6]

”Hälften av regeringen Tsaldaris statsutgifter gällde krigsmakten och polisen, endast sex procent återuppbyggnaden.”[7] Typisk för denna regerings metoder var behandlingen av fackföreningarna:

> ... Vid slutet av kriget hölls fackliga val i hela Grekland under brittiska fackliga ledares vaksamma uppsikt. Vänsterelementen med kommunisterna i ledningen tog hem spelet. När den rojalistiska regeringen tog makten avlägsnade den hela den valda ledningen och satte upp en exekutiv för Grekiska fackliga federationen med sexton handplockade högermän som dominerade över fem vänstermän och med Fotios Makris, en facklig ledare från krigstidens quislingadministration, som chef. De fem vänstermännen avsade sig sina utnämningar. Med organisationen lamslagen var fackförbundens situation förtvivlad … Få moderna regeringar har varit lika usla.

Det var detta Grekland Truman beskrev i kongressen i sitt ”doktrintal” i mars 1947 som ett av de ”fria folk”, som det ”måste vara Förenta staternas politik att stödja”. Han skrev senare att ”Grekland och Turkiet var fortfarande fria länder” vid denna tid, ”och stod under kommunistiskt hot både inifrån och utifrån.[8] Dessa fria folk var nu inbegripna i en tapper kamp för att bevara sina fri-och rättigheter och sitt oberoende.” [9]

Mot denna bakgrund blir det möjligt att bedöma de kritiska händelser under 1946-47 som omgav kungörandet av Truman-doktrinen och bildandet av två fientliga läger i världen.

---

[6] ibid., s. 227-238.
[7] ibid., s. 236.
[8] Utländsk hjälp till de upproriska var naturligtvis ”ett obestritt faktum”. Både Jugoslavien och Bulgarien erbjöd dem förnödenheter och säkerhet på sina territorier ”närhelst de var trängda av en grekisk regeringsoffensiv”. Detta var dock betydligt mindre hjälp än britterna gav åt högersidan. Vidare hade de upproriska brett folkligt stöd. När den grekiske kommunisten Vafiades (senare utrensad som ”titoist”) började sitt uppror på hösten 1946, uppskattade *Time* hans styrkor till 2 500 man. 1948 beräknades ELAS, trots att den grekiska regeringen uppgav sig ha dödat eller tillfångatagit flera gånger detta antal, ha 25 000 man i vapen eller tio gånger det ursprungliga antalet. – Smith, s. 236-237.
[9] Truman, *Memoirs*, II, p. 101.

Det kalla kriget börjar

Sedan alliansen från kriget upplösts återstod endast ett möjligt värn mot den överhängande risken för en förfärlig ”söndring av världen”. Detta värn var det just skapade Förenta nationerna. Krigets härjningar hade resulterat i en kolossal brist på balans i den industriella maktfördelningen i världen. Tre fjärdedelar av det investerade kapitalet och två tredjedelar av den industriella kapaciteten i världen var koncentrerade i ett land, Förenta staterna. Resten var fördelat på de övriga 95 procenten av jordens bebodda yta. ”En nation hade fått nära nog monopol på den överallt viktiga förmågan att uppehålla livet.”[1] Därför stod Förenta staterna inför ett beslut som det ensamt hade möjlighet att fatta: om det skulle begagna sin industriella kapacitet för att främja internationell återuppbyggnad genom ett internationellt organ och sålunda lägga grunden till en stabil världsordning – eller om det skulle begagna sin kapacitet som ett maktpolitiskt redskap, det vill säga, upprätta en amerikansk hegemoni över den existerande internationella maktstrukturen, återupprätta ett maktcentrum på bekostnad av andra och på så sätt främja amerikanska politiska och ekonomiska syften. 1946 hade beslutet redan fattats.[2]

Förenta nationernas bistånds- och hjälporgan (UNRRA) hade upprättats redan 1943 för att skaffa livsmedel och andra förnödenheter till olika länders folk som annars skulle ha svultit ihjäl. Det finansierades av Förenta staterna och administrerades genom Förenta nationerna. Fiorello La Guardia, den tidigare borgmästaren i New York under New Deal-perioden, nu programmets administratör, meddelade generalförsamlingen 1946 att det skulle uppstå svält på många håll om inte hjälp av detta slag fortsatte. Han föreslog att man skulle sätta upp en livsmedelsfond som fortsatte UNRRA:s arbete (vilket enligt tidigare uppgjorda planer skulle avslutas 1947 – trots att det visade sig vara långt ifrån slutfört). Detta stöddes varmt av de andra representanterna med undantag för de amerikanska och brittiska delegationerna.

Till församlingens bestörtning rekommenderade de brittiska och amerikanska delegationerna i stället, att enskilda regeringar och internationella organisationer skulle ge hjälp åt de länder som de ansåg lämpliga att hjälpa. Amerika och Storbritannien avvisade varje ändringsförslag och meddelade att de skulle vägra att godta varje majoritetsbeslut i denna fråga, som inte tillfredsställde deras synpunkter. All fortsatt hjälp skulle med andra ord ges i enlighet med stränga politiska skiljelinjer.[3]

La Guardia var upprörd och utropade: ”Tänker Förenta staternas regering föra en politik som kommer att låta oskyldiga män och kvinnor lida på grund av den politiska situationen som gör deras regering oacceptabel för Förenta staterna? ... Varje rik nation kommer att utvälja sin mottagare och ställa sina egna villkor. Det är helt enkelt vanlig, gammaldags maktpolitik, som har åstadkommit krig efter krig.”[4]

Historien med UNRRA visar hur beredvilligt Förenta staternas ledning övergav en framsynt politik från krigstiden. Hade den nya administrationen i stället fortsatt att följa Roosevelts linje

---

[1] Smith, op. cit., s. 92.

[2] Det hade anbefallts av Harriman i hans telegram i april: ”Sålunda kommer jag med beklagande till slutsatsen att vi bör följa ... den politiken, att ta hand om våra västliga allierade och andra områden under vårt ansvar först och avstå åt Ryssland vad som kan bli över.” 1946 skulle Ryssland inte erhålla någonting; Washington upprätthöll ”stadigt motstånd mot Sovjets skadeståndskrav medan det samtidigt ignorerade Moskvas uttryckliga anhållan om ett större lån”. – Wm. A. Williams. *American-Russian Relations*, Rinehart, New York, 1952, s. 278.

[3] Ingram, op. cit., s. 56-57.

[4] Ingram, ibid. Det bör observeras att en del av UNRRA:s arbete utfördes av organ som UNICEF, som var i verklig mening internationella och som hade framgång. Förenta staterna gav generöst 15 miljoner dollar till UNICEF. Det är bara dessa kvarlevor av en del sidor av Roosevelts program som har vilselett historiska kommentatorer och hindrat dem från att se att huvudlinjerna hade ändrats. Vidare: ”Det är en utomordentligt viktig del av bakgrunden till det kalla kriget att amerikanska observatörer med UNRRA – det vill säga hjälp utan några villkor, internationellt administrerad – för första gången tilläts röra sig fritt i Sovjetryssland.” – Smith, op. cit., s. 94.

att behandla nationerna som likar,[5] att söka skapa och stärka verkligt internationella organ, kunde den ha fört en mer trovärdig talan när den frånsade sig, som den gjorde[6], allt ansvar för misslyckandet att lägga grunden för en internationell ordning i efterkrigsvärlden. Men UNRRA-fallet visade sig bara bli inledningen till ett konsekvent handlande av Förenta staterna i fråga om att gå förbi internationella organ och inrikta betydelsefulla, vitt omfattande program med utgångspunkt från sina egna trånga nationella intressen.[7]

Det ryska vetot har länge framhållits som den kraft, som ensam gjorde Förenta nationerna ineffektivt under dessa år. Detta bekräftas dock inte i handlingarna. Av fyrtio ryska veton under 1949 gällde tjugotvå medlemsansökningar – ett efterspel till historien med Argentina och Förenta staternas beslut att sätta ihop blockmajoritet, i stället för att arbeta för kompromisser i enlighet med de existerande maktförhållandena. Sovjet-vetot var effektivt endast i fråga om att avstänga ett utskott, som skulle undersöka regimförändringen i Tjeckoslovakien. I samtliga övriga fall kringgicks det på det ena eller andra sättet när det gällde det praktiska resultatet.[8]

I motsats till Sovjetunionen kontrollerade Förenta staterna röstmajoriteten i Förenta nationerna och kunde således känna sig säkert när det gällde huvudriktningen i sin politik.[9] Förenta staternas underlåtenhet att överlåta något av den omfattande makt det hade samlat till FNs överhöghet, kan endast förklaras på ett sätt. På starka nationalstaters klassiska sätt ville Amerika ha den makten för att utöva den med medel och för ändamål som det ansåg lämpliga. När det sålunda stod i dess förmåga att stärka och till och med skapa ett ytterst behövligt internationellt maskineri, valde Förenta staterna att bevara den traditionella maktstruktur som nationalstaterna skapade och dra fördel av sin nya övermakt (och undanträngа Storbritannien, Tyskland och Japan) även om detta innebar att man hämmade FN eller gjorde det maktlöst.

Under hösten 1946 hade det synts några hoppfulla tecken på att den växande sprickan mellan öst och väst fortfarande skulle kunna helas. Fredsfördragen med de nazistiska satelliterna (Italien, Bulgarien, Finland, Ungern och Rumänien) hade gjorts upp och undertecknats. Under några veckor låg det verkligen en känsla av ”fred” i luften. Förenta staterna hade bragt ett tvistefrö ur världen genom att återlämna sexhundra pråmar och fartyg på Donau till deras ägare (de hade legat i beslag i Tyskland), medan bulgariska och rumänska ämbetsmän i uttalanden välkomnade amerikansk vänskap och kapital, och vidare ordnade Förenta staterna och Tjeckoslovakien upp sina nyligen irriterade förbindelser. ”Fredens sol går till sist upp”, sade den brittiske utrikesministern Bevin i New York.[10]

Så drabbades Storbritannien under de sista dagarna i januari 1947 av den värsta snöstormen sedan 1894 och paralyserades. Inom fyra månader framgick det klart för världen att där en

---

[5] Inte ens England undkom Amerikas ”neo-imperialism”. 1946 erbjöd Förenta staterna England ett lån vars ofördelaktiga villkor bragte landet ”på knä”. Robert Boothby, parlamentsledamot för de konservativa, klagade vid detta tillfälle: ”Jämförbara villkor har hittills aldrig tvingats på ett land som inte har besegrats i krig ...” Smith, op. cit., s. 88.

[6] Den 17 mars 1948 förklarade Truman för kongressen att ”en nation” och en nation ensam hade hindrat upprättandet av en ”rättvis och ärofull fred”. – Fleming, op. cit., s. 507.

[7] ”Polisingripandet” i Korea är undantaget som bekräftar regeln. De två centrala besluten – att gå in i kriget och att ena Korea med våld – fattades ensidigt av Förenta staterna, och Förenta nationerna ställdes i båda fallen inför ett fait accompli. Bristen på internationellt stöd för det av Förenta staterna dominerade och ledda ingripandet framgår tydligt av sammansättningen av Förenta nationernas styrkor. Se diskussion om Korea nedan.

[8] John Maclaurin, *Power Politics and the United Nations*, (Allen & Unwin).

[9] ”Under åren 1946-53 antog generalförsamlingen över 800 resolutioner. Förenta staterna led nederlag i mindre än tre procent av fallen – och inte någon gång då viktiga säkerhetsintressen var berörda. Under dessa åtta år var det endast två resolutioner som stöddes av oss som inte antogs.” – E. Gross i *Foreign Policy Bulletin*, 15 september, 1954. Under dessa år röstade diktaturerna Nicaragua, Haiti, Paraguay, Honduras, Thailand, Formosa, Venezuela, Dominikanska republiken, Turkiet, Grekland och Peru med Förenta staterna i nittio procent eller fler av fallen, då det inte rörde sig om koloniala frågor. Å andra sidan röstade ett land som Israel med USA i endast 57 procent av fallen, medan Indien röstade med USA endast till 33 procent. – Riggs, *Politics in the UN*, Urbana, Illinois, 1958

[10] Smith, op. cit., s. 16-18; Fleming, s. 429-430.

gång det mäktiga imperiets tron hade stått återstod nu endast ett gapande maktvakuum. Det var finansiellt så ödelagt att det inte kunde försörja en armé eller flotta,[11] de nödvändiga redskapen för dess vilja. Följaktligen lösgjorde sig Indien, Burma och Palestina från det brittiska styret. (Palestina kom under Förenta nationernas förvaltning.) Vidare utmanade på ett eller annat sätt Sydafrika, Guatemala, Argentina, Irak och Egypten den brittiska makten utan att få känna på några repressalier.

Denna kris fick Storbritannien att den 24 februari informera Förenta staterna om att det inte längre kunde betala för sina trupper i Grekland eller fortsätta hjälpen till Turkiet. Den 12 mars 1947 framträdde Truman inför kongressen för att tillkännage Truman-doktrinen och anhålla om militär och ekonomisk hjälp åt de bägge länderna, särskilt Grekland, där inbördeskriget fortfarande rasade. Men i stället för att föreslå att man skulle hjälpa till att lösa den mycket påtagliga sociala och ekonomiska krisen i Grekland, begagnade president Truman det tillfälle Storbritanniens återtåg gav till att sätta igång ett ideologiskt korståg mot totalitära regimer. Truman förklarade att varje nation stod inför ett val mellan alternativa sätt att leva:

> Det ena sättet grundar sig på majoritetens vilja och utmärks av fria institutioner, representativt styre, fria val, garantier för individens fri- och rättigheter, yttrande- och religionsfrihet och frihet från att behöva deklarera sin politiska ståndpunkt.
>
> Det andra sättet grundar sig på minoritetens vilja, vilken med våld tvingas på majoriteten. Det vilar på terror och förtryck, en kontrollerad press och radio, på förhand avgjorda val och undertryckande av personlig frihet ...

Teoretiskt sett är den värdekonflikt som här skildras en av de mest kritiska som människan i sitt politiska handlande har att ta ställning till. I samband med de förhållanden som rådde i världen 1947 utgjorde uttalandet dock en kraftig förenkling av en mycket komplicerad serie val i en mycket komplicerad världssituation. I samband med den speciella situationen i Grekland,[12] var det bästa som kunde sägas om Trumans tes att den inte var tillämplig. Grekland hade under Tsaldaris alldeles uppenbart en totalitär regim och Förenta staternas ekonomiska och militära hjälp var utan tvekan hjälp åt totalitära krafter.[13]

Den på många håll uppmärksammade klyftan mellan Trumans retorik och den faktiska verkligheten var knappast förvånande eftersom Truman hade övervägt doktrinen länge innan den tillkännagavs. Så tidigt som på utrikesministerkonferensen i London i september 1945 hade han beslutat att tillkännage att världen var delad och att Förenta staterna var beslutet att dra i korståg mot den ena av de bägge parterna. ”Han bestämde sig då att, när ett passande tillfälle uppstod och ett som kongressen och folket skulle bedöma som sådant, skulle han tillkännage den nya doktrinen”, skrev Arthur Krock, *New York Times* välinformerade Washingtonkrönikör.[14] ”Vid flera tillfällen trodde han att tiden hade kommit men vissa av hans viktigare rådgivare övertalade honom att avstå från det.” När britterna informerade Förenta staterna om att de skulle dra sig tillbaka från Grekland uppstod en situation som Truman ansåg passade hans ”länge hysta avsikt” och Clark Clifford sattes att formulera ”den globala antikommunistiska politiken”.[15]

Så tillkom det kanske viktigaste dokumentet i Amerikas offensiv i det kalla kriget – en ideologi som väntat på en uppsättning fakta (som nu råkade bli felaktiga fakta) för att få sin bekräftelse. Det var inte underligt att den vetenskaplige Kennan blev bestört över denna version av tillbakahållandet.

Truman-doktrinen var naturligtvis inte blott och bart retorik. Den förutsatte också ett modus

---

[11] ”Under en kort tid i slutet av 1947 var denna nere i en sammanlagd aktiv styrka på en kryssare och fyra jagare.” – Smith, s. 28.

[12] I Turkiet också, som var en diktatur.

[13] Den andra huvudpunkten i Trumans tal, oro för Greklands oberoende, kan knappast fås att stämma med beslutet att ge hjälpen bilateralt, att kringgå Förenta nationerna.

[14] *New York Times*, 23 mars, 1947, citerat i Fleming.

[15] Se Flemings långa och betydelsefulla diskussion om doktrinen, s. 433-436.

operandi som innefattade ett viktigt politiskt beslut, nämligen att kringgå Förenta nationerna.

Fyra månader tidigare hade den under FN:s ekonomiska och sociala råd hörande Livsmedels- och jordbruksorganisationen (FAO) lagt fram en fullständig plan för en nydaning av Grekland, vilken inte skulle ha drabbats av något veto eftersom något sådant inte förekom i rådet. Vidare skulle planen inte ha hindrat att militär hjälp sändes till landet innan det blev i stånd att stabilisera sig självt i enlighet med planen.

Men Trumanregimen var inte intresserad av Förenta nationerna på denna punkt. I stället för att överföra, vad som hade varit, ett brittiskt intresseområde i Förenta nationernas händer och därmed utvidga organisationens myndighet och verka för att upprätta ett nytt system i internationella affärer, föredrog Förenta staterna att avlösa Storbritannien som nationell makt i området.

Återverkningarna av denna åtgärd blev omedelbara och djupa. Den 10 mars hade utrikesministerkonferensen i Moskva börjat sina underhandlingar om de viktigare problemen i förhållandet mellan de bägge stormakterna. Enligt W. W. Rostow, chef för utrikesdepartementets politiska planeringsråd under Kennedy- och Johnsonregimerna och från 1947 till 1949 särskild medhjälpare åt verkställande sekreteraren i den Ekonomiska kommissionen för Europa (ECE), blev misslyckandet av denna konferens den oåterkalleliga vändpunkten i efterkrigsförbindelserna med Sovjetunionen. Så här skrev Rostow:

> Förenta staternas delegation for till Moskva-mötet med en rad klara, detaljerade positioner att förhandla om, väl förberett att fastställa om de ryska målsättningarna var förenliga med amerikanska intressen i fråga om tyskt enande, tysk avrustning och ett slut på ockupationen i Österrike.[16]

Delegationen var ”beredd att sträcka sig så långt det var möjligt för att tillmötesgå legitima ryska säkerhetsintressen beträffande Tysklands och Europas framtida karaktär” i en sinnesstämning ”av forskande smidighet” och ”full medvetenhet om följderna av ett misslyckande i Moskva: ett delat Tyskland och Europa vilkas återförening var svår, om inte omöjlig att skönja genom en farlig och spänningsfylld framtids dimmor”.

Här var alltså efterkrigstidens avgörande ögonblick, ett försök av Förenta staterna att göra sitt yttersta på kompromissens väg för att nå en överenskommelse med ryssarna. Nu, om någonsin, skulle ”delningen” kunna förhindras. Men tyvärr, ”den hållning som intogs av de ryska förhandlarna lämnade inget rum för tvivel: Stalin vägrade att intressera sig för ett slutgiltigt avgörande i Europa”. Sålunda tillbakavisade i sitt noga planerade försök att förhindra det kalla krigets tragiska begynnelse, ”kom amerikanerna hem från Moskva fast beslutna att Förenta staterna aldrig mer skulle förhandla med utgångspunkt från svaghet”. Rapporter om Europas mörka ekonomiska tillstånd sammanlöpte då ”med slutsatserna som drogs från Moskva-konferensen om Stalins hållning och avsikter [och] iordningställde scenen för Marshallplanen”.[17]

Marshallplanen tänktes då som en ”motoffensiv” (Rostows term) mot Sovjetunionens åtgärder i Östeuropa och som en reaktion mot Stalins fasta föresats, som man hade observerat på Moskvakonferensen, att avvisa alla ansatser till kompromiss som syftade till uppgörelse om de problem som delade Europa. I överensstämmelse med denna partiska uppfattning förbigick Marshallplanen Förenta nationernas Ekonomiska kommission för Europa vilken var sammansatt av samtliga europeiska stater och som inte gav medlemmarna någon vetorätt:

> ... det existerade redan en organisation som var ägnad det europeiska ekonomiska samarbetet – den Ekonomiska kommissionen för Europa. *ECE var emellertid en av Förenta nationernas organisationer med Sovjet och de östeuropeiska länderna som medlemmar. Dess blotta existens väckte en grundläggande fråga. Skulle ett försök göras att ta med hela Europa i ett nytt återuppbyggnadsföretag eller skulle erfarenheterna från Moskvakonferensen anses tyda på att det enda realistiska*

---

[16] *The US in the World Arena*, s. 208.

[17] ibid., s. 208-209. ”Den 29 april, dagen efter sin rapport till nationen om Moskva-konferensens misslyckande, instruerade utrikesminister Marshall politiska planeringsrådet att utarbeta en allmän plan för amerikansk hjälp vid återuppbyggandet av *västra* Europa.” [Kursiverat här.] – Rostow, s. 209-210.

> *alternativet för västern var att acceptera delningen och stärka det område som fortfarande låg utanför Stalins räckvidd?*[18] [Kursiverat här.]

Det beslöts naturligtvis att man skulle ”acceptera delningen” och i själva verket skärpa den.[19] Av central betydelse i Rostows resonemang när han placerade skulden för denna delning på Sovjetunionen var hans påstående, att en allvarligt menad och väl planerad ansats till kompromiss från Förenta staternas sida på Moskvakonferensen hade mötts med omedgörlighet. Förenta staternas svar på denna ryska hållning bestod i att inta det kalla krigets ställningar och börja en motoffensiv.

Tar man hänsyn till de omständigheter under vilka Rostows bok skrevs verkar det uppenbarligen som om hans tes återspeglar den då förhärskande synpunkten inom utrikesdepartementet. Det besvärliga med denna version av händelserna är att den underlåter att ta hänsyn till *att det var precis två dagar efter Moskvakonferensens början som Truman ”höjde” sitt ”stridsrop”*[20] *av den 12 mars!* Howard K. Smiths ögonvittnesrapport återger den katastrofala effekt Trumans doktrintal hade på förhandlingarna:

> Fortfarande upptinade av uppgörelsen om satelliternas fredsfördrag i New York två månader tidigare var [ryssarna] beslutna att vara charmerande, vänliga värdar. Vysjinskij, som officiellt hälsade välkommen, tryckte John Foster Dulles hand inför fotograferna som om denne varit en besökande delegat i Förbundet för proletärernas förkämpar och inte ett fascistiskt svin från Wall Street ...
>
> Under de första dagarna av konferensen var rapporterna om den i den ryska pressen utförliga och fria från de vanliga syrliga sidoanmärkningarna om västerns motiv. Molotov visade sig ovanligt förbindlig under den inledande diskussionen om procedurreglerna och tog tillbaka sina egna förslag till förmån för först Marshalls och sedan Bevins.
>
> Ryssarna antog utan tvivel att allt stod rätt till och att det hela skulle tillgå i enlighet med föreskrifterna. De hade lärt sig proceduren under satellitförhandlingarna och var beredda att följa den; men denna gång med större ro eftersom de kände till knepen: två års köpslående och påtryckningar till dess dödläge uppnåtts och därpå överenskommelse från den utgångspunkten.

Stalin sade till och med till Marshall under konferensen att ”detta bara var de första skärmytslingarna och nappatagen mellan spaningstrupperna ... Sedan folk mattat ut sig med diskussioner, insåg de därpå det nödvändiga i att kompromissa ... Att kompromisser var möjliga i alla viktiga frågor ... Det var nödvändigt att ha tålamod och inte bli pessimistisk ...” Men tålamodet gavs inget tillfälle att verka.

> Två dagar efter det konferensen öppnats exploderade den bomb Truman-doktrinen blev. President Truman sade att ”så gott som varje nation måste välja mellan” de bägge världarna: det lät som ett ultimatum till det övriga Europa att vara med oss eller anses vara mot oss. Detta svepte bort leendena ur ryssarnas ansikten. Medan Amerika förberedde sig att dra in i Grekland, vidtog Ryssland åtgärder för att stänga igen om Ungern och arresterade demokratiska ledare under ilskna diplomatiska protester från väster ... De fyra männen satt mitt i en värld i gungning och försökte fortsätta som om alltihop ingenting hade att göra med deras konferens. Det var omöjligt.[21]

Ur denna återvändsgränd for Marshall tillbaka till Amerika med planer för en förstärkning av västerns förhandlingsposition, eftersom det, med Rostows ord, ”var meningslöst att pröva Sovjets avsikter inför en självklar västlig styrka och [eftersom] uppkomsten av alternativ till en

---

[18] ibid.

[19] Den 8 maj klargjorde Dean Acheson, i ett tal, karakteriserat av Truman som ”prologen till Marshallplanen”, tänkandet bakom förslaget och dess överensstämmelse med Förenta staternas program efter kriget: ”Dessa åtgärder för hjälp och återuppbyggnad har endast delvis framkallats av humanitära skäl. Er kongress har beviljat och er regering genomför i dag en hjälp- och återuppbyggnadspolitik huvudsakligen som en åtgärd av nationellt egenintresse ... *Fria folk som söker bevara sitt oberoende och sina demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter mot inre eller yttre totalitärt tryck kommer att få en förmånsställning i fråga om amerikansk hjälp.*” [Kursiverat i orginalet.] Citerat i Ingram, op. cit., s. 58-59.

[20] Uttrycket härstammar från Louis J. Halle, *American Foreign Policy*, London, 1960, s. 296-297. Halle var tjänsteman i amerikanska utrikesdepartementet.

[21] Smith, op. cit., s. 118-123.

rysk uppgörelse hade begränsat det faktiska val, som stod öppet för Moskva till en rad lösningar som överensstämde med Amerikas intresse”.

Det fanns dock fortfarande en ”schism” i utrikesdepartementet ”i fråga om inställningen till Östeuropas och Sovjets deltagande” i den föreslagna Marshallplanen. Delvis på grund av denna schism fattades inget officiellt beslut om att utesluta kommunistiska och andra östeuropeiska stater. Stor omsorg lades dessutom ned på att förse planen med språklig dräkt som inte röjde de mer partiska avsikter som återspeglades i dess struktur. I sitt berömda tal den 5 juni där han tillkännagav initiativet förklarade utrikesminister Marshall: ”Vår politik är inte riktad mot något land eller någon doktrin utan mot hunger, fattigdom, desperation och kaos.”

Ryssarna intog för sin del en avvaktande hållning, men gick så långt att de tillät Tjeckoslovakien, Polen och Jugoslavien att sträcka sig ”mot Marshalls initiativ och mot västern”.[22]

Enligt villkoren i Marshalls förslag skulle de europeiska staterna lägga upp sitt eget program för Europas återhämtning, vilket Förenta staterna (om en republikansk kongress gick med på det) sedan skulle finansiera. I avsikt att utforma en sådan plan möttes de europeiska staterna sommaren 1947 i Paris. Ryssarna hade inbjudits av britterna, men enligt Rostow ”fruktade Bevin och det brittiska utrikesdepartementet [liksom en del amerikanska tjänstemän] att Stalin skulle vara tillmötesgående och gjorde sig inget besvär att skapa någon gästvänlig atmosfär i Paris för Molotov”.[23]

Molotov anlände till konferensen med en trupp på 89 ekonomiska experter och rådgivare. Ryssarna, vilkas upprepade begäran om ett lån på sex miljarder dollar från Förenta staterna hade ”tappats bort” i Washington,[24] var försiktiga i sitt uttalande inför konferensen till Storbritanniens representant i Moskva.[25]

Under de ödesdigra två dagar som Molotov stannade i Paris förelades honom en plan utarbetad av Bevin och Bidault. Den baserades på principen om en integration av de nationella ekonomierna. Men ”integration i en enda plan, innebär att varje nation måste producera vad den lättast kan producera. För mr Molotov verkade detta som om de östeuropeiska länderna ombads att kasta sina olika nationella ”planer” för industrialisering över bord och i stället bli västerns kornbod; detta skulle bli den idealiska integrationen. En jordbruksnation som är bunden till en industrination blir alltid den svagare och mer beroende parten.[26]

Molotov avvisade planen och promenerade ut från konferensen med en åtbörd av öppen fientlighet som med häpnad slog dem som, om också felaktigt, hade betraktat Marshalls förslag som ett steg mot ett återupprättande av Europas enhet. Karaktären hos detta tillbakavisande och det sätt det utfördes på var betecknande för den ryska diplomatin under den tid som följde:

> … – irriterat avbryta överläggningar utan att ge någon förklaring med undantag för ett syrligt, jargongartat angrepp på Amerika, som det var svårt att finna någon mening i och som utmynnade i den fantastiska slutsatsen att planen var grundmönstret för angreppskrig mot Ryssland – och beordra kommunister överallt att sabotera planen till den grad att de störtade sina egna regeringar – …[27]

Ur ryssarnas synpunkt var det hot som Marshalls ”motoffensiv” innebar för deras intressen allvarligt. Man måste hålla i minnet att ”Östeuropa i början av sommaren 1947 på intet vis hade nått fullt invecklad satellitställning. I Prag fanns en demokratisk regering, i Warszawa hade alla de olika slags polska nationalister som fanns i och utanför kommunistpartiet ännu inte bragts till lydnad; i Jugoslavien höll Tito, utan att man i väster visste om det, ... på att uppvigla de bulgariska och ungerska kommunisterna med idéer om en kommunistisk allians på Balkan

[22] Rostow, op. cit., s. 212.
[23] ibid., s. 211. Man fruktade bland annat att om ryssarna accepterade, så skulle kongressen inte finansiera planen.
[24] Williams, op. cit., s. 278-279.
[25] Ingram, op. cit., s. 60.
[26] Smith. s. 98.
[27] ibid, s. 99.

som skulle vara till hälften oberoende av Moskva”.[28] De ryska ledarna behövde endast tänka igenom händelserna under den gångna våren i Västeuropa för att fatta den fulla betydelsen av att Rostow använde ordet ”offensiv” i samband med Marshalls initiativ. För mot bakgrunden av Europas ekonomiska kris hade Förenta staternas underlåtenhet att kanalisera sin hjälp genom internationella organisationer fått tydliga följdverkningar. Krisen var ”framför allt en dollarkris. De varor och förnödenheter världen mest behövde – vete, kött, kol, stål, maskiner – fanns endast på västra halvklotet och då staterna ivrigt köpte dem smalt deras dollar ihop ... vid mitten av sommaren stod det klart att antingen skulle Förenta staterna få tillhandahålla mer dollar eller också skulle de västeuropeiska nationerna inte längre bli i stånd att alls köpa.”[29]

I Frankrike förberedde den socialistiske premiärministern Ramadier landet på att den tid skulle komma då ”varje kredit kommer att dikteras av politiska realiteter. En liten del av vårt oberoende försvinner från oss med varje lån vi får.” Han anhöll sedan Amerika om ytterligare krediter.[30] I maj 1947 avskedade Ramadier kommunisterna ur sin regering. Sak samma inträffade i Italien. De ryska strategerna kunde lätt framhålla, att ett erbjudande om Marshallhjälp skulle kunna fresta de icke kommunistiska medlemmarna av den regerande koalitionen i Tjeckoslovakien, till exempel, att följa de franska och italienska exemplen (även om det var osannolikt). Under inga omständigheter kunde dock den politiska betydelsen av Amerikas ekonomiska makt förbises.

Den 2 juli lämnade Molotov Pariskonferensen. Den 10 juli slöts ett handelsavtal mellan Sovjetunionen och Bulgarien. Den 11 juli ett med Tjeckoslovakien, den 14 juli med Ungern, den 25 med Jugoslavien, den 4 augusti med Polen och den 26 augusti med Rumänien.[31] Detta var ett betydelsefullt kliv i riktning mot Östeuropas ekonomiska konsolidering. Kontinentens politiska delning kom därnäst.

I november utfärdade det nyligen igångsatta Kominform, som bestod av kommunistpartierna i Östeuropa, Italien och Frankrike, ett uttalande som i mindre beslöjade ordalag upprepade huvudinnehållet i Trumandoktrinen, låt vara från andra sidan järnridån:

> ... Två motsatta politiska linjer har bildats: Å ena sidan Sovjetunionens och de demokratiska ländernas politik som syftar till att undergräva imperialismen och stärka demokratin, å den andra sidan USA:s och Englands politik som syftar till att stärka imperialismen och undertrycka demokratin ...
> Truman-Marshall-planen är bara en av beståndsdelarna, den europeiska sektorn av en allmän plan för allomfattande expansionspolitik som bedrivs av Förenta staterna i alla delar av världen ... [32]

I och med utfärdandet av Kominforms uttalande var riktlinjerna för det kalla kriget klart uppdragna. Kommunistpartierna i Europa började med alla medel som stod dem till buds driva opposition mot Marshallplanen. Resultatet blev att de gav näring åt fruktan för sabotage och omstörtning, när de opponerade mot en plan på vilken Västeuropas ekonomiska förnyelse berodde och sålunda hjälpte de till att lägga politisk makt i händerna på högerelementen överallt. Den avgörande förändringen i de förhållanden som rådde och i maktmönstren var kuppen i Tjeckoslovakien i februari 1948.

Just att denna kupp var så oblodig – genomförd utan en avrättning, med bara några få arresteringar och utan aktivt motstånd från vare sig utrikesminister Masaryk eller president Beneš, de två mest respekterade och kraftfulla demokraterna i landet – borde ha antytt för västern att kuppen inte nödvändigtvis utgjorde ett mönster för resten av Europa, eftersom inget maktövertagande där kunde ha genomförts utan inbördeskrig. Detta betraktelsesätt blev emellertid inte förhärskande och det kommunistiska maktövertagandet kom att konservera de farhågor och

---

[28] Rostow, op. cit., s 212.
[29] Barbara Ward, *The West at Bay*, London, 1948, s. 6-7.
[30] Smith, op. cit., s. 156.
[31] Ingram, op. cit., s. 63-64.
[32] Citerat i Schuman, *Russia Since 1917*, New York, 1957, s. 362-363.

attityder som alltsedan dess har dominerat tänkandet i väster. För att finna källan till denna reaktion i Europa räcker det med att man uppmärksammar det maktvakuum som skapades av Tysklands nederlag och Storbritanniens kraftlöshet.

För första gången sedan bolsjevikerna kom till makten hade ryssarna trängt in i Europa. ”Ryska trupper var förlagda vid utkanterna av Hamburg, en gång kontinentens största hamn, inom skotthåll för de västliga haven.”

> Ingen nation hade någonsin haft ett så omfattande inflytande i Europa med de övriga stormakternas samtycke. Ryssland hade direkt annekterat ett område i Europa på omkring 400 000 kvadratkilometer – ett område större än Frankrikes, Schweiz, Hollands, Belgiens och Danmarks tillsammans. Åtta östeuropeiska länder och delar av ytterligare två hade blivit ryska satelliter.[33]

Det var inte vilket Ryssland som helst som hade brett ut sig så stort, det var det stalinistiska Ryssland, utrensningarnas och tvångsarbetslägrens Ryssland, det Ryssland som hade uppslukat de baltiska staterna.

Sålunda balanserande över en slagen kontinent utan någon europeisk makt i sikte som kunde väga emot, störtade ryssarna, strax efter omfattande strejker som hade letts av de inhemska kommunistpartierna i Frankrike och Italien, den demokratiskt valda, pro-sovjetiska regeringen i just den centraleuropeiska stat som hade blivit symbolen för hela det katastrofala raset ned i andra världskriget.

Om det någonsin funnits en symbol för blidkande (*appeasement*), så utgjordes den av västmakternas uppgivande av Tjeckoslovakien på München-konferensen 1938. Om det någonsin kunde finnas en psykologisk utgångspunkt för skapandet av en ny europeisk armé under efterkrigsåren, så var det ett nytt slag mot detta olyckliga folk. Inget urskuldande, inga omsorgsfulla analyser av det falska i analogierna mellan 1948 och tio år tidigare kunde ur allmänhetens sinnen sudda ut det av allt att döma obestridliga intrycket av att historien upprepar sig.

Eftersom kuppen i Tjeckoslovakien sålunda föreföll som en bekräftelse på de mest apokalyptiska spådomarna från dem som fruktade och hatade Sovjetmakten, gav den vatten på kvarnen åt varje hängiven antibolsjevik och extrem nationalist i det västliga lägret. I kölvattnet på denna händelse ingick den liberala vänstern en allians med den reaktionära högern från vilken varken den eller västvärlden ännu har återhämtat sig. Rysk aggressivitet, om också bara i områden bakom järnridån, tjänade som bekräftelse på riktigheten i varje katastrofalt steg som togs i väster mot kompakt återupprustning och möjliggjorde det politiska framträdandet för figurer som Dulles, Adenauer och de Gaulle.

När det nu skett en klar gruppering, blev uppdelningen i militära läger bara en tidsfråga, eftersom ryssarna redan hade utfört den viktigaste och svåraste uppgiften åt västern – en samling av allmänna opinionen.[34] Trots detta visade sig återupprustning i länder som Storbritannien vara ett svårt och ekonomiskt påfrestande företag. I öster, där man saknade Förenta staternas enorma kapacitet till överproduktion, var det katastrofalt. Då det tvangs försörja Stalins försvarsmakt på 1,6 miljoner man hejdades Östeuropas dittills imponerande ekonomiska framryckning[35] och en period av stora umbäranden och stalinistisk uppbyggnad började och ledde till revolterna 1956.

Innan NATO kom till och innan Östeuropa återupprustades inträffade dock en händelse som slet förlåten av några av de föreställningar under vilka denna mer intensifierade fas av det kalla kriget skulle föras. I juni 1948 inträffade den stora brytningen mellan Tito och Stalin. Den

---

[33] Smith, op. cit., s. 38.
[34] Det är tveksamt om kongressen ens skulle ha antagit Marshallplanen utan den impuls den tjeckiska kuppen gav.
[35] Östeuropa ”som hade förlorat dubbelt så många människoliv och åsamkats nästan dubbelt så mycket skada i kriget” som Västeuropa passerade produktionsnivån från före kriget först under efterkrigsperioden. – Smith, op. cit., s. 282, se även s. 332-335.

följdes av en omfattande utrensning av titoistiska kättare i Östeuropas kommunistpartier.

För östländerna vederlade dessa händelser Moskvas påståenden att dess handlingar var rent defensiva och vidtagna i världssocialismens intresse. Utrensningen av män som Gomulka och hundratusentals vanliga medlemmar av kommunistpartierna som anklagades för titoism var helt enkelt en utrensning av alla verksamma nationalistiska element i de nu till satelliter vordna nationerna. Om ryssarna hade kunnat tolerera ett visst mått av oberoende och nationell utveckling under det mindre fientliga skedet 1945-48, så blev deras svar på västerns hårda politik att de satte försvaret av Ryssland över varje annan målsättning, även om detta innebar ett brutalt underkuvande av deras kommunistiska allierade.

Å andra sidan urholkade det titoistiska kätteriet och de gensvar det väckte redan i början det viktigaste berättigandet för västerns militära uppladdning, skapandet av NATO och återupprustningen av den tyska krigsapparaten. Ty Röda arméns eller någon av satellitarméernas underlåtenhet att invadera den avfälliga staten (”Jag kan vifta med lillfingret – och det kommer inte att finnas någon Tito mer. Tito kommer att falla”, hade Stalin sagt) kunde endast ha två alternativa förklaringar. Antingen ville inte ryssarna invadera ett land som visade upp en stark nationell front eller också var *den redan förefintliga amerikanska militärmakten* tillräcklig för att avskräcka Stalin från några väpnade angrepp i Europa.[36]

Sålunda var, *innan* NATO, *innan* västerns och Västtysklands upprustning, innan kapprustningen som stadigt ökade och försvagade länderna, den kommunistiska makten tillräckligt och effektivt ”tillbakahållen” av USA:s större och mer spridda makt. Och detta insågs till fullo, bör man lägga märke till, av amerikanska strateger och inte minst av den man som främst förespråkade en återupprustad och remilitariserad värld, och som gick så långt att han försökte återuppväcka det atomhärjade Japans militära sinnelag. I mars 1949 förklarade John Foster Dulles:

> Så vitt det står i mänsklig makt att bedöma överväger Sovjetregeringen under nu rådande omständigheter inte att bruka krig som ett instrument för sin nationella politik. Jag känner inte till någon ansvarig ämbetsman, militär eller civil, i det här eller något annat lands förvaltning som tror att Sovjetregeringen nu planerar erövring genom öppet militärt angrepp.[37]

---

[36] Nyligen har vi fått mycket starkare belägg för att Stalins konservatism skulle ha avhållit honom från varje väpnat angrepp i Europa. Sex dagar efter den tjeckiska kuppen befann sig Milovan Djilas i Kreml där han lyssnade till följande samtal: ”Stalin övergick sedan till upproret i Grekland: 'Upproret i Grekland måste sluta ... Tror ni' – han vände sig till Kardelj [vice regeringschef i Jugoslavien] – 'att upproret i Grekland kommer att få någon framgång?'

Kardelj svarade, 'Om den utländska inblandningen inte ökar och om allvarliga politiska och militära misstag undviks.'

Stalin fortsatte utan att fästa avseende vid Kardeljs synpunkt: 'Om, om! Nej, de har inga utsikter alls att lyckas. Tror ni att Storbritannien och Förenta staterna Förenta staterna, världens mäktigaste stat – kommer att tillåta er att störa deras kommunikationsled i Medelhavet? Dumheter. Och vi har ingen flotta. Upproret i Grekland måste stoppas och det så fort som möjligt.' ” – *Samtal med Stalin*, London, 1962, s. 164.

Berlinblockaden som varade från juni 1948 till maj 1949 borde ha kunnat bekräfta ovannämnda värderingar. Från första början begränsade ryssarna sin målsättning och sina medel. De gjorde inga försök att störa luftbron och de upphörde med blockaden just som luftbron skulle ha upphört att vara användbar.

[37] Schuman, *Russia Since 1917*, New York, Knopf, 1957, s. 394. Dulles uttalande bestyrks av mer än ett halvt dussin bedömningar av amerikanska ledare från 1946 till 1949, citerade i *Forrestal Diaries* (Forrestal utnämndes till försvarsminister 1947): Den 10 juni 1946 skrev Forrestal själv att han trodde att ryssarna ”inte skulle gå till verket i sommar – i själva verket aldrig”. Den 21 augusti 1946 sade Harriman ”att han inte trodde att ryssarna skulle ställa till med krig i en nära framtid”. Den 3 augusti 1948, två månader efter Berlin-blockadens början, rapporterade general Walter Bedell Smith, ambassadör i Sovjetunionen, till krigsrådet sitt intryck ”att ryssarna inte önskar krig”. Så sent som i december 1950, ett halvår efter Korea-krigets utbrott, rapporterades att amiral Alan G. Kirk, som hade efterträtt Smith som sändebud i Moskva.” ... inte ser några tecken i Moskva på att Ryssland väntar krig nu ... Amiral Kirk har under senare tid inte upptäckt några av de tecken som skvallrar om krig och som experterna håller utkik efter. Så till exempel hålls sovjetarméns enheter kvar på styrkenivå för fredstid. Inga äldre årsklasser inkallas. Inga ovanliga förflyttningar av trupper eller materiel har upptäckts. Det finns ingen tendens i Ryssland att bygga bombskydd eller inskränka den civila konsumtionen av viktiga varor ... *US News and World Report*.

Tillbakablick

Föregående sidor har belyst vissa viktiga fakta som i stor utsträckning har förbisetts i de flesta västliga redogörelser för det kalla krigets uppkomst. Särskilt framhålls att ryssarna från och med 23 april 1945 fann sig ställda inför en ny och fientligt sinnad amerikansk statsledning, som var beredd att överge krigstidens gemenskap och utöva öppet tryck mot sina tidigare allierade så snart kriget verkligen var över. Dessutom kunde ryssarna inte undgå att snabbt inse, att denna nya amerikanska ledning inte hade för avsikt att erbjuda bistånd till Sovjets återuppbyggnadsprogram och att den till och med kunde gå så långt, att den aktivt motsatte sig försök av ryssarna att i skadestånd ta material som de ansåg nödvändiga för sitt återuppbyggnadsarbete.

Under denna och den omedelbart föregående perioden bevittnade de ryska härskarna vidare en utbredning av Amerikas makt i en vidunderlig omfattning. Den amerikanska framgången i kriget och fredsvillkoren hade resulterat i att de nya områdena för Amerikas dominans sträckte sig 11 000 kilometer bortom landets gränser och omfattade den starkaste asiatiska makten, Japan, och maktkällan i den potentiellt starkaste europeiska nationen, Tyskland. Från och med 1942 hade Amerika utträngt Storbritannien som världshavens härskare, bland annat i ”det mest brittiska av alla farvatten”, östra Medelhavet. 1949 uppgavs Amerika ha kvarstadsrätt i omkring 400 sjö- och flygbaser världen runt. Det innebar ”att varje imperium, som står i förbindelse med moderlandet via haven, existerar med amerikanskt medgivande, såsom de under förra århundradet gjorde det med brittiskt medgivande – ett förhållande som aldrig behöver utsägas för att få ett djupgående inflytande på dess politik”. Fördrag om att standardisera vapnen band praktiskt taget hela Nord- och Sydamerika vid Förenta staterna. (Samma arrangemang gjordes snart med Västeuropa.) Det innebar att det var nästan omöjligt för de anslutna nationerna att träda in i eller hålla sig utanför krig utan Förenta staternas samtycke.

Delvis som en följd av kriget och delvis till följd av amerikanska initiativ hade Amerikas ekonomiska infiltration i världen fått en enorm omfattning under efterkrigsperioden. För att bara nämna ett område, så kom Amerika att äga koncessioner som täckte ”nära hälften av rikedomarna i Mellersta Östern”, denna livsviktiga landförbindelse mellan tre kontinenter. Genom gåvor och lån blev ”de ekonomiska ådrorna i en stor del av världen sammanbundna med Amerikas pumpande industriella och agrikulturella hjärta”. Många av länderna var beroende av Amerika inte bara när det gällde hjälp, utan vilken de skulle ha det ännu sämre ställt, utan ”för sin blotta existens”. ”Genom att av den ena eller den andra anledningen besluta att minska eller stänga av hjälpflödet kunde Amerika stoppa fabriker, åstadkomma kravaller och omvälvningar, störta regeringar.” [1]

Även om Förenta staternas ledare var förtänksamma nog att begränsa sina mål under denna period (och sålunda undvika onödiga reaktioner mot deras dominans), kände de sig på intet sätt förhindrade att dra fördel av den makt som stod till deras förfogande när de ansåg det nödvändigt att så göra. Ett karaktäristiskt fall var det italienska valet 1948. Detta var det första efter krigsvalet i Italien och västliga observatörer gav det kommunistisk-socialistiska blocket en ”jämn chans” att vinna en majoritet på 51 procent. När rösterna hade räknats visade det sig att de pro-västliga kristna demokraterna hade erövrat 53 procent, en överväldigande seger, medan det pro-kommunistiska blocket endast tog hem 30 procent. ”Den viktigaste faktorn vid detta omslag var Amerikas oförställda, öppna inträde i kampanjen”, skrev Howard K. Smith.

> ... Den inledande salvan var Amerikas, Storbritanniens och Frankrikes dramatiska gemensamma förslag till Ryssland att Trieste – den tidigare italienska hamnen vid Adriatiska havet, som gjorts till en ”fri stad” genom fredsavtalet med Italien skulle återlämnas till Italien ... Efter den tilldragelsen

[1] Ovanstående redogörelse är hämtad från Smith, op. cit., s.70-71

> gick inte en dag utan att den anti-kommunistiska majoriteten av pressen hade en ny verkningsfull amerikansk gest bland sina rubriker. President Truman gav Italien en gåva, som landet var i starkt behov av, 29 handelsfartyg; guld som nazisterna hade rövat från Italien återlämnades; de första fartygen med mars-hallhjälp anlände och lossades under ceremonier och med tal av den amerikanske ambassadören; amerikanska utrikesdepartementet meddelade att italienare om vilka man visste att de röstat kommunistiskt skulle förvägras en av alla italienares drömmar, emigration till Amerika; Amerikanska krigsdepartementet tillkännagav att de amerikanska flottenheterna i Medelhavet skulle förstärkas; de amerikanska ockupationstrupperna i Trieste höll sin första stora militärparad sedan kriget, komplett med tanks, tunga kanoner och allt; amerikanska och brittiska krigsfartyg ankrade utanför italienska hamnar under kampanjen ...[2]

I mars talade utrikesminister Marshall utan omsvep om för Italien och alla andra nationer som deltog i Europeiska återuppbyggnadsprogrammet (ERP = Marshallplanen) att ”förmåner enligt ERP kommer att tvärt ta slut i varje land som röstar [sic] in kommunisterna vid makten”.[3] Mot bakgrunden av dollarkrisen i Europa, som hade drabbat italienarna särskilt hårt, kunde detta hot ensamt ha räckt till att svänga om valutgången.

När hänsyn togs till sådan öppen intervention av Förenta staterna visade sig Trumandoktrinens löfte om att det skulle bli Förenta staternas politik att stödja fria folk mot yttre påtryckningar och ”hjälpa fria folk att forma sina egna öden på sina egna sätt” vara tomt. Dessa händelser kastar emellertid ljus på en betydligt viktigare realitet än bristen på överensstämmelse mellan Förenta staternas handlingar och Förenta staternas ideal. Det öppna men relativt fredliga sätt på vilket Förenta staterna var i stånd att ingripa för att skydda sina strategiska intressen var nämligen av central betydelse för utvecklingen av det kalla krigets tidigaste skeden.

Scenen för den intressantaste och historiskt viktigaste motsättningen mellan Förenta staternas och Sovjetunionens försök att utvidga sina respektive ”säkerhetszoner” under denna tid var Iran. De iranska intermezzona som tilldrog sig världsomfattande uppmärksamhet från november 1945 till maj 1946 förtjänar särskild uppmärksamhet, eftersom de vanligen framhålls som det första öppna exemplet på Sovjetunionens samvetslösa expansion efter kriget.

Under kriget hade alla de tre stora allierade ockuperat Iran för att trygga Rysslands krigsbehov av olja: Detta tycktes vara en välbetänkt åtgärd med tanke på den iranska regimens flirt med nazisterna. Efter kriget kom man överens om att alla tre skulle dra sig tillbaka samtidigt, men ryssarna stannade sedan tidsfristen löpt ut. Under denna tid underblåste de ett uppror mot den centrala iranska regeringen i de Sovjet-ockuperade områdena i norra Iran och satte upp en vänskapligt sinnad ”autonom” regering där. Genom dessa påtryckningar kunde de förmå centralregeringen att ge dem rätten att exploatera oljan i norra Iran. Ryssarnas mål var att skaffa oljeresurser med vilka de kunde komplettera produktionen från sina egna svårt härjade fält i Kaukasien.

Västmakterna fördömde dessa åtgärder i säkerhetsrådet och i maj förmådde den allmänna världsopinionen ryssarna att dra sig tillbaka från Iran. Därpå skickade den iranska central-regeringen trupper att krossa Azerbeidjans autonoma regering. Sedan detta genomförts ogiltigförklarade iranska parlamentet oljeavtalet med Ryssland.

Fortsättningen på dessa händelser är inte så allmänt känd. När ryssarna försvann drog amerikanerna in – inte med trupper och revolution – ”utan i tysthet med dollar till stöd för status quo”. Förutom amerikanska penningmedel mottog Irans regering amerikanska rådgivare, inklusive militärer, och Iran blev i själva verket ”en amerikansk satellit”. Och om Amerika ännu inte hade militärbaser där, så kunde det få sådana när helst det var önskvärt.[4]

Man kan lätt gissa vilken verkan detta gjorde på det ryska tänkandet. Förenta staterna hade nått

---

[2] Smith, s. 204-206.
[3] Ingram, op. cit., s. 63.
[4] . Denna redogörelse har hämtats från Smith, op. cit., s. 407-408.

exakt det mål som Ryssland hade eftersträvat, men det fanns ingen möjlighet att dra saken inför Förenta nationerna. Vidare låg, som en västlig korrespondent syrligt påpekade ”denna 'försvars'-bas som Förenta staterna skaffat sig nära 10 000 kilometer från Amerika, men utefter Rysslands känsligaste gräns. Ryssland kunde fullt befogat returnera den fråga det ställts inför av väst; var slutar säkerheten innan det rör sig om herravälde över hela jorden?” Efter detta ”kämpade Ryssland med näbbar och klor för att skydda sina satellitnationer från den 'iranska metoden' ”.[5]

Av denna korta översikt över omfattningen och utnyttjandet av Förenta staternas makt under den första efterkrigsperioden framgår det att ryssarna i början av 1947, när det kalla kriget blev en allmänt känd realitet, hade verkliga skäl till oro för Förenta staternas avsikter och det framtida utnyttjandet av Förenta staternas ekonomiska och militära styrka. Sedan exploderade den bomb Trumandoktrinen utgjorde och följdes av Marshallplanens ekonomiska ”motoffensiv” i Europa. Det var på denna punkt som ryssarna verkligen tog hand om den åskådliga delen av det kalla kriget, då de svarade på Truman-Marshalls initiativ med att störta de icke-kommunistiska regeringarna i Ungern och Tjeckoslovakien och med att vidta snabba åtgärder för att helt integrera ekonomi och politisk struktur i de östeuropeiska länderna och förringa dem till satelliter, som underordnats Sovjets mobilisering mot västern. Ännu så sent som 1948-49 var motståndet mot sovjetisering inom de östeuropeiska kommunistpartierna (för att nu inte tala om grupper utanför partiet) så omfattande, att det krävdes utrensning av stora grupper ”titoister” och nationalistiska element.

Ställs händelseutvecklingen in i sitt rätta perspektiv på detta sätt väcks också den oundvikliga frågan om det kalla krigets *casus belli*: var sovjetiseringen av Östeuropa en oundviklig utveckling efter Jalta-avtalen i januari-februari 1945? Eller var den snarare följden av växelverkande amerikanska utspel och stalinistiska svar efter kriget? Med andra ord, skulle den stalinistiska strategin av sig själv ha lett till försöken att sovjetisera Östeuropa, oavsett den amerikanska efterkrigsledningens politik?

Det bör påpekas att det preliminärt finns orsaker att anta att Förenta staternas politik var en mycket betydelsefull och förmodligen avgörande faktor för utvecklingen av förbindelserna mellan Förenta staterna och Sovjet efter kriget. För det första gav överlägsna maktresurser Förenta staterna en smidighet och en uppsättning alternativ som ryssarna helt enkelt saknade. För det andra skedde det en omorientering på de högsta nivåerna i USA:s administration angående vilka alternativ man borde välja i förhållandet till Sovjetunionen efter kriget och i själva verket utbyttes en inarbetad kurs, som hade fungerat under det föregående skedet, vid slutet av kriget mot en oprövad politik.

Vad vi efteråt har fått reda på om händelserna bakom linjen Stettin-Trieste under åren 1945-49 bestyrker inte bara de preliminära antagandena ovan, utan kompletterar dem också. Den betydelse dessa fakta har för en värdering av Förenta staternas utrikespolitik under denna period gör en kort översikt av huvudlinjerna i det som ägde rum befogad.

Vid mitten av 1920 blev Stalins tes om ”socialism i ett enda land” revolutionens främsta dogm och den ledande principen i den ryska utrikespolitiken ända fram till och med slutet av andra världskriget. I själva verket grundades alliansen under kriget på denna föreställning. Enligt Isaac Deutscher var ”Sovjets tillbakahållande av sig självt förutsättningen för den gemensamma allierade politik, som tecknades ned i paragraferna och artiklarna i avtalen från Teheran, Jalta och Potsdam”. Avtalen fördelade inflytelseområden mellan de allierade och anvisade åt Ryssland hela östra och stora delar av centrala Europa, medan de samtidigt före-

[5] ibid., ”När Ryssland utvidgar sin säkerhetszon utomlands kräver det nästan oundvikligen ett kullkastande av status quo, ty status quo i världen är kapitalistisk; detta medför stort larm och oväsen och otäcka scener. Om Amerika utvidgar sitt intresseområde utomlands, innebär detta av samma skäl – att resten av världen är kapitalistisk – endast att man understöder status quo. Inga scener, inget oväsen.” – Smith, s. 93.

skrev att detta skulle vara Rysslands intresseområde, inte kommunismens.[6]

Deutscher påpekar: ”När man ser tillbaka förfaller västerns stora statsmän att ha varit utomordentligt kortsynta när de trodde att Rysslands personlighet sålunda kunde delas upp och dess nationella maktlystnad särskiljas från dess sociala och politiska åskådning. Men denna illusion förekom inte bara på Roosevelts och Churchills sida. Den delades också av Stalin.” Man kan naturligtvis hävda att Stalins hållning under kriget bara var svek från hans sida, att hans löften om icke-inblandning i grannländernas inre angelägenheter var ”bara dunster kastade i hans allierades ögon”. Men Stalins gärningar vid denna tid gav tyngd åt hans löften och ”både Churchill och Roosevelt hade påtagliga bevis för att Stalins politik i verkligheten syftade till ett tillbakahållande av hans land”.

> De såg Stalin handla, inte bara tala, som vilken nationalistisk rysk statsman som helst skulle ha gjort i hans ställe – de såg honom liksom avklädd hans kommunism. Han närmade sig problemen i det ryska inflytelseområdet på ett sätt, som tänktes tillfredsställa nationalistiska ryska krav och strävanden och fördärva möjligheterna för kommunistisk revolution i dessa områden.
>
> Han ämnade utkräva, och utkrävde sedan också, omfattande skadestånd från Ungern, Bulgarien, Rumänien, Finland och östra Tyskland. Han visste att detta skulle göra både orden kommunism och namnet Ryssland förhatliga för folken i dessa länder vilka det inte ens föll in att göra någon skillnad mellan dessa bägge. Med ett nit som hade varit värt ett bättre ändamål vidhöll han sina krav på att skära bort områden från Polen, Ungern och Tyskland och köra bort miljoner medborgare i dessa länder från deras hem.

Stalins politik under den första efterkrigsperioden verkar sålunda begriplig endast om han antog att dessa länder skulle förbli kapitalistiska, dvs. ”om han inte hade några planer på att tvinga på dem kommunistiska regimer”. Han tänkte sig naturligtvis att Rysslands ställning skulle innebära diplomatisk och ekonomisk ”överlägsenhet” i grannländer styrda av ”vänskapligt sinnade” regeringar, men han väntade sig också att de huvudsakligen skulle förbli kapitalistiska. ”Om [Stalin] hade betraktat dessa länder som framtida provinser i sitt imperium, skulle det ha varit höjden av dårskap från hans sida att framhärda i att på det mest obevekliga sätt uttaxera betungande skadestånd och genomdriva utvisningar.”

Stalin hade under mellankrigstiden blivit övertygad om att den utländska kommunismen saknade revolutionära möjligheter. Följaktligen gjorde han vad han kunde för att avhålla kommunistpartierna från att göra ansträngningar att nå makten och från att äventyra hans förbindelser med de krigsallierade:

> ... Han manade de franska kommunisterna att rätta sig efter general de Gaulle vid den tidpunkt då de var den viktigaste drivande kraften bakom den franska motståndsrörelsen. Han manade de italienska kommunisterna att göra fred med huset Savoyen och med marskalk Badoglios regering och rösta för att Mussolinis lateranfördrag med Vatikanen på nytt skulle antagas. Han gjorde sitt bästa för att förmå Mao Tse-tung att komma överens med Chiang Kai-shek därför att han trodde, som han sade i Potsdam, att Kuomintang var den enda kraft som förmådde styra Kina. Han protesterade upprört hos Tito, på grund av dennes revolutionära strävanden och krävde hans samtycke till monarkins återupprättande i Jugoslavien ...
>
> Han stirrade med klentrogenhet och fruktan på den växande flodvågen av revolutioner som hotade att sopa bort den klippa av ”socialism i ett enda land” på vilken han byggt sitt tempel. Denne så kallade profet för marxism och leninism framstår i detta ögonblick som den mest konservative statsmannen i världen.[7]

---

[6] Denna redogörelse är tagen från Isaac Deutscher, *Russia After Stalin*, London, 1953, s. 74, ff. Se även Deutschers *Stalin*, 1949.

[7] Denna bild av Stalin som konservativ med hänsyn till världsrevolutionen är allmänt vedertagen bland sovjetologer: ”Av bourgeoisins värld liksom av sin politiska omgivning inom världskommunismen önskade Stalin endast ett: svaghet. Detta var inte alls detsamma som revolution. Stalin ville inte att andra stater skulle vara kommunistiska. Han bekymrade sig endast om att de skulle vara svaga eller att de åtminstone inte skulle bruka sin styrka mot hans regim utan mot varann ...” – Kennan, *Russia and the West Under Lenin and Stalin*, 1960, s. 253.

Den följande ”ödeläggelsen” under efterkrigstiden av Stalins tillbakahållande politik, åstadkommen ”delvis av krafter utanför Stalins kontroll och delvis av Stalin själv” är en invecklad historia, av vilken endast en liten men betydelsefull del ännu är känd. Bland de europeiska länder som blev kommunistiska under denna period hade Jugoslavien inte anvisats till det ryska inflytelseområdet vid förhandlingarna under kriget, utan skulle ha utgjort en gränszon mellan de brittiska och ryska områdena. Stalin var därför synnerligen intresserad av att hålla de jugoslaviska revolutionärerna under kontroll, för att hans förbindelser med de allierade inte skulle kompromettera:

> ... Länge förringade han Titos partisaner och prisade Drazha Mikhailovichs anti-revolutionära četniker som det antinazistiska motståndets föregivna hjältar. Den förbittrade Tito, fortfarande ett av det stalinistiska Kominterns trognaste ombud, bönföll honom: ”Om ni inte kan sända oss hjälp, så bered oss åtminstone inte svårigheter.” Tito berättar att Stalin ”stampade av vrede” och försökte förmå honom att inte bara gå med på monarkins återupprättande, utan också på en tänkbar brittisk ockupation av Jugoslavien ... Titos motspänstiga revolutionära åtgärder var för Stalin en ”dolkstöt i Sovjetunionens rygg”. [8]

Man kan fatta Stalins vrede, ty han började förlora kontrollen över sina egna kommunistpartier, trots att han alltid känt sig säker på att kunna begagna dem ”som bönder i sitt stora diplomatiska schackspel”. Bönderna började emellertid visa sig ha ”ett eget liv” och Stalin ”kunde inte ens komma åt dem”. Vidare kunde Stalin ”inte tillåta något så vidrigt som öppet förräderi” mot revolutionen. I vad mån han i varje enskilt fall gav efter för böndernas vilja och föregav sig flytta på dem och i vad mån han verkligen flyttade på dem själv, vet man ännu inte. Det är ”olyckshändelsen” med Jugoslaviens brytning med Moskva som har röjt de upplysningar vi har. ”Säkert” är emellertid ”att när Stalin tveksamt började identifiera sig med den utländska kommunismens växande krafter, började också hans västliga allierade identifiera honom med dessa krafter. Den stora alliansen lämnade rum för den stora ovänskapen. Stalin sökte då återförsäkringar mot väst, och kommunistregimerna i det ryska inflytelseområdet lovade att ge sådana. Och sedan var det utan tvivel han som flyttade bönderna.”

Från Tito själv härstammar en ännu klarare bekräftelse på hur detta samspel av krafter fungerade. Deutscher rapporterar nämligen: ”Enligt Tito beslöt Stalin slutligen att ställa Östeuropa under nära rysk kontroll 1947, *vid den tidpunkt då Trumandoktrinen proklamerades*.” [Kursiverat här.]

Impulsen att integrera och absorbera Östeuropa vid tiden för Trumandoktrinen uppkom dock inte bara ur alliansens sammanbrott och med detta Stalins skäl för att hålla tillbaka dessa krafter. Som vi har sett var alliansen bara döda bokstäver redan på hösten 1945. Trycket för att fullständigt integrera Östeuropa i Sovjetsystemet tycks snarare ha kommit från den dubbla önskan att sluta till Östeuropa för den ”iranska metoden” och att underlätta det militära försvaret av Sovjetunionen.

För att förstå denna senare taktik måste vi till den bild av Amerikas makt efter kriget som skisserats tidigare i detta kapitel lägga det amerikanska innehavet av atombomben. Det föreföll sannolikt att ryska militära ledare inte bara tog intryck av Amerikas innehav av detta vapen och av dess begagnande mot ett besegrat land, utan också av vilken tonvikt som i den västliga militära teorin lades på effektiviteten hos det strategiska flyget, den mycket omhuldade doktrinen om preventivkrig[9] och ansträngningarna att skaffa flygbaser runt Sovjetunionen.

Sovjets reaktion på möjligheten av atomangrepp tog sig flera former, däribland ett drastiskt program för att producera egna kärnvapen, ett enormt försvarsprogram för jaktflyget, uppbyggnad av marktrupperna, som skulle ge ”det enda möjliga militära svaret på den västliga nukleära angreppsförmågan”, och upprätthållande av ”sträng geografisk sekretess i fråga om

---

[8] Deutscher, ibid.
[9] För exempel se Fleming, s. 391-394.

landområdena för att undanhålla Strategiska flygkommandot målinformation”.[10]

Eftersom det största militära hotet kom från bemannade atombombplan, ”var största möjliga djup i luftförsvaret av vital betydelse. Under andra världskriget upptäcktes det att effektiviteten hos ett försvarssystem med jaktplan växte snabbt med djupet hos försvarszonen”. Med politiska medel ”stärkte Sovjetunionen alltså sin främre militära linje genom den politiska kuppen 1948 i Tjeckoslovakien och integrerade de övriga satellitländerna mer intimt i det sovjetiska försvarssystemet”.

> Man får stöd för uppfattningen att den kommunistiska kuppen i Tjeckoslovakien inte enbart berodde på önskan att flytta fram Sovjetvärldens gränser, utan åtminstone också hade en stark militär grund när man lägger märke till att Sovjetunionen inte ingrep på liknande sätt i Finland. Den militära olikheten är uppenbar. Om Tjeckoslovakien hade ingått i det västliga systemet skulle det avsevärt ha minskat Rysslands militära styrka. Finlands geografiska läge gjorde att det inte var nödvändigt att arrangera en kommunistisk kupp för att hålla det utanför den västliga militära sfären. Om Sverige hade gått med i NATO kunde den ryska militärledningen dock ha tryckt på om fullständig integration av Finland.[11]

Sålunda visade sig Trumandoktrinen, som talade om en värld uppdelad i två stridande läger, vara en profetia som uppfyllde sig själv. Tar man med de ryska ledarnas mentalitet i beräkningen, så garanterade Förenta staternas hela efterkrigspolitik, med dess taktik att bemöta ryssarna med en ”järnnäve” och ett ”kraftfullt språk”, medan man samtidigt gjorde det så svårt som möjligt för dem att genomföra sitt återuppbyggnadsarbete, praktiskt taget den expansion som denna politik enligt uppgift hade skapats för att förhindra.[12]

---

[10] P. M. S. Blackett, *Studies of War*, New York, Hill and Wang, 1963, s. 151-152.
[11] ibid.
[12] ”Endast Tito vågade göra uppror ... eftersom han kunde räkna på starkt stöd i sitt land och även därför att han hoppades finna säkerhet i en neutral vrå mellan de två blocken. De andra kommunistledarna hade varken Titos självförtroende eller hans illusioner. En del av dem hade en påtaglig känsla av sin egen svaghet hemma och ingen tycktes tro att det skulle bli möjligt för dem att överleva i ett ingenmansland mellan öst och väst. Händelsevis gjorde både väst och öst sitt yttersta för att krympa ingenmansland, vilket fick till resultat att medan Stalin oavsiktligt arbetade länge och hårt för att producera många Tito gjorde väst sitt bästa för att trygga att han inte skulle åstadkomma mer än en” Deutscher, s. 88.

Andra delen: Den fria världens ledare, 1950-63

Amerika är i dag ledare för en världsomfattande antirevolutionär rörelse till försvar för hävdvunna intressen.

Arnold Toynbee

Sammansvärjningen hålls tillbaka

> Det finns i landet halvtrotskister, åttondelstrotskister och ... folk som på grundval av liberalism ... gav oss hjälp
> *Karl Radek*

> ... folk som inte kunde inse att vad de fullt och fast trodde var liberalism i själva verket var socialism kunde knappast förväntas inse vad som i själva verket var kommunism.
> *Whittaker Chambers*

> Arhundradets mest skamlösa lögn har diktats ihop av hänsynslösa demagoger bland republikanerna och går ut på att demokraterna skulle vara mjuka mot kommunister . .
> *Harry S. Truman*

I november 1946 vann republikanerna kongressvalen för första gången sedan 1928. De flesta politiska kommentatorer delade kolumnisten Marquis Childs åsikt att ”skränet om kommunismen, som höjdes av republikaner från den ena sidan av landet till den andra”, var av stor betydelse för partiets seger. Childs observerade att republikanerna fick betydelsefull hjälp med att väcka den ”röda frågan” av J. Edgar Hoover, som en månad före valet hade ”fyrat av en genljudande salva mot kommunister i Förenta staterna och mer eller mindre direkt sagt att de var i verksamhet på alla plan och i alla organisationer”.[1] Hoover sade att han inte skulle känna sig orolig om det bara hade rört sig om 100 000 kommunister, men ”deras underhuggare, deras medlöpare och deras så kallade progressiva och falska liberala bundsförvanter” utgjorde ett hot.[2]

Precis fem månader efter valet ingrep Truman för att ta loven av det republikanska mullret. I sitt doktrintal den 12 mars förklarade han praktiskt taget krig mot den internationella kommunisträrelsen. Tretton dagar senare började han sätta den inrikes delen av sin strategi i verket genom att utfärda en order, som krävde att 2 500 000 personer anställda i statsförvaltningen skulle underkastas en ny säkerhetsundersökning. Enligt denna order skulle tecknet på bristande lojalitet vara ”medlemskap i, nära anslutning till eller vänskaplig förbindelse med ... varje ... organisation, förbund, rörelse, grupp eller sammanslutning av personer, av justitieministern betecknad som totalitär”. Presidentens motiv doldes knappast. ”Det där bör ta bort den kommunistiska plumpen från demokratiska partiet!” sade han.

Det tycks inte ha fallit Truman in att denna fint kunde få det extra resultatet att den undergrävde själva grunden för det offentliga förtroendet. ”Med ett penndrag förstördes tron på att amerikanska medborgare var lojala. Alla officiella tjänstemän blev andra klassens medborgare, som levde i skuggan av FBI:s dossierer, vilkas innehåll aldrig kunde avslöjas för dem därför att hemliga angivare skulle skyddas.” [3]

Därmed började lojalitetsedens tidevarv. 1947 krävde Trumans exekutiva order att lojalitetsnämnderna skulle ha ”skäliga orsaker” för avskedande. 1950 hade detta ändrats till ”skäliga tvivel” och 1953 satte president Eisenhower upp nya och ännu vagare normer enligt vilka den fråga som skulle avgöras var om anställandet av en tjänsteman skulle ”vara klart i överens-

---

[1] Citerat i Fleming, s. 431.
[2] Citerat i Alan Barth, *The Loyalty of Free Men*, New York, 1952, s. 37-39. Också i Fleming, s. 431.
[3] Fleming, ibid., 1067.

stämmelse med den nationella säkerheten”.

För att sammanfatta ett invecklat komplex av händelser i dess grunddrag innebar mccarthy-ismen, vars första större yttring Trumans order visade sig bli, att det amerikanska politiska livet kom att domineras av en manikeisk rättrogenhet. Enligt denna åskådning beskrevs världen som å ena sidan ett vagt uppfattat sovjetiskt kommunistiskt konspiratoriskt ont och å den andra ett vagt framfört amerikanskt anti-kommunistiskt gott. Dess genomträngningsförmåga och möjligheter att göra skada antyds bara ofullständigt genom antalet personer som inkallades till undersökningsutskott eller sattes under övervakning av en politisk polis. Det främsta provet på dess, liksom på varje annan politisk rättrogenhetsläras, framgång är i vilken grad den lyckades genomsyra föreställningsvärlden hos dess offer och även hos dess livligaste opponenter.

President Truman var en av de främsta måltavlorna för de republikanska mccarthyisterna och i självförsvar gav han emellanåt prov på mod och till och med viss vältalighet, när han sade emot sina kritiker:

> Demagogerna, virrhjärnorna och de professionella patrioterna hade gyllne tider då de pumpade det amerikanska folket fullt med fruktan ... Många goda människor trodde faktiskt att vi befann oss i omedelbar fara för att bli övermannade av kommunisterna och att vår regering i Washington var infiltrerad av kommunister. Denna kampanj var så utbredd att det verkade som om ingen kunde gå säker för angrepp. Detta var vår tids tragedi och vanära. [4]

Detta skrevs när McCarthyperioden hade nått sin höjdpunkt och är typiskt därigenom, att det lägger huvudansvaret för denna ”tragedi och vanära” på republikanerna, medan det förbigår att demokraterna i allt väsentligt delade och stödde en liknande åskådning. I sitt eget försvar för Trumandoktrinen, för att nu anföra ett exempel bland många, avslöjade Truman sin i grunden McCarthybetonade inställning. ”Världens reaktion på den visade att detta tillvägagångssätt hade varit det riktiga. över hela världen höjdes gillande röster, medan kommunisterna och deras medlöpare riktade våldsamma hugg mot mig.”[5]

Alltså betraktar Truman världen som uppdelad mellan två sorters människor, kommunister och antikommunister. De som motsätter sig doktrinen måste just därför vara kommunister och omvänt, eftersom kommunister motsätter sig doktrinen måste den just därför vara bra.

En blick på de faktiska förhållandena visar dock att doktrinen drog på sig opposition från ett betydande antal diplomater från icke kommunistiska länder, från brittiska labourpartiet och många engelska tidningar och från sådana amerikanska krönikörer som Walter Lippmann, William L. Shirer, Samuel Grafton, Drew Pearson, Thomas L. Stokes och Marquis Childs.[6] Chicago-tidningarna, och däribland naturligtvis den hätskt antikommunistiska *Tribune*, ”opponerade sig enhälligt” och en opinionsundersökning av Gallup visade den 27 mars att 55 procent av folket ogillade att doktrinen kringgick Förenta nationerna. Till och med Rysslands-experten George Kennan uttryckte starkt avvikande åsikter. ”Att säga att han fann invändningar mot den är att uttrycka saken milt”, skrev Joseph M. Jones som svarade för utkastet till doktrinen. ”Han protesterade kraftigt mot tonen i budskapet och mot de bestämda åtgärder som föreslogs.” Kennan talade med ett flertal personer i utrikesdepartementet, bland dem Dean Acheson, i sitt försök att stoppa planen, men, ”Det var för sent”.[7]

Sålunda var skiljelinjen inte så skarpt eller rätlinjigt dragen. Frågeställningarna var invecklade. Läser man Trumans memoarer skulle man aldrig misstänka att det mellan de kommunistiska angreppens våldsamma hugg och de över hela världen höjda ”gillande rösterna” fanns några ställningstaganden värda att uppmärksamma. Fakta visar dock att det utanför den kommunis-tiska rörelsen väcktes kritik av väsentligt slag i frågor som sedan avgjorde det kalla krigets

---

[4] *Memoirs*, vol II, s. 291, se även s. 270 ff.
[5] ibid. 106.
[6] D. F. Fleming, op. cit., s. 448-455 ff.
[7] Joseph M. Jones, *The Fifteen Weeks*, Viking, New York, 1955, s. 155.

förlopp.

Men det manikeiska tänkandet lämnar inget utrymme för sådana mellangrupper. Det kräver att en rättrogen hållning intas i alla kretsar. Och medan en rättrogenhet inom inrikespolitiken faktiskt upprättades genom lojalitetseden försökte Trumandoktrinen upprätta en sådan rättrogenhet som skulle gälla hela världen: ”I mitt tal hade jag sagt att varje nation nu stod inför ett val mellan alternativa sätt att leva.” Truman hade högdraget delat upp världen i två läger – demokrati och totalitär diktatur (och därmed uteslutit den stora och betydelsefulla mellandelen).[8] I praktiken kom hans program att kraftigt stödja status quo. Då doktrinen fördömde revolution av ”väpnade minoriteter” fördömde den i själva verket all sorts revolution, ty även om äkta revolutioner slutligen får folkets åtminstone förtäckta stöd, påbörjas de och genomförs vanligen också av små grupper av beslutsamma människor.

På ett profetiskt sätt varnade Walter Lippmann för farorna med den politik av världsomfattande tillbakahållande som doktrinen förkunnade. Lippmann påpekade att Förenta staterna inte hade tillräckligt med militärt manskap för att kunna omringa Sovjetunionen och drog slutsatsen att denna politik endast kunde förverkligas ”indirekt”, det vill säga genom att ”rekrytera, betala och underhålla en heterogen truppstyrka av satelliter, skyddslingar, vasaller och marionetter ... kring Sovjetunionens omkrets”.

Ett diplomatiskt krig fört i enlighet med denna politiks krav, det vill säga fört indirekt, innebär att vi måste satsa vår egen säkerhet och världsfreden på satelliter, marionetter, skyddslingar, ombud om vilka vi endast kan veta mycket litet. De kommer ofta att handla med utgångspunkt från sina egna anledningar och på grundval av sina egna bedömningar och skaffa oss kriser på halsen för vilka vi inte är redo. De ”oangripliga barriärer” (som upprättats kring Sovjetunionens omkrets) kommer att ställa oss inför en ändlös serie olösliga dilemman. Vi kommer att bli tvungna att antingen förskjuta våra egna satelliter, vilket skulle vara detsamma som att förlora ansiktet. eller också stödja dem till ett pris omöjligt att beräkna, i en oavsiktligt uppkommen, oförutsedd och kanske ovälkommen fråga.[9]

Utan att ge akt på dessa fallgropar (som nu bär de välkända namnen Korea, Vietnam, Laos, Formosa) pressade sig Truman fram med ett program som huvudsakligen återspeglade den republikanska högerflygelns idéer: det beskrev världen med utgångspunkt från Vårt Sätt Att Leva, kringgick Förenta nationerna och följde en obevekligt ”hård linje” gent emot Sovjetunionen, medan det tolkade alla försök att ändra status quo med våld som kommunistiska och därför onda. Detta räddade honom dock inte från angrepp från hans politiska motståndare som endast behövde anklaga honom för att inte driva den antikommunistiska saken med nog kraft. Deras kritik växte till ett totalt och oemotståndligt angrepp när en bred lucka slogs upp i den tillbakahållande politikens mur av den jättelika revolutionen i Kina ...

1948 var valår i Amerika och det första året av verkligt kallt krig i Europa. Den tjeckoslovakiska kuppen kom i februari, Berlinblockaden följde i juni och kongressen röstade för första gången i Förenta staternas historia för värnplikt i fredstid. Medan hettan i valkampanjen steg höll representanthusets av republikaner dominerade utskott för oamerikansk verksamhet mycket uppmärksammade förhör för att blotta kommunistisk infiltration i den federala administrationen. Bland de som betecknades som kommunister av utskottets angivare var Alger Hiss.

Hiss som varit tjänsteman i utrikesdepartementet under Roosevelts regim var chef för Carnegies donationsfond för internationell fred. Han förnekade omedelbart anklagelserna och ingav omedelbart en stämning om ärekränkning med skadeståndskrav på 75 000 dollar mot den person som anklagat honom, Whittaker Chambers. Samtidigt betecknade Truman hela serien

---

[8] I föregående och följande uttalanden om sin politik identifierade Truman och den amerikanska ledningen Förenta staternas ”fria företagsamhet” med demokrati och varje variant av socialism med totalitär diktatur.
[9] Lippmann, *The Cold War*, 1947, s. 14-16.

av undersökningar som ett politiskt spektakel avsett att dra folks uppmärksamhet från den av republikaner behärskade kongressens misslyckanden under den gångna sessionen.

Det krävdes två rättegångar för att Hiss skulle kunna fällas för att ha begått mened, då han bestred en senare anklagelse att han skulle ha spionerat. Han vidhöll ända till slutet att han var oskyldig. Fallets vittgående betydelse hade dock föga att göra med om Hiss verkligen var oskyldig eller ej.[10] Dess betydelse uppkom snarare ur dess symbolvärde, den innebörd det bringades att anta genom massmediernas verkan och genom att det dök upp i ett politiskt laddat sammanhang:

> ... Hopkopplingen av New Deal-andan och kommunismen i det oroade amerikanska sinnet skedde lätt, nästan självklart. Var det inte newdealarna som, i likhet med kommunisterna, talade om att upplyfta massorna, bekämpa affärsmännen, upprätta ekonomisk övervakning över samhället, ifrågasätta det traditionella i alla skeden? Var det inte reformivrarna hemma som under kriget hade manat till samarbete med bolsjevikerna utomlands? Var inte Alger Hiss just av den typ som new-dealarna hade varit så stolta över?[11]

De år Hiss-fallet var aktuellt visade sig vara mccarthyismens vattendelare och de år då den republikanska högerflygeln fick inflytande. Den manikeiska mccarthyismen (som uppstod innan den senator som gav sitt namn åt den intresserade sig för den) var det perfekta begreppssystemet för de nationalister, som betraktade vad de såg av världshistorien med utgångspunkt endast från amerikanska framgångar och nederlag. För dessa var den första ryska atombombssprängningen 1949 inte en triumf för de ryska ansträngningarna, utan ett förräderi mot Förenta staterna av amerikanska spioner. Det var ”vår” bomb och de, ryssarna, hade stulit den. Den kinesiska revolutionen som bröt fram med så skakande återverkningar på det amerikanska medvetandet samma ödesdigra höst var inte en kinesisk bedrift, utan en amerikansk ”förlust”. Den tråd som band ihop denna bild av världen under McCarthyepoken (och i stor utsträckning fortfarande håller den samman) var sammansvärjningsteorin:

> Kärnpunkten i den emotionella kraften bakom hela denna sammansvärjningsteori låg just i detta att det var en teori om sammansvärjning. De avskydda tilldragelserna kunde alla ha förhindrats, de var alla ett verk av några få ondskefulla människor, som arbetade bakom förställningens täckmantel ... Kommunismens framträngande världen runt var inte ett resultat av långvariga historiska krafter, de röda framryckningarna härstammade från Alger Hiss och hans medbröder som hade hittat på sätten att genomföra dem.[12]

För de amerikanska nationalisterna, när de nu var så hängivna sammansvärjningsteorin i en extrem form, blev sammanfallandet i tiden mellan den kinesiska revolutionen och avslöjandena om Hiss en alldeles extra förvirrande upplevelse. ”Under åtskilliga årtionden hade en känsla vuxit fram i Amerika av att asiaterna utgjorde Förenta staternas speciella uppgift enligt historiens lag.” Senator Wherry sade 1940 till en församling scm gav ett våldsamt bifall: ”Med Guds hjälp skall vi lyfta Shanghai upp och upp, hela tiden upp, till dess det är som Kansas City.”[13] General Douglas Mac-Arthur formulerade den känslomässiga och politiska kärnan i denna åskådning något apokalyptiskt när han sade under andra världskriget:

> ”Europa utgör ett döende system. Det är utslitet och sönderkört och kommer att stå under Sovjet-rysslands ekonomiska och industriella hegemoni ... De länder som ligger vid Stilla Havet kommer

---

[10] Angående tvivel kring det officiella domstolsutslaget, se Fred J. Cook, *The Unfinished Case of Alger Hiss*, New York, Morrow, 1957. Även ”New Doubts on the Hiss Case – The Added Witness” av George Altman i *The Nation*, 1 oktober 1960, s. 201-209.

[11] Goldman, *The Crucial Decade and After*, 1960, s. 105, 119.

[12] Goldman, op. cit., s. 123. Hiss var en utomordentligt viktig måltavla för bannstrålarna under denna tid, eftersom han hade varit med både i Dumbarton Oaks och på Jalta. Trots vad bevarade fakta utvisade hade Jalta nu blivit symbolen för Amerikas ”kapitulation”, Roosevelts eftergifter då han ”gav” Polen åt Sovjetunionen och ”tillät” den att bli en Stilla havsmakt.

[13] ibid., s. 116.

med sina miljarder invånare att bestämma historiens förlopp under de närmaste tiotusen åren!”[14]

”Förlusten” av Kina var ett slag av enorma dimensioner mot känsliga punkter som dessa. Under paniken som följde riktade denna nationalistiska högerflygel sin vrede mot den enda fienden inom räckhåll, den ”inre fienden”. Arkitekterna och administratörerna för tillbakahållandets sönderbrustna politik, Europaorienterade demokrater till stor del fostrade och utbildade på östkusten, var särskilt sårbara på en hel rad punkter som fick ett utomordentligt uttryck i Alger Hiss symboliska gestalt. Dean Acheson, som stod vid det utrikespolitiska rodret och sålunda framför alla andra var ansvarig för ”förlusten” av Kina, passade väl samman med Hiss-bilden (Acheson och Hiss var också sedan länge kamrater i arbetet):

”Jag tittar på den där”, exploderade senator Hugh Butler från Nebraska, ”jag ser hans snobbiga sätt och hans brittiska kläder och den där New Deal-andan, aldrig trytande New Deal-andan i allt han säger och gör och jag vill ropa: Ut, ut. Du representerar allt som varit fel med Förenta staterna i åratal.”[15]

En annan måltavla var general George C. Marshall som hade varit försvarsstabschef under kriget och tjänstgjort som försvarsminister och utrikesminister under Truman. Presidenten hade talat om honom som den ”största nu levande amerikanen”, men det generade inte McCarthy. Marshall hade ju varit lierad med Trumanpolitiken i Fjärran östern och hans resa till Kina hade utgjort ett försök att stötta upp Chiang Kai-sheks oåterkalleligen dömda regim, genom att övertala honom att bilda en regering tillsammans med kommunisterna på villkor som var gynnsamma för nationalisterna.

I ett tal på sextiotusen ord den 14 juni 1951 hävdade McCarthy att Marshall hade varit med i ”en så enorm sammansvärjning, ett så svart nidingsdåd, att mänsklighetens historia krymper samman i jämförelse därmed ... (en sammansvärjning) med det syftet att vi skall tyglas, hämmas och slutligen falla offer för sovjetiska intriger inifrån och rysk militärmakt utifrån”.[16]

Andra Kina-experter i utrikesdepartementet som hade understött liknande planer, som gick ut på att undvika att Amerika skulle förlora prestige och intressen i Kina, anklagades i McCarthys tal för att ha satsat allt sitt inflytande ”till förmån för konspiratoriska, omstörtande röda mot vår allierade Kinas regering”.[17]

Vilken framgång McCarthy hade med sitt ursinniga angrepp framgår av att både Acheson och Marshall drevs att bedyra inför senaten att de inte ens skulle överväga att erkänna det röda Kina, att Förenta staterna i själva verket *aldrig* skulle göra det! Och faktiskt har den politik som utformades under denna period i fortsättningen under tre efter varann följande administrationer utgjort huvudinnehållet i Förenta staternas Kinapolitik. Denna grundläggande kontinuitet i politiken (låt vara på ett speciellt område) är svår att få att överensstämma med den åsikt som många har att mccarthyismen endast var en tillfällig förvillelse inom en särskild, republikansk sektor i det amerikanska samhället, snarare än en uttrycklig yttring av en grundläggande inställning hos Förenta staterna gentemot det kalla kriget. Det är till exempel utan tvivel riktigt att McCarthy och hans kumpaner for svårt fram med utrikesdepartementet efter den republikanska segern 1952, men betänk vad som hände med Kina-avdelningen under de sista åren av Trumans administration:

> Huvudtemat i Kina-avdelningens rapportering under de kritiska åren (1944-49) var, att i den oundvikliga sammandrabbningen mellan de kinesiska kommunisterna och Chiang Kaishek skulle Chiang komma att förlora. Denna riktiga bedömning har dock inte givit någon ära, vare sig kollektiv eller individuell, åt Kinaavdelningen. Kina har blivit kommunistiskt. Tjänstemännen på Kinaavdelningen ansågs på något sätt ansvariga. Kinaavdelningen existerar därför inte längre. Av de tjugotvå tjänste-

[14] . John Spanier, *The Truman-MacArthur Controversy*, Harvard, 1959, s. 67.
[15] Goldman, op. cit., s. 125.
[16] Goldman, op. cit., s. 213.
[17] *Congressional Record*, 14 juni 1951, Vol. 97 s. 6556-6602.

> män som kom till avdelningen före andra världskrigets början utnyttjades 1952 endast två fortfarande av utrikesdepartementet. De flesta av de övriga tjänstgjorde fortfarande inom den amerikanska administrationen, men inte ... där deras nära kännedom om det Kina med vilket vi var invecklade i vilt krig i Korea kunde utnyttjas.[18]

Således hade demokraterna innan McCarthy någonsin uppnådde de fördelar det republikanska maktinnehavet gav upplöst avdelningen med de personer som hade ”förlorat” Kina, som om de på ett eller annat sätt bar ansvaret. Det kan naturligtvis hävdas att demokraterna gjorde detta för att ”förekomma” ett angrepp av McCarthy, dvs. som en rent ”defensiv” manöver och detta var säkerligen Trumans motiv 1947, då han lanserade lojalitetseden. Men i det fallet visade det sig snart få självförintande verkan, ty för att kunna inta denna försvarslinje måste demokraterna (och var i själva verket redo att) lägga sig till med och ge uttryck för väsentligen samma grundåskådning som republikanerna. När det inte fanns någon klar alternativ teckning av kraftspelet bakom händelserna, varför skulle det amerikanska folket då inte tro på de republikanska anklagelserna att demokraterna var ansvariga för ”röran”?

Kinafrågan – och Dean Achesons öde – utgör ett karaktäristiskt exempel i det här fallet. Utrikesdepartementet gav ut en vitbok i augusti 1948, i vilken det förutsades att Kina snart skulle falla i kommunisternas händer och där administrationens Kinapolitik försvarades. I förordet skrev Acheson:

> Det har enträget hävdats att relativt små mängder extra hjälp – militär och ekonomisk – till nationalregeringen skulle ha satt den i stånd att krossa kommunismen i Kina. De mest tillförlitliga militära, ekonomiska och politiska upplysningar som står till vår regerings förfogande ger inget stöd åt denna åsikt ... Det enda alternativ som stod öppet för Förenta staterna var en fullständig intervention till förmån för en regering som hade förlorat sina truppers och sitt folks förtroende.[19]

Sedan Acheson förklarat att Chiang Kai-sheks regim var korrumperad, utan energi och skumögd när det gällde de kinesiska massornas sanna strävanden, drog han slutsatsen att ”de olycksbådande resultaten av inbördeskriget i Kina låg utom kontroll för Förenta staternas regering ... *Det var en produkt av inre kinesiska krafter, krafter* vilka vårt land försökte men inte kunde påverka.”[20] [Kursiverat här.]

I en tillbakablick på de sista faserna i Chiangs fall anför vitboken memoranda från utrikesförvaltningen vilka understryker att Kuomintang 1943-44 följde en självmordskurs inför den japanska invasionen, medan kommunisterna följde vägar som var ”historiskt och utvecklingsmässigt sunda”. Ty medan Chiang fortsatte att driva på inbördeskriget mot kommunisterna, utkämpade kommunisterna mot japanerna ett krig som ”aggressivt fördes av en fullständigt mobiliserad befolkning”. Denna mobilisering möjliggjordes av ”en ekonomisk, politisk och social revolution”. För första gången hade folket ”fått något att kämpa för”. På grund av detta ”masstöd och massdeltagande” hade kommunisträrelsen vuxit så att den omfattade 850 000 kvadratkilometer och 90 miljoner människor. Dessa memoranda drog slutsatsen att kommunisterna ”är i Kina för att stanna. Och Kinas öde är inte Chiangs utan deras”.[21]

Sammanbrottet för Chiang 1949 kom snabbt efter den tjugotvå år långa kommunistiska

---

[18] Theodore H. White, *Fire in the Ashes*, New York, Sloane, 1953 s. 375. Dean Acheson hade i strid med sina egna föreskrifter avskedat John Stewart Service (1951) från hans post vid Fjärran östern-avdelningen i utrikesdepartementet, trots att Service, när Acheson avskedade honom, hade godkänts åtta gånger: en gång av en Grand Jury, en gång av ett undersökningsutskott i senaten, och sex gånger av säkerhetsnämnder för lojaliteten. 1957 upphävde Förenta staternas högsta domstol detta avsked, återgav Service arbete, rangställning, säkerhet och förlorad lön, (Fleming, op. cit., s. 883.)

[19] General Joseph Stilwell, befälhavare över Förenta staternas trupper i Kina under andra världskriget, skrev 1944: ”Vi bekämpade Tyskland för att riva ned det nazistiska systemet – ett enpartisystem stött av Gestapo ... Kina, vår allierade, styrdes av en en-partiregim [Kuomintang] stödd av ett Gestapo [Tai Lis organisation] ... Skulle ett sådant system reformeras måste det rivas i stycken . . .”

[20] Department of State*; United States Relations with, China, 1944-1949*, 1949, Washington.

[21] *White Paper*, s. 565, 566, 567 och 573, citerat i Fleming, s. 566-567.

ansatsen. Hela städer och arméer gav sig så gott som utan motstånd, medan massor av Chiangs soldater deserterade över till de kommunistiska styrkorna. De år som kännetecknades av Kuomintangs fantastiska korruption, brutalitet, ringaktning för människoliv, tvehågsenheten att driva något försvar mot den japanske inkräktaren och framför allt motstånd mot den agrara revolutionen hade krävt sin oundvikliga tribut.

Ändå fortfor en del amerikaner, eggade av den nationalistiska högerflygeln, att betrakta denna historiskt ödesdigra händelse som en palatssammansvärjning, en orientalisk version av den tjeckiska kuppen, en katastrof som varit helt möjlig att förhindra genom ökad vapenhjälp. Att detta snabbt skulle bli den förhärskande amerikanska åsikten framgick klart, då Acheson retirerade från sin ståndpunk i vitboken – den enda grund på vilken både ett försvar för administrationen och en sund Kina-politik kunde byggas – och lade sig till med mccarthyismens enkelspåriga sammansvärjningsteori, låt vara i en något mer nyanserad form. Den 16 februari 1950, en vecka efter McCarthys berömda angrepp på utrikesdepartementet i Wheeling i West Virginia, höll Acheson ett viktigt politiskt tal. Det var ett av de första officiella uttalandena sedan Ryssland avfyrat sin atombomb på hösten, om den kommande politiken och det skisserade utrikesdepartementets program för att möta de ändrade förhållandena i världssituationen. För sådana som Winston Churchill, vilken vid denna tid betonade att tiden nu var inne att slå sig ned tillsammans med ryssarna och försöka få kontroll över den växande kapprustningen och ett slut på det kalla kriget, hade han föga, om ens någon, förståelse:

> Vi hör hur man säger att om vi bara kunde få Harry Truman att ”sätta fötterna under samma bord” – det uttrycket används – som Joe Stalin, så skulle vi kunna klara upp varje internationell svårighet ... Vi måste dock inse att det inte finns någon enkel lösning på världssituationen. Det enda möjliga sättet att förhandla med Sovjetunionen, har vi kommit underfund med genom hårda erfarenheter, består i att man skapar styrkesituationer.[22]

I de nya atomsammanhangen kunde skapande av styrkesituationer endast innebära att man byggde en vätebomb som var större än Sovjets atombomb. För att rättfärdiga denna intensifierade kapprustning frambesvor Acheson en bild av en fiende, så slug och så ”dödligt allvarsam” att vi faktiskt ”skulle kunna förlora utan att någonsin skjuta ett skott”. ”Beviset” när det gällde naturen hos denne mystiskt mäktige fiende gavs av den kinesiska revolutionen:

> ... Kommunisterna slog under sig Kina till ett löjligt lågt pris. Vad de gjorde var att inbjuda en del kinesiska ledare, som var missnöjda med den vändning saker och ting tog i deras land, att komma till Moskva. Där indoktrinerade de dem grundligt så att de återvände till Kina beredda att tillgripa vilka medel som helst för att upprätta kommunistiskt herravälde. De var fullständigt underordnade Moskva-regimen ... Dessa agenter blandade sig sedan med folket och fick det i övertygat om kommunismens personliga materiella fördelar ... [23]

Detta var verkligen en reviderad förklaring av Kinas revolution, endast ett halvår efter vitbokens utgivande. Acheson använde nu sin fulla auktoritet för att ge spridning åt en version av de historiska händelserna som omöjligen någon med hans erfarenhet av världsaffärerna kunde tro på, nämligen att de kinesiska kommunistledarna efter tjugoåtta års revolutionär kamp (tjugotvå under blodigt inbördeskrig) helt enkelt skulle lämna över maktens/ tyglar i ett land med 500 miljoner invånare till icke kinesiska härskare, män som inte ens hade deltagit i den långa kampen. Vidare hade den ende kommunistledare i Östeuropa vars parti hade kommit till makten utan Röda arméns inblandning, nämligen Tito, funnit underkastelse under Stalin vara en outhärdlig börda. Dessutom var Titos ställning oerhört mycket svagare gent emot Moskva än Mao Tse-tungs, inte minst därför att Mao hade varit den verklige härskaren över tiotals miljoner i de kommunistiskt behärskade områdena under många år innan han vann makten i hela Kina.

---

[22] Acheson, *Strengthening the Forces of Freedom*, s. 15-16.
[23] op. cit., s. 16.

Det orimliga i Achesons reviderade version av den kinesiska historien underströks av att Stalin tydligen också i fortsättningen var blind för den kinesiska revolutionens karaktär och möjligheter. Också efter kriget då det stod klart för de flesta observatörer att det var slut med Chiang, trodde Stalin knappast att den kinesiska kommunismen hade några framtidsutsikter. När de kinesiska kommunisterna skickade representanter till Moskva strax efter Japans nederlag, sade Stalin ”dem rent ut att [han] ansåg att resningen i, Kina inte hade några utvecklingsmöjligheter”.[24] Han rådde de kinesiska kommunisterna att gå med i Chiangs regering och upplösa sin armé. De gick med på att göra detta, for tillbaka till Kina och ”handlade helt annorlunda”.

Vidare hade ryssarna under hela kriget skickat sin militära hjälp till Kuomintang, inte till kommunisterna, och Kuomintang begagnade denna materiel i sitt krig mot kommunisterna. Efter kriget plundrade ryssarna Manchuriet, Kinas viktigaste industriområde, och skapade därmed djupgående anledningar till missnöje och väckte en proteststorm bland de kinesiska massorna. Utrikesförvaltningen kände till de rysk-kinesiska meningsskiljaktigheterna och rapporterade om dem. Ändå förklarade biträdande utrikesministern för Fjärran östern, Dean Rusk (som aldrig hade varit i Fjärran östern), den 18 maj 1951:

> Pekingregimen kan kallas en kolonial rysk regering – ett slaviskt Manchukuo i större skala. Den är inte Kinas regering. Den består inte det första provet. Den är inte kinesisk. Den är inte berättigad att tala för Kina ... Republiken Kinas (Formosa) nationella regering ... företräder på ett mer äkta sätt åsikterna hos den stora huvuddelen av Kinas folk.[25]

På vad sätt Chiang-regimen efter två års välde på Formosa företrädde ”den stora huvuddelen av Kinas folk”, när Dean Acheson 1949, då den fortfarande var i besittning av fastlandet, beskrev den som en regering som ”hade förlorat folkets stöd”, förklarade inte Rusk. Rusks och Achesons uttalanden avslöjade klart och tydligt de nya ”fundamentala” förutsättningar på vilka Förenta staternas politik gent emot Kina baserades. Här var, målad i svart och vitt, inget annat än teorin om en ofantlig sammansvärjning. Det fanns inget erkännande av att starka historiska krafter svepte över Kina, krafter vilka de kinesiska kommunisterna under en tjugoårsperiod hade organiserat, ställt upp och lett mot en hopplöst despotisk, korrumperad regim.

Och om nu ”kommunisterna slog under sig Kina till ett löjligt lågt pris”, som Acheson hade sagt att de gjorde, blev det på sin plats att fråga varför Förenta staternas regering med sina miljarder i hjälp, med 100 000 man i trupper som faktiskt stod på fastlandet, med sina tekniska rådgivare och missionärer inte kunde ”rädda” Kina som den hade ”räddat” Grekland. Det var i själva verket också vad republikanerna frågade, med förödande följder. (Acheson betraktas trots sin reträtt än i denna dag på sina håll som mannen som ”förlorade” Kina.) Men deras fråga skulle inte ha varit så förödande för administrationen och mccartyismen skulle aldrig ha blivit ett så mäktigt hot som den blev (och i viss utsträckning fortfarande är) om inte grundtanken och synen på världen i bägge fallen hade delats av de människor som angreps, de förmodat intellektuellt snobbiga personer som fört fram tillbakahållandets politik.

För vad var teorin om tillbakahållandet som den formulerades och omsattes i praktiken av Trumanregimen om inte ett ”svar” på hotet om en världs*sammansvärjning*, snarare än om en världs*revolution*? Det mönster som frammanades av Förenta staternas ledare var hur kommunistpartier i minoritetsställning hade gripit makten i Östeuropa under Röda arméns skydd. Trumandoktrinen och Marshallplanen tycktes vara förnuftiga åtgärder för att förhindra att Västeuropa gick ett liknande öde till mötes. Men den världsrevolution som höll på att utvecklas i Afrika, Asien och Sydamerika var av annan sort och storlek. Ingen Marshallplan eller Trumandoktrin skulle kunna hejda den revolutionära vågen, eftersom dessa program i grund och botten inte önskade hjälpa fram förändringar i de sociala förhållandena, vilket var nödvändigt för att åstadkomma någon lindring av misären i dessa fattiga, icke industrialiserade

---

[24] Vladimir Dedijer, *Tito*, New York, 1953, s. 322

[25] Rusks tal är tryckt i Mac Arthur Hearings, *US Government Printing Office*, s. 3191-3192, Washington, 1951.

och halvfeodala delar av världen.

Mot bakgrunden av de kommunistiska maktövertagandena i Östeuropa slog myten om den konspiratoriska karaktären hos det som i själva verket var en världsrevolution djupa rötter i det allmänna medvetandet och med mccarthyismens terminologi blev Fienden: Den Internationella Kommunistiska Sammansvärjningen. Denna internationella sammansvärjning betraktades endast som ett gäng gangsters – Kremlgänget – som arbetade utan något annat mål än att behålla makten, utan några andra planer än att vidga sitt herravälde, utan någon annan förmåga än förmågan att omstörta och undertrycka. Enligt detta synsätt var kommunistiska diktaturer (i vilket land som helst) känsliga, på samma sätt som varje diktatur, för ett hårt slag mot toppen. Enligt detta betraktelsesätt skulle också makttryck utifrån utan tvekan alstra ett revolutionärt maktelement inom landet, ty diktaturen vilade på en grund av mänskligt lidande och inget annat. Sålunda jämnade teorin om tillbakahållandet, uppbyggd på en teori om sammansvärjning, vägen för en ny och farlig slutsats: slutsatsen om befrielse.

Tillbakahållandet som blev befrielse: Korea

> Koreanerna var inte de första som fick lära sig att även om frihet är dyrbar, så är ”befrielse” ett högt pris att betala för den.
> *Sir Anthony Eden*

Korea ockuperades 1945 av Sovjetunionen och Förenta staterna i enlighet med avtalen i Kairo, Jalta och Potsdam.[1] Den 10 augusti var större delen av Nordkorea i ryska händer. Amerikanska trupper landsteg i Sydkorea den 8 september och Förenta staterna föreslog en demarkationslinje vid 38:e breddgraden.[2] Valet av 38:e breddgraden grundades på militära krav och var egentligen ytterst olyckligt, då Koreas japanskbyggda industrier låg i norr, medan huvuddelen av befolkningen bodde i söder. En opartisk politik skulle ha drivit på försöken att få bort de utländska trupperna och uppmuntrat till återförening omedelbart. Men på Moskvakonferensen i december beslöt utrikesministrarna (utan att rådfråga koreanerna) att Korea skulle hållas i gemensamt förvaltarskap under fem år av ockupationsmakterna.

Efter fyrtio års japansk ockupation var Korea 1945 både ivrigt och redo att återta sin självstyrelse. Det fanns en nationell motståndsrörelse som hade organiserat revolutionsutskott i hela Korea då Japan kapitulerade. Även om kommunister var medlemmar i nästan alla dessa utskott (partiet var det enda som hade medlemmar i hela nationen) innefattade utskotten representanter för alla grupper. I den viktiga provinsen Cholla Nam Do leddes utskottet av en proamerikansk, kristen präst.[3]

En representantförsamling från dessa ”Utskott för förberedelse av nationellt oberoende” sammanträdde i Söul den 6 september och bildade en nationell regering med jurisdiktion över hela Korea, Nord och Syd. ”Om Folkets republik uppvisade radikala tendenser återspeglade detta bara med någorlunda riktighet åsikterna hos flertalet koreaner.”[4] Två dagar senare landsteg den amerikanska ockupationsstyrkan ledd av general John R. Hodge. Den ignorerade folkrepublikens just bildade regering, använde sig i stället av japanska element och quislingar och utnämnde den 5 oktober en grupp rådgivare där många ”välkända samarbetsmän”[5] återfanns.

I dessa föga kända händelser under tiden omedelbart efter kriget ligger fröna till den koreanska tragedin begravda. På andra sidan jordklotet lämnade alliansen från kriget under dessa år plats för det kalla kriget vilket för Koreas del ledde till att möjligheten till en förenad insats för att förbinda nationens sår omintetgjordes.

Den 10 oktober förklarade sig Förenta staternas militärregering i Korea (USAMIGIK)[6] vara den enda regimen i Sydkorea och krävde att uttalandena av ”oansvariga politiska grupper” skulle upphöra. Dessa åtgärder kom att ”stöpa en stor del av det koreanska tänkandet i en antiamerikansk form” och fick folket att tycka att ”befriarna hade blivit förtryckare”.[7] När en kongress i Folkets republik sammanträdde den 20 november 1945 och vägrade att upplösa sig

---

[1] W. D. Reeve, *The Republic of Korea*, Oxford, 1963, s. 23. Reeve var i Korea från 1952 till 56, under större delen av tiden som rådgivare åt den sydkoreanska regeringens premiärminister. Hans bok skrevs under beskydd av Royal Institute of International Affairs. För de följande händelserna, se Fleming s. 489-660 på vilket denna redogörelse i stor utsträckning bygger.

[2] Dean Acheson vittnade i *MacArthur Hearings* (Del 3, s. 2104) att delning vid 38:e breddgraden rekommenderades av krigsministern och tillstyrktes av försvarsstabsrådet, av samordningsutskottet för utrikesdepartementet, armén, flottan och flyget och av presidenten.

[3] E. Grant Meade, *American Military Government in Korea*, New York, 1951, s. 69-72. Meade var medlem av den amerikanska militärregeringen.

[4] ibid. Dessa radikala åsikter innefattade ”krav på enande, jordreform, utvisning av japanernas samarbetsmän, en stor utvidgning av rösträtten och bildande av kooperativer”. – Reeve, op. cit., s. 24.

[5] ibid., s. 59-62.

[6] Det bör påpekas att inte en enda medlem av USAMIGIK talade koreanska. Alfred Crofts, ”Our Falling Ramparts – the Case of Korea”, *The Nation*, 25 juni 1960, p. 545. Crofts var själv medlem av USAMIGIK.

[7] Meade, op. cit.

själv, förklarade general Hodge dess verksamhet olaglig. Den 14 februari 1946 bildades ett Demokratiskt representationsråd med den amerikanska militärregeringens stöd. Det leddes av den just återvände Syngman Rhee (som hade tillbragt trettiosju av sina sjuttio år i Förenta staterna).[8] Detta råd var starkt högerbetonat,[9] stött på jordägarna, kapitalisterna och andra konservativa element, och ledande liberaler vägrade att medverka.[10]

I maj 1946, när de ryska och amerikanska medlemmarna av det gemensamma utskottet misslyckades att nå överenskommelse om återföreningen, var fängelserna i den amerikanska zonen ”fyllda till taksparrarna” med motståndare till Rhee-regimen.[11] Orsaken till att det gått i baklås mellan ockupationsmakterna var enkel. Medan Förenta staterna hade satt upp sin marionett-regim i söder hade ryssarna varit i verksamhet för att nå samma resultat i norr. Men i stället för att gå förbi den inhemska koreanska regeringen var ryssarna ”utomordentligt noga” med att hålla sig i bakgrunden, medan de samtidigt försäkrade sig om att de kommunistiska flyglarna inom de styrande råden skulle kunna skaffa sig kontrollen över dessa. Det bildades en regering under Kim Il Sung, en ledande koreansk kommunist och upprorsman mot det japanska styret. I mars 1946 genomförde Kims regering en jordreform, varvid hälften av den förefintliga jorden fördelades mellan 725 000 lantbor som saknade egen mark. Denna åtgärd alstrade från början en känsla av lojalitet gent emot hans regim.[12]

I söder utfärdade den amerikanska militärregeringen två år efter reformen i norr ett dekret enligt vilket grovt räknat 290 000 hektar tidigare japansk egendom såldes till 600 000 arrendators-familjer. Denna reform var så populär att nästan alla kandidaterna vid valet den 10 maj 1948 drev kampanj för ytterligare fördelning av privatägd jord. Regeringen Rhee förhalade dock upprepade gånger en ny jordreformlag. Under tiden tvangs åtskilliga arrendatorer av jordägarna att på ogynnsamma villkor köpa marken de odlade för att inte annars bli vräkta.[13]

Sålunda ”delades de stackars koreanerna, som bara ville bli av med alla utlänningar, snabbt på två länder med mycket olika social syn, varvid bägge halvorna av nationen led under stora ekonomiska påfrestningar på grund av denna artificiella uppdelning”.[14]

Den 14 november 1947 bildade FN:s generalförsamling, trots Förenta staternas och Sovjetunionens misslyckande att nå överenskommelse om Koreas enande, ett Förenta nationernas provisoriska utskott för Korea, för att påskynda landets självständighet. Sovjetunionen vägrade utskottet tillstånd att komma in i Nordkorea och slutligen beslöts att man skulle hålla val bara i Sydkorea. De australiensiska och kanadensiska representanterna opponerade sig häftigt mot beslutet. Det väckte också motstånd bland center- och vänstergrupper i Sydkorea, vilka hävdade att ett separat val skulle innebära varaktig delning av landet och att vidare en fri atmosfär inte existerade. ”Endast högerelementen talade för det separata valet.”[15] Kommunisterna och högerelementen bildade terrorgrupper innan valet, som skulle hållas den 10 maj 1948, och under sex veckor närmast före detta datum dödades 589 människor. Högern vann en överlägsen seger och FN-utskottet intygade att resultaten ”var ett giltigt uttryck för väljarnas önskemål i de delar av Korea som var tillgängliga för utskottet”. Inte alltför många delar av Korea kunde dock ha varit tillgängliga för utskottet eftersom det endast hade trettio personer som skulle följa valet. En

---

[8] Crofts, op. cit. ”I mitten av oktober välkomnade USAMIGIK Syngman Rhee, chefen för Koreakommissionen i Washington under kriget ... Hans återkomst väckte knappast någon allmän uppmärksamhet, men han tycks från första början ha vunnit gillande bland grupperna av samarbetsmän.”

[9] Crofts, ”Före den amerikanska landstigningen kunde inte en politisk höger, i det allmänna medvetandet förknippad med kolonialt herravälde, existera; men strax efter underhöll vi åtminstone tre konservativa fraktioner.” Se även Reeve, s. 25.

[10] George M. McCune, *Korea Today*, Cambridge, Harvard University Press, 1950, s. 47-52.

[11] Mark Gayn, *Japan Diary*, New York, W. Sloane Association, 1948, s. 431.

[12] McCune, op. cit., s. 51-52; 201-207.

[13] ibid., s. 133-138.

[14] Fleming, op. cit., s. 592

[15] ibid., p. 592 Reeve, s. 26-27.

motsatt åsikt är ”att valet i själva verket inte var ett fritt uttryck för koreanernas vilja”.[16]

Den 12 december 1948 antog FN:s generalförsamling med ett röstetal av 41-46 en resolution i vilken regeringen Rhee förklarades vara ”en laglig regering med effektiv kontroll över den del av Korea där Provisoriska utskottet kunnat göra iakttagelser ... att denna regering stöder sig på val som var ett giltigt uttryck för väljarnas fria vilja i denna del av Korea ...” och vidare, ”detta är den enda regering av detta slag [dvs. laglig och fritt vald] i Korea”. Det bör observeras att resolutionen inte gav stöd för regeringen Rhees påståenden i fortsättningen att den var den enda lagliga regeringen för hela Korea, utan att den uppgav sig endast behandla frågan om den riktiga regeringen i den del av Korea som var öppen för iakttagelser av det Provisoriska utskottet.

Trots att den fått FN:s bifall var Rhees regering så impopulär att dess möjligheter att klara sig verkade tvivelaktiga.[17] Vidare var spetsen av den koreanska halvön inte av någon primär strategisk betydelse. Dessa fakta fick amerikanska strateger att placera den utanför Förenta staternas försvarsområde vars gräns löpte från Aleuterna genom Japan till Filippinerna. Så sent som i januari 1950 slog utrikesminister Acheson offentligen fast att detta område inte innefattade Korea, ett uttalande som senare uppväckte häftig republikansk kritik därför att det skulle ha uppmuntrat den nordkoreanska invasionen.[18]

1950 stod Förenta staterna inför ett besvärligt dilemma. Truman-administrationen hade, då den arbetade i hägn av de av varann ömsesidigt beroende teorierna om sammansvärjning och tillbakahållande, funnit det praktiskt taget omöjligt att ”förklara” så att det tillfredsställde det amerikanska folket ”förlusten” av Kina en situation som högerflygeln till fullo utnyttjade. Nu skymtade nya svårigheter. Det föreföll oundvikligt att de kinesiska kommunisterna skulle försöka fullborda sin revolution genom att krossa Chiang Kai-sheks återstående styrkor som hade funnit en tillflyktsort på Formosa.

Förenta staterna kunde bestämma sig för att blanda sig i kinesiska angelägenheter för att försvara Chiang och därigenom driva in kilen ännu djupare mellan det nya Kina och de amerikanska intressena. (Vid denna tidpunkt var Acheson framsynt nog att ana att det fanns djupgående konfliktorsaker mellan Ryssland och Kina vilka man skulle kunna utnyttja.[19]) Men Förenta staterna kunde också välja att förhålla sig passivt medan kommunisterna undanskaffade de återstående hopplöst korrumperade nationalisterna.

Achesons uttalanden i januari 1950 där Formosa lika väl som Korea undantogs från Förenta staternas försvarsområde kan betraktas som ett försök att rättfärdiga Chiangs sammanbrott ur strategisk synpunkt. Den 23 december 1949 hade utrikesdepartementet i själva verket sänt ut en konfidentiell cirkulärskrivelse till diplomater utomlands, i vilken de förbereddes på att Formosa skulle falla och att Förenta staterna inte skulle ingripa. Högerflygeln gick omedelbart till aktion. Den 2 januari krävde förre presidenten Hoover och senator Taft att flottan skulle sättas in till Chiangs försvar och den 3 januari läckte innehållet i den konfidentiella cirkulärskrivelsen ut till allmänheten från Tokyo.

Den 5 januari bekräftade administrationen på nytt sin ståndpunkt i ett skrivet uttalande där det

---

[16] McCune, op. cit., s. 229-230.

[17] Det bör observeras att rösträttslagen (antagen den 27 juni 1947) hade begränsningar och uteslöt till exempel en stor grupp illitterata. Till följd därav dominerades styret av ”stora jordägare och medlemmar av den gamla aristokratin”. (Reeve, s. 31.) Två uppror bröt ut 1948, i Yosu och Cheju Do. ”Även om man helt och fullt måste förstå om regeringen var nervös inför ryktena om en omedelbart förestående invasion från norr, så satte ett 'nära nog utplånande av medborgerliga fri-och rättigheter' som följde på upproret [i Yosu] liksom sådana våldsmetoder som utplånandet av byar 'i stor skala' efter ett uppror i Cheju Do i april 1948 fascioststämpel på regimen.” – Reeve, s. 32, se även Fleming, s. 592.

[18] Se t.ex. kampanjtal av Eisenhower, *Time*, 6 oktober 1952.

[19] John Spanier, *The Truman-MacArthur Controversy and the Korean War*, Harvard University Press, 1959 s. 51-61. Spanier behandlar också republikanska angreppen på denna politik och den därav följande oböjligheten i den amerikanska hållningen.

hette att ”Förenta staterna har inga erövrarplaner på Formosa eller något annat kinesiskt territorium ... Det har inte heller någon avsikt att begagna sina väpnade styrkor för att blanda sig i den nuvarande situationen. Förenta staternas regering kommer inte att följa en kurs som leder till att den invecklas i den inbördes konflikten i Kina.”[20] Därtill förklarade Acheson att detta inte huvudsakligen var ett strategiskt beslut utan att det hade att göra ”med Förenta staternas grundläggande integritet och med vidmakthållandet i världen av tron på att när Förenta staterna intar en ståndpunkt, håller det fast vid denna ståndpunkt och ändrar den inte på grund av tillfällig egennytta eller egna fördelar”. Acheson hänsyftade på att Förenta staterna hade lovat i Kairo, Jalta och Potsdam att Formosa skulle återlämnas till Kina, dvs. till den regering som kontrollerade fastlandet.[21]

På mindre än ett halvår vändes non-interventionspolitiken i sin motsats och löftena från kriget om att återställa Formosa till Kina bröts. Inför de växande angreppen från den republikanska och demokratiska högerflygeln lyckades Acheson klara sig genom att ”driva byteshandel med politik mot tid”, som Lippmann påpekade.

I maj sade senator Tom Connally, ordförande i senatens utrikesutskott, i en intervju att många ”tror att händelser kommer att inträffa, utvecklas vidare och åstadkomma ett intermezzo som får oss att slåss. Så här säger många bland dem: Vi måste slåss någon gång, varför inte nu?”[22] Bland de som hade ett klart intresse av ett sådant intermezzo var Chiang och Rhee.

Rhees intresse av att Förenta staternas krigsmakt möjligen skulle kunna dras in i försvaret av Sydkorea var stort. Den 30 maj, mindre än fyra veckor innan striderna bröt ut, led Rhee ett avgörande nederlag i valet. ”Regimen stod där vacklande på grund av brist på förtroende både i Korea och utomlands.”[23] I sin försämrade politiska ställning hade både Rhee och hans försvarsminister under månader hotat att invadera Nordkorea och förklarat att de var redo att ”ta Pyongyang på några dagar och utkämpa alla strider som krävdes”.[24] Enligt den syndikerade kolumnisten på högerflygeln, Holmes Alexander, var i själva verket utrikesminister Acheson ”aldrig helt säker på att Rhee inte provocerade det röda angreppet 1950”.[25] I MacArthurs högkvarter rapporterade John Gunther denna ödesdigra dag att ”en av de främsta medlemmarna av ockupationsstyrkan oväntat kallades till telefonen. Han kom tillbaka och viskade: 'Det har just hänt stora saker. Sydkoreanerna har angripit Nordkorea!' ”[26]

Förenta staterna hade i medvetande om Rhees opålitlighet vidtagit försiktighetsmåttet att endast utrusta den sydkoreanska krigsmakten med lätta vapen för försvarsändamål[27] för att undanröja varje frestelse att invadera Nordkorea. Detta uteslöt dock inte provokation. Om nordsidan inledde fientligheterna är det vidare knappast troligt att MacArthurs militära underrättelsetjänst var helt och hållet okunnig, som det vanligen berättas, om att angreppet var omedelbart förestående. (Kommandot i Tokyo antas ha blivit ”ytterligt överraskat” liksom president Truman och administrationen. Och detta åberopas i sin tur som förklaring till att ingen uppladdning hade beordrats på sydsidan för att skydda gränsen.) Men Mac-Arthurs underrättelsechef, generalmajor Charles A. Willoughby, har förringat denna ”påstådda 'över-

---

[20] Spanier, op. cit., s. 55.
[21] ibid.
[22] Citerat i Fleming, s. 593-594, se även I. F. Stone, *The Hidden History of the Korean War*, New York, Monthly Review Press, 1952, s. 22. Stones huvudtema är att MacArthur, Dulles, Chiang och Rhee provocerade koreakriget.
[23] Citerat i Fleming, s. 594. *US News and World Report*, 7 juli 1950, s. 29. Reeve, s. 42: ”Medan valkampanjen fortsatte skedde fler och fler arresteringar av kandidater och deras anhängare för att de skulle ha överträtt lagen om nationell säkerhet. Icke dess mindre visade resultaten att större delen av väljarna föredrog kandidater som inte öppet hade samröre med partierna i den gamla församlingen, ty 133 oavhängiga valdes bland totalt 210 medlemmar ... Presidentens anhängare ... sjönk från 56 till 12.”
[24] Fleming, op. cit., s. 654.
[25] ibid.
[26] John Gunther, *The Riddle of MacArthur*, New York, Harper, 1951, s. 166.
[27] Department of State, *U.S. Policy in the Korea Crisis*, pp. 21 -22.

raskning' över den nordkoreanska invasionen” genom att säga att, ”hela den nordkoreanska krigsmakten hade stått beredd i veckor och låg i ställning utefter den 38:e breddgraden”.[28] Enligt John Gunther igångsattes angreppet från fyra punkter och utfördes av 70 000 man och 70 tanks, vilket han ansåg att det måste ha tagit mellan en månad och sex veckor att organisera. Sålunda måste många pinsamma frågor om hur detta krig utlöstes vänta till dess ytterligare vittnesbörd blir tillgängliga.

Om en relativt god tillgång på uppgifter gör det möjligt att få en inblick i kraftspelet i Washington och Fjärran östern före krigsutbrottet, så gör knappheten på motsvarande informationer från andra sidan det synnerligen svårt att avgöra vilka krafter som verkade norr om skiljelinjen. Ändå uppväcker efterklokheten och det vidare perspektiv i vilket avståndet oundvikligen ställer en spänd politisk situation allvarliga tvivel på den centrala västliga tesen att den nordkoreanska invasionen var dirigerad av Kreml och ingick i en stor plan för hänsynslös expansion.

För det första skulle en sådan målsättning knappast ha krävt ett stort militärt företag, då – som Acheson erkände senare – ”kommunisterna långtifrån hade uttömt sina möjligheter att nå sina mål genom gerillakrig och psykologisk krigföring, politiska påtryckningar och skrämsel”.[29] Detta påvisades i rikt mått genom resultatet av valet i maj och Rhee-regimens annalkande fall från makten.

Det var också bekant att Kremls strategi var konservativ vid denna tid och ytterst tveksam gent emot ”äventyrliga” åtgärder, en faktor som borde ha varit särskilt betydelsefull med hänsyn till den flytande situationen i söder. 1 själva verket förlorade kommunistsidan fyra påtagliga fördelar till följd av krigsutbrottet, nämligen ”ett fördelaktigt rustningsförhållande, vissa folks neutralitet, överraskningsmomentet och Förenta nationernas omedelbart förestående erkännande av Kommunistkinas delegater”.[30] Det går faktiskt inte att få tesen om att det hela leddes från Kreml att stämma med att Sovjetunionen valde att bojkotta FN exakt vid denna tidpunkt som protest mot att Formosa hade en plats i säkerhetsrådet. Om Kreml hade planlagt invasionen är det svårt att förstå varför man inte uppsköt angreppet en månad då den ryske delegaten skulle ha varit ordförande i säkerhetsrådet och kunnat hejda alla föreslagna åtgärder till dess nordkoreanerna hade besegrat den illa utrustade sydkoreanska krigsmakten.

Inte heller den nordkoreanska krigsmakten var tillräckligt utrustad för att genomföra en invasion i september 1950, vilket Joseph Alsop rapporterade från Korea. Förenta staterna behärskade inte luftrummet över slagfältet. Det hade funnits många tillfällen då ”det skulle ha varit nog om bara två fientliga jaktplan trängt in och i klart dagsljus angripit våra oändliga transporter som flyttade sig framåt på de förskräckliga vägarna i Korea för att skapa en dygnslång oreda”, vilket skulle ha lett till att vi ”hade förlorat fotfästet i Korea”. Men inga fientliga plan kom någonsin därför att ryssarna inte ”alls var beredda på det spelet”.[31] Till och med den ryska propagandan blev överrumplad av angreppet. Kommunistiska tidningar kom långt efter med berättelser om utbrottet och hade ingen färdig historia att förklara det med, vilket varit helt osannolikt om invasionen hade planerats omsorgsfullt.

En tidigare medlem av Förenta staternas militärregering i Korea drog, när han analyserade dessa och andra fakta som inte stämmer med den västliga uppfattningen, slutsatsen att angreppet på Sydkorea beordrades av Kim Il Sung i Nordkorea, inte bara utan instruktioner från Moskva, utan också utan Moskvas vetskap. Vad som direkt utlöste Kims beslut kan ha varit att tre sändebud, som skickats till Söul den 11 juni för att diskutera återförening, hade arresterats och förmodligen skjutits. En ny sändning ryska vapen hade nyligen anlänt, Rhee

---

[28] Citerat i Fleming, s. 599.
[29] Citerat i Fleming, s. 599, *MacArthur Hearings* (del 3), s. 1990-1991.
[30] ibid., summerat i Fleming, s. 606-608.
[31] *New York Herald Tribune*, 29 september 1950. Se Walter Lippmann *New York Herald Tribune*, 5 oktober 1950 för liknande synpunkter.

hade tillbakavisats i valet och en mycket stor risskörd stod och väntade i Sydkorea för första gången sedan andra världskriget.[32]

Hur kriget än uppstod är det mycket tydligt att det fanns inslag av verklig inbördeskonflikt i den koreanska situationen som gav den en alldeles egen dynamik. Detta bestyrks av att mindre än tre veckor efter stridernas utbrott

> ... var tre fjärdedelar av Sydkorea intaget. Inkräktarnas ryska tanks kunde lätt ha stoppats bland kullarna av ett bestämt försvar ... de kommunistiska doktrinerna hade föga lockelse för en befolkning som väl kände de förfärliga berättelser flyktingarna från norr förde med sig. Men miljoner sydkoreaner välkomnade utsikterna till återförening, till och med på kommunistiska villkor. De hade utstått brutalitet av polisen, intellektuellt förtryck och politiska utrensningar. Det var inte många som kände någon eggelse att slåss för kristidsjobbare eller dö för Syngman Rhee. Endast tio procent av Söuls befolkning lämnade staden; bland trupperna deserterade många och ett antal offentliga personer, däribland Kimm Kiu Sic, förenade sig med nordsidan.[33]

När striderna bröt ut skickade FN:s provisoriska utskott för Korea ett telegram till FN:s generalsekreterare i vilket det förklarades att vad som såg ut som ett regelrätt krig var på väg. I telegrammet pålades ingen någon skuld för stridernas början, utan man citerade till och med påståendet i Nordkoreas radio att sydkoreanerna hade invaderat under natten och nu förföljdes söderut. I rapporten föreslogs ett möte i säkerhetsrådet.[34] Med detta telegram (och ingenting annat) till sitt förfogande antog säkerhetsrådet en resolution som utarbetats av Förenta staterna och som fördömde det väpnade angreppet på Republiken Korea och krävde att de nordkoreanska styrkorna omedelbart skulle dra sig tillbaka till den 38:e breddgraden samt manade alla medlemmar att ge FN allt bistånd vid verkställandet av denna resolution. Frågan om ansvaret för kriget ”besvarades” sålunda med några få fakta av västs automatiska majoritet i säkerhetsrådet och på samma sätt lades den juridiska grunden för det följande ”polisingripandet”.[35]

Den 27 juni beordrade president Truman ”Förenta staternas luft- och sjöstridskrafter att ge den koreanska regeringens trupper skydd och stöd”[36]. Han kommenderade också sjunde flottan att lägga sig mellan Formosa och Kina (varvid noninterventionspolitiken i fråga om det kinesiska inbördeskriget upphävdes) och ökade det militära biståndet till Filippinerna och till de franska trupper som försökte vidmakthålla sitt koloniala herravälde över de revolterande vietnameserna. Samma dag manade Förenta staterna säkerhetsrådet att föreslå sanktioner mot Nordkorea. Rådet svarade genom att rekommendera ”sådant bistånd till Republiken Korea som kan bli nödvändigt för att slå tillbaka det väpnade angreppet och återupprätta fred och säkerhet i området”.[37] Denna resolution antogs med precis de nödvändiga sju rösterna (av elva) som krävdes i stadgan. Jugoslavien röstade ”nej” därför att det ansåg att rådet inte hade tillräckligt med information, medan Egypten och Indien avstod.

Den snabbhet med vilken dessa åtgärder vidtogs var något alldeles ovanligt eftersom, som Fleming påpekar, ”genomdrivandet av Förenta nationernas stadga dittills inte hade varit någon tvingande bevekelsegrund för Washington”.

> FN sköts åt sidan i Grekland och ett självständigt inskridande gjordes för att besegra den kommunistiska gerillan. I fråga om Indonesien hade Förenta staterna övat starka moraliska påtryckningar på Nederländerna i säkerhetsrådet, men inga trupper eller plan skickades för att bekämpa holländarna

---

[32] Hitchcock, op. cit., se även Flemings diskussion av denna och andra frågor, s. 604-608. Se även Spanier, op. cit., s. 15 och följande, särskilt s. 29 för officiella amerikanska överslagssiffror.
[33] Crofts, op. cit. Kimm Kiu Sic var tillsammans med Kim Koo, Lyuh Woon Hyeung och Rhee en ledande figur i Sydkoreas politiska liv.
[34] Fleming, op. cit., s. 601; Spanier, op cit., s. 35-36.
[35] Spanier, s. 39. De länder som tog del i detta polisingripande var Australien, Belgien; Kanada, Frankrike, Grekland, Turkiet, Nederländerna, Nya Zeeland, Sydafrikanska unionen, Storbritannien, Thailand, Filippinerna, Colombia och Etiopien.
[36] State Department, *White Paper*, op. cit., s. 21-22.
[37] Säkerhetsrådet, Official Records, 5th year, Doc 5/1501.

> när de trotsade en order från FN om eld upphör. Inte heller uppbådade Förenta staterna FN för att rädda den nyfödda israeliska republiken när fem arabstater invaderade Palestina 1948 för att med våld kasta den delningsplan som antagits av FN:s generalförsamling över ända. Trotset mot FN kunde inte ha varit mer uppenbart, men Förenta staterna satte inte in några trupper eller plan för att rädda de offer för Hitlers hat som hade samlats i Israel och som tycktes vara på gränsen till att krossas av arméer från FN-medlemmar som strålade samman mot dem från alla sidor. Slutligen räddades Israel genom sin egen heroiska kamp med vapen som i stor utsträckning erhållits från det kommunistiska Tjeckoslovakien. Förenta staterna gav inget väpnat stöd åt Israel i dess egenskap av FN:s skyddsling.[38]

Under alla omständigheter fördömde FN nordkoreanerna, men hörde aldrig deras version av historien. Naturligtvis handlade säkerhetsrådet riktigt när det beordrade tillbakadragande av de invaderande nordkoreanska trupperna från Sydkoreas territorium och vidtog åtgärder för att tvinga dem därtill när de åsidosatte ordern. Men sedan status quo hade återupprättats åvilade det FN att höra båda parter i tvisten och göra ett domslut som internationell organisation och rättsinstans. Olyckligtvis var FN-insatsen när status quo hade återupprättats och de nordkoreanska trupperna återförts till nordkoreanskt territorium under fast kontroll av krafter som släppts lösa av Amerikas korståg i det kalla kriget.

Den 12 juli 1950 då de nordkoreanska styrkorna strömmade söderut mot Pusan applåderade representanthuset en kongressledamot som krävde att nordkoreanska städer skulle atombombas om de inte drog sig tillbaka inom en vecka.[39] Den 31 juli besökte general MacArthur Chiang Kai-shek på Formosa för att överlägga om öns försvar. Vid sin återkomst till Tokyo lovordade MacArthur Chiang vars ”okuvliga beslutsamhet att stå emot kommunistiskt herravälde väcker min uppriktiga beundran. Hans beslutsamhet motsvarar amerikanernas gemensamma intressen och målsättning att alla folk vid Stilla havet skall vara fria – inte slavar”.[40]

Beslutsamheten i fråga om att befria slavarna på andra sidan om den 38:e breddgraden (och för MacArthur tycks det aldrig ha rått något tvivel om att själva Kina måste bli befriat – snart) ledde till det centrala beslutet i koreakriget. Det har av Fleming skonsamt kallats ”grundmisstaget i vår utrikespolitik till dags dato [1960]”. Det var beslutet att ”befria” Nordkorea.

Den 15 september hade MacArthur landsatt marinsoldater vid Inchon varifrån de började bryta ned den nordkoreanska offensiven till dess de den 30 september med fienden på full reträtt nådde den 38:e breddgraden. Den 1 oktober utfärdade Mac Arthur ett ultimatum till nordkoreanerna att lägga ned vapnen och upphöra med fientligheterna ”under sådan militär övervakning som jag kommer att beordra”.

Dean Acheson hade just innan påpekat att den ”enda åsiktsmotsättning som torde vara omöjlig att förhandla om är någons önskan att fullständigt avskaffa ens existens”. MacArthurs krav på Nordkoreas ovillkorliga kapitulation bara gjorde det säkert att fientligheterna skulle fortsätta. MacArthur höll i själva verket redan på att förbereda sig för att sätta foten på Nordkoreas jord.

MacArthurs invasion av Nordkorea hade blivit fullt godkänd över två veckor tidigare (11 september) av president Truman. Den 26 september meddelade försvarsstabsrådet MacArthur att hans ”militära mål är krossandet av de nordkoreanska väpnade styrkorna” – en mer anspråksfull målsättning än återupprättandet av det tidigare status quo – och bemyndigade honom för att genomföra detta att ”driva militära operationer norr om 38:e breddgraden”.[41]

Den 30 september presenterade Förenta staternas ambassadör Warren Austin Förenta staternas inställning för FN: ”Angriparens styrkor bör inte tillåtas ha en tillflyktsort bakom en fingerad

---

[38] Fleming, op. cit., s. 603-604.
[39] Citerat i Fleming, s. 609, *New York Herald Tribune*, 13 juli 1950, tillsammans med ett antal andra rop på ”konfrontation” med Ryssland.
[40] Fleming, s. 615.
[41] Courtney Whitney, *MacArthur: His Rendezvous with History*. New York, Knopf, 1956, s. 397.

linje ... Den artificiella skiljemur som har avskurit Nord- och Sydkorea har inte laglig eller förnuftsmässig grund för sin existens”.[42]

Den 1 oktober överskred sydkoreanska styrkor under MacArthurs befäl den 38:e breddgraden och ryckte snabbt fram till punkter djupt inne på det nordkoreanska territoriet.[43] Sex dagar senare, en hel månad efter det president Truman hade bemyndigat en sådan rörelse antog FN:s generalförsamling en amerikansk-brittisk resolution som gav tillstånd till, men inte förordnade om, invasionen i norr. FN:s invasion av Nordkorea var naturligtvis en parodi på grundläggande FN-principer.

> Det innebar att Förenta nationerna inte längre bara befattade sig med att driva tillbaka invasionen och rensa Sydkorea från fienden. Organisationen hade nu bundit sig för krig med Nordkorea, för invasion av nordkoreanskt territorium. Och den genomförde detta åtagande utan att först höra nordkoreanerna lägga fram sin sak. Den övergav principen om att försöka bilägga tvisten med fredliga medel och tillgrep nu våld. Den var nu deltagande i tvisten, allierad med en av parterna i tvisten.[44]

Om FN:s försök att ena det delade Korea med våld vid denna tidpunkt inte gick att berättiga och var olämpligt på grund av organisationens karaktär, saknade också Förenta staternas insats på liknande sätt berättigande. Att försöka, som Förenta staterna gjorde, ena Korea med våld var nämligen att göra precis det som ansågs vara så fel när nordkoreanerna försökte sig på det. Eller som president Eisenhower sade till Syngman Rhee i juni 1953 för att avråda denne från att bryta den nära förestående vapenvilan: ”Det var i sanning ett brott att [Nordkorea] tog till våld för att ena Korea. Men jag tillråder att ert land inte börjar följa en liknande kurs ...”[45] Sålunda underströk Eisenhower 1953 omedvetet brottsligheten i Förenta staternas handlingar två år tidigare.

Under alla omständigheter skulle, om de av Förenta staterna kontrollerade FN-styrkorna hade stannat vid den 38:e breddgraden, FN:s huvudmål, som det uttrycktes i resolutionen av den 27 juni, ha uppnåtts och principen om kollektiv säkerhet ha försvarats dramatiskt och effektivt. Som det nu var inträffade fyra femtedelar av alla amerikanska förluster i döda och sårade efter det FN:s ursprungliga mål om återupprättande av status quo hade uppnåtts. Om man antar att det rådde samma proportioner i fråga om offren från Nordkorea, Kina och Förenta nationerna, resulterade försöket att ”befria” Nordkorea, ett projekt som tydligt låg utanför FN:s jurisdiktion, i 4 miljoner döda och sårade.[46] Korea självt låg i ruiner från den ena änden till den andra, dess åkrar var skövlade, dess industricentra krossade av amerikanska bomber, dess byar brända, dess folk djupt skadat och ännu en gång bragt under militärockupation och diktatur och nationen var mer hopplöst splittrad än tidigare.

Detta var det fruktansvärda pris som betaltes för en militär operation vilken rättfärdigades av Förenta staterna med att den skulle förhindra ”framtida angrepp”. (”Angriparens styrkor får inte tillåtas att ha en tillflyktsort bakom en fingerad linje eftersom detta skulle förnya hotet mot freden i Korea och i världen.”[47]) Samma doktrin åberopades för att rättfärdiga försöket att driva nordkoreanerna till andra sidan Yalu, till och med sedan deras krigsmakt hade krossats.[48] Samma resonemang låg också bakom Mac-Arthurs förslag att bomba Manchuriet. Detta resonemang kunde i själva verket ha rättfärdigat ett fälttåg för att undanröja hot mot freden

---

[42] Spanier, op. cit., s. 88. Skiljelinjen hade dock föreslagits av Förenta staterna, se ovan.
[43] UN Documents, S/1840, S/1843. Citerade i Fleming, s. 617, och Spanier, s. 100.
[44] Ingram, s. 196. Förenta staternas påstående att det endast fanns ett Korea, att Nordkorea inte existerade, att 38:e breddgraden var en ”artificiell skiljemur” som ”inte har laglig eller förnuftsmässig grund för sin existens” kan naturligtvis inte fås att stämma med den ursprungliga FN-resolutionen som uppmanade nordkoreanerna att retirera bakom skiljemuren.
[45] *Time*, 29 juni 1953, s. 19.
[46] Fleming, s. 656. En betydligt mindre men lika förfärande siffra ges av R. Leckie, *The Korean War*, 1962: 2 415 601 döda och sårade, exklusive nordkoreanska civila.
[47] Spanier, op. cit., s. 88. Uttalande av Warren Austin, USA:s delegat i FN.
[48] ibid., s. 123.

hela vägen till Moskva. Tillbakahållandets politik, som när allt kom omkring var en militär och inte en diplomatisk doktrin, kunde aldrig bli tillfredsställd förrän den hade övergått till befrielse. Det bästa försvaret enligt militära begrepp är alltid anfall. Det militära målet är nämligen utplåning av motståndaren, inte upprättande av ett modus vivendi med honom.

Att överskridandet av 38:e breddgraden var tvivelaktigt ur juridisk synpunkt framgick inte minst av de amerikanska ledarnas handlingar. Den 30 september, då Förenta staternas trupper hade nått 38:e breddgraden, telegraferade MacArthur till försvarsminister Marshall att han hade för avsikt att utfärda direktiv till åttonde armén att befria Nordkorea i enlighet med FN-resolutionen av den 27 juni. Marshall telegraferade tillbaka: ”Vi önskar att ni fortsätter med era operationer utan vidare förklaringar eller tillkännagivanden och låter handlingarna avgöra saken. Vår regering önskar undvika att behöva göra den 38:e breddgraden till en stridsfråga innan vi har slutfört vår uppgift.”[49] Detta meddelande fick enligt vad det uppges till och med MacArthur att ”höja ögonbrynen ... MacArthur kunde förstå presidentens naturliga benägenhet att ställa de övriga FN-regeringarna inför ett fait accompli”.[50]

Denna strategi var i högsta grad framgångsrik. Sydkoreanska trupper överskred gränsen den 1 oktober och den 7 oktober tillhandahöll generalförsamlingen, med nödtvång, det nödvändiga bemyndigandet. Indien och sex andra afro-asiatiska nationer lade ned sina röster eftersom det ”skulle försvaga tilltron till Förenta nationerna om vi auktoriserade en återförening av Korea med användandet av våld mot Nordkorea efter [att ha motsatt oss] Nordkoreas försök att ena Korea med användande av våld mot Sydkorea”.[51] Förenta staternas resolution som bemyndigade ingripandet i norr antogs med 47 röster mot 5, en tvivelaktig seger eftersom Förenta staterna behärskade rösterna från det sydamerikanska blocket som utgjorde 40 procent av församlingen, från de västeuropeiska makterna som finansiellt var synnerligen beroende av Förenta staterna och från länder som stod i fullständig beroendeställning av Förenta staterna som Turkiet, Thailand, Formosa och Filippinerna.

Om moraliska och juridiska hänsynstaganden utgjorde faktorer som kunde förbises vid Förenta staternas beslut att överskrida breddgraden, så vederfors makthänsynen ett mer allvarligt övervägande. Huvudfrågan var naturligtvis om Kina skulle gå med i kriget.

Dean Acheson trodde det inte. ”Nu tror jag att folk i Peking är tillräckligt intelligenta för att inse vad som händer med dem”, sade han den 10 september. ”Jag kan inte förstå varför de skulle vilja främja sin egen sönderstyckning och förstörelse genom att komma i motsättning till alla världens fria nationer som av naturen är deras vänner och alltid har varit kinesernas vänner mot den imperialism som utgår från Sovjetunionen. Och eftersom det inte innebär några fördelar för dem, kan jag inte inse varför de skulle ge efter för vad som utan tvivel är påtryckningar från den kommunistiska rörelsen att gå med i koreakriget.”[52] Trots att rapporter från underrättelsetjänsten som tydde på kinesiska förberedelser snabbt ökade i antal, behöll Acheson sin hållning av naiv klentrogenhet.

Till och med sedan kineserna hade gått med i kriget förklarade Acheson att ”de kommunist-kinesiska myndigheterna omöjligen kunde ha hyst minsta tvivel om FN-styrkornas avsikter. Upprepade gånger och från företagets första början hade det klargjorts att den enda uppgiften för Förenta nationernas styrkor var att tillbakavisa angriparna och återge det koreanska folket dess oberoende”.[53] Med andra ord skulle kineserna lita på att dessa vänskapligt sinnade arméer skulle befria Korea ända fram till deras gräns och stanna där och att de skulle skydda kinesernas intressen i Yaludammen och de kraftanläggningar som försåg Kinas centrala industri-

[49] ibid., s. 100; Whitney, s. 399.
[50] Whitney, op. cit., s. 399. Spanier anser att detta ”fait accompli” i grund och botten var ett verk av en del ”ledande västmakter”, bland dem Storbritannien. Se op. cit., s. 100.
[51] *Time*, 29 juni 1953.
[52] Spanier, op. cit., s. 99.
[53] ibid., s. 97.

områden med elektricitet. Att kineserna inte blev övertygade verkar knappast förvånande.

Naturligtvis ”gavs Peking försäkran efter försäkran”[54] sedan USA-FN-styrkorna hade överskridit 38:e breddgraden om att Kinas intressen skulle respekteras. Kineserna kunde emellertid dra fram en imponerande mängd fakta för att rättfärdiga sin klentrogenhet gent emot sådana löften. Den 5 januari 1950, till exempel, hade president Truman förklarat i ett skrivet uttalande att ”Förenta staterna har inga erövrarplaner för Formosa ... De har inte heller någon avsikt att begagna sina väpnade styrkor för att blanda sig i den nuvarande situationen.” Ett halvt år senare förlade han sjunde flottan mellan Formosa och fastlandet och inledde ett militärt och ekonomiskt hjälpprogram till Chiangs krigsmakt. Den 10 juli 1950 sade Acheson själv att Förenta staterna kämpade i Korea ”uteslutande i avsikt att återge republiken Korea *dess status från före invasionen från norr*”.[55] Tre månader senare gjorde Förenta staterna exakt vad Acheson hade förklarat att det inte skulle göra, dvs. försökte att med våld ändra det tidigare status quo.

Den 23 oktober, en månad innan Kina inträdde i kriget, meddelade en talesman för Förenta staternas första kår att ”utländska trupper skulle stoppas fyrtio miles söder om Yalu”. Två dygn senare förnekades denna plan av åttonde armén i Korea och MacArthurs högkvarter där man ansåg att en sådan åtgärd skulle ”upprätta en ny 'trettioåttonde breddgrad' ... Den skulle också ge en nordkoreansk regering ett stycke territorium på vilket den fritt kunde reorganisera sig för nya slag mot Republiken Korea.”[56]

Sålunda krävdes det inte att de kinesiska ledarna skulle lida av paranoia för att de skulle tolka Förenta staternas handlingar som ett klassiskt angrepp. Och den 28 november framställde faktiskt en kinesisk talesman vid Förenta nationerna denna anklagelse, då han sade att det kinesiska folket ”mycket väl vet att Förenta staternas regering har vidtagit en serie aggressiva åtgärder i syfte att förverkliga sin fanatiska vilja att behärska Asien och världen. En av de främsta planläggarna av den japanska angreppspolitiken, Tanka, sade vid ett tillfälle: För att erövra världen måste man först erövra Asien; för att erövra Asien måste man först erövra Kina; för att erövra Kina måste man först erövra Korea och Formosa ... Den amerikanska imperialismen ... plagierar Tankas memorandum och följer den väg Japans imperialistiska angripare gick till nederlaget!”[57]

Åtminstone om man dömer efter MacArthurs handlingar var denna anklagelse inte så långsökt. överbefälhavaren hade förklarat i Söul i Korea i augusti 1948:

> Denna skiljemur [38:e breddgraden] måste och skall rivas. Ingenting skall hindra ert folks slutliga enhet som fria människor i en fri nation ... Det sätt på vilket dessa problem löses kommer att i stor utsträckning avgöra inte bara ert folks enhet och välfärd, utan också den asiatiska kontinentens framtida stabilitet.[58]

Detta kunde endast betyda tillintetgörelse av kommunismen. MacArthur hade tidigare förklarat att ”de länder som ligger vid Stilla havet kommer med sina miljarder invånare att bestämma historiens förlopp under de närmaste tiotusen åren”.

Slutligen måste MacArthur befrias från sin post för att han skulle förhindras att sprida kriget till Kina genom att enrollera Chiang Kai-sheks styrkor och bomba Manchuriet. Efter hans återkomst hem demonstrerades ett folkligt stöd till hans förmån som man aldrig tidigare sett motstycke till i Förenta staterna.

Tidigt i oktober, när Förenta nationernas trupper invaderade Nordkorea, varnade de kinesiska ledarna offentligen för att Kina inte skulle ”liknöjt tolerera tillintetgörelse av sin granne”.

---

[54] ibid., s. 120.
[55] Spanier, op. cit., 88-89, State Department Bulletin XXIII (10 juli 1960) s. 46. Kursiverat här.
[56] Spanier, op. cit., s. 123. Högkvarteret förklarade inte hur en så gott som fullständigt besegrad fiende skulle kunna bygga upp sin krigsmakt för ett sådant angrepp.
[57] Spanier, op. cit., s. 86-87.
[58] John Gunther, op. cit., s. 169.

Förenta staternas framryckning fortsatte dock obevekligt. Under andra hälften av oktober rapporterades det att 250 000 kinesiska soldater samlades utefter den koreanska gränsen. I slutet av oktober hade de första kinesiska ”frivilliga” tagits till fånga.[59]

Den 5 november, efter en kinesisk stöt som tvang en av FN:s arméer till reträtt, hävdade MacArthur fortfarande att kineserna troligen inte officiellt skulle gå med i kriget.[60] Till och med när han gjorde sitt sista ödesdigra angrepp och drog in kineserna ”med bägge fötterna” ansåg han att hans djärvhet skulle övertyga Peking om att Koreas öde redan var avgjort, särskilt som han offentligen hade tillkännagivit att de ”nya och nervslitande erfarenheterna” av en modern krigsmakts eldgivning och granatbombardemang hade demoraliserat de kommunist-kinesiska styrkorna.[61]

MacArthur handlade vid denna tid – och under hela kriget med utgångspunkt från den tes vilken han hade uttryckt med största uppriktighet. ”... det hör till den orientaliska psykologins mönster att respektera och följa aggressivt, resolut och dynamiskt ledarskap.”[62]

Efter bakslaget den 5 november inför de kinesiska styrkorna uppstod ”plötsligt lugn” utefter fronten och en rad diplomatiska åtgärder började vidtas. Storbritannien manade kraftigt Förenta staterna att tillåta kineserna att ockupera en buffertzon. Churchill stödde ansträngningarna.[63] Samtidigt skulle kineserna anlända till Förenta nationerna i New York. Den 22 november antydde ”välinformerade källor” i Washington att överenskommelse om en plan för en buffert-remsa utefter den manchuriska gränsen var förestående och väntade på ”ett första godkännande av de militära detaljerna av armégeneral Douglas MacArthur”. Slutlig överenskommelse väntades när som helst.[64]

Men den 24 november, *den dag representanter för den kommunistkinesiska regeringen anlände till New York* för att delta i debatten i FN:s säkerhetsråd, igångsatte MacArthur en offensiv med 100 000 man mot floden Yalu. ”Han satte igång den trots att han visste att minst 100 000 väntade framför honom och att det fanns 40 000 gerillasoldater bakom honom. Han visste också att storleken på hans anstormande styrka inte var tillräcklig för ett frontalangrepp. Därför delade han sin angripande armé i två delar (flyglarna var så långt ifrån varann och förbindelsen mellan dem så dålig att den upprättades via Tokyo i stället)[65] och skapade därmed ett lockande och ödesdigert tomrum i mitten av sin linje.”[66]

I betraktande av detta kunde MacArthurs åtgärd endast ha ett syfte: att förhindra en fredsupp-görelse och provocera[67] Kina att inträda i kriget. Han hade full framgång. Kineserna inträdde öppet och med en kraftig insats den 26 november. Förenta nationernas stridskrafter slets i stycken. Den punkt från vilken man inte kunde återvända hade nåtts. Den verkliga blods-utgjutelsen och förstörelsen hade börjat. När de decimerade FN-styrkorna. förflyttade sig söderut under december och januari genomförde de en den brända jordens reträtt varvid de lämnade miljoner koreaner hemlösa och hungrande.

---

[59] Vid förhören med Mac-Arthur förklarade försvarsstabschefen general Collins, att rapporterna från underrättelse-väsendet angående kinesernas avsikter att ingripa under denna period var ”omfångsrika”. Se Fleming, s. 616 not. Även Spanier, s. 114-115.
[60] Spanier, op. cit., s. 118119 samt 121. Kineserna hävdade under denna period att deras soldater var frivilliga.
[61] ibid., s. 122.
[62] Citerat i Fleming, s. 612. *New York Times*, 29 augusti 1950.
[63] Citerat i Fleming, s. 621, *New York Times*, 14 november 1950, *New York Herald Tribune*, 16 och 17 november 1950.
[64] Fleming, s. 621.
[65] ibid., s. 621.
[66] Spanier, op. cit., s. 122.
[67] Varken vår egen politik eller Förenta nationernas krävde detta vansinniga slag mot den manchuriska gränsen ”och detta visste MacArthur . .. Beslutet var hans; det var provokation”. – McGeorge Bundy, ”Appeasement, Provocation and Policy”, *The Reporter*, 9 januari 1951.

I detta kritiska ögonblick greps Förenta staterna av panik. På sin presskonferens den 30 november sade president Truman ifrån att ”vi skall vidta vilka åtgärder som helst som är nödvändiga för att klara den militära situationen”. Då han tillfrågades om detta innefattade atombomben, svarade han: ”det innefattar varje vapen vi har” och tillade att ”dess [atombombens] användande alltid har aktivt övervägts”.[68]

Det kinesiska svaret på MacArthurs angrepp övertygade Förenta staternas nationella säkerhetsråd, enligt bröderna Alsop, om att Sovjetunionen hade flyttat fram ”det allra farligaste tidsskedet” när den skulle vara redo för ett större angrepp från 1953-54 till 195051, så att Förenta staternas ledare ”avvaktar ett stort ryskt angrepp nu, i dag, i morgon, nästa månad, i vår, i sommar”. Det var ingen i& att ”låtsas att mycket kan uträttas” före krisen, utan varje man och vapen ”kommer säkerligen att behövas någonstans, på något sätt och snart”.[69]

Kineserna överskred ”yra av framgång” den 38:e breddgraden på väg söderut i december och begick samma misstag som Förenta nationernas styrkor tidigare hade gjort.[70] De hejdades och körde fast i mitten av januari. Med nyåret kom maningar från hela världen om förhandlingar från personer som påven och nio ministrar från Brittiska samväldet. De sade att fredens problem var problemet med att undanröja krigets orsaker, att lätta spänningen och främja förståelse och att ”vid alla tillfällen vara villig att diskutera våra meningsmotsättningar utan att dåraktigt anta att alla försök att trygga fred är en form av blidkande”.[71]

Men Förenta staternas ledare var knappast i sådan stämning att de bekymrade sig om diskussioner och meningsmotsättningar. De hade startat på ett nytt högtidligt korståg till frihetens förmån: att *brännmärka Kina som angripare*. Den 20 december begärde Herbert Hoover att Förenta nationerna skulle ”beteckna Kommunistkina som angripare” och den 5 januari skickade Förenta staterna till 20 regeringar meddelanden i vilka det underströks att Förenta nationerna kunde störta samman (!) om inte Kina brännmärktes på detta sätt. Nehru varnade för att ett sådant fördömande kunde ”spärra och regla dörren till en fredlig uppgörelse i Fjärran östern”. Detta generade dock inte de amerikanska ledarna.

Den 19 januari antog representanthuset med endast två avvikande röster en resolution som krävde att Förenta nationerna skulle beteckna Kina som angripare och avstänga det från medlemskap. Fyra dagar senare antog senaten en liknande resolution.

Den 11 januari hade ett förslag om tillbakadragande av alla utländska trupper ”i lämpliga etapper” och om en konferens mellan stormakterna lagts fram i Förenta nationerna. Förslaget var under diskussion. Kineserna hade skickat ett svar på förslaget som Förenta staterna betecknade som ett avvisande. Större delen av det afro-asiatiska blocket och några av USA:s europeiska allierade ansåg att det inte var ett tillbakavisande utan ett förhandlingssteg.[72]

USA:s tryck på Förenta nationerna att handla ökade till den grad att ”Förenta staternas ambassadör, Austin, vägrade att gå med på ett fyrtioåtta timmars uppehåll i debatten för att den indiske delegaten skulle få tillfälle att få informationer som denne ansåg vara utomordentligt viktiga för ett avgörande” (James Reston). Den indiske delegaten, sir Benegal Rau, ville använda tiden till att få ytterligare informationer angående ett nytt förslag från Mao Tsetung om en uppgörelse i två steg, vilket hade skickats genom den indiska regeringen som svar på en direkt maning från Nehru.

I den debatt som följde på detta förslag stod Förenta staterna fast vid sitt krav på ingripande mot kineserna och motsatte sig och omintetgjorde en asiatisk-arabisk resolution som föreslog

---

[68] Truman, *Memoirs*, II s. 395.
[69] Fleming, s. 626.
[70] Ingram, op. cit. Chou En-lai erkände förekomsten av en ”gräns” när han den 1/10 1950 tillkännagav att hans regering ”inte skall stå overksam och titta på när dess grannes [Nordkoreas] territorium invaderas av okynne”.
[71] Fleming, s. 630.
[72] *The Nation*, 27 januari 1951. Se även Fleming, s. 631.

förhandlingar. Slutligen pressade Förenta staterna igenom den resolution som förklarade Kina vara angripare. De västallierade röstade, som *Wall Street Journal* formulerade det, ”under piskan”.[73]

Dessa händelser påminde Walter Lippmann om september 1950, då mr Acheson ”beordrade mr Austin att stiga upp på sin vita stridshäst och leda de rättfärdigas skaror över till andra sidan 38:e breddgraden” utan att ha någon klar uppfattning om vad som skulle hända sedan Förenta staterna radat upp rösterna. Lippmann påpekade motståndet från Asien och kallade omröstningen ett ”självförvållat nederlag” eftersom Förenta staterna hade ”begagnat Förenta nationernas hela maskineri för att åstadkomma en effektfull demonstration av att Asien inte är med oss".[74]

Förenta staterna övergick därpå från sin offensiv i FN till ett militärt korståg på slagfältet och kallade sin nya Korea-politik ”Operation Killer”, en slakt utan slut och utan ändamål, vilken, som Pearl Buck skrev, ”kom oss att förlora vad vi inte har råd att förlora – de asiatiska människornas sinnen”.[75]

Den verkliga förstörelsen av den koreanska halvön hade dock föregått kinesernas inträde. General Emmet (Rosie) O'Donnell som var chef för bombkommandot i Fjärran östern gjorde en koncis beskrivning: ”Jag skulle vilja säga att hela, nästan hela den koreanska halvön bara är en fruktansvärd röra. Allting är förstört. Ingenting värt att nämna står kvar ... Strax innan kineserna kom in fick vi stanna på marken. Det fanns inga fler mål i Korea.”[76]

När kineserna kom med i kriget ville general O'Donnell använda atombomben mot dem omedelbart. ”De kommer att förstå gisslet när de utsätts för det.”[77] USA-FN-styrkorna kom aldrig åt att använda atombomben, men de experimenterade med ett nytt vapen i Korea – napalmbomber. Verkningarna av dessa bomber beskrevs av BBC:s Korea-korrespondent:

> Framför oss stod en underlig figur litet hukad. Benen var utspärrade och armarna höll han ut från sidorna. Han hade inga ögon och hela kroppen som nästan helt och hållet var synlig mellan trasor av bränt tyg var täckt med en hård svart skorpa fläckad med gult var ... Han måste stå eftersom kroppen inte längre var täckt med skinn utan med en skorpliknande svål som lätt brast ... Jag tänkte på de hundratals byar som förvandlats till aska och som jag själv hade sett och förstod vilket slags lista över offer som måste växa fram utefter den koreanska fronten.[78]

När allt var över summerade tidskriften *Time* koreanernas mänskliga kostnader för kriget i makabra (men för denna tidskrift inte okarakteristiska) termer:

> I kriget för att rädda Korea dödades också 400 000 [syd-] koreanska civilpersoner och förstördes 500 000 bostäder så att de inte kunde repareras. En fjärdedel av alla koreaner är hemlösa och 100 000 är föräldralösa. Samtliga är undernärda. I Nordkorea är 40 procent av all bostadsbebyggelse förstörd och vad militära mål beträffar – fabriker, kraftstationer osv. – är FN:s flygare överens om att det inte finns mycket kvar att förstöra ... Sydkorea är likaså ett krigshärjat skal: 75 procent av dess gruvor och textilfabriker har upphört att fungera, två tredjedelar av skolorna är oanvändbara. Men ur katastrofen har det vuxit fram en hård armé på 16 divisioner och en känsla av manlighet.[79]

Man kan inte ens påstå att det hänsynslösa slöseri med människoliv, som åstadkoms genom

---

[73] ”Ingen [av de europeiska nationerna] hade råd att ta avstånd från Förenta staterna under en konfrontation”, kommenterade Wall Street Journal, ”men knappast någon dolde sitt ogillande”. – Citerat i *The Nation* 10 februari 1951. Se Sherman Adams, *Firsthand Report*, New York, Harper's 1961, s. 127: När britterna 1954 tryckte på Eisenhoweradministrationen om att den skulle erkänna Kina och stödja dess upptagande i FN såsom en åtgärd som skulle minska spänningen och krigsrisken invände Eisenhower: ”Hur skulle vi kunna gå med på att ge medlemskap åt ett land som FN har brännmärkt som angripare?”

[74] Citerat i Fleming, s. 632.

[75] Pearl Buck, ”What Asians Want”, *Christian Century*, 27 juni 1951.

[76] I. F. Stone, op. cit., s. 312.

[77] Citerat i Fleming, s. 630. Nashville Tennessean, 19 juni, 1951.

[78] *Manchester Guardian*, 1 mars 1952.

[79] *Time*, 29 juni 1953, s. 18.

försöket att ”befria” Nordkorea, främjade västliga säkerhetsintressen. I själva verket innebar invasionen av Nordkorea en dryg kostnad .för västern i maktkampen:

> ... Det slutliga dödläget var en seger för de kommunistiska makterna, eftersom orientaliska trupper hade kastat tillbaka och kvarhållit den största västmaktens trupper, som hade full kontroll över luftrummet ...
>
> Kina byggdes upp till en stor militärmakt. Dess bondetrupper grävde sig fast bättre än våra, kämpade med oss på helt lika villkor och lärde sig att begagna varje slag av vapen utom atombomber, däribland jetplan ...Det svetsades nära samman med Ryssland, vilket gav det stora fördelar i fråga om militär och industriell utveckling och för övrigt gynnade bägge länderna i det långa loppet ...[80]

Om västerns säkerhet inte främjades av det utdragna kriget, så främjades inte friheten heller. För de sydkoreaner som klarade sig genom för att sedan leva under Rhees regim blev livet knappast fritt sedan kampen var över. Rhees intresse för sitt folks välfärd kan uppskattas med utgångspunkt från hans oavbrutna motstånd mot en förhandlingsuppgörelse som skulle ha betytt slut på blodsutgjutelsen.

Hans motstånd mot vapenstilleståndet bröts först genom påtryckningar av USA och genom försäkringar om att ekonomisk och militär hjälp också efteråt skulle komma hans regering till del.

Efter kriget besökte Rhee Förenta staterna och pressade på om ”befrielse”. I ett tal till kongressens bägge hus den 28 juli 1954 manade han Förenta staterna att förena sig med honom i ett krig mot det röda Kina. I Philadelphia uppmanade Rhee enträget Förenta staterna att komma över sin fruktan för atomåldern och trotsa Ryssland som den fria världens ”bestämda och orädda” ledare.[81]

Hemma i Korea inskred Rhee obarmhärtigt mot sina motståndare. Den 14 oktober föreslog han att man skulle minska antalet tidningar med 85 procent, därför att de var för kritiska mot hans regim. Den 28 november tvingade han ett konstitutionstillägg genom nationalförsamlingen, vilket gav honom möjlighet att bli president på livstid. Ett försök av hans livvakt att hindra tjänstemännen från att meddela att förslaget fått en röst mindre än den nödvändiga tvåtredjedelsmajoriteten förorsakade visserligen ett knytnävsslagsmål, men Rhees livstidsmandat gick igenom.

Rhees polisapparat höll folket i ett fast grepp[82] och detta bibehöll han under 1958 och 1959 genom att kasta ut den växande oppositionen från parlamentet och pressa igenom extra ”lagar” för att bevara sin regim. Våren 1960 störtade ”en våg av folklig oro” utlöst av studentdemonstrationer Rhee från den piedestal där Förenta staterna hade ställt honom.

Den ”revolutionära” regeringen efterträddes av en militärjunta sedan en framgångsrik statskupp ägt rum den 16 maj 1961. I en rapport från Söul den 31 januari 1963 beskrev den mångårige korrespondenten A. M. Rosenthal den växande maktkampen inom juntan och de försök Förenta staternas tjänstemän gjorde för att förhindra att inbördeskrig skulle utbryta (i Sydkorea). I fråga om Förenta staternas hållning gentemot juntan påpekade Rosenthal:

> Alltsedan kuppen har Förenta staterna arbetat hårt för att juntaregeringen skall lyckas. Detta var ett medvetet risktagande. Det innebar att man offrade aktningen från en del koreaner som bittert anklagade Washington för att finansiera en diktatur.
>
> Men Förenta staterna ansåg att juntaregeringen, och särskilt general Park, var den enda tillgängliga grund på vilken man kunde bygga stabilitet och framgång och stegvis övergå till ett jämförelsevis fritt samhälle.[83] Då det kommunistiska Nordkorea ligger inom synhåll med kikare från de ameri-

---

[80] Fleming, s. 656.

[81] Citerat i Fleming, s. 653. *New York Times*, 29 juli, 1 och 2 augusti 1954.

[82] Sydkoreansk ”rättvisa” under Rhee har beskrivits av William J. Lederer i *A Nation of Sheep*, New York, 1961. ”En gång i Söul var jag närvarande när en koreansk tjuv togs då han var i färd med att stjäla ett par byxor från en militärlastbil. Syndaren fördes inför den koreanske polisdomaren och manades att bekänna. Han påstod sig vara oskyldig. Polisdomaren lät bryta sönder tjuvens fingrar en efter en för att få honom att bekänna. Det gjorde han aldrig .. . De är ett våldsamt släkte, dessa koreaner.” (s. 54).

[83] Se dock E. W. Wagner, ”Failure in Korea” – *Foreign Affairs*, oktober 1961, s. 133. ”Resultaten under de första

> kanska trupper som är förlagda här, är landets stabilitet en både militär och politisk fråga.

Om ett sådant resonemang hade någon grad av giltighet femton år tidigare, då den amerikanska militärregeringen hjälpte Syngman Rhee att skapa en polisstat i söder,[84] hade det som sedan hände gjort detta synsätt möjligt endast för dem som fallit offer för självbedrägeri eller för de djupt cyniska. För åratal av polis-statsregim hade lagt landet såväl ekonomiskt som politiskt i ruiner.

Trots två och en halv miljard dollar i ekonomiska anslag från Förenta staterna sedan 1954 uppskattades arbetslösheten 1960 till 25 procent av den totala arbetsstyrkan. Nationalprodukten låg under två miljarder och percapita-inkomsten under 100 dollar. Exporten uppgick till i genomsnitt 20 miljoner dollar om året. Det genomsnittliga jordbrukshushållet, som bestod av över sex personer, brukade två hektar jord, och 40 procent av jordbrukarfamiljerna måste leva på en hektar eller mindre.[85]

Kommunisternas återuppbyggnadsförsök däremot hade sedan slutet på Koreakriget gjort anmärkningsvärda framsteg:

> Visserligen publicerar de nordkoreanska myndigheterna ekonomisk information i en form som avser att imponera. Bekräftande vittnesbörd från andra källor får dock många nordkoreanska uppgifter att framstå som trovärdiga. I vissa nyckelsektorer, såsom elkraftsproduktion, har Nordkorea närmat sig Italiens eller Japans percapita-nivå. Produktionen har inom alla sektorer av ekonomin passerat de tidigare högsta totalresultaten, i de flesta fall med bred marginal, och en ovanligt snabb tillväxt av ekonomin har uppnåtts. Frukterna av denna framgång har använts till att ge de 10 miljoner invånarna i Nordkorea en högre levnadsstandard än de någonsin tidigare har åtnjutit. Och eftersom dessa folk aldrig har levt inom ramen för fria institutioner, som vi känner dem, måste den kommunistiska regimens hårda drag synas mindre viktiga för dem än deras materiella framsteg.[86]

Den framstående ekonomen professor Joan Robinson i Cambridge säger till och med: ”Alla världens ekonomiska mirakel efter kriget överskuggas av [Nordkoreas] landvinningar.”[87]

Dessa fakta är relativt okända i väster, men de har inte undgått koreanerna. Omkring 70 000 koreaner som bott i Japan har valt att repatrieras till Nordkorea. Därtill kommer att ”alla utom en liten del av dem som valde repatriering till norr har sitt ursprung i söder. Det val de har gjort återspeglar därför mycket reellt deras bedömning av vilken del av den delade halvön som erbjuder det bästa hoppet för framtiden.” [88]

I en tragisk epilog till all förstörelse som anställts i detta olyckliga land och som ett understrykande av det totala misslyckandet för Förenta staternas politik här drar professor Wagner slutsatsen: ”Det kommunistiska hotet mot Sydkorea i dag är hotet om omstörtning på grund av individuella jämförelser. I det långa loppet kommer sydkoreanerna inte att välja mellan Washington och Moskva utan mellan Söul och Pyongyang.” [89]

---

månaderna av militär regim ger föga hopp om att det här till sist är det slag av ledning som Korea varit i skriande behov av ... Alla exekutiva, lagstiftande och rättskipande befogenheter är placerade hos general Parks Högsta råd för nationell återuppbyggnad. Inte bara nationalförsamlingen utan alla rådplägande församlingar ned till bynivå har upplösts och alla valda tjänstemän avskedats”. Se även Reeve, op. cit., s. 151 och följande. ”Ur administrativ synpunkt skapade juntan en regim som var ännu mer auktoritär än Rhees.”

[84] Wagner, op. cit., s. 129-130.

[85] Wagner, op. cit., s. 130-131.

[86] ibid., s. 132.

[87] ”The Korean Miracle”, *Monthly Review*, januari 1965.

[88] Wagner, op. cit. s. 128, 132 -133.

[89] Wagner, op. cit., s. 135. Wagner är biträdande professor i Korean studies vid Department of Far Eastern Languages, Harvard University. Se Joan Robinson. op. cit.: ”... stora ansträngningar görs för att hålla befolkningen i söder i okunnighet. Demarkationslinjen är uteslutande bemannad av amerikanska trupper, ända ned till städpersonalen, med en tom remsa av land bakom sig. Inget sydligt öga kan tillåtas kika in i norr. Det finns ingen postförbindelse. Denna mur öppnas inte till jul för att delade familjer skall få mötas”

Vietnam

> Det spelar ingen roll vem som säger att vårt mål är fred, han må sedan vara Förenta staternas president. Våra handlingar talar tydligare än ord, och våra handlingar i Asien i dag är krigshandlingar ... ända sedan 1954, då Förenta staterna underlät att underteckna Genèveöverenskommelsen och i stället inledde sitt unilaterala militära ingripande i Sydvietnam, har vi provocerat en militär konflikt i Sydostasien och gjort motsatsen till att uppfylla våra förpliktelser enligt Förenta nationernas stadga ...
> *Senator Wayne Morse* 5 augusti 1964

När andra världskriget slutade var Vietnam en fransk koloni. Till skillnad från Storbritannien, som gav Indien, Burma och Ceylon självständighet, försökte Frankrike bibehålla Vietnam under sitt herravälde med hjälp av marionettkejsaren Bao Dai, som hade samarbetat med japanerna. I spetsen för motståndet mot den japanska ockupationen hade kommunisten Ho Chi-minh och hans gerillaarmé befunnit sig. Vid slutet av kriget hade Ho Chi-minhs Vietminh blivit ”en bred nationell rörelse som förenade ett stort antal vietnameser oberoende av politik och som sträckte sig långt ned bland massorna”.[1] Samma åsikt uttrycktes av Edwin O. Reischauer, USA:s ambassadör i Japan under Kennedyregimen, som skrev att ”den kommunistiska vietminhrevoltens hela historia ... tyder på att den i vida större grad stödde sig på nationalism för sin massanslutning än på kommunistisk dialektik”.[2]

Den 2 september 1945 utfärdades en självständighetsförklaring utformad efter mönster av Förenta staternas, av Hos nationalkongress och Bao Dai tvangs abdikera. Hos republik erkändes inom kort av Frankrike som en ”fri stat”, och en folkomröstning skulle enligt planerna få avgöra om de tre delarna av Vietnam skulle förenas. I den södra delen fanns huvudparten av Frankrikes investeringar och det blev snart tydligt att fransmännen var beslutna att avskilja denna sektor från resten av landet. De vidhöll också att de skulle kontrollera Vietnams krigsmakt och diplomati samt dess valuta och ekonomi.

I detta läge utbröt strider och fransmännen installerade en marionettregim under Bao Dai. 1951 rapporterade *New York Times* (12 februari) att Hos armé bestod av omkring 70 000 man lätt beväpnade, av vilka 20 procent var kommunister och de övriga ivriga nationalister. Fransmännen, å andra sidan, kunde fortsatta kampen endast tack vare amerikansk ekonomisk och militär hjälp. Denna hade antagit enorma proportioner. Mot de lätt beväpnade vietnameserna begagnade fransmännen artilleri och napalm (tillhandahållet av amerikanerna) som gjorde civila offer ”oundvikliga”.[3]

1951 besökte medlemmen av representanthuset John F. Kennedy Fjärran östern och skrev vid sin hemkomst:

> I Indokina har vi allierat oss med den franska regimens desperata ansträngningar att hålla fast vid återstoderna av sitt imperium. Det finns inget brett, allmänt stöd för den inhemska vietnamesiska regeringen [dvs. för Bao Dai] bland folket i detta område.[4]

I februari 1954 fick den snabbt försämrade militära situationen fransmännen att gå med på en förhandlingsuppgörelse. En fredskonferens skulle enligt planerna inledas i Genève den 26 april. Innan konferensen sammanträdde gjorde man dock på initiativ av Förenta staterna ett sista förtvivlat försök att rädda fransmännens militära situation. Fransmännen släppte med fallskärm ned 20 000 av sina bästa soldater i en dal, kallad Dien Bien Phu, i hjärtat av det territorium som hölls av fienden. När general Navarre inledde denna offensiv höll man inom Förenta staternas ledning redan konferenser på högsta nivå för att finna på medel att stärka

---

[1] Ellen J. Hammer, *The Struggle for Indo-China*, 1945, s. 84-86.
[2] . E. O. Reischauer, *Wanted: An Asian Policy*, New York, 1955, s. 253.
[3] *New York Times*, 13 april 1952.
[4] Kennedy, *Strategy of Peace*, 1960, s. 89.

fransmännen för att ”förhindra en förhandlingsfred”.[5]

Den 14 mars blev Navarres trupper, som man kunde förutse, angripna av en vietminh-armé på mellan 25 000 och 45 000 man. Inom den amerikanska ledningen växte spänningen. Försvarsstabschefen amiral Radford (som tidigare hade sagt till ett kongressutskott att Kommunistkina måste krossas även om det skulle kräva ett krig på femtio år) talade för att man skulle använda 500 flygplan för att fälla taktiska atombomber mot vietminh-trupper för att hindra Dien Bien Phus fall. (Han och Dulles hejdades i fråga om detta av Eisenhower.) Om Kina öppet kom med i spelet, skulle Peking också ges atombehandling.[6] Den 29 mars förklarade Dulles att kommunistisk dominans i Indokina och Sydostasien ”på vilket sätt det än sker [sic] 'skulle vara ett allvarligt hot mot hela den fria gemenskapen”.[7] I Saigon i Sydvietnam var amerikanska tjänstemän överens om att det hade skett en markerad förstärkning av de antiamerikanska känslorna. Fem olika grupper av icke-kommunister rapporterades hålla på att förena sig mot växande amerikansk ”inblandning”.[8]

Och den amerikanska ”inblandningen” växte. Den 7 april förklarade Eisenhower Indokinas strategiska betydelse för allmänheten genom att anföra ”dominoprincipen”: Indokinas fall skulle leda till att Burma, Thailand, Malaya och Indonesien föll. Indien skulle sedan omringas av kommunismen, och Australien, Nya Zeeland, Filippinerna, Formosa och Japan skulle samtliga utsättas för allvarligt hot. En mer näraliggande orsak till Eisenhowers beredvillighet att punga ut med den enorma hjälp, som krävdes för att försöka upprätthålla det franska imperiet, avslöjades senare av hans ”stabschef”, Sherman Adams:

> Fransmännen var emot den europeiska försvarsgemenskapen, då de inte kunde komma över sin naturliga aversion mot att ännu en gång bygga upp Tysklands militära makt ... Med stöd från nationella säkerhetsrådet ökade Eisenhower den amerikanska andelen av kostnaderna för kriget i Indokina från 400 miljoner dollar till 785 miljoner dollar, vilket var praktiskt taget hela kostnaden för fransmännens militära operation. Bakom hans beslut låg hoppet att om vi betalade notan i Indokina, så skulle det hjälpa oss titt få avtalet om den europeiska försvarsgemenskapen godtaget i Paris.[9]

Den 16 april, när det hade blivit tydligt att de franska styrkorna vid Dien Bien Phu var hopplöst fångade i en fälla, förklarade vicepresident Nixon att om fransmännen drog sig tillbaka skulle Förenta staterna bli tvunget att sända trupper. Med anledning av att han gjort detta uttalande blev han med Adams ord ”fördömd i kongressen för att han 'skränade på krig' ”. Dulles utfärdade snabbt ett meddelande om att insättande av amerikanska soldater i Sydostasien var ”osannolikt”.

> I själva verket [fortsätter Adams] hade Eisenhower två veckor tidigare vid ett möte en söndagskväll i arbetsrummet i Vita husets övervåning kommit överens med Dulles och Radford om en plan för att skicka amerikanska styrkor till Indokina på vissa stränga villkor. Det första och viktigaste bestod i att det skulle vara ett ingripande i samarbete med britterna och inbegripa australiska och nyazeeländska trupper och om möjligt skulle enheter från länder i Fjärran östern som Filippinerna och Thailand deltaga, så att styrkorna hade ett asiatiskt inslag ...[10]

Vietnameserna och det amerikanska folket besparades detta andra Korea genom att britterna (sir Anthony Eden stödd av Churchill) vägrade att gå med på en plan som de ansåg militärt omöjlig eftersom Förenta staterna inte ville anslå tillräckligt mycket marktrupper för att operationen skulle bli framgångsrik. Eden och Churchill tvivlade på luft- och sjöstridskrafter utan stöd.[11]

---

[5] Hanson Baldwin, *New York*, 7 februari 1954.
[6] C. Wright Mills, *The Power Elite*, s. 211.
[7] *New York Times*, 30 mars 1954.
[8] *New York Times*, 4 april 1954.
[9] Sherman Adams, *Firsthand Report*, s. 121.
[10] ibid., s. 122.
[11] Sir Anthony Eden, *Full Circle*, London, Cassell, 1960 s. 104-105.

Tidpunkten då planen för en intervention framlades var inte av ringa betydelse. Tio dagar senare skulle fredskonferensen sammanträda i Genève. Fransmännen var ivriga att nå en uppgörelse[12] då katastrofen vid Dien Bien Phu hade demoraliserat deras väpnade styrkor. Det franska folket ropade på ett slut på kriget i vilket, bland mycket annat, lika många franska officerare dödades som det varje år utexaminerades från den franska militärakademin. Vidare kunde en uppgörelse öppna vägen för inbringande ekonomiska förbindelser under fredliga förhållanden.

Britterna var ivriga att nå en uppgörelse som kunde skapa stabilitet i området och ”säkra en effektiv barriär så långt norr om Malaya som möjligt”.[13] Vad ryssarna beträffar ansåg Eden som delade ordförandeskapet under konferensen med Molotov, att den ryske utrikesministern var ”uppriktigt ivrig att nå en överenskommelse”.

Kineserna och vietnameserna (som inte bara var oense med ryssarna i vissa frågor, utan också med varann) var också villiga att samverka. Det gällde också övriga deltagande stater från den indokinesiska halvön. Den ende deltagare på vilken betydelsen av att stabilisera detta oroliga område och göra slut på det brutala åttaåriga kriget inte gjort något intryck var John Foster Dulles.

Dulles, som ”samvetsgrant undvek att ens titta i riktning mot Kinas premiärminister”,[14] lämnade konferensen mitt under förhandlingarna och försökte bojkotta den slutliga överenskommelsen genom att vägra att underteckna den. Två veckor innan Genèveöverenskommelsen avslöts sade president Eisenhower på en presskonferens: ”Jag tänker inte vara med om något fördrag som gör någon till slav; det är allt som finns att säga om den saken.”[15] Förenta staterna överlistades emellertid av Molotov och Eden som enades om att, ”i avsikt att undanröja problemet med undertecknandet skulle deklarationen få en inledning i vilken alla de deltagande nationerna skulle räknas upp”. Där inbegreps Förenta staterna.[16]

Dulles brist på intresse för fredsöverenskommelsen (han var bland annat ivrig att genomföra sin plan för en sydostasiatisk försvarsorganisation) var inte förvånande om man tog hänsyn till hans verksamhet före fredskonferensen. Den 18 februari 1954 hade överenskommelsen om att hålla Genève-överenskommelsen nåtts. Två månader senare, och tre veckor innan fredskonferensen skulle sammanträda, inträffade det enligt Eden att,

> den amerikanska regeringen ... kom till fransmännen och oss med ett nytt förslag. Detta var av det innehållet att alla berörda länder innan Genève skulle utfärda en högtidlig deklaration om att de var redo att samfällt ingripa i enlighet med artikel 51 i Förenta nationernas stadga mot fortsatt inblandning av Kina i det indokinesiska kriget. Vi informerades om att den föreslagna varningen kunde innebära hot mot flott-och luftingripande mot den kinesiska kusten och aktivt ingripande i själva Indokina.[17]

Den 12 och 13 april två veckor innan konferensen skulle öppnas, hade Dulles formella överläggningar med Eden och väckte återigen förslaget om intervention. Denna gång var ett ultimatum till Kina (förevändningen för en kinesisk intervention) uteslutet ur planen:

> När det gällde intervention var mr Dulles övertygad om att Indokina var platsen för ett sådant ingripande, om det skulle bli nödvändigt, förutsatt att två krav kunde tillfredsställas. För det första en otvetydig deklaration av den franska regeringen om oberoende för de associerade staterna och för det andra omflyttning av konflikten på internationell basis ... Jag blev inte övertygad av den

---

[12] Bidault, den förste franske konseljpresident som förhandlade, skulle ha föredragit andra alternativ. Men Mendès-France som efterträdde honom som konseljpresident hade lovat att åstadkomma fred inom trettio dagar eller avgå.
[13] Eden, op. cit., s. 87.
[14] Marquis Childs, *Eisenhower: The Captive Hero*, 1958, s. 203.
[15] *Time*, 12 juli 1954.
[16] Eden, op. cit., s. 142.
[17] ibid., s. 92.

> försäkran mr Dulles då gav om att situationen i Indokina var analog med den japanska invasionen av Manchuriet 1931 och med återbesättande av Rhenlandet.[18]

Den 26 april inleddes fredskonferensen, men Dulles var inte den som lätt kunde fås att lämna den väg han beträtt:

> Frågan om intervention fortsatte att förfölja oss under konferensens öppningsskede. Så snart jag anlände till Genève kom mr Dulles för att besöka mig och höra om den brittiska inställningen till Förenta staternas förslag. Jag talade ännu en gång om för honom att om en uppgörelse kunde nås vid konferensen, skulle Storbritannien vara redo att medverka som garanti för den. Om konferensen misslyckades skulle vi vara redo att överväga situationen på nytt, men vi var inte redo att deltaga i en väpnad intervention nu.[19]

Efter att ha strävat så hårt för att omintetgöra konferensen innan den började och efter att ha visat ett så ytligt intresse för själva förhandlingarna, fortsatte Dulles sedan med att undergräva den överenskommelse som nåtts och därmed den stabilitet som eftersträvats. Denna negativa handlingslinje från Förenta staternas sida var av avsevärd betydelse, särskilt som Genève-avtalet tycktes erbjuda hopp om ett allvarligt försök till internationell avspänning.

I juni sade Winston Churchill sin mening om öst-västkonflikten med formuleringar som utgjorde en tydlig kontrast till Förenta staternas strategiska resonemang. ”Att prata är alltid bättre än att kriga ... ”, förklarade han. ”Jag är av den åsikten att vi bör göra ett försök med fredlig samexistens, ett riktigt ordentligt försök ... Jag ber er att ni ger dem en möjlighet att fatta utsikterna för ett stort materiellt välstånd och jag skulle nog tro, om jag blev tvungen att sia, att de inte kommer att kasta bort ett sådant tillfälle.”

Amerikas världsomfattande korståg var dock upplagt efter de rent militära villkoren seger och kapitulation, vilket inte gav rum för sådana evolutionära idéer som låg bakom den kurs Churchill föreslog. Den amerikanska politiken gav företräde åt styrka och stabilitet och därmed oundvikligen åt diktatoriska och militära regimer och åt upprätthållande av ett ekonomiskt status quo. Ur den synpunkten följde utvecklingen i Sydvietnam efter Genève det mönster man kunde förutse.

Det vapenstillestånd som avtalades (21 juli) delade Vietnam huvudsakligen utefter 17:e breddgraden och föreskrev fria val inom två år för att landet skulle återförenas, en bestämmelse som Förenta staterna sade sig stödja.[20] Det ansågs allmänt att Vietminh skulle vinna ett val som hölls i hela Vietnam.[21] I ett tal i senaten i april samma år hade även John F. Kennedy uttryckt denna åsikt:

> Trots allt önsketänkande i motsatt riktning bör det vara uppenbart att Ho Chi-minhs och hans följes popularitet och inflytande i hela Indokina skulle komma såväl en delning som en koalitionsregering att slutligen resultera i kommunistiskt herravälde.[22]

Inför en så överväldigande populär motståndare började Förenta staterna följa en politik som

---

[18] Eden, op. cit., s. 97.
[19] ibid., s. 108.
[20] Den 21 juli sade understatssekreteraren i utrikesdepartementet, Walter Bedell Smith, å den amerikanska delegationens vägnar: ”I samband med deklarationens förklaring angående fria val i Vietnam önskar min regering klargöra sin inställning, vilken den har uttryckt i en deklaration gjord i Washington den 29 juni 1954 på följande sätt: ”I fråga om nationer som nu är delade mot sin vilja skall vi fortsätta att söka åstadkomma enighet genom fria val, som övervakas av FN för att trygga att de genomförs opartiskt. Med avseende på det uttalande som gjorts av representanten för staten Vietnam upprepar Förenta staterna sin traditionella ståndpunkt att folken har rätt att avgöra sin egen framtid och att det inte kommer att ansluta sig till någon uppgörelse som skulle hindra detta.” – *Department of State Bulletin*, 2 augusti 1954, s. 162.
[21] Se Fleming, s. 694. I sina memoarer *Mandate for Change*, 1964, skriver Eisenhower: ”Jag har aldrig talat eller korresponderat med någon människa som var insatt i indokinesiska angelägenheter som inte var av den uppfattningen att, om val hade hållits medan striderna pågick, så hade kanske 80 procent av befolkningen röstat för Ho Chi Minh.”
[22] Kennedy, s. 88.

gick ut på att förhindra valet och återföreningen.

Den 17 och 22 januari 1955 rapporterade C. L. Sulzberger om de första inslagen i en fransk-amerikansk konflikt om Vietnam. Förenta staterna försökte stänga av landets norra del från dess södra genom att bojkotta den nordvietnamesiska ekonomin och hota att svartlista den franska affärsverksamheten som drev motsatt politik. Den franska politiken var ”direkt motsatt” den som följdes av Förenta staterna, vars enda förevändning att alls vara i Vietnam var att bistå Frankrike. Jean Sainteny[23] ”arbetade för goda politiska och ekonomiska förbindelser med kommunistregimen”. Fransmännen önskade ”hålla en stor fot i den dörr vi vill slå igen”. Fransmännen trodde nämligen att södern skulle tas av kommunisterna vid valet 1956, men att ryssarna och kineserna inte skulle kunna tillhandahålla mycken ekonomisk hjälp, varför en god marknad för Frankrike kunde bevaras.[24]

Under denna period före återföreningsvalet arbetade Förenta staterna genom den nya regimen under Ngo Dinh Diem, som hade installerats av Bao Dai på Dulles befallning den 16 juni 1954, en månad före den slutliga uppgörelsen i Genève. Diem som var katolik hade varit i Förenta staterna 1950-53, ”där hans varelse och tydliga duglighet för ett offentligt ämbete tycks ha observerats av den inflytelserike kardinal Spellman”.[25] Fransmännen gjorde ingen hemlighet av att de tyckte illa om Diem, men när Förenta staterna hade givit honom makten gav det honom (och hans familj) allt sitt stöd. Han stannade. Diems popularitet som ledare framgår av senator Mike Mansfields rapport om den ”otroligt allvarliga” situationen i Sydvietnam 1955:

> Under dessa dagar då allt kunde hända var det så gott som enda föreningsbandet mellan mängden av olika krafter i Vietnam deras allmänna enighet om att Ngo Dinh Diem måste gå.[26]

Diem klarade sig dock, och den 8 juni 1955 rapporterade Sulzberger att premiärministern inte tänkte gå med på att Sydvietnam deltog i det val i hela Vietnam som föreskrevs i Genève-avtalet. Ngo Dinh Diem ogillade ”till och med själv tanken på en sådan omröstning”. Tydligen hade Förenta staterna funnit sin Syngman Rhee för Sydvietnam. Senare maningar från Vietminh till ordförandena i Genève, Molotov och Eden, var inte till någon nytta, [27] och valet hölls aldrig.

Ngo Dinh Diems seger över sina motståndare, bland vilka inte bara krigsmakten befann sig utan också ”det övervägande flertalet av de vietnameser vilkas nationalistiska gärningar tycktes ha givit dem rätt att delta i skapandet av en oberoende stat”, var inte svår att förklara. Ty trots att de politiska framtidsutsikterna för en katolsk mandarin från Hue som visade ”en medfödd oförmåga att vare sig kompromissa eller handla” föreföll svaga, hade Diem ett trumfkort. Det var förvissningen om ”oreserverat och orubbligt amerikanskt stöd”.[28] Med detta stöd kunde han befästa sitt herravälde på mindre än tre år. Resultaten av denna konsolidering summerades av korrespondenten för *London Times* och *Economics* som med egna ögon bevittnade händelseutvecklingen:

> I stället för att ena södern har Diem splittrat den. I stället för att bara krossa sina legitima fiender, kommunisterna, har han krossat all opposition av alla slag, hur anti-kommunistisk den än må vara. Genom att göra detta har han också förstört själva den grund på vilken hans regim skulle vila. Han har lyckats göra detta endast och allenast på grund av den massiva dollarhjälp som han fått från andra sidan Stilla havet. Den har hållit kvar en man vid makten som enligt alla mänskliga politiska lagar skulle ha fallit för länge sedan. Diems viktigaste anhängare finns i Nordamerika, inte i det fria

---

[23] En kort redogörelse för Saintenys verksamhet finns i Donald Lancaster, *The Emancipation of French Indo-China*, London, 1961, s. 364-367. Denna studie skrevs för Royal Institute of International Affairs.
[24] *New York Times*, 17 och 25 januari 1955, daterat i Paris.
[25] Lancaster, op. cit., s. 327 not.
[26] *Problems of Freedom*, ed. W. Fishel, Michigan State, 1961, s. IX – Detta är en samling av officiella och halvofficiella synpunkter på det fria Vietnam.
[27] Lancaster, op. cit.
[28] ibid., s. 346-347.

> Vietnam ...[29]

Befästandet av Diems herravälde innebar också att det franska herraväldet i söder ersattes av ett amerikanskt. Under budgetåret 1957-58 svarade den amerikanska hjälpen till Vietnam för nästan hela kostnaden för de vietnamesiska väpnade styrkorna, för nära 80 procent av alla andra statsutgifter och för nära 90 procent av all import. Och det var inte allt:

> I fråga om personal är de amerikanska åtagandena lika omfattande. USOM [US Operations Mission] tillhandahåller amerikansk teknisk hjälp på varje verksamhetsområde. Michigan State University driver på grundval av ett kontrakt på en miljon dollar om året med ICA [International Cooperation Administration] administrationsskolan och utbildar polisen; amerikanska pedagoger skriver landets läroböcker; ... och en stor amerikansk militär hjälp- och rådgivargrupp — dess exakta storlek är hemlig, men den omfattar gott och väl ett tusen officerare och soldater — utbildar den vietnamesiska armén, flottan och flygvapnet.[30]

Den 1 juni 1956 talade senator Kennedy på en konferens över ämnet ”Vietnams amerikanska vänner” och förklarade att Förenta staterna måste erbjuda det vietnamesiska folket ”en politisk, ekonomisk och social revolution som är vida överlägsen något som kommunisterna kan komma med — mycket fredligare, mycket mer demokratisk och under mycket starkare lokal kontroll”. Men Förenta staterna lyckades inte nå ett enda av dessa mål under Eisenhowers eller Kennedys regimer.

1959 skrev David Hotham:

> Vad har gjorts i söder för att fånga massornas intresse? Nästan ingenting! Fyra år efter Dien Bien Phu, tre år sedan Diem jagade sekterna på flykt och med 250 miljoner dollar om året strömmande in i landet har knappast ett enda hus byggts; jordreformen gick trögt, inte en ny industri att tala om har skapats [31]

Det bör påpekas att Förenta staterna gjorde försök att förmå Ngo Dinh Diem att genomföra en jordreform, även om försöket var halvhjärtat och själva reformen (som det inte blev något av) inte skulle ha förändrat mycket. Före detta program fanns det 600 000 jordlösa bönder i Syd-vietnam.[32] Två och en halv procent av jordägarna innehade hälften av jorden, medan 70 procent ägde tolv och en halv procent. När Diems jordreform gick i verkställighet 1959 förblev den jordlösa befolkningen utan jord, men ett maximiarrende hade fixerats och det uppgick till 25 procent av skörden.

De amerikanska rådgivarna var uppenbarligen nöjda med denna åtgärd, men bönderna i de områden som tidigare hade varit ockuperade av Vietminh, som hade genomfört sin egen reform, var det inte: ”Inom dessa områden ... hade jordägarna ibland inte upptagit arrenden under så lång tid som åtta år. Därför betraktade jordägarna Diems program som ett instrument som skulle försäkra dem om arrendeinkomster på åtminstone 25 procent av skörden. Å andra sidan gjorde arrendatorerna i dessa områden motstånd mot programmet efter som de inte hade betalat något arrende alls.”[33]

Någon verklig omfördelning av jorden ingick i själva verket inte i programmet. I oktober 1956 hade Diem begränsat de jordenheter som kunde ägas till 100 hektar. Från denna regel undantog han ”betydande innehav av gummiplanteringar” och andra ”råvaruodlingar för industrin” som te, sockerrör, kakao, osv. Till sist var det bara 2 600 av 50 000 jordägare som berördes. Den jord som blev över köptes av staten för att säljas till bönder som hade råd att betala mellan 57

---

[29] David Hotham i *Viet Nam: The First Five Years*, Lindholm ed., 1959, s. 346-347.
[30] Bernard Fall, ”Anti-Americanism: Will South Viet Nam be Next?” *The Nation*, 31 maj 1958, s. 490. Närvaron av Förenta staternas militära rådgivargrupp som omfattade gott och väl ett tusen officerare och soldater var en klar kränkning av Genève-avtalet.
[31] *Viet Nam*, s. 360.
[32] *Problems of Freedom*, ed. W. Fishel, s. 162.
[33] *Viet Nam*, op. cit., Price Gittinger, specialist på jordreformer hos US Operations Mission i Saigon, 1955-1959, s. 202.

och 170 dollar per hektar,[34] betydande summor i ett land med en årlig inkomst per capita som låg under 100 dollar. Även sedan programmet fullföljts skulle, medgav de amerikanska rådgivarna, två tredjedelar av arrendatorerna förbli arrendatorer. Men de drog slutsatsen att ”det fullständiga avskaffandet av arrendatorsystemet är varken möjligt eller önskvärt, om låga arrenden och verklig säkerhet i arrendeförhållandena blir förhärskande”.[35]

I verkligheten blev varken lågräntor eller säkerhet i arrendeförhållandena förhärskande under Diems program[36] och 1959 satte Vietminh-element, som blivit aktiva igen, på nytt igång upproret. 1960 bildades en Nationell befrielsefront (av amerikanerna kallad ”Vietcong”). Fronten var till övervägande delen sammansatt av icke-kommunister,[37] något som återspeglades i dess program, som krävde upprättande av en demokratisk flerpartiregim. Kommunisterna hade dock ett starkt inflytande. Medan Diems militära ställning försämrades, kom det en ny administration till makten i Washington och en ny värdering gjordes av situationen i Sydvietnam. På inrådan av general Maxwell D. Taylor och W. W. Rostow vidtog president Kennedy åtgärder för att öka de amerikanska militära åtagandena i det oroliga landet. Den amerikanska truppinsatsen ökades tolv gånger om; robotbeväpnade helikoptrar och särskilda anti-gerillametoder introducerades i striden.

I och med dessa förändringar gick kriget in i ett grymmare skede. Under 1962 deltog Förenta staternas manskap vid 500 000 flyganfall och bombade och brände stora områden med napalmbomber.[38] Den 19 juni rapporterade *New York Times* att nära 1 400 byar hade förstörts. I ett försök att beröva Vietcong dess livsmedelsreserver begagnade man kemiska stridsmedel för att förstöra skördar och kreatur, vilket gav påfrestningar till resultat för den del av jordbrukarbefolkningen som härbärgerade Vietcong.

> Detta är ett gement, grymt krig — lika gement och lika grymt som det krig de franska trupperna i Algeriet förde och som så skakade det amerikanska samvetet. I allmänhet uppgår antalet dödade per vecka, inklusive icke-stridande, till 500.[39]

Vid slutet av 1962 rapporterades det att de 10 000 till 20 000 aktiva rebellerna (de reserver de hade bakom sig uppskattades till 100 000) styrde 80 procent av det södra deltalandets befolkning på 10 miljoner och behärskade 90 procent av jorden. En ledare i The Nation drog den nära till hands liggande slutsatsen: ”Vid det här laget bör det stå alldeles klart att de amerikanska styrkorna i Vietnam inte är engagerade med att värna ”friheten” utan med den i grunden otrevliga sysslan att undertrycka en massiv bonderevolt mot Diem-regimen”.[40]

Antagandet som låg till grund för denna slutsats, nämligen att upproret fick sin kraft först och främst från inhemska krafter bekräftades av chefen för Förenta staternas militära styrkor i Vietnam, general Paul D. Harkins. Vid en presskonferens på våren 1963 rapporterades Harkins säga att ”gerillan får tydligen inte systematiskt förstärkningar eller förråd från Nordvietnam, Kina eller något annat ställe”. Han sade att ”de uppenbarligen fick sina vapen genom vad som helst som de kunde erövra?”[41]

---

[34] *Problems of Freedom*, s. 169-170.
[35] Wolf Ladejinsky, jordreform-expert och teknisk rådgivare hos presidenten i det fria Vietnam *Problems of Freedom*.
[36] Se Gittinger i *Viet Nam*, op. cit. De flesta arrendatorer betalar 33 procent eller mer och ”de bestämmelser som gäller arrendeförhållanden har visat sig svåra att genomdriva”.
[37] Se uttalande av Barry Zorthia vid US Information Service i *Life*, 27 november 1964, även *New York Times*, International Edition, 6 december 1964.
[38] *New York Times*, International Edition, 9 februari 1963, 20 november 1962: ”En del säger att amerikaner utför 30 procent av stridsflygningarna, en del säger till och med att det är mer.”
[39] Toronto Telegram, citerad i *The Nation*, 19 januari 1963.
[40] 3 november 1962.
[41] *Washington Post*, 6 mars 1963. Se även rapport av David Halberstam, *New York Times*, 6 mars 1964: ”Inga tillfångataganden av nordvietnameser har kommit i dagen.” En vitbok utfärdad av utrikesdepartementet i början av 1965 försökte bestrida denna bild och konstatera en nordvietnamesisk ”aggression” i Sydvietnam under denna

Att revolten till sin karaktär var en inhemsk företeelse och att det därigenom var omöjligt att fysiskt isolera gerillan från befolkningen ledde till misslyckandet[42] för den viktigaste av de nya metoder som introducerades av Kennedyregimen. Det var de ”strategiska byarna”, ett program lånat från britterna (som med framgång hade genomfört det i Malaya) som i Sydvietnam administrerades av presidentens bror Ngo Dinh Nhu. Detta program gick ut på att byar på landsbygden ”befästes” i ett försök att göra dem politiskt och militärt oangripbara. I det av ris överflödande Mekongdeltat, för att nu bara nämna ett område, tvangs tiotusentals bönder lämna sina hem och beordrades att hjälpa till att bygga nya byar som omgavs med taggtrådsstängsel.[43] I maj 1963 bodde åtta miljoner personer bland lantbefolkningen i sådana byar. Till och med de amerikanska tjänstemännen medgav att anklagelserna om att de strategiska byarna var ”koncentrationsläger” byggda av ”tvångsarbete” var ”bara alltför riktiga i många fall”.[44]

Det politiska systemet i byarna följde det totalitära mönster som Diem-regimen redan hade dragit upp för de mer centrala områden som låg under dess herravälde. Förhållandena i det fria Vietnam summerades av den landsflyktige anti-kommunistiske ledaren för det Vietnamesiska demokratiska partiet, Tran Van Tung, i följande ordalag:

> Under åtta år i ämbetet har Diem inte genomfört en enda reform som Förenta staterna krävt och vietnameserna varit i desperat behov av. I stället har han rensat ut alla dugliga antikommunistiska ledare, fängslat 50 000 anti-kommunistiska vietnamesiska nationalister, berövat de breda folklagren alla fri-och rättigheter, tvingat folket in i grymt administrerade koncentrationsläger, mördat åtskilliga oskyldiga familjer i ”antikommunismens” namn och låtit det kommunistiska Vietcong kontrollera och terrorisera landet ända fram till Saigons stadsgräns! ... Diem är hatad och fruktad av 80 procent av folket, han fullföljer en inrikespolitisk kurs som skulle komma Hitler att blygas, men att han ändå stannar vid makten beror enbart på Förenta staternas stöd.[45]

Tran Van Tungs hänsyftning på Förenta staternas fortlöpande ansvar för Diems regim återgavs i en något annorlunda form av en hög tjänsteman i utrikesdepartementet medan denne besökte landet i mars 1963. ”Det som bekymrar mig i fråga om den här regeringen”, sade han, ”är att de enda som tycks vara för den är amerikanerna.”[46] Två månader senare igångsattes en händelseutveckling som berövade familjen Diem Förenta staternas stöd och som sålunda ledde till dess fall.

Den övervägande katolska Diem-regimen hade under flera år förföljt den buddistiska majoriteten på omkring 70 procent av befolkningen. Den 8 maj 1963 hölls en demonstration i den buddistiska centralorten Hue för att högtidlighålla Buddhas födelsedag och protestera mot regeringens förbud mot buddistiska manifestationer. När folk hade samlats meddelades ledarna för demonstrationen att mötet var olagligt. Snart anlände lastbilar med soldater och när massan började skingras i skräck öppnade militären eld och dödade nio personer, däribland sju kvinnor

---

period. Men en jämförelse mellan siffrorna i Vitboken och försvarsdepartementets siffror för erövrade Vietcong-vapen visar att av 15 000 vapen som erövrats från Vietcong mellan 1962 och 1964 var det bara 179 eller något över en procent som inte var antingen hemmagjorda eller av amerikanskt ursprung. Vitbokens siffror om infiltration från norr, som är praktiskt taget odokumenterade i samtliga fall, identifierar tydligt endast sex infödda nordvietnamesiska ”infiltratörer” under dessa år. Se ”A Reply to the White Paper” i *I. F. Stone's Weekly*, 8 mars 1965.

[42] Bland de 400 byarna i nyckelprovinserna Deak Zong och Long An, ”beräknar civila amerikaner att omkring 20 procent är politiskt och militärt livskraftiga. Andra källor nämner siffran 10 till 20 procent.” – *New York Times*, International Edition, 21 november 1963.

[43] *New York Times*, International Edition, 3 december 1963.

[44] ibid.: ”Det är i sanning ett ironiskt sätt att skydda bondemassorna från kommunism – att flocka dem bakom taggtrådsmurar under poliskontroll, att utsätta dem för intensiv indoktrinering, att bränna deras byar. Även om vietnameserna är fattiga, är de inte husdjur”. – Tran Van Tung i en rapport från Vietnams demokratiska parti, september 1963 – citerat i *Extract of Data Compiled on War in Vietnam*, Bertrand Russell Peace Foundation.

[45] Brev från Tran Van Tung till *New York Times*, daterat Paris, 12 oktober 1962. – Tortyr efter mönster av det franska bruket i Algeriet var också en teknik som Diem-regimen använde mot civila oliktänkande liksom mot Vietcong. – Se *New York Times*, International Edition, 9 november 1963.

[46] *New York Times*, International Edition, 11 september 1963.

och barn. En västtysk psykiater som var närvarande vid intermezzot skrev senare:

> Jag är ett av de få europeiska vittnena till vad som i dag kallas ”buddistmunkarnas” revolution. I Hue, buddisternas religiösa huvudstad i Indokina, såg jag kulsprutor ge eld mot människomassorna och döda barn. Jag såg också soldater använda giftgas för att angripa studenter som demonstrerade nära en pagod.[47]

Regeringen avsade sig snabbt ansvaret för angreppet och förklarade att de nio var offer för Vietcong. Ställd inför den oförsonliga officiella hållningen började den buddistiska revolten växa ut och bana väg för andra oliktänkande icke-kommunistiska element. Den 11 juni brände sig en äldre buddistisk präst, Thich Quang Duc, till döds i en proteståtgärd som fäste världens uppmärksamhet på situationen i det fria Vietnam. Allt eftersom revolten tilltog i styrka svarade regeringen med hårdare åtgärder. Den 21 augusti gjorde Ngo Dinh Nhus särskilda säkerhets-styrkor (som finansierades och utbildades av CIA till en kostnad av 250 000 dollar i månaden)[48] razzior mot buddistiska pagoder och släpade ut nunnor och präster från templen, misshandlade dem och körde dem till fängelse på lastbilar.[49] Diem ställde landet under krigslagarna, utnämnde general Ton That Dinh till militärguvernör i Saigon och tvingade fram utegångsförbud åtta timmer per natt.

I detta skede började Förenta staterna — förgäves — öva påtryckningar på Diem att han skulle ta avstånd från de anti-buddistiska övergreppen och rensa ut Ngo Dinh Nhu och dennes hustru (som öppet stödde övergreppen) från de inre kretsarna i regimen. En ny ambassadör, Henry Cabot Lodge, utnämndes till att ersätta Nolting som var för Diem. Och president Kennedy förklarade offentligt att ”under de två senaste månaderna har [Diem-] regeringen tappat kontakten med folket”. Denna tendens kunde vändas, tillade han, ”genom förändringar i politiken och kanske med annan personal”.

Den 30 augusti framlade president de Gaulle sin åsikt att den enda livsdugliga lösningen för Vietnam skulle vara att befria landet från utländskt inflytande och ombesörja dess återförening under en neutral regering. Detta förslag som i grunden överensstämde med föreskrifterna i Genève-avtalet av 1954 hade tidigare framförts av både Vietcong och Ho Chi-minh och bekräftades ånyo av dem efter detta uttalande.

I själva verket hade fransmännen redan i hemlighet börjat vidta åtgärder för att genomföra sitt förslag. Kontakter togs mellan Diem och Ho genom den franske ambassadören, Lalouette, för att man skulle diskutera möjligheterna att förklara Vietnam neutralt och kräva att Förenta staternas militära personal skulle dra sig tillbaka. I slutet av augusti sammanförde Lalouette Ngo Dinh Nhu med den polske representanten i det internationella kontrollrådet för ytterligare diskussion av detta förslag, och senare mötte Nhus representanter nordvietnamesiska agenter vid en kuststad norr om Saigon.[50]

För den som i många år följt med vad som hänt i Vietnam var det inte svårt att förstå detta skeende. David Hotham i *Economist* hade skrivit sex år tidigare: ”Vietnams historia har under trettio år varit liktydig med dess nationella kamp för oberoende ... Den dominerande bevekelsegrunden i det fria Vietnam är inte och har aldrig varit anti-kommunism; det är nationalism. Genom att tvinga på Vietnam det kalla krigets strategi och göra det till en fråga om den fria världen mot kommunismen har väst passat in det i ett mönster som går emot hela tendensen i Vietnams sentida historia. Det är som att lägga cement över svamp för att få den att sluta växa — till sist växer den igenom.”[51]

Washington reagerade med djup harm på de Gaulles offentliga förslag om återförening och

---

[47] *London Observer*, 18 augusti 1963.
[48] *New York Herald Tribune*, International Edition, 9 september 1963.
[49] *Newsweek*, 2 september 1963.
[50] Roger Hagan i *The Correspondent*, Cambridge Mass, november-december 1963.
[51] *Viet Nam*, op. cit., s. 361.

neutralisering, och det observerades i pressen att den franske presidenten utan resultat hade väckt samma förslag två år tidigare.[52] Å andra sidan hade de just timade händelserna inte undgått att göra intryck på Washington, som betalade en och en halv miljon dollar om dagen åt Diem för att han skulle fortsätta kriget för att bekämpa Vietcong. Den dagen då de Gaulle lade fram sitt lösningsförslag rapporterades det också att de amerikanska tjänstemän som var ansvariga för Vietnam-politiken hade kommit till slutsatsen ”att ingen regim där Ngo Dinh Nhu och hans hustru ingår kan vinna kriget mot kommunismen och att Nhus inte kan avskiljas från regeringen”. Enligt synnerligen välinformerade diplomatiska källor var Förenta staterna därför ”redo att sätta igång en händelseutveckling som kunde leda till att regeringen föll”. ”Man uppger redan att amerikanerna [rapporterades det] nyligen har kontaktat nyckelfigurer bland militären.” [53]

Efter en rad amerikanska diplomatiska påtryckningar störtades Ngo Dinh Diems regim den 1 november 1963 genom en militär statskupp.[54] Både Diem och hans bror blev skjutna.

Kuppen genomfördes av män som varit Diems trognaste generaler, däribland Ton That Dinh, Saigons militärguvernör under buddistoroligheterna, och Tran Van Don, son till en förmögen godsägare och generalstabschef. Ledare för generalerna var Duong Van Minh, vars nit då han hjälpte Diem att undertrycka oppositionen under åren 1955-57 hade gjort honom till ”den amerikanska militärens hjälte”. Han föll senare i onåd hos Diem ”därför att han stod för nära general Maxwell Taylor, då mr Kennedys personlige militäre rådgivare och nu generalstabens ordförande”.[55] Den man som utnämndes till premiärminister i den nya regimen, Nguyen Ngoc Tho, var en buddist som hade varit Ngo Dinh Diems vicepresident och dessförinnan hade innehaft flera officiella poster under det franska kolonialväldet och den japanska ockupationen. Den nya regimen klargjorde snabbt att man inte hade för avsikt att överväga återförening med den kommunistiska norra delen av landet.

På kort tid kom det dock att stå helt klart att den nya, av Amerika stödda regimen inte skulle ha större framgång med att hejda upprorsvågen än den förra hade haft. Nio år tidigare, den 6 april 1954, hade senator John F. Kennedy mycket klokt påvisat vilka lärdomarna var av de gångna nio årens franska ansträngningar. ”Jag tror rent ut sagt att amerikanskt militärt bistånd i Indokina, av vilken omfattning det än må vara, inte kan besegra en fiende som är överallt och samtidigt ingenstans, en fiende till folket som har folkets sympatier och förtäckta stöd.” I november 1963 var det svårt att skönja några tecken på att man hade tillgodogjort sig dessa lärdomar.

Under de följande tjugo månaderna avlöste nio regeringar varandra i Saigon. De var samtliga i allt väsentligt sammansatta av samma sociala och politiska element (med olika balans efter de varierande intressena i olika regimer). Sammansättningen av dessa regimer var i själva verket en påminnelse om att inbördeskriget i söder huvudsakligen stod mellan nationalistiska, reformistiska och revolutionära element (däribland kommunister, småbönder, buddister och liberaler) å ena sidan och de kollaborerande härskande klasserna (i förbund med fransmännen, sedan japanerna, sedan fransmännen igen och slutligen amerikanerna) å den andra.

När de USA-stödda Saigonstyrkornas ställning i söder försämrades och kriget hotade att gå in i sitt avslutande skede, utvecklades en ny strategi i Washington som innebar öppen amerikansk intervention i kriget. Redan den 11 december 1964 hade senator Wayne Morse sagt: ”För bara några veckor sedan skrattade folk när presidentkandidaten Barry Goldwater muntert talade om att ”förbjuda” vägarna från Nordvietnam in i Sydvietnam ... I dag tyder dock alla tecken på att den amerikanske ambassadören har återvänt till Saigon från Washington med något som

---

[52] *New York Times*, International Edition, 31 augusti 1963.
[53] *New York Times*, International Edition, 31 augusti 1963.
[54] För en detaljerad, välinformerad redogörelse se *New York Times*, International Edition, 7 november 1963.
[55] *London Sunday Times*, 3 november 1963.

mycket påminner om Goldwaters recept för inbördeskriget i Sydvietnam. Ett beprövat tecken på att denna slutsats är den riktiga består i den ökade tonvikt som läggs på infiltrationen av män och materiel från Nordvietnam genom Laos och in i Sydvietnam. Denna nya tonvikt står i fullständig motsättning till de tidigare officiella vittnesmålen på denna punkt som förelagts utrikesutskottet. Faktiskt har inga nya bevis framlagts som ändrar uppfattningen att den stora massan av vietcongrebeller har varit lokala invånare, att nära 90 procent av deras vapen har erövrats från regeringssidan och att deras inbördeskrig skulle fortsätta vare sig de fick hjälp eller ledning från Nordvietnam eller ej.

Men den hundraprocentiga utvidgningen av det sydvietnamesiska flygvapnet och trummandet i Washington och Saigon om den påstådda infiltrationen från Nordvietnam får denne erfarne lyssnare att tro att luftangrepp av amerikanska jetplan förda av amerikanska och vietnamesiska piloter snart kommer att börja i Laos, liksom de kanske redan har börjat i den demilitariserade zonen i Nordvietnam.”56 Mindre än två månader efter Morses profetiska tal (enligt påstående som vedergällning för ett vietcongangrepp med USA-tillverkade 81 mm granatkastare — mot Pleikubasen) började Washington en massiv bombning i norr.

Medan dessa aggressionshandlingar satte nytt liv i spänningar från det kalla kriget och till och med hotade att förvärras till krig med Kina, stabiliserade det endast tillfälligt krigssituationen i söder. Det blev snart uppenbart att endast en omfattande intervention av amerikanska marktrupper kunde ha möjlighet att rädda Saigon-armén från fullständigt nederlag. Alldeles innan detta nya skede i kriget inträdde pekade Mao Tse-tung i en intervju med Edgar Snow på den verkliga grunden för felberäkningarna från amerikanernas sida då de ökat ut sitt engagemang sedan 1961. Mao talade om för Snow att han väl kände till de amerikanska skriverierna om anti-gerillakrig, vilka försökte utnyttja hans egna idéer om gerillakrig i omvänd riktning. Svagheten med dem är, enligt Mao, att de förbiser ”det avgörande politiska faktum att ... regeringar som är avskärmade från massorna inte kan vinna befrielsekrig .”

Kuba

> Ni dödade kvinnor och barn vid Playa Giron (Grisbukten). Ni bombade de första hyggliga husen, de första skolorna, de första sjukhusen för kubaner som aldrig tidigare, under det långa amerikanska protektoratet över Kuba, haft ett tak, ett alfabet eller sin hälsa. Och ni gjorde det i frihetens, demokratins och den fria företagsamhetens namn. Vad vill ni att vi skall tänka om dessa vackert klingande ord när folk mördas och de första proven på verklig välfärd förstörs i deras namn? Vi tänker detsamma som Simon Bolivar gjorde för 150 år sedan: ”USA tycks av försynen vara bestämt att hemsöka oss med allt slags ont i frihetens namn.”
> *Carlos Fuentes.* Mexikansk romanförfattare

Förenta staternas fientlighet mot den kubanska revolutionen före dess seger den 1 januari 1959 begränsades inte till militär hjälp åt Batista.[1] Under den första veckan i december 1958 framlade William D. Pawley, en f. d. amerikansk diplomat som kände Batista personligen, en plan för att förhindra att Castro kom till makten inför en grupp tjänstemän från utrikesdepartementet och CIA. Hans idé gick ut på att man skulle övertala Batista ”att kapitulera till förmån för en expeditionsregering, negativt sinnad mot honom men tillfredsställande för oss, som vi omedelbart kunde erkänna och ge militärt bistånd för att Fidel Castro inte skulle komma till makten”. Förslaget vidarebefordrades till Dulles som tydligen godkände det i telefon. Pawley flög till Havanna för att träffa Batista och tillbragte tre timmar med honom under natten till den 10 december. Batista avvisade dock förslaget.[2]

Att revolutionen segrade förändrade inte Förenta staternas inställning till den. Batista flydde från landet den 1 januari 1959 och Castro tillkännagav upprättandet av en regim där Manuel Urrutia Lleo var president. Följande dag tillät amerikanska ämbetsmän pressen att omnämna deras ”farhågor” för Kubas framtid under Castro. Olika amerikanska affärskretsar rapporterades också vara fientligt stämda och den vanryktade, Batistavänlige amerikanske ambassadören Earl T. Smith hölls kvar på sin post till den 10 januari. Förenta staterna erkände inte Kubas nya regering förrän den 7 januari ”och det verkar inte som om det skulle ha varit utanför etikettens krav om Washington hade sänt ett särskilt sändebud med noten”.[3]

När ambassadör Smith avgick påpekade Castro tilldragelsen offentligt och sade: ”Jag har intrycket att Förenta staterna förändrar sin hållning gentemot Kuba och kommer att avlägsna vad som förorsakade spänningar [i det förflutna], men det är Förenta staternas sak att klargöra detta.” Det kom inget direkt svar från Förenta staterna, men den nye ambassadören Philip Bonsal utnämndes inte förrän den 21 januari. Han anlände inte till Havanna förrän den 9 februari 1959, sex veckor efter ambassadör Smiths avgång. Att detta var en åtgärd uttryckligen avsedd att visa Förenta staternas missnöje med Castro-regimen avslöjades offentligen så tidigt som den 15 januari 1959, då pressen rapporterade att regeringen hade övervägt påtryckningar på Castro (på grund av avrättningarna av Batistas närmaste män) och att det hade bestämts att den lämpligaste åtgärden skulle vara att fördröja sändandet av en ny ambassadör.[4] Vidare klargjorde utnämningen i sig själv att Förenta staterna inte var särskilt intresserat av att undanröja ”vad som förorsakade spänningar”.

> Batistaregimens brott begicks inte bara mot kubanska medborgare och deras egendom ... Kloaken av

---

[1] Ett vapenförbud från Förenta staternas sida verkställdes i det karibiska området i mars 1958, men USA:s militärbeskickning drogs inte tillbaka och Storbritannien fortsatte att förse Batista med vapen. – Edwin Lieuwen, *Arms and Politics in Latin America*, New York, Praeger 1961. En studie utförd åt Council of Foreign Relations.
[2] Förhör i ett underutskott inom senatens justitieutskott i avsikt att utfråga administrationen om den interna säkerhetslagen, etc., del 10, Washington GPO, 1961. Citerat i Wm. A. Williams, *The US, Cuba and Castro*, New York 1962, s. 33--34; Scheers och Zeitlins C*uba: Tragedy in Our Hemisphere*, 1964. Dessa bägge är de överlägset bästa redogörelser för de omfattande problem som hörde samman med den kubanska revolutionen och förbindelserna mellan Förenta staterna och Kuba.
[3] Williams, ibid., s. 34-35.
[4] ibid., s. 37.

> korruption under Batista visar sig ha varit omätbar. Man gjorde knappast upp om en affär, ett kontrakt eller en koncession här utan att en otroligt stor procent gick till Batista och hans omgivning. Telefonbolaget [amerikanskägt] fick tillstånd att höja sina taxor genom en handtryckning till regimen på tre miljoner dollar enligt dokument som påträffats ... Det förvånar inte att folk den 1 november slog sönder myntapparaterna i telefonerna.
>
> Och nu en ambassadör från Förenta staterna som ... under en stor del av sitt liv ... var tjänsteman i samma kubanska telefonbolag ... Och i en sådan revolutionär situation som det existerar här![5]

Förenta staternas fientlighet mot den kubanska revolutionen och dess begynnelse var således tydlig, trots att experterna var allmänt eniga om att den allmänna andan i den kubanska revolutionen ”under en avsevärd tidsrymd var demokratisk, anti-diktatorisk och antikommunistisk” och att den efter sina första framgångar skulle ha uppmuntrats och ”givits allt stöd”.[6] Sökandet efter källan till de officiella försöken att hejda revolutionen i dess tidiga skeden och utrikesdepartementets villighet att bli av med den helt och hållet är inte av akademiskt slag, inte minst som Karl E. Meyer och Tad Szulc i sin auktoritativa studie av den följande invasionen av Kuba har påpekat: ”Invasionsplanen var i viss bemärkelse en logisk utvidgning av en förhärskande inställning till en revolutionär situation.” [7]

Två källor till en första inledande amerikansk antipati mot revolutionen ger sig själva omedelbart, nämligen fruktan för kommunism och fruktan för sociala reformer som kunde skapa ett ”ogynnsamt klimat” för amerikanska investeringar, som i Guatemala.

Fruktan för kommunism kan snabbt avvisas då det, som Edwin Lieuwen påpekat, ”under de första sex månaderna av Castro-regimen knappast gick att upptäcka några spår av kommunism i den revolutionära koalitionen”.[8] ”I fackförbundsvalen som hölls i mars 1959 stödde arbetarna i en överväldigande utsträckning David Salvador och andra medlemmar av 26 juli-rörelsen mot de kommunistiska kandidaterna, *som förlorade stort i fråga om alla de 3 800 poster som valet gällde.*”[9] Så sent som den 21 maj 1959 sade Castro offentligt:

> Det fruktansvärda problem som världen står inför består i att den har försatts i en situation där den måste välja mellan kapitalism, som får folk att svälta, och kommunism, som löser ekonomiska problem men undertrycker de fri- och rättigheter som skattas så högt av människan. Både kubaner och latinamerikaner omhuldar och vårdar en revolution som kan tillfredsställa materiella behov utan att offra dessa fri- och rättigheter.

Den andra tänkbara källan till Förenta staternas fientlighet fruktan för revolutionens effekt på USA:s ekonomiska intressen hade en mer påtaglig grund i verkligheten. Till att börja med kontrollerade medborgare i Förenta staterna 80 procent av Kubas offentliga inrättningar, 90 procent av gruvorna, 90 procent av boskapsrancherna, nästan 100 procent av oljeraffinaderierna, 50 procent av de allmänna järnvägarna, 40 procent av sockerindustrin och 25 procent av alla banktillgodohavanden. Kuba kom på fjärde plats i Latinamerika i fråga om inkomst per capita och nummer tre i fråga om investeringar från USA. Amerikanska firmor fick 40 procent av inkomsterna på sockret, en produkt som svarade för 80 procent av exporten. Deras totala inkomster av direkta investeringar uppgick till 77 miljoner dollar (1957), men de sysselsatte endast 1,08 procent av den kubanska befolkningen.[10] Betalningsbalansen från 1950 till 1960 hade gynnat Förenta staterna i förhållande till Kuba med en miljard dollar.

Vad Castros revolutionära program beträffar, hade det inte lagts fram i detalj (det sker aldrig

---

[5] Carleton Beals i *The Nation* den 31 januari 1959.
[6] A. A. Berle Jr, ”The Cuban Crises”, *Foreign Affairs*, oktober 1960.
[7] *The Cuban Invasion*, New York, Ballantine, 1962. Szulc tillhör *New York Times* Washington-redaktion och Meyer är ledarskribent i *Washington Post*.
[8] Lieuwen, s. 276: ”Inga som man visste var kommunister hade några officiella ställningar på vare sig högsta eller näst högsta nivå i förvaltningen.”
[9] . Citerat i C. Wright Mills, *Listen Yankee*, New York, Ballantine, 1960, s. 98.
[10] Williams, s. 21-22.

med revolutionära program av det påtagliga skälet att man måste åstadkomma så stort stöd för revolutionen som möjligt), men det anslöt sig klart till den kubanska konstitutionen av 1940. Han sade inför domstol 1953 att om han hade haft framgång med sitt första revolutionsförsök, ”skulle den första revolutionära lagen ha återgivit folket den högsta makten och förklarat konstitutionen av 1940 vara statens sanna högsta lag till dess folket kanske skulle bestämma att jämka på eller ändra den”.

Till skillnad från Förenta staternas konstitution lägger inte Kuba tonvikten vid de politiska rättigheterna som det första som garanteras och det sista som får avskaffas. Tonvikten i det kubanska dokumentet ligger snarare på landets sociala utveckling med förtur framför och om det skulle behövas på bekostnad av den politiska friheten. Konstitutionen ”definierar staten som garanti för ekonomisk utveckling, social välfärd och rättvisa och återupprättande av och skydd för Kubas nationella suveränitet”.[11]

Business Week för den 12 oktober 1940 förstod den fulla innebörden av denna konstitution både med hänsyn till det kubanska samhället och till förbindelserna mellan Förenta staterna och Kuba, och gjorde det tjugo år innan något hände:

> Vare sig den någonsin genomdrivs eller inte, har Kubas märkliga nya författning skapat ett mäktigt redskap för sociala och ekonomiska reformer ... Snabbt och drastiskt genomförande av nya bestämmelser väntas inte. Kuba är alltför nära lierat med Förenta staterna både ekonomiskt och politiskt.[12]

”Det skulle ha varit svårt att formulera sanningen klarare”, kommenterar William Appleman Williams. *”Den kubanska konstitutionen av 1940 skulle inte ha kunnat omsättas i praktiken utan att rubba grundinnehållet och tonen i de amerikansk-kubanska förbindelserna.”* [Kursiverat i original.] En minskning av den amerikanska makten var faktiskt (även om USA inte nämndes vid namn) ett klart uttalat direktiv i konstitutionen. (Se artikel 90: ”Lagen skall restriktivt begränsa förvärv och innehav av jord av utländska personer och bolag och skall vidtaga åtgärder i avsikt att återbörda jorden i kubanskt innehav.” Se även artiklarna 3, 88, 272, etc.)[13]

När Castro kom till makten och då hade för avsikt att genomdriva konstitutionen våndades Kuba under en social katastrof som var det direkta resultatet av årtionden av korrumperade och tyranniska regimer under Förenta staternas förmyndarskap. Sexhundratusen kubaner var arbetslösa, proportionellt lika många som var arbetslösa i USA under den stora depressionen. Halva befolkningen saknade elektricitet och tre och en halv miljon kubaner bodde i hyddor, kojor och slumbostäder utan sanitära bekvämligheter. I städerna tog hyran nära en tredjedel av familjeinkomsterna. Nära 40 procent av befolkningen var analfabeter. 100 000 personer led av tuberkulos och 95 procent av barnen på landsbygden var angripna av parasitsjukdomar. Bara en och en halv procent av jordägarna kontrollerade 46 procent av landets totala yta, medan 85 procent av småbönderna betalade ut nästan en tredjedel av sina inkomster i arrenden.[14]

Castro framlade sin prioritetslista när det gällde att ta itu med Kubas problem i sitt tal 1953:

> Problemet med jorden, industrialiseringsproblemet, bostadsproblemet, arbetslöshetsproblemet, utbildningsproblemet och folkhälsoproblemet; detta är de sex problem som vi skulle vidta omedelbara åtgärder för att lösa, samtidigt som de allmänna fri- och rättigheterna och den politiska demokratin återupprättas.

Revolutionens första åtgärder bestod i att man investerade 250 000 dollar i bostäder, skolor, rekreationsanordningar och annan offentlig verksamhet. Lönerna höjdes, elkrafttaxorna sänktes, hyrorna minskades med så mycket som 50 procent och en skattereform framlades. I februari

---

[11] Williams, s. 64.
[12] Citerat i Williams, s. 67-68.
[13] ibid., s. 64.
[14] Tal av Castro i FN, 26 september 1960. Se Scheer and Zeitlin, op. cit., kap. 1.

presenterade Castro ”den viktigaste punkten på vårt ekonomiska program — industrialisering i snabbast möjliga utsträckning”.[15] Det bör observeras att han då inte satte igång något program för tvångsindustrialisering, utan begränsade sig till reformer som omedelbart förbättrade levnadsstandarden på Kuba. Men även dessa reformer ”förskräckte de konservativa och moderata ... Pengar har blivit svåråtkomligare och inga investeringar görs.”[16] Denna kapitalets reaktion intensifierade den redan allvarliga depressionen. Eftersom Kubas reserver var nere i 70 miljoner var behovet stort av kapital som kunde sätta regeringen i stånd att sätta igång industrialiseringen och det var delvis av detta skäl som Castro kom till Förenta staterna i april 1959.

Castro fick naturligtvis inte det lån han sökte,[17] och detta visade sig bli en avgörande vändpunkt i revolutionen. Efter överläggningar i två omgångar mellan Kuba och Internationella valutafonden avvisades lånet på grunder som är betecknande inte bara för revolutionen på Kuba utan allmänt för utvecklingsprogram i underutvecklade områden. Kuba förvägrades lånet därför att ”Castro-regeringen inte hade visat sig beredd att godta ett stabiliseringsprogram”.[18] Ett sådant program hade krävts av fonden och godtagits av regeringen Frondizi i Argentina under december 1958 och januari 1959. ”En plötslig minskning i konsumtionen, arbetslöshet, löneminskningar, strejker, polisingripanden ... kom i oundviklig följd efter vartannat.”[19]

Det stod sålunda klart att ”Castro kunde erhålla hjälp, men endast genom att foga sig i villkor (återhållsamhet med krediterna och balanserad budget) som skulle hindra honom från att genomföra den sociala revolutionen genom att han förvägrades att begagna budgetunderskott som ett medel att finansiera industrialisering och jordreformer och genom att han tvangs till ekonomiska restriktioner som med stor sannolikhet skulle väcka folkligt motstånd mot hans regim. Stabiliseringsvillkoren var med andra ord huvudsakligen utformade för att bevara status quo på Kuba[20] och tillät endast att några få, ytliga reformer verkställdes.” Om Castro emellertid skulle föredra att fortsätta med revolutionen skulle han bli tvungen att ”införa en kontrollerad ekonomi” (som en ekonom i Förenta staternas administration påpekade) och utsätta det kubanska folket för allvarliga påfrestningar.[21]

Sedan hans anhållan om ett lån avvisats gick Castro till det ekonomiska rådet i Organisationen av amerikanska stater (OAS) som sammanträdde i Buenos Aires och talade den 2 maj om de problem som latinamerikaner som söker omvandla sina länder står inför, varvid han begagnade krisen i sitt eget land som exempel. Hans tal var ”återhållsamt och generöst i förhållande till Förenta staterna”. Han gick igenom var och en av de olika möjligheterna för utveckling och fann dem otillräckliga (ökad handel, men Förenta staterna bibehåller en hög tullmur; tillgängliga lån, men de kräver stabiliseringsprogram, etc.) Som ett alternativ bad han Förenta staterna låna de latinamerikanska länderna 30 miljarder dollar att återbetalas på tio år. Han medgav att detta skulle betyda nya offer från redan tyngda skattebetalare i Förenta staterna, men bad att det skulle göras av två skäl; för att hjälpa Latinamerikas folk och för att undvika att tvinga Latinamerika att välja mellan ingen (eller försenad) utveckling och utveckling under höger- och vänstertyrannier. Hans begäran avfärdades som löjlig i Förenta staterna.[22] Två år senare igångsatte president Kennedy Framstegsalliansen, ett program för hjälp till Latinamerika som

---

[15] Citerat i Williams s. 85. Se även Scheer and Zeitlin, kap. 3.
[16] *New York Times*, 4 april 1959.
[17] Hela frågan om detta lån är mycket invecklad och Castros hållning till det hade vissa utomordentligt tvetydiga inslag, däribland hans bittra känsla av att detta skulle betyda att man gav upp något av Kubas suveränitet från början.
[18] *New York Times*, 26 april 1959.
[19] Paul Johnson, ”The Plundered Continent”, *New Statesman*, 17 september 1960.
[20] Dessa villkor gäller allmänt Förenta staternas hjälp till underutvecklade länder, och sålunda sträcker sig avsikten med den betydligt längre än till att bevara endast Kubas status quo.
[21] Williams, op. cit., s. 102.
[22] Williams, op. cit., s. 109. Texten till Castros tal är delvis återgiven i Scheer and Zeitlin, op. cit., s. 89-90. Hela texten är tryckt som *Plan for the Advancement of Latin America*, Havanna, 1959.

uppgick till 10 miljarder dollar under en tioårsperiod men som innefattade stabiliserande (dvs. status quo-bevarande) finanspolitik.

Efter sin återkomst från Buenos Aires fann Castro att hans regering och program angreps av de konservativa och kommunisterna. Han tog först itu med att avvisa den kommunistiska utmaningen. Han tog öppenhjärtigt och ilsket avstånd från det kommunistiska partiet och dess idéer och ideal den 8 och 16 maj. Därefter ingrep han i juni för att stoppa kommunistiskt inflytande i arbetarrörelsen.[23]

Den 17 maj, dagen efter sitt andra angrepp på kommunisterna, kungjorde Castro en jordreformlag, i vars utformning han på avgörande sätt tagit del och som var mer radikal än väntat. Hårt drabbade blev inte bara de stora USA-bolagen (tre av dem förlorade tillsammans över 100 000 hektar) utan också många kubanska jordägare. Jordreformen splittrade den revolutionära koalitionen. Edwin Lieuwen skriver att den ”påskyndade en brytning mellan de moderata och vänstern och förvandlade revolutionen, åtminstone delvis, till en klasskamp mellan proletariatet och folk med egendom. Under juni—juli 1959 tvangs de moderata, däribland president Manuel Urrutia och fem regeringsmedlemmar i centralgruppen, att lämna regeringsapparaten och ersattes av radikala vänsterelement. Som väntat var följde under senare hälften av 1959 en rad avhopp, komplotter, terroristdåd och motrevolutionära handlingar från de moderatas sida”.[24]

I denna situation tog revolutionen ett steg till vänster. En folkmilis byggdes upp och en underrättelseorganisation skapades. Under juli hade Castro dock inte gjort något för att ta emot omfattande stöd från kommunisterna, även om han hade insatt enskilda partimedlemmar på poster i förvaltningen.

Det finns vittnesbörd om att Castro vid denna tidpunkt gjorde ett nytt försök att få ett lån. Den 9 augusti rapporterades amerikanska tjänstemän vara av den uppfattningen att den ekonomiska krisen på Kuba hade Castro ”i en ask”. Ett lån skulle naturligtvis lätta krisen, men ”Förenta staterna skulle lämna ett sådant lån endast om Castro-regimen gick med på det slags stabiliseringsprogram som Internationella valutafonden hade utarbetat tillsammans med andra nationer i liknande svårigheter”.[25]

Den 14 oktober överlämnade Förenta staterna en andra not till Kuba som motsatte sig expropriering och andra bestämmelser i jordreformlagen. I kölvattnet på denna not genomgick den revolutionära koalitionen ytterligare en kris och Felipe Pazos utbyttes mot Che Guevara som ordförande i nationalbanken och Manuel Ray avgick som minister för offentliga arbeten.[26] Den 17 december förutspådde Castro att kubanerna skulle bli tvungna att ”försvara revolutionen med vapen i hand”.

I februari 1960 undertecknades ett handelsavtal med Sovjetunionen och den 7 maj återupptogs de diplomatiska förbindelserna. Den 9 juli, fyra dagar efter det att Förenta staterna inställde all sockerimport, förklarade Chrusjtjov att Sovjetunionen skulle begagna robotar för att stoppa all amerikansk militär intervention på Kuba. Mot bakgrund av denna händelseutveckling är det knappast förvånande att de flesta latinamerikaner klandrar USA för att ha tvingat Castro i armarna på Sovjet.[27]

---

[23] Williams, s. 112; Scheer and Zeitlin, kap. 6.
[24] Lieuwen, op. cit., s. 271272. Scheer and Zeitlin, kap. 5.
[25] *New York Times*, 9 augusti 1959.
[26] Denna kris påskyndades av arresteringen av och domen mot major Matos för förräderi. Se Williams, s. 121-138. Under denna period inträffade också Salvador-affären som har refererats på ett mycket felaktigt sätt. För en korrekt version av denna se Scheer and Zeitlin, s. 301-302.
[27] Se t. ex. James Restons intervju med den mot Castro avoge mexikanske presidenten López Mateos (*New York Times*, 12 december 1962), där Reston rapporterar att den mexikanske ledaren ”klandrade USA för att ha tvingat Fidel Castro in i kommunistlägret ... Castro, sade han, befann sig i djupa ekonomiska svårigheter sedan han hade efterträtt Batista som ledare för Kubas regering. Han var, sade den mexikanske presidenten, som en man som höll

Förenta staternas första öppna protest mot en revolutionär reform som påbörjats av den nya kubanska regeringen var noten om jordlagen av den 11 juni 1959. Detta var långt innan Castros revolution hade blivit bunden vid Sovjetunionen och månader innan premiärministern hade bildat en allians med kommunisterna. Noten påminde om att Kubas rätt att expropriera tillgångar i utländsk ägo ”sammanhänger med motsvarande förpliktelse till snabb, tillräcklig och reell kompensation”. Uppenbarligen har dock inget land som är fattigt och statt i utveckling tillgångar för ”snabb, tillräcklig och reell kompensation”.

Sålunda hade Förenta staternas hot, som Williams påpekar, den enda funktionen att förmedla det underförstådda hotet att Förenta staterna skulle tillgripa andra medel om dess formella tillsägelse inte åtlyddes. Förenta staterna klargjorde i noten att det skulle ”söka lösningar med hjälp av andra lämpliga internationella tillvägagångssätt” om Kuba inte efterkom de amerikanska villkoren.[28] Castro visste naturligtvis att hans erbjudande att betala kompensation i form av tjugoåriga obligationer till omkring 4 procent med summan baserad på det värde de amerikanska firmorna själva givit de kubanska skattemyndigheterna inte skulle vara godtagbart för Förenta staterna. Det var ett rimligt kompensationserbjudande, men samma villkor hade tillbakavisats som orättvisa av Förenta staterna i samband med Guatemalas jordreform och United Fruit Company.

Erfarenheterna från Guatemala tjänade verkligen som lärobok och guide på bägge sidor, ty ”medan tjänstemän i CIA i det tysta försäkrade Eisenhowers och Kennedys administrationer att Kuba skulle bli ett andra Guatemala, började Castro så tidigt som i mars 1960 offentligen varsko om att hans land inte skulle bli ett Guatemala”.[29] Castros underrättelsetjänst måste ha varit ganska effektiv, för det var precis i mars 1960 (två månader innan Kuba återupptog diplomatiska förbindelser med Sovjetunionen och fyra månader före konfiskationen av ytterligare amerikansk egendom)[30] som president Eisenhower godkände invasionsplanen.[31]

En invasion hade först föreslagits av vicepresident Richard Nixon i april 1959 efter ett samtal med Castro.[32] Att Nixon förstod vad en sådan operation innebar ur den internationella rättens synpunkt blev klart den 21 oktober 1960 då han i presidentvals-kampanjen debatterade med John F. Kennedy i television och ”motsatte” sig invasion (för att dölja den som var i görningen, enligt hans egen senare redogörelse) och anförde FN-stadgan och fem fördrag med Latinamerika som fördömde intervention i andra länders inre angelägenheter.

Den 3 april 1961 utfärdade utrikesdepartementet en vitbok skriven av Arthur M. Schlesinger Jr, vilken bestämt tog ställning mot utländska interventioner. Följande dag, den 4 april, sammanträdde nationella säkerhetsrådet för att ge sitt omdöme om CIA:s föreslagna invasionsplan. Närvarande var Allen Dulles, Richard Bissell (CIA), general Lemnitzer, utrikesminister Rusk, försvarsminister McNamara, A. A. Berle Jr, Arthur M. Schlesinger Jr, Mc-George Bundy,

---

på att drunkna i en damm och som sökte hjälp från den amerikanska sidan, men varje gång han plaskade över till vår sida av dammen 'trampade vi på hans fingrar' och slutligen tog sig Castro för att rädda sig, enligt Mateos, över till den kommunistiska sidan. Vidare var det ett skede i den kubanska krisen, tillade López, när den kubanska revolutionen kunde räddats utan kommunism, men då Mexiko, Brasilien och Kanada försökte medla och arrangera en kompromiss vägrade Eisenhower-regimen, hävdade han, att samarbeta och skapade därmed alliansen Havanna-Moskva.”

[28] Williams, op. cit., s. 127128.

[29] Szulc and Meyer, s. 74.

[30] Detta var uttryckligt vedergällning för 1) de amerikanska oljebolagens underlåtenhet att raffinera rysk råolja, 2) Förenta staternas nedskärningar i sockerkvoten. I maj kom den kubanska regeringen med förslag att diskutera den alltmer försämrade situationen. USA avvisade anbudet. Williams, s. 143.

[31] Szulc and Meyer, s. 77. ”Hur var situationen på Kuba i mars 1960? . . . *Bohemia*, vars redaktör lämnade Kuba i juli, publicerade i juni resultaten av en opinionsundersökning enligt vilken minst 80 procent av folket stödde Castro … *Diario de la Marina*, *Bohemia* och *Prensa Libre* utkom samtliga. Med andra ord hade Förenta staterna arbetat på att störta en populär icke kommunistisk regering som tolererade en fientlig opposition”. – Scheer and Zeitlin, s. 215.

[32] Theodore Draper, *Castro's Revolution: Myths and Realities*, New York 1962, s. 62.

biträdande utrikesminister Mann, biträdande försvarsminister Paul Nitze, finansminister C. Douglas Dillon och senator William J. Fulbright, ordförande i senatens utrikesutskott.

Den enda röst av avvikande mening som höjdes på detta viktiga möte tillhörde senator Fulbright.[33]

Den kvällen fattade president Kennedy beslutet att arbeta vidare med invasionsplanen.[34] Bara tre veckor tidigare hade han slutat ett tal om sin föreslagna ”Framstegsallians” för Latinamerika med orden:

> Låt oss ännu en gång väcka vår amerikanska revolution till medvetande så att den visar vägen för folkets kamp överallt — inte med en våldets eller fruktans imperialism — utan med modets och frihetens makt och hopp för människans framtid.

Vitboken betygade också Förenta staternas ”djupa och fasta föresats att tillförsäkra framtida demokratiska regeringar på Kuba fullständigt och direkt stöd i deras ansträngningar att hjälpa det kubanska folket att nå frihet, demokrati och social rättvisa ...” ”Utrikesminister Dulles hade dock uttryckt liknande föresatser med avseende på Guatemala, men det hade bara varit genom ”revolutionens” konkreta resultat som Guatemalas folk hade blivit i stånd att utröna vad sådana ord betydde. Även om den misslyckade invasionen på Kuba inte erbjöd liknande ”hårda” vittnesbörd med vilkas hjälp man kunde värdera innehållet i dessa uttalanden lämnar tillgängliga fakta inte något rum för tvivel om vare sig utgången, om invasionen hade lyckats, eller avsikterna hos dem som ledde dess organisation.

Revolutionsrådet i USA under ledning av dr Miró Cardona tillkännagav sitt program den 22 mars 1961. Det fanns en bestämmelse som särskilt klarlade rådets inställning till Kubas sociala revolution:

> Vi försäkrar eftertryckligt dem som har blivit orättfärdigt berövade sina tillgångar att samtliga dessa skall återlämnas.[35]

Samtidigt intog revolutionsrådets vänsterflygel, MRP, ledd av Manuel Ray, en egen hållning på två punkter, nämligen att tillgångar i utländsk ägo som hade nationaliserats skulle förbli nationaliserade. Detsamma gällde utländska banker. Slutligen underrättades Rays grupp, som bildade den underjordiska motståndsrörelsen på Kuba och sålunda skulle ha utgjort centrum för en eventuell resning inom landet, inte ens när invasionen ägde rum.[36] CIA lämnade inget åt tillfälligheternas spel när det skulle forma sin revolution:

> ... Den 18 januari [1961] sammankallades rebellsoldaterna i lägren i Guatemala av vederbörande CIA-män och informerades om att anti-Castroarméns nya militära ledning skulle läggas i händerna på officerare som åtnjöt Förenta staternas särskilda förtroende. Dessa officerare ... var kapten Artime, kapten José P. San Román och kapten Miguel Villafaña ... San Román hade tidigare varit officer i Batista Maestra-området ... Villafaña ... en högerman ...
>
> Andra officerare kända för högertänkande, däribland trogna Batista-män fick kommando över åtskilliga enheter ...[37]

Under de första månaderna av 1961 fick en av CIA utnämnd grupp under Joaquín Sanjenis en betydande makt i invasionsföretaget:

---

[33] Williams, op. cit., s. 152-153. ”Senator Fulbright gjorde kanske den handling under sin lysande karriär som bäst visar hans uppfattningsförmåga och mod, när han rakt på sak talade om för presidenten att denne både på moraliska och pragmatiska grunder hade fel. Han gjorde detta inte bara en gång, utan två. Fulbrights framträdande var en utomordentlig förevisning av statsmannaskap både i sig och i jämförelse med de framträdanden som gjordes av sådana liberaler som presidentens medarbetare Arthur M. Schlesinger Jr. Liksom andra värderade Schlesinger under krisen mer sitt framtida inflytande än sina moraliska principer i nuet.”

[34] Szule and Meyer, s; 112-113.

[35] Citerat i Szulc and Meyer, s. 107.

[36] ibid., s. 119.

[37] ibid., s. 92.

> Denna makt användes enligt allmän åsikt till att från förberedelserna utesluta de flesta av dem som hade samarbetat med Castro i början av revolutionen och som hade något så när progressiva eller liberala åsikter. Den viktigaste måltavlan var Manuel Rays MRP …
>
> I lägren i Guatemala blev över 200 soldater som hade motsatt sig kuppen i januari ögonblickligen arresterade ... [38]

Sedan ledningen för invasionsstyrkorna lyckligen lagts i händerna på folk som inte ens hade en anstrykning av liberalism kunde CIA ta det lugnt och känna sig säker på vilken utgång dess revolution skulle få.

> Men tydligen räckte inte ens utrensningarna före invasionen för CIA:s män och deras kubanska vänner inom affärsvärld och politik. Ytterligare en åtgärd vidtogs i det tysta för att man skulle försäkra sig om att den regim som efterträdde Castro inte skulle innehålla några besvärliga element ... Detta ytterst hemliga projekt kallades ”Operation fyrtio” ...[39]

”Operation fyrtio” innehöll planer på en civil-militär regim som skulle ”komma in i hälarna på invasionsarmén och ta kontroll över den nationella och den lokala styrelsen innan underjordiska motståndskämpar (dvs. Rays MRP) kunde fatta vad som hände”. De män som på detta sätt skulle ta hand om makten ”kan i bästa fall kallas oomvända anti-revolutionärer”.

”Operation fyrtio” hade en andra uppgift, nämligen att mörda politiska ledare som stod i vägen. ”Det rapporterades att projektet innefattade en handplockad specialstyrka av yrkesmördare som skulle undanröja förhärdade element som kunde motsätta sig en återgång till den gamla goda tiden. I förvirringen under striderna skulle ett sådant mördande kunna undgå uppmärksamhet och offren framställas som kommunister.”[40]

Sålunda hade Förenta staterna, liksom i Guatemala tidigare och i stor utsträckning av samma skäl, organiserat, planlagt och stått i ledningen för en ”äkta motrevolution”.[41] Vidare var denna mot-revolution inte en isolerad politisk villfarelse utan en logisk utvidgning av en förhärskande amerikansk inställning till den kubanska revolutionen och till sociala revolutioner i allmänhet.

---

[38] ibid., s. 93, 94.
[39] ibid., s. 95-96.
[40] ibid.
[41] Detta skulle ha varit fallet också utan CIA:s försiktighetsmått. Det kan vidare inte påstås att president Kennedys okunnighet om vissa av CIA:s manövrer löste honom från ansvar. 1 januari 1963 önskade Kennedy denna samma motrevolutionära invasionsstyrka välkommen åter och sade medan han höll upp en kubansk flagga: ”Jag kan försäkra er att denna flagga skall återlämnas till denna trupp i ett fritt Havanna.” Dessutom innebar det ingen förändring i CIA:s politiska och sociala åskådning att John McCone ersatte Allen Dulles som organisationens chef.

Förenta staterna och den underutvecklade världen

> … i fråga om social rättvisa, var står Förenta staterna i dag? Denna fråga gäller hela världen, men Latinamerika är det område där Förenta staterna kommer att sättas på bittra prov.
> *”Havanna-deklarationen”*, 4 februari 1962

> ... Jobs roll passar inte en revolutionär. Varje år med vilket Amerikas befrielse kan påskyndas kommer att innebära att miljoner barn räddas från döden, att miljoner sinnen görs fria för studier, att ändlösa sorger besparas folken ...
> *Arnold Toynbee*, februari 1962

> Mänsklig frihet är ett tomt begrepp som maktens människor har vanhelgat. De har vanhelgat denna idé, inte bara därför att de har kränkt den, utan också därför att de har åberopat den.
> *Bertrand Russell*

”Det utan jämförelse största och mest betydelsefulla som händer i världen i dag”, sade Arnold Toynbee inför en latinamerikansk publik 1962, ”är att en rörelse kommit igång för att skänka civilisationens välsignelser till det överväldigande flertal av människosläktet som har betalat för civilisationen, utan att dela dess välsignelser, under de första fem tusen åren av civilisationens existens.”[1]

Källan till denna världsomfattande rörelse för social rättvisa stod enligt Toynbee att söka i de borgerliga revolutionernas historiska misslyckande att sprida sina välsignelser till mänsklighetens ”nedtryckta flertal”. Dessa revolutioner bröt visserligen sönder maktställningen för den ”lilla oligarkin av stora jordägare” som dittills hade monopoliserat människans rikedomar och ökade samtidigt hela samhällets produktionskapacitet. Men som sin ”belöning” tog medelklassen och ”tillskansade sig nästan hela den ökade produktion som den första fasen av den industriella revolutionen ... alstrade; och till följd därav upplevde det stora flertalet av mänskligheten ... ingen märkbar förändring till det bättre till följd av medelklassrevolutionen. Ur flertalets synpunkt har vad som hänt bara varit att jordägaroligarkin ersatts av en medelklassoligarki”.[2] Det är denna situation som har utlöst kravet på ”social rättvisa” vilket har vuxit till sådana enorma proportioner under den innevarande epoken.[3]

Var står Förenta staterna när det gäller frågan om social rättvisa, vilken är ”den första punkten på dagordningen för närvarande för åtminstone tre fjärdedelar av människosläktet”?[4] Svaret på denna fråga är på intet vis av enbart akademiskt intresse. Under efterkrigsperioden har det tydligast visats av USA:s ingripande i Grekland, Turkiet, Iran, Guatemala, Sydvietnam, Sydkorea, Libanon, Laos och Kuba, och mindre tydligt på andra håll,[5] att det har handlat som hela världens ”polis som håller vakt över kapitalintressen”. ”Om Förenta staterna oåterkalleligen skulle välja rollen som garanti åt rikedom och kapitalintressen”, förklarade Toynbee 1962, ”tror jag

---

[1] Arnold Toynbee, *The Economy of the Western Hemisphere*, Oxford, 1962, s. 3-4.
[2] ibid., s. 20-21.
[3] Det var t. ex. Nehru och inte Mao Tse-tung som sade: ”Vi leds oundvikligen mot en enda lösning – upprättandet av en socialistisk ordning, först inom de nationella gränserna och slutligen i hela världen med kontrollerad produktion och distribution av tillgångarna till det allmännas bästa ... Det står klart att en nations bästa eller hela mänsklighetens bästa inte får hållas tillbaka därför att vissa personer som tjänar på den rådande ordningen opponerar sig mot en förändring. Om politiska institutioner eller sociala institutioner står i vägen för en sådan förändring måste de undanröjas.” – Citerat i M. Edwardes, *Asia in the Balance*, Penguin, 1962, s. 191.
[4] Toynbee, op. cit., s. 53.
[5] Dvs. i Spanien: ... ”Amerikanska militära avtal med Spanien har under ett helt årtionde tillhandahållit den ekonomiska styrka som räddat Franco-regimen från bankrutt. För amerikaner kanske en sådan insats bara innebär en opartisk strategisk realism, fri från alla politiska avsikter. För spanjorerna innebär det ett utländskt avgörande som på ett bestämt sätt har fastställt deras politiska liv.” – Emmet John Huges i *Newsweek* den 9 september 1963. Förenta staterna har förutom de militära anslagen två miljarder dollar investerade i Spanien.

att historien skulle sopa bort Förenta staterna från framåtskridandets väg.”[6]

Om Förenta staterna oåterkalleligen har bundit sig för denna anti-revolutionära roll eller ej, är inte en fråga som skall besvaras här. Men med hänsyn till Kennedyadministrationens uttalanden under The New Frontiers korta epok är det viktigt att undersöka om några åtgärder av betydelse verkligen vidtogs för att slå in på en ny och radikalt annorlunda kurs till den sociala rättvisans försvar.

Det politiska område där ett sådant nytt initiativ mest skulle ha legat i öppen dager var utlandshjälpen. Och i ett särskilt budskap till kongressen den 22 mars 1961 tillkännagav presidenten att ett ”Utvecklingsdecennium” hade börjat och förklarade att ”den väsentliga uppgiften för vårt program för utlandshjälp under 1960-talet är inte att negativt bekämpa kommunismen: dess väsentliga uppgift är att hjälpa till att inför historien demonstrera att under 1900-talet likaväl som under 1800-talet — på södra halvklotet likaväl som på norra — ekonomisk utveckling och politisk demokrati kan utvecklas hand i hand.”

Denna omformulering av målet för Förenta staternas program för utlandshjälp (från ”ömsesidig säkerhet” till ”ekonomiskt bistånd”) var viktig av två skäl: för det första därför att den sociala rättvisan uppenbart inte kunde göra några större framsteg utan en motsvarande ökning av den ekonomiska produktiviteten och för det andra därför att programmet för utlandshjälp under det föregående årtiondet inte hade innefattat ekonomisk utveckling som något viktigt mål. Den senare punkten underströks av siffror som anfördes av en medlem av den särskilda kommitté som presidenten utnämnde för att göra en översyn av utlandshjälpen 1963. Enligt denna källa utgjordes, efter Marshallplanen, 45 miljarder dollar eller nittio procent av utgifterna för utlandshjälp (som totalt uppgick till 50 miljarder dollar) av ”militär hjälp”. 30 miljarder av dessa lades direkt ned på militär utrustning. ”Av de återstående 20 miljarderna var omkring 85 procent också av militärt slag genom att dessa tillgångar ställdes till förfogande för att stödja budgeten för nationer som huvudsakligen låg utefter järnridån och som har tagit på sig militära uppgifter av en betydligt större omfattning än de har råd med. Korea, Formosa, Pakistan och Turkiet är exempel på detta.” [7]

> Det blir då omkring 5 miljarder dollar över, av vilka 3,5 miljarder har gått till utvecklingslån. Återstoden, 1,5 miljarder, eller omkring en halv procent av utlandshjälpens alla tillgångar, har lagts ned på tekniskt bistånd på områden som utbildning, hälsovård, skolväsende och social välfärd.

Eftersom den amerikanska hjälpen gick till nittio länder utgjorde de fem miljarder dollar som anslagits till utveckling uppenbarligen bara en symbolisk gest. För att förverkliga presidentens nya program (att ta loven av kommunistiska revolutioner genom att demonstrera överlägsenheten hos demokratiska ”revolutioner” när det gällde att uppnå social rättvisa) hade en omfattande utvidgning måst ske i det förefintliga programmet och nya mål uppställas och eftersträvas av kongressen. Ingetdera kom att inträffa.

I början av 1963 tillsatte presidenten Kommittén för stärkande av den fria världens säkerhet under ledning av general Lucius D. Clay, republikan på högerflygeln. Dess uppgift var att göra en översyn av programmet för utlandshjälp. Han gjorde detta i hopp om att denna kommitté med medlemmar ur bägge partierna skulle omintetgöra försök som då pågick att minska storleken på hjälp-anslagen. Clay-kommittén rekommenderade dock en nedskärning på 500 miljoner dollar i Kennedys framlagda anhållan om 4,9 miljarder dollar. Kommittén föreslog vidare att hjälpen skulle avbrytas till de länder som inte var viktiga för Förenta staternas ”säkerhet” och att inget bistånd skulle ges för att hjälpa till att skapa ”statsägda industrier och kommersiella företag som konkurrerar med redan existerande privata intressen”.[8]

---

[6] Toynbee, *The Economy of the Western Hemisphere*, s. 54.
[7] Howard Rusk, *New York Times*, International Edition, 5 april 1963.
[8] *New York Times*, Intern. Edition, 17 och 25 mars 1963.

Kennedy biföll helt dessa förslag, inklusive nedskärningen på 500 miljoner, i ett tal till kongressen den 2 april.[9] Strax därpå rapporterades det att presidentens skyndsamma reträtt så hade undergrävt hans anhängares ställning att kongressens ledare förutsade en ytterligare nedskärning med en miljard när lagen skulle komma upp till omröstning.[10] I själva verket minskades också budgeten för utlandshjälpen med en och en halv miljard dollar, eller omkring 40 procent av vad Kennedy ursprungligen hade begärt, och därmed omöjliggjordes alla förväntningar på att ett betydelsefullt bidrag till den underutvecklade världens utveckling skulle vara att vänta från detta håll.

Och när nedskärningarna i fråga skulle göras i november, försvarade inte Kennedy sitt program med att peka på några ytterligare fördelar utan gjorde det i helt traditionella ordalag. Han påpekade att 90 procent av medlen för programmet för utlandshjälp lades ned på amerikanska produkter (vilket svarade för 12 procent av USA:s export). Och han tillade att utlandshjälpen hade skapat 500 000 nya arbetstillfällen och möjliggjort upprätthållandet av allierade styrkor på 3,5 miljoner man utefter kommunistblockets yttergränser.

Vid den tidpunkt då Clay-kommittén gjorde sina rekommendationer undersöktes åsikterna i kongressen av *New York Times*. De synpunkter som återgavs hade en viktig innebörd, inte bara för hjälpens framtid, utan också för svaret på Toynbees fråga om kapitalintressen. Enligt *Times* redogörelse framförde senator George D. Aiken, ledare bland senatens republikaner och orubblig internationalist, en rad ”men” i fråga om hjälpprogrammet ”som skapar en sammansatt bild av den besvikelse som utvecklats hos många tidigare anhängare av utlandshjälp”:

> Men varför skulle vi inte koncentrera våra insatser på det västra halvklotet och vissa andra områden där vi har ömsesidiga intressen:
> Men varför skulle vi ta på oss något ansvar i Afrika?
> Men varför skall vi ge ekonomisk hjälp till Kongo där vi har så gott som inga investeringar? Varför skall vi i själva verket säkra deras [belgiernas och britternas] investeringar?[11]

Senator Aikens oro för Förenta staternas intressen på västra halvklotet gör det lämpligt att här skärskåda Kennedyadministrationens andra stora initiativ i samband med frågan om social rättvisa. Den 13 mars 1961 lade presidenten fram förslaget till Framstegsalliansen[12] och förklarade därvid: ”Låt oss förvandla de amerikanska kontinenterna till en stor smältdegel för revolutionära idéer och insatser ... ett exempel för hela världen på att frihet och framsteg kan gå hand i hand.”

Många insåg vid denna tidpunkt att förslaget om alliansen hade fått vänta alltför länge. Under de femton efterkrigsåren hade det gått mindre ekonomisk hjälp till hela den av armod drabbade latinamerikanska kontinenten än det gick till Franco-Spanien under de första tolv åren av det ömsesidiga säkerhetsprogrammet med detta land (1951-63).[13] Den pådrivande kraften bakom denna förändring i Förenta staternas hållning var naturligtvis kursändringen åt vänster i den kubanska revolutionen,[14] som kom sedan Castro återvänt från sin resa till Förenta staterna och

---

[9] Då han försvarade det framlagda lagförslaget mot ytterligare tänkbara nedskärningar påpekade han att Förenta staterna endast lade ut 0,35 procent av sin nationalinkomst på ekonomisk hjälp till andra länder.
[10] *New York Times*, Intern. Edition, 4 april 1963.
[11] ibid.
[12] Det bör påpekas att framstegsalliansens anslag skars ned med 25 procent då den nya lagen om utlandshjälp antogs.
[13] *New York Times*, Intern. Edition, 31 januari 1963.
[14] Det var först i juli 1960, efter det sockerkvoten skurits ned och beslagtagandet av USA-egendom tillkännagivits, som Eisenhower föreslog ett särskilt latinamerikanskt hjälpprogram, föregångare till Kennedys allians. Eisenhower klargjorde omedelbart att hjälpen inte skulle bli tillgänglig för Kuba och att den inte heller tillnärmelsevis skulle bli av Marshallhjälpens omfattning. Den egoistiska karaktären hos detta projekt var uppenbar. Senator Mike Mansfield kallade denna gest ”ett förhärdat försök att köpa gunst i Latinamerika när vi har ett särskilt starkt behov av att få den”. Latinamerikanerna döpte omedelbart detta program på 500 miljoner dollar till ”Fidel Castro-planen” och svarade med uttrycket ”Gracias Fidel”. – Szule and Meyer, op. cit., s. 63.

till konferensen i Buenos Aires där han förgäves hade bett om utvecklingshjälp.

I en enskild intervju strax före sin död diskuterade president Kennedy öppet motiven bakom den nya politiken. ”Jag tror att det inte finns något land på jorden ...” sade han till Jean Daniel, ”där ekonomisk kolonisering, förödmjukelse och utsugning var värre än på Kuba, delvis till följd av Förenta staternas politik under Batista-regimen. Jag tror att vi, utan att vara medvetna om det, alstrade och formade Castro-rörelsen ända från första början. Jag tror också att denna växande följd av misstag har satt hela Latinamerika i fara. Hela ändamålet med framstegs-alliansen är att vända denna ödesdigra politik helt om.” [15]

Innan vi undersöker alliansen för att se om den i grund och botten utgjorde en helomvändning av den tidigare politiken, vore det av värde att i grova drag redogöra för den situation i Latinamerika som gjorde ett drastiskt utvidgat program nödvändigt.

Med en årlig inkomst per capita på mindre än 200 dollar utgör Latinamerika utan tvekan en av världens ”underutvecklade” regioner. Länderna i Latinamerika producerar huvudsakligen råvaror liksom de flesta andra områden som historiskt sett har varit utsatta för ekonomisk imperialism. Deras ekonomi domineras i de flesta fall av produktionen av en enda jordbruksprodukt och saknar den industriella bas och de moderna allmänna nyttigheter som är nödvändiga för att uppnå en tillväxt som underhåller sig själv.

Den jord som borde vara den förnämsta källan till välstånd i detta område (”mer odlingsbar högproduktiv tropisk jord än på någon annan kontinent, åtminstone tre gånger så mycket jordbruksmark per capita som Asien”)[16] hålls improduktiv genom latifundiesystemet, som dominerar kontinenten. Naturen hos detta system framgår av det enkla faktum att 10 procent av Latinamerikas befolkning äger 90 procent av jorden. De stora egendomarna, eller latifundierna, hålls för det mesta som en reserv av sina ägare och begagnas i spekulationssyfte. De små jordlotterna, eller ”minifundierna”, är för små för att vara ekonomiskt lönsamma och föder i själva verket med knapp nöd de familjer som brukar dem.

Analfabetismen på kontinenten i dess helhet ligger över 50 procent, hygien och bostadsförhållanden ligger under en godtagbar miniminivå och de årliga dödstalen för sjukdomar som går att bota är förbluffande höga. Vidare försämras snabbt den ekonomiska situation som utgör roten till denna misär.

Alltsedan 1952 har det pågått en allmän och oavbruten nedgång i världsmarknadspriserna på råvaror, vilken drastiskt har påverkat detta områdes inkomster. Kaffet svarar t. ex. för över hälften av de utländska inkomsterna i sex latinamerikanska länder (däribland giganten Brasilien). Handelsstatistiken visar att en sänkning med en cent per pund (454 gram) av priset på grönt kaffe per år innebär en förlust på 50 miljoner dollar för de latinamerikanska producenterna. Sedan 1954 har priset på kaffe sjunkit med över hälften. De nios utskott i Interamerikanska ekonomiska och sociala rådet (ett nyckelorgan inom alliansen) kommer i en försiktig uppskattning av Latinamerikas förluster på grund av fallande exportpriser och stigande importpriser (på kapitalvaror) fram till att dessa sedan perioden 1950-53 har uppgått till ungefär 1,5 miljarder per år.[17]

Huvudsakligen som resultat på denna förlust av intäkter har den genomsnittliga årliga tillväxtprocenten för området minskat brant sedan 1940-50, då den var 3,5 procent, trots ett nettoinflöde av utländskt kapital mellan 1955 och 1961 på 8 miljarder dollar.[18] Sålunda översteg tillväxtprocenten under 1960-61, året innan alliansen, nätt och jämt en procent (under de omedelbart föregående åren var den ännu längre). Samtidigt ökade befolkningen i området med

---

[15] *London Observer*, 8 december 1963.
[16] Paul Johnson, op. cit., *New Statesman*, 17 september 1960.
[17] Rapport i september 1962.
[18] *New York Times*, 13 november 1962.

2,8 procent om året.

För att försöka bemästra denna situation tänktes alliansen, vars officiella stadga undertecknades i Punta del Este den 17 augusti 1961, under de följande tio åren utnyttja 20 miljarder dollar i utländskt kapital (vari skulle ingå 10 miljarder dollar i statsanslag och 300 miljoner dollar om året i privata kapitalinvesteringar från Förenta staterna) och 80 miljarder dollar i kapital som anskaffades av latinamerikanerna själva. Detta skulle finansiera en ekonomisk tillväxt på 2,5 procent. En väsentlig förutsättning för att denna plan skulle lyckas, vilket också formellt påpekades i alliansens stadga, var att de sociala och ekonomiska reformer genomfördes som var nödvändiga för att kontinentens produktiva krafter skulle släppas fria.

Dessa reformer gick huvudsakligen ut på att man skulle mildra de påtagligaste otillräckligheterna i fråga om försörjning, bostäder, och hälsovård, vidare förbättring av jordbruket genom omväxlande grödor, utvidgning av den odlade arealen, breddande av ägarskapet till jorden och spridning av modern jordbruksteknik, ökning av industrierna, avskaffande av analfabetismen och utbildning av tekniker, vidgning av förefintliga transport- och kommunikationssystem, garantier för rättvisa löner och tillfredsställande arbetsförhållanden, reform av skattelagarna, stabilisering av priserna på de viktigaste exportvarorna och påskyndande av Latinamerikas ekonomiska integration.

Med få undantag var detta samma program som rekommenderades för Kuba av Foreign Policy Association 1935, av Världsbanken 1950 och av Förenta staternas handelsdepartement 1956.[19] Man kan därför förstå den kommentar som gjordes av Arnold Toynbee (som inskränkte sitt påpekande till en enda, men enligt hans mening kritisk, fråga på dagordningen): ”Kanske krävs det en revolutionär explosion på 50 megaton för att spränga ... den vägspärr som hittills så allvarligt har hejdat både ekonomiska och sociala framsteg i Latinamerika.” [20]

I sitt tal underströk president Kennedy den absoluta nödvändigheten av sociala reformer om alliansens mål skulle kunna uppnås:

> Ty om inte nödvändiga sociala reformer, och däribland jord-och skattereformer, frivilligt genomförs — om vi inte breddar möjligheterna för allt vårt folk — om inte den stora massan av amerikaner delar det växande välståndet — så kommer vår allians, vår revolution och vår dröm att misslyckas.

I fråga om jordreformen var iakttagare som Toynbee ännu mer uttryckligt bestämda: ”I Latinamerika är en jordreform den nödvändiga utgångspunkten för i lika mån politiska, ekonomiska som sociala förändringar” (kursiverat här). 1962 skrev Toynbee dessutom att ”motståndet mot nyfördelningen av latifundiernas jord har hittills varit förvånande och nedslående framgångsrik”.[21] Sålunda var efter två år jordreformer ”på papperet antagna i tio länder” men ”inga påtagliga framsteg hade gjorts i praktiken”.[22] Fem av dessa tio länder hade dessutom program för jordreformer före Framstegsalliansen (Mexiko sedan 1917, Bolivia och Guatemala sedan 1953, Venezuela sedan 1954 och Colombia sedan 1961). Erfarenheterna i dessa länder, och framför allt i två av dem, Guatemala och Venezuela, gav fog för en ännu mer negativ syn än vad enbart siffrorna antydde.

I Guatemala omintetgjorde Förenta staterna inledningen till en verkligt effektiv jordreform. Det bör observeras att Toynbee ansåg det ganska löftesrikt att sedan 1954 ”United Fruit Company har ... överlämnat en stor del av sin reservjord ... till den nuvarande motrevolutionära regimen för att den skall fortsätta ... det koloniseringsarbete som den tidigare revolutionära regimen hade påbörjat. Detta är ett välbetänkt erkännande av den oavbrutna styrkan hos kravet på social rättvisa i Guatemala.”[23] Men enligt en person som studerat jordreformer ”skulle det med den

---

[19] Huberman Sweezy, *Cuba: Anatomy of a Revolution*, 1960, s. 108-109.
[20] Toynbee, op. cit., s. 34.
[21] Toynbee, ibid., s. 30-31.
[22] *New York Times*, Intern. Edition, 18 augusti 1963.
[23] Toynbee, op. cit., s. 13.

hastighet jorden fördelades under åren efter Arbenz (1955-61) ta 148 år innan alla jordbrukarfamiljer fått någon jord — om det inte förekom någon befolkningstillväxt under tiden”.[24]

Programmet i Venezuela, som blev mycket uppreklamerat i en del läger, uppvisade liknande resultat. I mars 1963 rapporterade tidskriften *Time* att 500 000 familjer fick en och en halv miljon hektar jord enligt Betancourts program. Men:

> I en rapport som nyligen gemensamt publicerades av Venezuelas nationella jordbruksinstitut, jordbruksministeriet, Jordbruksbanken och Nationella planeringsorganet framgår det att inte mer än allt som allt 572 000 hektar under de senaste 25 åren har fördelats bland 35 622 familjer ...Å andra sidan är det riktigt att en och en halv miljon hektar exproprierades och betalades, ofta till oerhörda priser och kontant långt utöver det maximum som lagen föreskrev.[25]

Karakteristiskt för Betancourts program för jordreform och för jordreformer i allmänhet som stöds av Förenta staterna (utan framgång i Sydvietnam) är att de huvudsakligen är program för omflyttning. De innebär inte att stora egendomar styckas, utan att obrukad jord köps och uppodlas, varvid bondebefolkningen flyttas till dessa förut obebodda områden. Vid sidan av den känslolöshet det krävs för att flytta en bondebefolkning från den jord den har varit bunden vid i sekler har sådana ”reformer” allvarliga ekonomiska och politiska nackdelar. För det första bryter de inte den politiska makten hos den lilla ledande gruppen. Därigenom blir denna i stånd att värja sig mot att jorden beskattas och utnyttjas på lämpligt sätt.

> Av dessa skäl [skriver Toynbee] skulle ett frontalangrepp på latifundierna nödvändigt behöva göras för den ekonomiska effektivitetens och den skattemässiga rättvisans skull även om det kunde sörjas för alla jordbruksarbetarna utan jord och ägarna av ekonomiskt icke lönsamma minifundier genom att man släppte till potentiellt rik obrukad jord.[26]

I fråga om skattereformer råder liknande förhållanden. Visserligen hade den 30 juni 1963 elva latinamerikanska länder antagit nya skattelagar som skulle öka intäkterna. Det vore dock något utopiskt att vänta sig att samma styrande grupper som hade motsatt sig jordreform (också med kompensation) verkligen skulle tvinga på sig själva betydande nya skatter:

> [I Guatemala] har den nya lagen om inkomstskatt kommit i stället för en gammal skatt på affärsinkomster som gick så högt som 44 procent. Men medan den gamla skatten var enkel och hade relativt få kryphål är den nya genomsållad med hål. Amerikanska experter och jurister på platsen är helt eniga om att affärsvärlden har skaffat sig en guldgruva i denna ”skattereform” eftersom den kommer att betala mindre i år än under åren förut då man hade skatt på affärsverksamhet.

Inte heller där reformerna inte var så bedrägliga som denna, kunde skatterna höjas för mycket (den radikalaste reformen — i Ecuador — krävde 15 procents skatt på bolagsinkomster) utan att komma i konflikt med ett av alliansens viktigaste mål, nämligen ”att stimulera privat företagsamhet”. Ty ett av de viktigaste lockbetena för utländskt privatkapital är de utomordentligt låga skatteskalorna i hela området.[27]

Om alliansen inte lyckades stimulera genomförandet av viktiga reformer förvånar det inte att minimimålen för ekonomisk tillväxt inte heller nåddes. I själva verket minskade tillväxten i Latinamerika i dess helhet till 0,5 procent vilket var mindre än 1961 och en femtedel av alliansens blygsamma mål på 2,5 procent. Vidare rådde inflation i elva länder, privata utländska investeringar hade minskat (trots ”garantier” till investerarna mot revolution och expropriation) och skulden till utlandet hade nått ”allvarliga proportioner” i vissa länder. Detta var den bild som skisserades av ordföranden i Interamerikanska utvecklingsbanken.[28]

I november 1963 fäste den respekterade demokraten och förre presidenten i Costa Rica, José

---

[24] Andrew Gunder Frank, ”Varieties of Land Reform”, *Monthly Review*, april 1963.
[25] ibid.
[26] Toynbee, s. 34.
[27] Sidney Lens, ”Building on Quicksand”, *The Commonwealth*, 1 november 1963.
[28] *New York Times*, Intern. Edition, 12 november 1963.

Figueres, uppmärksamheten på orättvisorna i världsmarknadssystemet, som dominerades av ”rika nationer”, och pekade ut dem som den viktigaste källan till de problem den underutvecklade världen stod inför. Tio år tidigare hade ett kaffeproducerande land som Brasilien gjort upp om 0,9 cent per pund för sitt kaffe. Detta pris stod i proportion till vad fattiga länder betalade för en ”jetbiljett eller ett internationellt telegram”. I själva verket hade undersökningar visat att ”50 till 60 cent för olika kvalitéer” av kaffe utgjorde den ”minimum”-nivå som krävdes för utveckling i kaffeländerna. Figueres påpekade att det då rådande priset låg 0,37 cent under världsavtalet för kaffe och utropade: ”Detta är stabilisering av hunger!”

Prisområdet var för övrigt inte den enda del av världsmarknaden där orättvisor alstrades. ”Ju mer tekniken trängde in på konsumtionsvaruområdet” desto mer ökade de fattiga ländernas utgifter utan att deras inkomster förbättrades. ”Tullar i de utvecklade länderna” och olämpligt administrerade utländska investeringar (i råvaror i stället för färdigvaror och tjänster) bar till stor del skulden. Figueres slutsats blev: ”På det hela taget behandlas de fattiga länderna i dag som de europeiska arbetarna behandlades för ett århundrade sedan.”

”Det blir alltmer orimligt för de rika nationerna att utnyttja sin starka affärsställning gent emot de fattiga nationerna, behandla dem som 'likar' inom en 'fri marknad', exploatera dem oavsiktligt och sedan försöka kompensera med hjälp och goda råd”, tillade han.[29]

Colombias finansminister hade gjort en liknande analys ett år tidigare och framhållit att hans land hade förlorat två till tre gånger så mycket i inkomster från utlandet som det hade fått i krediter genom Framstegsalliansen. Innan det skapades ett långfristigt världsomfattande kaffeavtal, underströk señor Meija, ”kommer den hjälp som ges oss, hur generös den än må vara, inte att vara blod som gjuter nytt liv i vår ekonomi, utan bara lugnande medel för att undvika fullständigt sammanbrott”.[30]

Dessa maningar (och många andra med samma innebörd) lyckades inte stimulera Förenta staterna till några större ansträngningar att stabilisera världshandelspriserna. I stället uppmanade president Kennedy vid São Paulo-konferensen, som skulle göra en värdering av alliansens två första år, dem som var modfällda att erinra sig hur förhållandena var i Europa när Marshallplanen kom igång. Jämförelsen haltar dock.

Vid ett symposium som hölls i juni 1962 hänvisade Felipe Herrera, ordförande i Interamerikanska utvecklingsbanken (ett av alliansens viktigaste organ), också till återuppbyggnaden av det krigshärjade Europa, men med den motsatta avsikten att varna sina lyssnare för att göra alltför lättfunna jämförelser.

För det första påpekade han att Marshallplanen syftade till återuppbyggnad av utvecklade ekonomier, vilkas produktionsförmåga delvis hade förstörts av kriget.

För det andra utgjorde Marshallplanen bara en del av Förenta staternas totala hjälp till Efterkrigseuropa, omkring 10,3 miljarder dollar av 24 miljarder som gavs mellan 1945 och 1951. ”Under en period på sex år uppgick därför flödet av offentliga amerikanska tillgångar till Europa till i genomsnitt ungefär 4 miljarder dollar om året. I fråga om Framstegsalliansen väntas flödet av offentliga medel från Förenta staterna under hela 1960-talet totalt uppgå till omkring 10 miljarder dollar eller i genomsnitt 1 miljard om året.” Dessutom, påpekade Herrera, ”utgjordes ungefär nittio procent av samtliga medel som investerades i Marshallplanen av direkta gåvor och de 10 återstående procenten av lån”. Inom Framstegsalliansen skulle endast 30 procent av de insatta medlen utgöras av gåvor, medan 70 procent skulle vara lån.[31]

En skillnad som utelämnades av Herrera, men som inte desto mindre var betydelsefull, var mottagarnas inställning till projektets framgång. Känslan bland medlemmarna av Latin-

---

[29] Brev till *New York Times*, Intern. Edition, 23 december 1963.
[30] *New York Times*, 23 april 1962.
[31] Wm. Manger, Ed., *The Alliance for Progress; A Critical Appraisal*, Washington 1963, s. 45-47.

amerikas ekonomiska elit sammanfattades inför ett kongressutskott i maj 1962 av en affärsman i USA:

> Bristen på förtroende inom Latinamerikas affärselit och härskande kretsar demonstreras livligt av deras egen export av kapital, vilken under det gångna årtiondet har uppgått till mer än 10 miljarder dollar. I förbigående kan jag säga att dessa tio miljarder dollar utgör summan av det flyktkapital som finns på registrerade bankkonton enbart i Schweiz. Mina bankirvänner i New York säger att det flyktkapital som förvaras i New York eller är investerat i amerikanska värdepapper och obligationer förmodligen uppgår till ytterligare 10 eller 12 miljarder dollar.[32]

Denna brist på förtroende inom Latinamerikas affärselit var en av förklaringarna till dess brist på intresse av att utsätta sig själv för reformer som var nödvändiga för att alliansen skulle fungera. Och åtskilliga iakttagare underströk att alliansens misslyckande att åstadkomma reformer i stor utsträckning hade sin orsak i att den var beroende av sådana människor:

> Vi har drivit på för att åstadkomma en ”revolution” från ”toppen och nedåt” i stället för från ”botten och uppåt”. Vi har bett den lilla gruppen av härskande att skriva under sin egen dödsdom genom att gå med på jordreform, skattereform och andra förändringar som kommer att sänka deras egen status. De har svarat på våra stick med list och bedrägeri.[33]

Det tycks vara på sin plats att fråga varför Förenta staterna måste driva på för att åstadkomma en ”revolution” från ”toppen och nedåt”. Svaret från alliansens målsmän — att alliansen försökte åstadkomma en revolution utan att våld skulle behöva användas — kunde knappast framföras inför den massiva likgiltighet gentemot reformer som de härskande grupperna i Latinamerika från första början visade.[34] I Latinamerika är nämligen själva status quo våld, den genomsnittliga barndödligheten är fyra gånger högre än Förenta staternas, dödsfallen i sjukdomar som är möjliga att bota uppgår till tiotusentals om året och dödsfall i hunger uppvisar lika skakande siffror (för att inte nämna för tidigt åldrande eller avrättningar som utförs av politisk polis i sådana alliansländer som Nicaragua och Haiti).

Skälet till att Förenta staterna orubbligt vägrar att uppmuntra redan förefintliga revolutionära folkrörelser att sopa bort de härskande grupperna går att upptäcka i två föga observerade inslag i alliansens program. Dessa bägge inslag omöjliggör genom sin blotta karaktär varje radikal jord- och skattereform samt snabb ekonomisk tillväxt. Genom att hindra vad som har tillkännagivits som två av alliansens tre viktigaste mål (det tredje är politisk frihet) antyder de att det i själva verket kan finnas några viktigare ändamål som programmet tillgodoser.

Det första av dessa bägge hinder för framsteg i Latinamerika är ett avsnitt av Förenta staternas lag om utlandshjälp av 1962 som är avsedd att omintetgöra varje radikal jord- och skattereform som riktar sig mot USA-bolag i utlandet. Eftersom de nordamerikanska bolagen har stora investeringar i alla viktiga områden i Latinamerika är varje sådan föreskrift av stor betydelse.

I avdelning 620(e) i lagen instrueras presidenten att stänga av all utlandshjälp till varje land som antingen nationaliserar eller lägger omåttliga skattebördor på bolag som är verksamma på dess territorium och som till över 50 procent är ägda av medborgare i Förenta staterna. Presidenten får fortsätta med hjälp till sådana länder endast om ”skälig och snabb” kompensation ges eller skatterna upphävs inom sex månader.[35]

---

[32] Congressional Record, 87th Congress, 10 och 11 maj 1962. Citerat i *Monthly Review*, oktober 1962.
[33] Sidney Lens, op. cit.
[34] Det föreföll inte heller särskilt troligt mot bakgrund av Förenta staternas försök att utlösa ett inbördeskrig på Kuba i april 1961.
[35] De normer som ledde Förenta staternas administration och kongress när de skulle bedöma sådana tvister är uppenbarligen av största betydelse, särskilt i fråga om nyckeltermer som ”skälig” och ”omåttliga”. Lugnande informationer om dessa normer gavs i en nyhetsartikel publicerad i *New York Times* den 26 december 1963 under rubriken ”Alliansen inför problem i Peru. Hot om nationalisering kan hämma USA:s hjälpplaner”: ”Förenta staterna står inför ett problem när det gäller att få alliansen att verka i Peru. Bör Förenta staterna ge stora nya hjälpanslag till ett lovande ekonomiskt och socialt hjälpprogram i ett land som är invecklat i en olöst tvist med ett

I enlighet med denna lag inställdes ett hjälpprogram till Ceylon på 543 miljoner dollar under våren 1963 ett halvår efter att landet hade nationaliserat flera oljebolag som ägdes av USA-medborgare. Ceylons regering hade erbjudit sig att betala kompensation för bolagen i obligationer. Både summan och formen för betalningen betecknades som oantagbara av bolagen och sålunda stoppades hjälpen.[36]

Lagens betydelse för Framstegsalliansen blev fullständigt uppenbar redan innan fallet med Ceylon, nämligen då Honduras antog en lag om jordreform. Denna skulle ha berört jord som ägdes av United Fruit Company, som hade herraväldet över republikens ekonomi.[37] United Fruit Company var bland annat misslynt över att betalningen skulle ske i obligationer och inte i kontanter. Naturligtvis har inget underutvecklat land möjlighet att betala ”snabbt” eller i kontanter. I stället är hela målet med en jordreform inom ramen för ett nationellt utvecklingsprogram att få in det kapital efter vilket det för närvarande råder ett så skriande behov. Sålunda är det synnerligen betecknande att de senatorer som yttrade sig när fallet Honduras kom upp i senaten den 2 oktober enhälligt gav sitt stöd åt United Fruit Companys ståndpunkt. Den liberale senatorn Wayne Morse, ordförande i det utomordentligt betydelsefulla underutskottet för latinamerikanska angelägenheter, uttryckte samtligas åsikter när han sade:

> Senatorn från Iowa [Hickenlooper] framhöll att det övervägs att man skulle erbjuda någon skrivelse eller förbindelse eller papper som betalning för denna egendom. Herr ordförande, det finns endast en kompensation som betyder något och det är hårda, kalla amerikanska dollar.[38]

Mot bakgrunden av att det är alliansens uttalade mål att revolutionera kontinenten, och göra detta genom att främja jordreform, differentiering av jordbruket och utveckling av landsbygden genom kooperativ verksamhet, förefaller det inte långsökt att vänta sig att alliansen själv skulle ställa medel till förfogande med vilka Honduras regering skulle kompensera United Fruit Company. Därför är det också betydelsefullt att Morses uttalanden gjorde det pinsamt uppenbart att en sådan uppfattning av alliansen skulle vara otänkbar till och med för liberala kongressledamöter.

> ... Vi måste göra klart för amerikanska investerare att om deras egendom skulle beslagtas, så kommer de att få rättmätig kompensation. Om de inte får en rättmätig kompensation, ämnar vi inte ta amerikanska skattemedel och ösa in dem i något land som utlandshjälp så att de i själva verket skulle få dubbel behållning — de amerikanska investerarnas egendom och skattebetalarnas pengar.

Kongressen ändrade inte alls denna inställning, utan bifogade ett nytt tillägg följande år enligt vilket inget land som bröt kontrakt med amerikanska bolag fick ta emot utlandshjälp. Tillägget var riktat mot de nationalistiska regeringarna i Peru och särskilt Argentina, där oljekoncessioner som lagstridigt hade givits av regeringen Frondizi 1958 annullerades av den nyvalda regeringen Illia 1963.

Alliansen hade inte bara ett inbyggt motvärn mot jord- och skattereformer (för att inte tala om nationell utveckling av nationella resurser, eftersom en stor del av Latinamerikas resurser exploateras av utländska privata firmor) utan också ett lika avskräckande strukturellt hinder för ekonomisk tillväxt. Detta hinder utgjordes av den vikt som lades (av både USA och alliansens

---

amerikanskt oljebolag? International Petroleum Company, som sorterar under Standard Oil of New Jersey, står inför nationalisering. Perus senat röstade i förra veckan för nationalisering av bolaget såvida det inte går med på en plan som inbegriper en utbetalning av ”bonus” på 50 miljoner dollar till regeringen för att få fortsätta sin verksamhet här ytterligare 20 år. Bolaget som deklarerar tillgångar här för 200 miljoner dollar har ryggat tillbaka inför denna plan som skulle medföra nya skatter ... Förenta staterna intar den hållningen att det tänker godtaga varje lösning som tillfredsställer bolaget. Tjänstemännen här ... är oroade ... inför de tänkbara verkningar på investeringsklimatet tvistens utgång kan få och inför kongressens reaktion i Förenta staterna på varje åtgärd som bolaget kan betrakta som orättvis.

[36] *New York Times*, Intern. Edition, 9 februari och 9 april 1963.

[37] Följande redogörelse är baserad på N. Gordon Levin Jr, ”Our Men in Honduras”. – *Dissent*, hösten 1963.

[38] Levin, ibid., *Congressional Record, 87th Congress*, Second Session, s. 20457-60.

banker) vid monetär stabilitet, vilket betyder balanserad budget. Detta slag av stabilisering omöjliggjorde nämligen, som tidigare påpekats i fallet Kuba, att man begagnade ”budget-underskott som ett medel att finansiera industrialisering och jordreformer”. Verkan av sådan stabilisering på den ekonomiska tillväxten påpekades i en rapport i *New York Times* (International Edition, 25 mars 1963) om Colombia, som under alliansens första tid hade utvalts som ett blivande ”mönster”-land:

> ... om Förenta staterna har visat ett starkt intresse av att hjälpa Colombia, har ett av de viktigaste skälen varit dess relativt starka valuta. Hjälp från utlandet anses vara av största vikt för landets utveckling.
>
> Vad man nu emellertid börjar upptäcka är de svårigheter och till och med motsägelser som ett sparsamhetsprogram drar med sig i ett underutvecklat land som försöker utveckla sig.
>
> En diplomat påpekade nyligen att Förenta staterna och Internationella banken för uppbyggnad och utveckling hade förmått regeringen att som villkor för att erhålla hjälp med utvecklingsmedel balansera budgeten.
>
> Men skär man ned utgifterna med en miljard pesos, vilket är vad [budget-]underskottet uppgår till, minskar man nationalprodukten — på grund av att statsutgifter för med sig en allmän ökning — på mellan 10 och 15 procent.

Denna påfallande iver att undvika allt inflationstryck (också ekonomiskt ”hälsosamt” sådant) har naturligtvis som drivfjäder en stark omsorg om att skapa lämpligt klimat för utlandsinvesteringar, vilket artikeln i *New York Times* också lät förstå. Att man lagt tonvikt vid klimatet för utländskt privatkapital — i konflikt med den nationella integritetens och ekonomiska tillväxtens krav — kan endast förstås om det ses i samband med vad alliansen själv ger förtursrätt. Där kastas slutligen ett visst ljus över den negativa hållning Förenta staterna i praktiken har intagit gentemot radikala reformer och ekonomisk tillväxt finansierad med underskott, liksom dess önskan att göra ”revolution” från toppen och nedåt, hur reaktionär toppen än må visa sig vara.[39]

I ett tal till 4th Annual Institute on Private Investments Abroad and Foreign Trade den 31 maj 1962 klargjorde Förenta staternas samordningsman i alliansen, Teodoro Moscoso programmets prioriteter:

> ... Jag skulle vilja säga så eftertryckligt jag kan att privat företagsamhet — lokal och utländsk — måste ge sitt gensvar om alliansen skall få framgång ... måste ge sitt gensvar genom att bygga fabrikerna, försäljningsorganisationerna och servicefirmorna som är de påtagliga yttringarna av mogna, utvecklade ekonomier. Om den privata sektorn sviker, så kommer våra egna allmänna hjälpprogram att ha föga verkan. Vi kanske kommer att resa en del imponerande monument under alliansens årtionde av utveckling — dammar, vägar och skolor — men om inte alliansens stora levande kraft också verkar inom den privata sektorn ... om inte Latinamerikas sparande bland privatpersoner och bolag hittar vägen till produktiva investeringar i stället för till schweiziska banker och till ett leverne i alltför stort överflöd — fruktar jag att det stora hopp som föddes genom överenskommelsen i Punta del Este grymt kommer att svikas.

---

[39] Så till exempel anslogs 18 miljoner dollar åt Somoza i Nicaragua under alliansens två första år. Familjen Somoza hade drivit Nicaragua som sitt privata revir sedan 1936 då general Anastasio Somoza upprättade sin diktatur. Under dessa år utnyttjade han (enligt en studie som gjorts för Council on Foreign Relations) ”sitt monopol på våldsmedel till att främja sin familjs intressen. Genom systematisk korruption samlade han omfattande tillgångar inom handel och jordbruk vilket gjorde Somozas till en av de mest välbärgade familjerna på de amerikanska kontinenterna.” Under samma tid har analfabetismen stått stilla på 70 procent, inkomsten per capita har stannat under 200 dollar, levnadsvillkoren har varit under mänsklig nivå (55 barn i Nicaragua av 100 dör före sin femårsdag) och demokrati har inte existerat. Det fanns ingen anledning att vänta att familjen Somoza (generalen mördades 1956, men sönerna har fortsatt) skulle ändra sig bara därför att alliansens tillskyndare i vaga formuleringar framhävde nödvändigheten av ”reform”. Hjälpen under och före alliansen (däribland omfattande militär hjälp) bidrog till att stabilisera Somozaregimen. Den som vill vara cynisk kan även påpeka att familjen Somoza förtjänade sina biståndspengar från USA genom aktiv medverkan i kuppen i Guatemala och genom att ställa Nicaraguas territorium till förfogande för invasionsstyrkorna i Grisbukten 1961.

Med andra ord avser verksamheten inom programmet regeringarna emellan, dvs. den offentliga hjälpen, att bygga upp stommen till en utvecklad ekonomi, medan det privata kapitalets roll är att utveckla den.

Detta bekräftas av en närmare granskning av den hjälp som gavs till exempel Mexiko under alliansens två första år. Av 700 miljoner dollar som anslogs utgjordes 345 miljoner av reservkrediter som skulle stödja peson och som fick tas i anspråk endast under en allvarlig valutakris. Ytterligare 80 miljoner dollar i krediter var särskilt avsedda för exportörer i USA som handlade med Mexiko, och 14 miljoner dollar gick till privata låntagare genom Export-Importbanken. Slutligen utlovades 266 miljoner dollar till utvecklingsprojekt (hälsovård, bostäder, skolor, bevattningssystem, vägar, etc.).[40] Det bör kanske påpekas att av 1 500 miljoner dollar som utbetalades under alliansens två första år var 600 miljoner dollar i form av lån från Export-Importbanken, dvs. lån för köp av amerikanska produkter, och 150 miljoner dollar gavs i form av överskottslivsmedel enligt programmet ”Föda för fred”, ”ett program som ofta fungerar på grundval av dumpning, vilket åsamkar de lokala producenterna stor skada”.[41]

I ett annat tal, denna gång inför Detroit Economic Club den 1 april 1963, framlade Moscoso åter programmets grundläggande tankegångar från en något annorlunda utgångspunkt. På tal om vad han kallade myten att ”allt vad Latinamerika behöver är ett positivt klimat för privat företagsamhet ... för att det som Framstegsalliansen försöker göra skall bli gjort”, sade Moscoso: ”Detta betraktelsesätt bortser från behovet av att bygga vägar, hamnar, kraftstationer och kommunikationssystem, som åtminstone i stor utsträckning måste byggas med offentliga medel och som i många områden är en förutsättning för effektiva och lönsamma investeringar av privat kapital.”

Latinamerika hade mycket bittra erfarenheter när det gällde privatkapital och frånvaron av ekonomiskt bassystem, vilka Moscoso inte nämnde. För att ta ett typiskt exempel, så hade i Guatemala 1954 nittio procent av elektrifieringen i landet utförts i huvudstaden. Fyra femte-delar av elkraften i landet producerades av ett USA-ägt bolag som inte ville ta de risker det skulle innebära att föra elektriciteten vidare till resten av landet. I Brasilien var det USA-ägda telefonbolaget så ineffektivt att 700 000 personer 1962 stod på väntelistor för att få telefoner.[42] När guvernör Leonel Brizola i staten Rio Grande do Sul exproprierade ett telefonbolag som tillhörde USA-bolaget IT&T framställdes krav i Förenta staternas representanthus och senat på att hjälpen skulle avbrytas. Frågan bragtes slutligen ur världen av brasilianska regeringen och Förenta staterna sedan man enats om ”lämplig” kompensation.

Det bör av det föregående ha blivit klart att Framstegsalliansen hade lagts upp med ett dubbelt, inte ett enkelt, åtagande. Detta dubbla åtagande bestod i att utveckla Latinamerika genom ett inflöde av privat kapital, varvid man utnyttjade allmänna medel endast i områden som inte var direkt lönsamma eller där riskerna för den privata företagsamheten var för stora. Vidare var det, där det rådde konflikt mellan medlen (privatkapital) och målen (ekonomisk utveckling), på grund av programmets själva struktur oundvikligt att de senare, dvs. själva ”målet” offrades. Och mycket riktigt förde en brasiliansk delegat på São Paulo-konferensen (som skulle granska

---

[40] *Hispanic-American Report*, april 1963, Stanford, Calif. I november 1963 skulle två allianslån till Mexiko enligt tillkännagivande sättas in på det ”kritiska mexikanska bostadsproblemet”. ”Bägge lånen skall gå till det statliga utlåningsorganet och skall utnyttjas till att finansiera en bostadsstiftelse. Pengarna skall distribueras till privata utlåningsinstitutioner för lån till framtida husägare.” *New York Times*, Intern. Edition, 28 november 1963. Alliansen byggde 140 000 nya bostäder under sina två år. Men enligt en OAS-rapport (1953) levde 80 procent av befolkningen på landsbygden i Latinamerika i bostäder som inte kom upp till något av de hygieniska minimi-kraven. – Se Manger, op. cit., s. 33. Bostadsunderskottet är med *New York Times* ord ”omätbart” och ”ökar med uppskattningsvis en miljon enheter om året, eller tolv gånger snabbare än alliansen har varit i stånd att tillgodose det.” Intern. Edition, 10 augusti 1963.

[41] Alonso Aguilar, *Latin America and the Alliance for Progress*, Monthly Review Press, New York, 1963. Aguilar är professor i ekonomi vid University of Mexico.

[42] *New York Times*, 31 mars 1962.

programmets två första år) USA:s nya lagstiftning mot nationalisering av utlandsbaserade oljebolag på tal och sade: ”Det bevisar en sak: sociala reformer och privata investeringar kan inte förenas.” Med hänsyn till detta beslöts det att lånen inom alliansen skulle kanaliseras genom ett interamerikanskt organ som skulle dirigera dem till rent ekonomiska utvecklingsprojekt. Sociala reformer skulle inte vara ett förhandsvillkor. En brasiliansk kommentator sade: ”Alliansen föddes i Punta del Este och dog i São Paulo.” [43]

Det var inte bara i samband med sociala reformer som tonvikten på privata investeringar skapade konflikter i programmets uppbyggnad och sålunda väckte frågor om vad som egentligen gavs förtursrätt. Den utvidgning av privatinvesteringarna från USA som alliansen försökte främja skulle sannolikt inte innebära att kapital strömmade in i området som avsett var – långt därifrån. Under perioden 1950-1963 var *nettotillflödet* av kapital från USA-ägda bolag i utlandet till Förenta staterna 17,4 miljarder dollar.[44] *Nettotillflödet* från USA-bolag i Latinamerika var under åren 19511961 fyra miljarder dollar.[45] Med andra ord fungerade privata investeringar från Förenta staterna i den underutvecklade världen i allmänhet och i Latinamerika i synnerhet som sugpumpar och berövade de på kapital svultna ekonomierna i dessa länder just den väsentliga beståndsdel av tillväxten som ekonomiska hjälpprogram av alliansens typ skulle tillhandahålla. Tydligen kunde den betydelse, som lades vid att dessa investeringar skyddades och utvecklades, endast utgöra en målsättning som var oberoende av (och i konflikt med) alliansens tillkännagivna mål att främja ekonomisk tillväxt i Latinamerika. När det sedan gällde vad Förenta staternas politiska ledare skulle ge förtursrätt, var det oundvikligt (och framstod redan i öppen dag) att av de två målsättningarna Latinamerikas tillväxt måste spela en underordnad och huvudsakligen stödjande roll.

Medan Framstegsalliansen sålunda innebar vissa taktiska förändringar i jämförelse med tidigare program i Latinamerika var dess strategiska målsättning – skydd för kapitalintressen och i synnerhet för det privata USA-kapitalets insatser – inte förändrad.

Endast om man inser att alliansens främsta uppgift var att försvara Förenta staternas privata kapitalintressen i Latinamerika blir det möjligt att förstå varför USA totalt misslyckades med att leva upp till en av alliansprogrammets kardinalprinciper: förpliktelsen att främja den politiska friheten. Också före tillkännagivandet av alliansens föresatser hade Förenta staternas misslyckande i detta sammanhang varit fullständigt. En specialist på det kalla kriget skrev: ”Medan Förenta staterna har framställt sig självt som den politiska demokratins försvarare i Latinamerika har det stött praktiskt taget varje militär tyrann som dykt upp på scenen (eller som redan befann sig där) mellan 1945 och 1960.”[46]

Orsaken till detta stöd är inte svår att gissa sig till. Krigsmakten i Latinamerika är som en pålitligt ”konservativ” social kraft en garanti för ekonomisk och social, om också inte politisk, stabilitet. Helt visst kunde inte 700 miljoner dollar i militärhjälp från Förenta staterna till Latinamerika efter andra världskriget[47] på allvar förklaras med den officiella benämningen ”halvklotets försvar”. 1955 riktade den landsflyktige ledaren för Colombias liberala parti, Eduardo Santos, en vältalig vädjan i Förenta staterna mot ytterligare kringspridning av vapen i Latinamerika. ”Mot vem beväpnar vi latinamerikaner oss?” frågade han. ”Vad vi gör är att vi bygger upp arméer som är utan betydelse i internationella sammanhang, men som blir krigsmaskiner avsedda för inre bruk i varje land. Varje land blir ockuperat av sin egen krigsmakt.”[48]

Santos maning hade ingen märkbar verkan på Förenta staternas politik. Strömmen av vapen till Latinamerika fortsatte och 1960 var mer än en iakttagare redo att dra slutsatsen att ”också där

---

[43] *Newsweek*, 25 november 1963.
[44] Survey of Current Business, oktober 1964, citerat i ”Foreign Investment”, *Monthly Review*, januari 1965.
[45] Rapport från FN:s ekonomiska kommission för Latinamerika i maj 1963.
[46] Robert J. Alexander, ”Latin American Communism”, *Soviet Survey*, augusti 1962. Parentesen i originalet.
[47] *Time*, 11 oktober 1963.
[48] Citerat i Lieuwen, op. cit., s. 238-239.

[demokratins] formaliteter tolereras är det krigsmakten som fäller det slutliga avgörandet”; ”... där vänstern har vunnit val har maktinnehavets frukter ofta förvandlats till stoft. I Argentina har vi redan sett en så kallad extrem vänsterregering [Frondizis] driva ett polistyranni för att genomföra en deflationspolitik som dikterats av utländska bankmän. Detsamma kan i stor utsträckning sägas om Venezuela där den överväldigande valsegern för president Betancourts vänsterbetonade Accion Democratica har följts av social stagnation och förkrossande desillusion.”[49]

I förhållande till USA:s traditionella stöd åt militärdiktaturer i Latinamerika förklarade sig Framstegsalliansen vara en start från nya utgångspunkter. Den skulle bli ”en allians av fria regeringar” avsedd att verka ”för att avskaffa tyranniet på ett halvklot på vilket det inte har någon rättmätig plats”. I sitt allianstal drog president Kennedy fram folket på Kuba och i Trujillos Dominikanska republik som särskilt behjärtansvärda eftersom de led under diktaturregimer. (Presidenten kunde gott ha anfört militärdiktaturerna i Haiti, Nicaragua, El Salvador och Paraguay, men föredrog att i stället räkna in dem bland alliansens medlemmar.) Detta stöd åt den politiska friheten var — trots dess inledande tvetydighet — inte bara en retorisk samlingspunkt, utan hade också en strategisk betydelse. Det rapporterades senare: ”President Kennedy har kommit till den uppfattningen att om inte ekonomisk utveckling genomförs tillsammans med demokratiskt styre, så kan inga giltiga anklagelsepunkter ändras mot de totalitära genvägar som Kubas marxistisk-leninistiska regim tar och i så fall har västern inget att erbjuda Latinamerika för att ideologiskt motverka kommunismen.” [50]

Trots det utomordentligt stora värde som sålunda lades vid demokratiska medel fann president Kennedy det rådligt att erkänna och lämna stöd åt fem av sju militärkupper mot konstitutionella regimer som ägde rum under hans korta ämbetstid. Och president Johnson erkände de två återstående mindre än en månad efter det han tillträtt ämbetet.[51]

En av dess kupper skedde mot Juan Boschs demokratiska och reformvänliga regering i Dominikanska republiken. Inte bara Johnson-regimens reaktion, som bestod i att den gav kuppregeringen sitt stöd, utan också reaktionen hos en betydande del av Förenta staternas elit, när den tillstyrkte detta stöd var mycket avslöjande. Bosch hade ”fritt och rättvist valts” till Dominikanska republikens president sedan mordet på Trujillo 1961 hade satt punkt för dennes trettioåriga diktatur. Bosch installerades i februari 1963 och avsattes i september. Alldeles efter kuppen karakteriserade *New York Times* honom i en ledare som en intellektuell ”till vänster om centern på samma linje som den demokratiska vänster som representeras av ledare som president Betancourt i Venezuela och guvernör Munoz Marin i Puerto Rico”. Enligt ledaren hade Bosch ”försökt gå för snabbt tillväga när han skulle förvandla en strängt autokratisk social och ekonomisk struktur, baserad på affärsverksamhet, jordinnehav och en militärelit, till en folklig och demokratisk regim”.[52]

Bosch var så angelägen att gå vidare med demokratiska reformer att Framstegsalliansen ”tog itu med att göra Dominikanska republiken till ett lysande exempel på hur man kunde hjälpa en tidigare diktatur att förvandlas till en blomstrande demokrati”. De alliansmedel som gick till Boschs Dominikanska republik var bland de största per kapita till länderna i Latinamerika.

---

[49] Johnson, *New Statesman*, 17 september 1960.
[50] Tad Szulc i *New York Times*, Intern. Edition, 23 december 1963.
[51] Kupperna ägde rum i El Salvador (januari 1961), Argentina (mars 1962), Peru (juli 1962), Guatemala (mars 1963), Ecuador (juli 1963), Dominikanska republiken (september 1963), och Hon-duras (oktober 1963). Typiska var förhållandena i Peru: ”Mellan 1945 och 1960 försåg Förenta staterna Peru med 83 miljoner dollar för 'halvklotets försvar' ...; under budgetåret 1962-63 nästan fördubblades, trots Framstegsalliansens förutsättningar, de militära anslagen till Peru ... Det föreföll symboliskt att det var en av Förenta staterna levererad tank som bröt genom grindarna på Pizarropalatset och att officeren som ledde angreppet och arresterade den 72-årige president Prado var överste Gonzalo Briceno, utexaminerad från US Ranger School i Fort Benning, Georgia.” – Professor Samuel Shapiro, ”Peru and the Allianza” i *Studies on the Left*, Vol. III, No. 2, 1963.
[52] *New York Times*, Intern. Edition, 26 september 1963.

Sedan kom högerkuppen. En gerilla uppstod omedelbart på landsbygden[53] och Förenta staterna stod inför valet att antingen sätta sitt stöd bakom den nya regimen eller låta den falla.

Till en början bröt Kennedyadministrationen de diplomatiska förbindelserna, inställde den ekonomiska och militära hjälpen och drog tillbaka all sin personal. Men några månader senare då man stod inför möjligheten av en folklig och kanske Castro-betonad revolution beslöt Förenta staterna att sätta in sitt inflytande till förmån för den nya regimen. I Latinamerika meddelade både Colombia och Venezuela — ”de mest framgångsrika demokratiska regeringarna i alliansen” — att de inte skulle följa exemplet och ge sitt erkännande. Colombia lät enligt *New York Times* förstå att det inte skulle slå följe med USA ”i fråga om en politik som utgjorde ett återvändande till Eisenhowerepokens politiska tänkande”.[54]

Lika betecknande var det argument för återupptagande av förbindelserna som *New York Times* tillhandahöll. Endast tre månader efter att tidningen gjort sin första värdering av Boschs presidentgärning förklarade den att ”president Bosch, som hade alla element inom det dominikanska samhället med sig när han tillträdde ämbetet, hade stött bort dem samtliga under sin sju månader långa regim ... Vidare hade officerarna mindre än ett och ett halvt dygn efter kuppen överlämnat regeringstyglarna till ett civilt triumvirat, som bistods av andra civila. Dessa civila — hederliga, dugliga, patriotiska och vänskapligt sinnade gent emot Förenta staterna — *representerade den traditionella vita, jordägar- och affärseliten*.” *New York Times* slutade: ”Normala förbindelser med resten av halvklotet skulle rädda situationen för den sittande moderata och relativt demokratiska [sic] regeringen. Det är ingen tid att förlora när det gäller att sända hjälp.”[55] [Kursiverat här.]

De relaterade händelserna understryker vad den föregående analysen har klargjort, nämligen att den främsta angelägenheten för Förenta staternas politik i Latinamerika är att upprätthålla social stabilitet. Ty så länge de traditionella latinamerikanska härskande grupperna behåller sin makt gynnas Förenta staternas inarbetade intressen. Förvisso bör och måste vissa reformer genomföras för att själva systemet skall bevaras. President Kennedy formulerade saken så: ”De som innehar rikedom och makt i fattiga nationer måste godtaga sitt ansvar. De måste leda kampen för de grundläggande reformer som är det enda som *kan bevara strukturen hos deras egna samhällen*. De som omöjliggör fredlig revolution kommer att göra revolution med våld oundviklig.” [Kursiverat här][56]

Å andra sidan hade alliansens två första år avslöjat att endast ytterst små reformer skulle tolereras av såväl de latinamerikanska härskargrupperna som av Förenta staternas kongress. När någon latinamerikansk regering försökte gå längre än till minimala reformer störtades den genom en militärkupp.[57] Förenta staterna ombads sedan att ge stöd åt den (på grund av sin impopularitet) i grunden instabila nya regeringen. Man kunde räkna med att Förenta staterna skulle ge det nödvändiga stödet (vilket sju kupper på tre år visade) eftersom landets elit fortfarande hade större fruktan för social instabilitet med dess löften om genomgripande reformer än för utsikterna för politisk diktatur och den ”uråldriga fattigdomen” och lidandet som hörde till de rådande förhållandena.[58]

---

[53] *New York Times*, Intern. Edition, 23 december 1963.
[54] ibid.
[55] *New York Times*, Intern. Edition, 18 december 1963.
[56] Tal den 13 mars 1962 på alliansens ettårsdag.
[57] Den 25 december meddelade senator Wayne Morse att han hade för avsikt undersöka omständigheterna kring störtandet av Bosch. ”Mr Morse ... sade att det fanns en 'betydande mängd bevis' för att vissa affärsintressen i Förenta staterna hade hjälpt till att finansiera militärkuppen.” – *New York Times*, Intern. Edition, 26 december 1963.
[58] Efter bara några månader vid makten hade Johnsons administration löst spänningen mellan alliansens reformistiska taktik och ideologi och dess konservativa strategiska målsättning. Det skedde genom att man helt enkelt övergav de förra till förmån för vad man kallade ett pragmatiskt tillvägagångssätt. Den 18 mars 1964 skisserade Thomas C. Mann, ny biträdande utrikesminister för interamerikanska angelägenheter, de fyra viktigaste målen för

Förenta staternas politik i Latinamerika: ekonomisk tillväxt, skydd för investeringar från Förenta staterna, icke-intervention i republikernas inre politiska angelägenheter och motstånd mot kommunismen. Oförenligheten hos dessa bägge sistnämnda punkter låg endast på ytan, åtminstone mot bakgrund av den tolkning utrikesdepartementet gav dem. Då mr Mann närmare gick in på sin inställning klargjorde han att ”non-intervention” skulle betyda tolerans mot ”antikommunistiska” militärkupper, också mot konstitutionella regimer. ”Mr Mann uppgavs ha sagt att han hade svårt att skilja mellan presidenterna Adolfo López Mateos i Mexiko, Victor Paz Estenssoro i Bolivia och Alfredo Stroessner [diktator] i Paraguay.” – *New York Times*, Intern. Edition, 20 mars 1964.

Två veckor senare, den 2 april, störtades João Goularts något reformistiska men huvudsakligen opportunistiska konstitutionella regim i Brasilien genom en högerbetonad militärkupp. Ett halvt dygn efter det den nya provisoriska regeringen hade installerat sig under ledning av en general, sände president Johnson sina ”varmaste välgångsönskningar” och ett anbud om ”vårt intensifierade samarbete”. Påföljande dag hälsade utrikesminister Rusk otroligt nog militärkuppen som en ”åtgärd för att trygga kontinuiteten hos det konstitutionella styret”.

Johnsonadministrationens återvändande till en latinamerikansk politik av den typ som fanns före Kennedy underströks ytterligare av ett personskifte bland administratörerna för det latinamerikanska programmet. Den 4 maj 1964 avgick Teodoro Moscoso, som i två år personifierade alliansens mål. (*New York Times*.) ”Hans avgång”, kommenterade Times, ”kommer vid en tidpunkt då besvikelsen växer i Latinamerika och bland latinamerikanska tjänstemän inom alliansen i Washington över det sätt på vilket programmet för närvarande sköts av Förenta staterna. Den samstämmiga meningen i dessa kretsar är att alliansen som den lades upp av mr Kennedy inte längre existerar.” – *New York Times*, Intern. Edition, 5 maj 1964.

Tredje delen: Under Damokles svärd, 1945-63

Kamrater, för att ta det i ett nötskal, så är det, som jag redan har sagt under Sovjetunionens Högsta sovjets session, inte tillrådligt att ha bråttom till en annan värld.
Nikita Chrusjtjov

I. Tillbakahållande och befrielse

Om den exploderar, som jag tror att den kommer att göra, kommer jag sannerligen att ha ett tillhygge mot de där pojkarna [ryssarna].
Harry S. Truman, omedelbart före det första atomprovet.

... det viktigaste inslaget i varje slags politik från Förenta staternas sida mot Sovjetunionen måste vara ett långsiktigt men fast och vaksamt tillbakahållande av de ryska expansiva tendenserna ...
... det står i Förenta staternas makt att i enormt hög grad öka de påfrestningar under vilka den ryska politiken måste arbeta, och ... främja tendenser som slutligen måste finna sin utlösning antingen i ett sammanbrott för eller i gradvis mildring av sovjetmakten.
”Mr X” — George Kennan

I vår konflikt med Ryssland skulle en politik som går ut på överenskommelse ... syfta till att återställa jämvikten i maktbalansen, vilket är onormalt och farligt, eftersom Röda armén har mött de brittiska och amerikanska arméerna i hjärtat av Europa ...
En verkligt genomtänkt politik skulle därför ha som sitt allra främsta mål en överenskommelse som medförde evakuering av Europa ... Amerikas makt måste finnas tillhands, inte för att ”hålla tillbaka” ryssarna på diverse olika punkter, utan för att hålla hela den ryska militärapparaten under kontroll och för att utöva ett växande tryck som skulle stödja en diplomatisk politik vilken som konkret mål skulle ha en överenskommelse som innebär tillbakadragande.
Walter Lippmann

Europas delning

> Så länge det föreligger stor skillnad i fråga om makt som får förhandlingar att synas onödiga för ena sidan, får detta dem att tro att de kan nå sina mål utan sådana.
> *Dean Acheson*

Det historiska perspektivet har en lugnande inverkan. Sedda från det avstånd en senare tidpunkt erbjuder blir händelserna inte längre genomträngda av den hysteri som kommer av att framtiden varken är känd eller kartlagd. För denna framtid har under tiden öppnat sig och befriat oss från den fruktan som med tiden har visat sig grundlös. Sålunda plågas vi inte längre som samtiden gjorde av förvrängda farhågor för olyckor som aldrig inträffade eller för handlingslinjer man kunde ha slagit in på, men som vi nu vet inte prövades. Och på grund av detta ser vi det förflutna tydligare.

Tiden har hjälpt oss på ytterligare ett sätt. Den har kommit oss att förstå de större strömningarna i historien, så att händelser och problem som tycktes avgörande när de var aktuella nu kan betraktas som blott och bart krusningar på större vågrörelser.

I det historiska perspektivets nyktra ljus kan vi vidare blicka tillbaka på de kurser som statsmännen valde och jämföra dem med dem som de undvek. Vi kan inte bara närmare undersöka de faror vilka de valde att peka på utan också de möjligheter de inte fäste sig vid. Det är sådana jämförelser som tillåter oss att möta människors prestationer i det förflutna och där det är möjligt värdera deras avsikter. På det sättet kan historien verkligen bli ett ”världsligt samvete” och därmed ett rättesnöre mot en mer lyckosam framtid.

I en märklig artikelserie som publicerades i september 1947[1] analyserade Walter Lippmann det grundläggande problem som då höll på att leda världen in i det kalla kriget. Han kritiserade de brittisk-amerikanska försöken att angripa det och föreslog ett alternativt sätt att nalkas problemet. Centrum av konflikten utgjordes, som Lippmann såg det, av närvaron av tre främmande arméer (de ryska, amerikanska och brittiska) på den europeiska kontinenten.

> Detta är det problem som måste lösas om de europeiska nationernas oberoende skall återupprättas. Annars finns det ingen möjlighet att skapa en dräglig fred. Men om dessa arméer drar sig tillbaka kommer det att uppstå en helt annan maktbalans i världen än den som i dag råder och en maktbalans som blir svår att rubba. Ty nationerna i Europa kommer då och endast då, enskilt och i grupper, kanske till och med sedda som en enhet, att sluta att vara insatser och panter i den rysk-amerikanska konflikten.
> *De väsentliga orsakerna och skälen till konflikten kommer att ha behandlats.* [Kursiverat här.]

Arméerna drogs inte tillbaka, de europeiska länderna blev också i fortsättningen insatser och panter i den rysk-amerikanska konflikten, dessa nationers oberoende (särskilt deras i Östeuropa) återupprättades inte och det blev ingen dräglig fred. Frågan om ansvaret för denna vändpunkt i världshistorien är invecklad, men man kan lära mycket om karaktären hos och ursprunget för den riktning händelserna därefter fick genom att skåda västmakternas åtgärder inför det problem som vapenstilleståndet hade skapat och jämföra dem med den alternativa strategi som Lippmann hade föreslagit.

> Problemet avgränsades i Jalta vintern 1945. Där gjorde Roosevelt, Churchill och Stalin då segern över Tyskland befann sig inom synhåll en militär överenskommelse som fastställde de gränser där de sammanstrålande arméerna skulle mötas och vänta medan regeringarna förhandlade om de fredsvillkor som skulle göra det möjligt att dra bort arméerna. Det väsentliga problemet i världen i dag är om den militära gränsen från Jalta, som avsågs att vara provisorisk under vapenstilleståndsperioden, skall bli den *politiska* gränsen mellan två fientliga koalitioner. [Kursiverat här.]

Lippmanns tes var att så länge den militära gränsen ägde giltighet gick det inte att undvika att en motsvarande politisk gräns uppstod. Han ansåg att den västliga politiken måste ta denna

---

[1] Walter Lippmann, *The Cold War*, New York, Harper, och London, Hamish Hamilton, 1947.

realitet med i beräkningen och att den i synnerhet måste koncentrera sina krafter på att förhandla fram fredsfördrag som medförde att ockupationsarméerna drogs tillbaka. Om och när man träffade överenskommelser om fredsfördrag för Tyskland och Österrike, skrev Lippmann, måste dessa innehålla ”bestämda föreskrifter om tillbakadragande av ockupationsarméerna”:

> Förr eller senare, i en eller annan form och utan avseende på vilken övervakning och kontroll som tvingas på Tyskland, vilka garantier som avkrävs det och utväxlas mellan de allierade, så kommer dessa fredsfördrag att fastställa en tidpunkt då Röda armén ... inte längre har laglig rätt att stanna i centrala och östra Europa ...

Detta skulle, underströk Lippmann, bli ”ett helt annat slag av förbindelse än de som överenskoms i Jalta och Potsdam och sedan sveks”. Om sådana överenskommelser och angående sådana frågor som vad demokrati är och vad fria val är ”är det möjligt att vara av olika mening både på ärligt och på oärligt sätt”. Men en överenskommelse att ”dra bort en armé” måste antingen verkställas eller kränkas. ”Det är inte en angelägenhet som kan gömmas bakom en järnridå. Det är något som utgörs av enkla och helt påtagliga fakta.”

Det var naturligtvis tänkbart att Ryssland inte skulle gå med på en överenskommelse som innebar utrymning av Europa. Om dess avsikt var att dominera Europa och en stor del av världen, skulle det inte vara med. En militär utrymning av Europa skulle inte vara en ”taktisk manöver” utan skulle innebära ”en strategisk förändring i maktbalansen”:

> Ty om Röda armén en gång hade dragits tillbaka innanför Sovjetunionens gränser skulle den inte kunna återvända till Europa utan att begå en uppenbar militär angreppshandling, som skulle utlösa allmänt krig ...

Tillbakadragandet av Röda armén var därför en test av Sovjetunionens uppträdande och syften som var ”ojämförligt mycket klarare, mer bestämd och mer praktisk än frågan om de efterlevde Jalta-deklarationen eller ej i länder som befriats från nazisterna men som fortfarande var ockuperade av Röda armén”. Avtal som det i Jalta ändrade nämligen inte maktbalansen. ”Men utrymning av en kontinent skulle ändra maktbalansen.”

Ryssarna skulle inse detta och Förenta staterna måste därför ”vänta sig att de utkräver det högsta pris de kan få för vad som skulle innebära en stark reduktion av deras nuvarande makt och inflytande i Europa eller, om de avser att erövra Europa, att de spärrar varje avtal som skulle innebära att de ryska arméerna måste lämna Europa”.

De ryska avsikterna utsattes aldrig för Lippmanns exakta prövning. Inget försök gjordes att utröna om ryssarna hade något pris för att dra sig tillbaka, vare sig det nu kunde gälla ekonomisk hjälp till deras återuppbyggnadsprogram eller säkerhetsgarantier i ett tyskt avtal.

I stället för att följa den linje Lippmann föreslog fortsatte de västliga ledarna den kurs de hade inlett tidigare, nämligen ”en diplomatisk kampanj för att hindra Ryssland från att utvidga sin maktsfär, för att hindra det från att stärka den och för att tvinga det att inskränka den”. Denna diplomatiska kampanj igångsattes av Truman den 23 april 1945 med hans muntliga avbasning av Molotov och fortsattes inför offentligheten med Byrnes uttalande om det bulgariska valet två veckor efter det atombomben exploderat. Vid slutet av Moskva-konferensen i december 1945 hade förhandlingar som innebar någon sorts eftergift blivit synonyma med blidkande. Tränga tillbaka var då, om inte ordet, så politiken för dagen.

Denna diplomatiska offensiv för att hindra Sovjet från att stärka eller utvidga sitt inflytelseområde och tvinga det att inskränka det var dömd från första början eftersom, enligt Lippmann, ”inget av dessa mål kunde nås förrän Röda armén hade utrymt Östeuropa”.

> Hade västern klart insett den militära situationens betydelse, skulle man inte ha förpliktigat Förenta staterna till någonting i Östeuropa medan Sovjet-regeringen hade makt att bekämpa det och Förenta staterna inte hade någon att tvinga genom det ... Det skulle ha varit betydligt bättre att bygga vår politik på maktbalansens realiteter ... att ha koncentrerat våra ansträngningar på fredsavtal som

> skulle göra slut på ockupationen av Europa.

När Lippmann talade om ”maktbalansens realiteter” menade han, även om han inte uttryckligen sade det, att de engelska och amerikanska ledarnas tillvägagångssätt snarast grundades på legalistiska och moraliska hänsynstaganden på ett sätt som hade djupa rötter i den traditionella handläggningen av amerikansk utrikespolitik. Mot denna idealism ställde Lippmann en politik som grundade sig på en realistisk värdering av maktsituationen.

Det är inte nödvändigt, när man värderar denna uppfattning av dispyten, att blanda sig i den allmänna debatten bland amerikanska historiker om amerikansk utrikespolitik någonsin verkligen har baserats enbart på moraliska och legalistiska hänsynstaganden. Ty under perioden 1945-49, och särskilt efter atombomben, ansågs Förenta staternas maktövertag gent emot Sovjetunionen av de flesta amerikanska ledare vara överväldigande. Detta förklarar, vilket Lippmanns generösa hänsyftning på dem som föreslog tillbakahållande och diplomatisk tillbakaträngning inte gör, varför en politik som försökte tvinga till i stället för förhandla om (det vill säga köpslå om) en inskränkning av den ryska maktsfären paradoxalt nog föreslogs av sådana ”realister” som Dean Acheson, Averell H. Harriman, James V. Forrestal och George Kennan.

Forrestals synpunkter är av särskild betydelse eftersom han medverkade till att Kennan kom fram, till att främja idén att diplomati (i betydelsen förhandlingar) var meningslös i fråga om ryssarna och framför allt till att forma den ”hårda” politiken. (Han var den ende rådgivaren vid mötet i Vita Huset före Molotovs besök som ansåg att det skulle vara bättre att ta ”en konfrontation med dem nu än senare”.) Han påskyndade och kanske till och med inspirerade de särskilda ingripanden i Grekland och Turkiet som senare fick ett uttryck i Trumandoktrinen. Han var vidare Förenta staternas förste försvarsminister (en post som skapades 1947) och medverkade till att sätta upp nationella säkerhetsrådet under vars egid ledningen av utrikes-politiken kom i slutet av 1947.

I ett brev till Chan Gurney, ordförande i Armed Services Committee, formulerade Forrestal sin syn på situationen i Europa och världen i koncisa ordalag. Brevet är daterat den 8 december 1947:

> Så länge vi kan producera mer än någon annan i världen, kan kontrollera haven och angripa landområdena med atombomben kan vi ta vissa risker, som annars skulle vara oacceptabla, i ett försök att återupprätta världshandeln, återupprätta maktbalansen – den militära makten – och avlägsna vissa av de förhållanden som föder krig.
>
> Under de år som kommer innan någon tänkbar makt kan få förmågan att effektivt angripa oss med massförstörelsevapen har vi vårt tillfälle.

En annan ”realistisk” synpunkt från samma år och även den grundad på en djupgående förtröstan på Förenta staternas världsomfattande makt antecknades av Forrestal i hans dagbok den 15 juli 1947:

> Träffade Bernard Baruch, Eisenhower och Patterson [krigsminister] efter lunch. Baruch anser att vi omedelbart måste börja begagna alla tänkbara ekonomiska åtgärder i vårt förhållande till Ryssland. Därmed menar han förkommande och hindrande köp av svåråtkomliga varor. Han skulle till exempel vilja köpa hela överskottet på den kubanska sockerskörden. Han skulle också köpa kaffe och skicka guld till andra länder i utbyte för deras råvaror ...[2] [Avbrottet här förekommer också i originalet.]

De viktigaste elementen i Förenta staternas makt, som Forrestal och Baruch såg dem och som för övrigt ligger uppenbara för var och en, var atommonopol och överlägsen ekonomisk styrka. Kontroll över alla hav, världens största flotta och ett världsomfattande nät av hundratals baser gjorde att dessa maktelement kunde verka över hela jorden. Det bör dessutom inte förbises att

[2] Forrestal, op. cit., s. 291.

frånvaron av dessa element utgjorde grunden för Sovjets svaghet. Baruchs förslag vilade i själva verket på den dubbla förutsättningen att Förenta staterna hade förmågan att genomföra ett sådant program och att förekommande köp av råvaror skulle få en betydande återverkan på den ryska ekonomin.

Därför är det inte förvånande att Lippmann började sitt angrepp på tillbakahållandets politik, inte med kritik av den juridiska hållningen, utan med att granska antagandet att Sovjetunionen var svag, till och med nära sitt sammanbrott, och att man inte var tvungen att behandla den som en stormakt. Lippmann inledde hela sin analys med dessa ord:

> Vi måste börja med det oroande förhållandet att Mr X:s slutsatser vilar på den optimistiska förutsägelsen att ”Sovjetmakten ... bär inom sig fröet till sitt eget förfall och att groddarna på detta frö är väl utvecklade”, att om ”någonting någonsin skulle inträffa som rubbade partiets enighet och effektivitet som politiskt instrument skulle Sovjetryssland förändras från den ena dagen till den andra [sic] från att vara ett av de starkaste till att bli ett av de svagaste och mest ömkansvärda bland nationalsamhällen” och ”att Sovjet-samhället mycket väl [sic] kan innehålla brister som slutligen kommer att försvaga dess sammanlagda möjligheter”.
>
> Mr X säger själv om denna optimistiska profetia att ”den kan inte bevisas. Och den kan inte vederläggas.” Ändå drar han slutsatsen att Förenta staterna bör bygga sin politik på den förutsättningen att Sovjetmakten av egna inneboende skäl är svag och obeständig och att denna obevisade förutsättning gör det berättigat för oss att inleda ”med rimlig förtröstan en politik som går ut på ett fast tillbakahållande ...”

Efter att ha pekat ut Kennan värdering av svagheten och obeständigheten hos Sovjet-makten som utgångspunkten för hans strategi, förklarade Lippmann:

> Jag finner inte stor anledning till rimlig förtröstan i en politik som kan bli framgångsrik endast om de mest optimistiska förutsägelser skulle visa sig sanna. En sund politik måste utan tvivel vara inställd på det värsta och svåraste som kan bedömas som troligt och inte på det bästa och lättaste som kanske kan bli möjligt.

Här är kärnpunkten i denna meningsmotsättning.

Betydelsen av ”X”-artiklarna för utformningen av Förenta staternas utrikespolitik får inte förbises. Kennan var chef för den just bildade Politiska planeringsgruppen i utrikes-departementet.

Som Lippmann påpekade i inledningen till sin analys var ”Mr X:s” artiklar, när Mr X väl identifierats som George Kennan, inte längre bara en rapport bland många om Sovjetregimen och om vad man borde göra åt den. De blev ett viktigt tillkännagivande av att utrikes-departementet nu hade bestämt sig och var redo att för det amerikanska folket, för världen i stort och naturligtvis också för Kreml avslöja de värderingar, de beräkningar och de slutsatser på vilka utrikesdepartementet grundade sina planer.

Det behövs inte mycket fantasi för att man skall kunna göra sig en föreställning om vilka hänsyn och möjligheter som de amerikanska (och brittiska) ledarna kan ha övervägt vid denna tidpunkt. Utgick man från en till synes trovärdig bedömning om att Sovjetregimen var nära gränsen till sammanbrott, föreföll det inte längre nödvändigt att åstadkomma en kompromiss-överenskommelse. Då västerns atommonopol var orubbat och väntades förbli så ytterligare fem eller tio år kunde man ta vissa risker. Denna situation gav de västliga ledarna bland annat en möjlighet att bli kvitt en hatad och fruktad regim, en ideologi och ett socialt system som styrdes av en grupp män som i bästa fall var besvärliga att samexistera med och i värsta fall utgjorde ett fruktansvärt hot mot västerns intressen och enligt mångas åsikt dess tillvaro.

Mot fördelarna med tillbakahållandets ”hårda linje” stod ur den amerikanska ledningens synpunkt vissa nackdelar när det gällde att söka åstadkomma en förhandlad överenskommelse som skulle göra slut på ockupationen av Östeuropa. Först och främst skulle varje överens-kommelse som kunde ha accepterats av ryssarna ha måst erbjuda dem avsevärda fördelar, som

Lippmann påpekade, för att kompensera dem för vad som skulle ha varit ”en stark reduktion av deras nuvarande makt och inflytande i Europa”.

Men varje kompensation för en sovjetisk maktförlust i Europa måste nödvändiggöra ett stärkande av Sovjetmakten hemma. Och detta var något som de amerikanska ledarna hade tvekat inför också innan andra världskriget hade slutat. Den 3 januari 1945 hade Sovjet-regeringen lämnat in sin första formella anhållan om ett efterkrigslån. I Molotovs memorandum hade man begärt långfristiga krediter till ett belopp av sex miljarder dollar vilket skulle återbetalas på trettio år till två och en kvarts procents ränta.

Detta memorandum överlämnades till ambassadör Harriman som vid denna tidpunkt gav det rådet till Washington att Förenta staterna borde göra allt det kunde för att hjälpa Sovjetunionen att utveckla en sund ekonomi genom krediter. Han förklarade att han var övertygad om ”... att ju förr Sovjetunionen kan utveckla hyggliga levnadsvillkor för sitt folk dess mer fördragsam kommer den att bli”.[3] Olyckligtvis blev detta förutseende råd inte uppmärksammat i Washington[4] och inte heller stod Harriman fast vid det. Tre månader senare, i april, beskrev Harriman de ”enorma planerna” för den ryska industriella expansionen och nämnde den ryska begäran om 6 miljarder dollar för att påbörja dessa omfattande projekt men frågade också om ”våra grundläggande intressen kanske är bättre betjänta av att vi ökar vår handel med andra delar av världen än av att vi ger företräde åt Sovjetunionen som leveranskälla ... våra erfarenheter har obestridligen visat att det inte är möjligt att lägga upp fonder av goodwill i Moskva och jag är överens med [utrikes-] departementet att vi bör behålla kontrollen över dessa krediter för att kunna ha möjlighet att skydda väsentliga amerikanska intressen under uppbyggnadsperioden omedelbart efter kriget”.[5]

Den inledande tveksamheten att stödja Sovjet-systemet förstärktes otvivelaktigt av tillbakahållandets politik (och förutsägelser) som syftade till att strypa Sovjet-makten utifrån i stället för att gynna sunda krafter inifrån. Vidare måste man ha ansett att en koncentration på uppbyggnad i väst skulle stärka de krafter från vilka man säkert kunde räkna med vänskaplighet medan det samtidigt skulle utöva ett starkt tryck på Sovjet att ägna mycket av sina krafter åt motförstärkningar, särskilt i Östeuropa där det var i full färd att ta med våld vad det inte kunde låna från väst. Sålunda föreföll det som om tillbakahållandets politik skulle erbjuda dubbla fördelar, nämligen att stärka västern och driva på Sovjetmakten, som redan var farligt ansträngd, att ytterligare ta i och kanske överansträngа sig och därmed påskynda dess slutliga sammanbrott.

Sådana förväntningar visade sig dock bedrägliga och Sovjet-makten gjorde sig själv starkare (till stora mänskliga kostnader) medan dess grepp om Östeuropa hårdnade. Mot det faktum att ett återuppbyggt Västeuropa inte blev kommunistiskt måste vägas (om man nu skulle komma på idén att göra en sådan bedömning) att Östeuropa blev det, något som kanske inte hade inträffat om en överenskommelse, som innebar tillbakadragande, hade nåtts. Men detta är spekulationer som kanske inte kunde ha haft någon tillämpning i verkligheten. När man försöker beräkna i vad mån de västliga ledarna inte alls delade Lippmanns inställning till en överenskommelse, därför att de väntade och faktiskt önskade påskynda ett sovjetiskt sammanbrott, kan det vara värdefullt att närmare betrakta några konkreta och avgörande politiska uttalanden och förslag som innefattade de väsentliga tvistefrågorna under det kalla krigets första skede. Framför allt blir det nödvändigt att avgöra om västliga maningar till Sovjetunionen att medverka till att åstadkomma en överenskommelse bara var tomt tal eller om de innehöll verkliga anbud till Sovjethärskarna i vilka de kunde tillfredsställa sina

---

[3] Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin*, s. 646.

[4] Finansminister Morgenthau delade dessa synpunkter och finansdepartementet föreslog snabbt att Förenta staterna skulle låna ut 10 miljarder dollar till två procents ränta. Morgenthau befriades dock kort därpå från sin post.

[5] Forrestal, op. cit., s. 41.

egenintressen under atomåldern i internationell stabilitet och fred.

En av de mest uppseendeväckande teserna i Kennans artikel och utan tvivel en av dem som kunde visa sig mest frestande för en strategisk tänkare var den som citerades av Lippmann och som sade att om ”någonting någonsin skulle inträffa som sprängde partiets enighet och effektivitet som politiskt instrument skulle Sovjetryssland förvandlas från den ena dagen till den andra från att vara en av de starkaste och till att bli ett av de svagaste och mest ömkansvärda bland nationalsamhällen”.

Oavsett om Winston Churchill fäste sig vid denna rad i Kennans analys undgick dess logik honom inte. I ett viktigt utrikespolitiskt uttalande på de konservativas konferens i oktober 1948 sade han:

> De 14 män i Kreml som härskar över nära 300 miljoner mänskliga varelser med en godtycklig makt som ingen tsar sedan Ivan den Förskräcklige ägt och som nu håller nere halva Europa med kommunistiska metoder, dessa män fruktar den fria civiliserade världens vänskap lika mycket som de skulle frukta dess fiendskap. Om järnridån lyftes bort, om fria förbindelser, kommersiella och kulturella, tilläts mellan de hundratals miljoner godhjärtade mänskliga varelser som lever på bägge sidor skulle makten hos denna onda härskargrupp i Moskva snart undergrävas och förtrollningen hos deras kommunistiska doktriner brytas. Av hänsyn till sina egna intressen och sina liv kan de därför inte tillåta några förbindelser eller någon beblandning.[6]

Nu var varje program som syftade till en överenskommelse i Europa som innebar tillbakadragande och därigenom befrielse av Östeuropa tvunget att ta hänsyn till de sovjetiska härskarnas egenintressen. Därför är det förbryllande att uppleva hur Churchill endast något stycke längre ned som villkor för en parallell överenskommelse om kontroll av atomvapen lägger fram följande krav:

> Framför allt, låt dem [ryssarna] öppna sina stora områden på lika villkor för mänsklighetens normala samfärdsel. Låt dem ge andra en möjlighet att andas fritt och låt dem andas fritt själva. Ingen vill ta ifrån dem någonting de har och som tillhör dem.[7]

Den sista delen av detta uttalande kan knappast ha varit uppriktigt menad, eftersom Churchill just hade informerat sina lyssnare om att ett öppnande av Rysslands gränser skulle ta ifrån de ryska härskarna allt de hade.

Även om det avgörande sambandet mellan atomvapenfrågan och problemet med en överenskommelse i Europa inte framgår av ovanstående citat, så klargörs det genom helhetsbilden av Churchills hållning i detta tal. Det avslöjar också Churchills uppfattning om maktbalansen i världen:

> Jag hoppas ni verkligen vill fästa avseende vid mina ord. Jag har inte alltid haft fel. Ingenting annat står i dag mellan Europa och fullständig underkastelse under kommunistiskt tyranni än atombomben i amerikansk ägo. Om Sovjet-regeringen önskar se atomenergin internationaliserad och dess militära utnyttjande förbjudet, måste den inte bara lugna världen genom muntliga eller skriftliga överenskommelser, utan genom handlingar som talar tydligare än ord. Må de släppa sitt grepp om de europeiska satellitstaterna. Må de dra sig tillbaka till sitt eget land, som utgör en sjättedel av jordens landyta. Må de genom att ge sig iväg befria Östeuropas elva huvudstäder som de nu håller i sitt grepp ...[8]

Uppgörelse i frågan om fred i Europa anses här innebära ensidig utrymning av Sovjetunionen från dess svårvunna militära ställningar. Churchill väntade naturligtvis inte att detta skulle upp-

---

[6] Winston Churchill, *Europe Unite*, London, Cassell 1950, s. 411.
[7] . ibid., s. 413.
[8] ibid., s. 412-413. De elva huvudstäderna innefattade förmodligen också de baltiska staternas. I det följande kommer det absurda och omöjliga budet. ”Må de upphöra att underblåsa det ohyggliga utdragna inbördeskriget i Kina.” Stalin hade redan försökt stoppa Mao, som vid denna tidpunkt ledde över 90 miljoner kineser, eftersom ett svagt Kina var mer i hans intresse än ett starkt. Men därvidlag hade han inget inflytande, se Vladimir Dedijer, *Tito*.

nås genom styrkan i hans talekonst eller hans åberopande av principer (framför allt som ryssarna hade en ganska tydlig föreställning om hans egna åtaganden i förhållande till Greklands oberoende). Uppenbarligen utgjorde atombomben för Churchill en sådan absolut tyngd i maktbalansen att en uppgörelse i Europa endast skulle ha krävt att om västern formulerade sina krav skulle ryssarna inte ha haft något annat val än att samtycka eller stå inför förstörelse. Tillbakadragande skulle nås genom en styrkedemonstration (användande av styrka skulle inte vara nödvändigt) och inte genom förhandlingar. Churchill gör i samma tal denna målsättning klar:

> Ingen som använder sitt sunda förnuft kan tro att vi har en ändlös tidsrymd framför oss. Vi bör driva sakerna till deras spets och göra en slutlig överenskommelse. Det är mycket troligare att de västliga nationerna når en varaktig överenskommelse utan blodsutgjutelse om de framställer sina rättmätiga krav medan de har atomvapen och innan de ryska kommunisterna också har kommit i besittning av dem. Jag är därför av den åsikten att vårt parti måste stödja *alla bestämda åtgärder* som regeringen befinns vara i stånd att vidta ...[9] [Kursiverat här.]

Blackett har påpekat att ”en sådan politik kunde endast genomföras under otvetydigt hot om preventivkrig”. Mot bakgrunden av hans åsikt att Sovjetunionen måste pressas tillbaka genom en styrkedemonstration är det vidare inte förvånande att Churchill i samma tal krävde slut på ”de ändlösa rättegångarna mot tyskar som varit lierade med den tidigare naziregimen”, särskilt ”dessa åldrade fältmarskalkar och generaler” inte bara på ”soldatmässiga, juridiska och humanitära” grunder, utan därför att ”hur dåraktigt, hur andefattigt — jag skulle nästan kunna säga sinnesrubbat — är det inte att göra ett stort nummer av en sådan eländig långdragen hämndeakt när Tysklands själ och hjärta ännu en gång kan komma att väga mellan en riktig och en felaktig kurs.”[10]

Skillnaden mellan Lippmanns åsikt att västerns politik måste försöka *förhandla* fram ett tillbakadragande och åsikten att den västliga politiken måste försöka *tvinga* fram tillbakadragandet bör, om våra antaganden har varit riktiga, härstamma från skilda värderingar av maktsituationen och i synnerhet av atombombens möjligheter. Västliga statsmän handlade klart och tydligt, som vi har sett, som om deras atommonopol var ett sådant mäktigt trumfkort att det kunde tillåta dem att vänta till dess den politiska och ekonomiska situationen i Europa skulle tillåta dem att ”driva sakerna till deras spets och göra en slutlig överenskommelse”.

Lippmann å sin sida hade skrivit en analys av Förenta staternas möjligheter på atomområdet så tidigt som 1946. Den bestred i själva verket att preventivt atomkrig mot ryssarna var möjligt och ifrågasatte sålunda allvarligt användbarheten av en ultimatumpolitik:

> Ingen atombombning skulle kunna utplåna Röda armén. Den skulle endast kunna förstöra de industriella medlen för dess försörjning. Det ryska försvaret mot atomangrepp är därför självklart. Det går ut på att de översvämmar det kontinentala Europa med infanteri och lockar oss att släppa atombomber över Polen, Tjeckoslovakien, Österrike, Schweiz, Frankrike, Belgien, Nederländerna och Sverige. Ju kraftigare vi hotar att förstöra ryska städer dess tydligare blir det att det ryska försvaret skulle bestå i att de förskansade sig i europeiska städer som vi inte skulle kunna rasera utan att anställa blodbad på hundratusentals av våra vänner.[11]

Det är inte alls betydelselöst att den enda regeringsmedlem som aktivt motsatte sig Truman-Byrnes diplomatiska offensiv, Henry Wallace, var av precis samma uppfattning av precis samma skäl, något som han framhöll i sitt berömda brev till Truman 1946.

Hos administrationens ledare, som var tjusade av den just utvecklade politik som gick ut på att skapa ”styrkesituationer”,[12] drev inte ens Sovjets första atombombprov fram någon omställning

---

[9] ibid., s. 414-415.
[10] Churchill, op. cit., s. 416.
[11] Citerat i Blackett, *Military and Political Consequences of Atomic Energy*, s. 74.
[12] Den 1 juni 1950 skrev Lippmann att ingen uppmärksam iakttagare i Washington kunde undgå att märka att ”administrationens utrikespolitik under det gångna året här hemma och utomlands hade skapat intrycket att den gör sig praktiskt taget fullständigt beroende av militär och materiell makt”.

från optimism till realism. I ett viktigt tal i Berkeley, Kalifornien, i mars 1950 bemötte Dean Acheson krav från många läger om att man mot bakgrunden av den förändrade situationen skulle återuppta diskussioner på hög nivå med Sovjetunionen.

Det blev uppenbart av vad Acheson sade att administrationen inte var av den allmänna åsikten att maktsituationen i grund och botten hade utsatts för någon betydelsefull förändring. Ryssarna sades inte kunna ha något större nukleärt förråd eller några omfattande möjligheter att bringa kärnvapenbomber till den amerikanska kontinenten.[13] Dessutom hade Förenta staterna redan börjat planera framställningen av en vätebomb som skulle bli tusen gånger starkare än atombomben. Under inga omständigheter antydde Achesons synpunkter på samexistens med ryssarna som de uttrycktes i hans tal att han misstänkte att en situation snabbt höll på att utvecklas där en sådan kurs skulle bli en tvingande nödvändighet.

Liksom Churchill före honom framhöll Acheson vilka mått och steg Sovjetunionen ensidigt måste ta för att ”tillåta [sic] en rationell och fredlig utveckling av samexistensen mellan deras system och vårt”. Där ingick en ändring av inställningen till FN och ouppgjorda fredsavtal, tillbakadragande från Östeuropa, överenskommelse om ”realistiska och effektiva” arrangemang för kontroll av atomvapen, stoppande av försöken från nationella kommunistpartiers sida att störta regimen i alla länder som utåt är vänskapligt inställda till Sovjetunionen och ett upphörande med förvrängningarna av andras bevekelsegrunder genom falsk propaganda som talar om en ”kapitalistisk omringning” och om att Förenta staterna förslaget och systematiskt smider planer på ett nytt världskrig. James Reston påpekade att om ryssarna godtog dessa villkor ”skulle de praktiskt taget upphöra att vara kommunister”. Ännu en gång uppmanades Sovjetunionen uppge sina ställningar som villkor för påbörjande av allvarliga förhandlingar. Den ombads ”samarbeta”, inte om att åstadkomma en kompromissöverenskommelse, utan om att trygga ett förverkligande av de västliga målsättningarna.

Men Achesons fortsatta förtröstan, hans brist på intresse för försöken att bilägga konflikten med Ryssland, hans uppenbara avsaknad av oro för den växande konsolideringen av Europas delning kan inte bara förklaras med att amerikanska politiker i stor utsträckning nedvärderade den omedelbara betydelsen av det ryska atomprovet. Ty om man ansåg att Sovjet skulle bli en atommakt fem eller tio år senare, vilket dessa politiker gjorde,[14] var detta i sig ett starkt argument för omedelbara förhandlingar, medan Förenta staterna fortfarande kunde använda sitt enorma nukleära övertag som en faktor i förhandlingarna. Detta argument skulle å andra sidan undergrävas om Sovjets maktposition väntades försvagas, vilket teorin om tillbakahållandet hade förutspått. De amerikanska ledarnas underlåtenhet att dra nytta av det kolossala maktövertaget i början av det kalla kriget genom förhandlingar kan endast betyda att de väntade sig att nå sina mål utan förhandlingar. (Till samma slutsats kom en gynnsamt inställd kritiker av Achesons doktrin om ”förhandlingar utifrån styrka”: ”Det hopp som kom ut av Achesons ord gäller överenskommelser som bekräftar ett godtagande av en situation som har ändrats med andra medel ...”[15])

Detta är också den slutsats historikern William Appleman Williams kommer till från något annorlunda utgångspunkter:

> Den tonvikt som [av amerikanska ledare] lades på en öppet för alla-politik [när det gällde Marshallplanen och Truman-doktrinen] och antagandet om en oundviklig nedgång för

---

[13] Blackett, *Atomic Weapons and East-West Relations*, s. 49-53.

[14] I december 1948 skrev Forrestal: ”Ryssarna kan omöjligen äga den industriella förmågan att producera atombomben nu och det kommer att dröja fem eller till och med tio år innan de kan räkna med att framställa den i några större mängder.” – Forrestal, s. 495-496.

[15] Coral Bell, *Negotiation from Strength*, 1962, s. 22. ”... att förhandla utifrån styrka var inte en ny doktrin utan gav uttryck för en strävan som hade varit underförstådd i den västliga politiken sedan 1947.” s. 28. Bells tes är att det demokratiska USA aldrig var politiskt i stånd att uppbåda den nödvändiga styrkan för att förverkliga denna ”revisionistiska” doktrin. (”Revisionistisk” i betydelsen att försöka revidera status quo genom påtryckningar.)

> Sovjetunionen låter förstå att de amerikanska ledarna inte enbart drevs av fruktan för rysk expansion. Deras plan för hur de skulle handla om Sovjetunionen accepterade Marshallplanen antyder detta. Kennan ansåg att denna eventualitet skulle kunna bemästras, om den inträffade, genom att man krävde att Ryssland skulle avdela resurser från sin egen återuppbyggnad till hjälp åt Västeuropa ... mot bakgrunden av hans antagande [i ”X”-artikeln] att Amerikas makt skulle tvinga Ryssland att foga sig, låter Kennan råd om hur man skall ”gå rakt på sak” förstå att de amerikanska ledarna ansåg att det huvudsakligen var en tidsfråga när det ryska problemet skulle vara löst. Deras upprepade anmärkningar om det föga trovärdiga i ett ryskt angrepp pekar i samma riktning.[16]

När Williams för in det spöke rysk expansion utgjorde som ett tänkbart motiv för den amerikanska politiken berör han vad som förmodligen är den huvudsakliga invändningen mot ovanstående resonemang. I själva verket undergrävs dock hela den ortodoxa uppfattningen om den amerikanska politiken gentemot Sovjetunionen — som en politik av motdrag — av en noggrann genomgång av de väsentligaste händelserna under perioden mellan Sovjets första atombombexplosion och kriget i Korea.

Vid denna tidpunkt i det kalla krigets historia befann sig den amerikanska försvarsbudgeten på den låga efterkrigsnivån av 13 miljarder dollar (vilket ändå var över 30 procent av budgeten på 39,5 miljarder dollar). Ryssarna hade slutat sin blockad av Berlin i maj föregående år och sålunda lättat sitt tryck mot den svagaste punkten utefter NATO:s front i Europa. Och NATO-pakten hade undertecknats och ratificerats och de första amerikanska vapnen hade sänts till medlemsländerna.

Det var inte bara så att den västliga positionen i Europa nu var starkare än den hade varit under de gångna fyra åren, utan dessutom ansåg en samstämmig opinion bland ansvarskännande iakttagare att det annalkande slutet på det amerikanska atommonopolet innebar en möjlighet att inleda allvarliga underhandlingar om att stoppa kapprustningen och stilla det kalla kriget. Förutom Lippmann krävde senatorerna Tydings och MacMahon (ordförande i kongressens gemensamma atomenergiutskott) ett mera fantasirikt diplomatiskt ingripande, medan *New York Herald Tribune* i en ledare (i februari) sade att det var åsikten bland ”miljoner amerikaner att man måste finna ett nytt sätt att nalkas Sovjetunionen för att stänga till de fruktansvärda perspektiv” som skymtade i framtiden. Samtidigt tilläts Harrison Salisbury rapportera från Ryssland att man i vissa diplomatiska kretsar i Moskva trodde att Sovjetregeringen tillsammans med USA var beredd att göra ”ett tvåmaktsförsök att lösa de viktigaste problemen de bägge länderna emellan, däribland frågan om atomkontroll”.[17]

Det var i detta sammanhang som Acheson hårt och offentligen stängde dörren för förhandlingar om en konstruktiv överenskommelse medan man i Washington fattade ett hemligt beslut om att igångsätta ett mycket omfattande upprustningsprogram. Innan vi tar detta senare utvecklingsskede i betraktande skall vi dock syssla litet till med den historiska vändning som händelseförloppet tog under våren 1950 och med den ortodoxa tolkningen av det.

Underlåtenheten ”att gripa möjligheterna till en konstruktiv fredsuppgörelse” våren 1950[18] fick förfärliga konsekvenser för det kalla krigets kommande förlopp. De verkligt svårbemästrade problem som är förenade med en europeisk uppgöreIse kan sägas datera sig från denna period. Ty när ett verkligt påtagligt, om också halvhjärtat, försök att förhandla om frågorna hade gjorts i Genève 1955, hade Koreakriget kommit emellan, Amerikas försvarsbudget hade fyrdubblats i omfattning och den tyska återupprustningen inom NATO hade kommit igång.

Denna katastrofala händelseutveckling infogas med lätthet i ortodoxa västliga redogörelser för

---

[16] Wm. A. Williams, *The Tragedy of American Diplomacy*, s. 179-180.
[17] Fleming, s. 527-528.
[18] . ”... sanningen är att den demokratiska administrationen genom sin omedgörliga hållning underlåter att gripa möjligheterna till en konstruktiv fredsuppgörelse, medan republikanerna gör sitt allra bästa för att stålsätta administrationen mot en uppgörelse med Ryssland.” – Så skrev den konservative David Lawrence den 3 april 1950. Citerat i Fleming.

det kalla kriget på ett sätt som bevarar den ”defensiva” naturen hos den amerikanska politiken. Enligt denna version av historien var Nordkoreas invasion av Sydkorea den första punkten på ett nytt program för rysk expansion som hade inspirerats av Kremls just timade förvärv av atombomben. Under dessa omständigheter blir ökningen på 325 procent av den amerikanska försvarsbudgeten under de följande två budgetåren (så att den blev större än den *totala* budgeten före ökningen) begriplig. Samma resonemang får förklara den enträgenhet med vilken de amerikanska ledarna sökte få Västtyskland återupprustat inom NATO-alliansen i stället för neutraliserat och defensivt beväpnat enligt österrikiskt mönster. Det besvärliga med denna ortodoxa version, helt frånsett att Acheson hade börjat sin kampanj för västtysk återupprustning 1949 och att Sovjets ansvar för Nordkoreas invasion på intet vis har klarlagts, är att de amerikanska besluten om att fortsätta att motsätta sig en förhandlingsöverens-kommelse och att fyrdubbla militärbudgeten i fredstid fattades *minst två månader före invasionen i Sydkorea*.

Dessa avgörande politiska beslut fattades i överensstämmelse med den generella strategi som föreskrevs i ett uttalande av nationella säkerhetsrådet (NSC-68) vilket handlade om inter-nationella förbindelser, särskilt med hänsyn till. Sovjetunionen. Enligt rapporten, som av Acheson kallats ”ett av de stora dokumenten i vår historia”, förelåg det en grundläggande och förmodligen bestående oförenlighet mellan kommunistiska och demokratiska tänkesätt ... som kommer att förorsaka konflikt mellan den kommunistiska och den icke-kommunistiska delen av världen in i en framtid som inte går att överblicka [formuleringarna hämtade ur *New York Times* redogörelse].[19] I denna situation kunde Förenta staterna enligt dokumentet välja ett av fyra alternativ (av vilka inget naturligtvis inbegrep upptagande av förhandlingar). ”Man kunde inskränka sig till att göra vad man för närvarande gjorde. Man kunde överge de internationella åtagandena och dra sig tillbaka i 'fästningen Amerika', man kunde försöka förekomma faran genom preventivkrig och man kunde sätta igång en mycket omfattande uppbyggnad av sin egen och den fria världens försvarsförmåga och anta en orubblig hållning av 'stridsvilja' gentemot sina fiender.” Denna senare kurs föredrogs i NSC-dokumentet där det tydligare hette att ”Nationen bör tänka sig försvarsutgifter i en storleksordning av 50 miljarder dollar om året [i motsats till den dåvarande summan på 13 miljarder]”.[20]

Under en period av relativt internationellt lugn och mitt ibland maningar från många framstående personer om att inleda underhandlingar syftande till en överenskommelse om problemen kring Europa och kärnvapnen förnyade den amerikanska ledningen inte bara giltigheten för de strategiska besluten från 1945-47 mot underhandlingar och diplomatiska procedurer, utan uttalade sig också för militär återupprustning i en skala som aldrig förr i fredstid.

Den hemliga karaktären hos NSC-dokumentet sätter en bestämd gräns för de slutsatser som med säkerhet kan dras ur rapporter om dess innehåll. En av allt att döma oundviklig slutsats blir dock hur tom den ortodoxa syn är enligt vilken den amerikanska politiken under denna period utgjordes av motdrag på den ryska strategin. Ty även om den koreanska konflikten kan ha spelat en roll för att möjliggöra den amerikanska militära uppbyggnaden, var det *politiska beslutet* att öka den militära styrkan fyrfaldigt — med alla de följder som detta drog med sig för det delade Europas problem — av strategisk och inte defensiv karaktär.

Så länge NSC-dokumentet förblir hemligt måste hela raden av motiv bakom denna plan att fyrdubbla den militära styrkan som redan hade hållit tillbaka Sovjetmakten i Grekland, Turkiet, Iran och Berlin — om den nu behövde hållas tillbaka — förbli höljda i dunkel. Men om vi riktar uppmärksamheten mot NATO:s uppbyggnad i Västeuropa, står ett viktigt element i den

---

[19] *New York Times*, Intern. Edition, 13 april 1964.

[20] Förenta staternas militära budgetsummor var efter kriget: 1945 – 81,2 miljarder dollar, 1946 – 43,2 miljarder, 1947 – 14,4 miljarder, 1948 – 11,8 miljarder, 1949 – 12,9 miljarder, 1950 – 13 miljarder, 1951 – 22,4 miljarder, 1952 – 43,9 miljarder dollar. Årtalen gäller budgetår.

amerikanska politikens strategi vid denna tid klart.

NATO hade bildats 1949, inte så mycket för att skapa en styrka som förmådde hålla tillbaka ryska angrepp till lands, som för att tillhandahålla en ”snubbeltråd” som skulle komma att dra in Förenta staterna och engagera den amerikanska kärnvapenstyrkan. Sålunda avsågs NATO ha endast 22 divisioner mot beräknade 180 ryska divisioner och kunde inte ha hindrat Röda armén från att snabbt tåga fram till havet. Senare, i februari 1952, fyra år efter kuppen i Tjecko-slovakien och sex månader efter det vapenstilleståndsöverläggningar hade inletts i Korea, samlades de NATO-allierade i Lissabon och godkände en plan enligt vilken man skulle ha 50 divisioner vid slutet av 1952, 70 vid slutet av 1953 och 97 vid slutet av 1954.[21] Denna kvot fylldes aldrig, då de europeiska makterna inte hade intrycket att det förelåg något omedelbart hot och var tillfredsställda med att lita till den amerikanska avskräckningsförmågan om något hot skulle uppstå. Man måste anta att dessa länder hade militära underrättelseväsen och att det sålunda i verkligheten inte förelåg något omedelbart hot mot deras säkerhet. Vad låg då bakom brådskan med upprustningen?

Svaret på denna fråga får man när man inser hur uppladdningen skulle ha förändrat NATO:s funktion:

> En uppbyggnad av markstyrkor, också i mindre skala [än planerat] ... började skapa en i viss mån ny uppfattning av NATO:s militära innebörd. De europeiska markstyrkorna var kanske inte i stånd att ensamma stå emot och slå tillbaka ett fullständigt markangrepp av Sovjetunionen. Men å andra sidan utgjorde NATO tvivelsutan en styrka *som kunde försvåra marschen från Österrikland till Kanalen*.[22] Kursiverat här.

En naturlig del av NATO:s nya uppgift var att hindra ryssarna från att begagna sitt avskräckningsmedel, dvs. ockupation av västeuropeiska städer, och därmed skulle Ryssland bli sårbart för kärnvapenangrepp. Denna förändring av NATO:s militära innebörd var väl avpassad för att stämma med planerna på att skapa styrkesituationer i vilka Sovjetunionen kunde ställas inför ett ultimatum.

> Värdet av västerns nukleära makt när det gällde att ingripa, i motsats till att avskräcka, var tydligast under de sista åren av västerns effektiva kärnvapenmonopol — ungefär 1950-54. Det var den period då västerns doktrin om ”massiv vedergällning” var förhärskande, även om termen inte användes förrän i slutet av perioden, och då politiska begrepp odlades i inflytelserika amerikanska kretsar i stil med ”tränga tillbaka”, ”befrielse” och ”avgörandets år”. Enligt dessa begrepp *skulle avgörandets år komma när den västliga upprustningen till lands hade kommit tillräckligt långt för att västern skulle kunna slå tillbaka ett ryskt motanfall in i Europa. När västern hade nått denna tillfredsställande styrka till lands, skulle den kunna begagna sin nukleära makt till att tvinga Sovjetunionen att godta de västliga villkoren eller bombas.* Dessa villkor ansågs vanligen innefatta befrielse av satelliterna och återförening av Tyskland inom det västliga militära systemet.[23] [Kursiverat här.]

För att summera, så hade Förenta staternas efterkrigspolitik med tillbakahållande och skapande av styrkesituationer långt ifrån någon karaktär av motdrag och syftade inte heller till att förhandla fram en överenskommelse som skulle göra slut på Europas delning och det kalla kriget, utan avsåg i grund och botten att överföra en förefintlig militär och ekonomisk överlägsenhet i fråga om makt till överhöghet i makt, vilket skulle betyda förmåga att diktera villkor för Sovjetunionen.[24]

---

[21] W. W. Rostow, *The United States in the World Arena*, s. 332.
[22] ibid.
[23] Blackett, *Studies of War*, s. 157. ”Sådana möjligheter blev allt mindre troliga medan det ryska atomlagret undan för undan växte och man måste slutligen upphöra att ta dem med i beräkningen efter 1954, då både öst och väst kom i besittning av vätebomber. Detta sammanbrott för 'befrielse'-politiken lämnade löftet att återförena Tyskland inom det existerande västliga militära systemet ouppfyllt.”
[24] Denna terminologi är hämtad från Walter Lippmann; se diskussion i kap. ”Kärnvapenvila” nedan.

Atombomben

> Amerika kan få vad det önskar om det yrkar på det. När allt kommer omkring så har vi den — bomben — och de har den inte och kommer inte att ha den på lång tid ännu.
> *Bernard Baruch*

De tidiga sätten att betrakta frågan om kontroll av atomenergin avslöjar ett liknande mönster i de amerikanska ledarnas strategi under denna period. Precis som det fanns två skiljaktiga åsikter om Europa-problemet så fanns det i själva verket en djup meningsmotsättning i högre politiska kretsar om hur man skulle få grepp om atomfrågan. Därtill vilade också denna motsättning direkt på olika värderingar av Sovjets framtid.

Den 11 september 1945 skickade den avgående krigsministern (och tidigare utrikesministern under Hoover), Henry L. Stimson, ett memorandum till president Truman med förslag om åtgärder för kontroll av atombomben. Stimsons förslag diskuterades på det utomordentligt viktiga regeringsmötet tio dagar senare. Eftersom detta memorandum[1] är ett dokument av grundläggande betydelse för det kalla krigets upprinnelse, förtjänar det att granskas tämligen utförligt.

Införandet av atombomben, skrev Stimson, ”har djupgående påverkat de politiska övervägandena på alla delar av jordklotet. På många håll har det ansetts innebära ett avsevärt hinder för det ryska inflytandets tillväxt på kontinenten”. Sovjet-regeringen hade utan tvivel förnummit detta och ”frestelsen kommer att vara stark för Sovjets politiska och militära ledare att skaffa sig detta vapen på kortast möjliga tid”.

Storbritannien hade faktiskt redan förvärvat en ställning som Förenta staternas ”partner” när det gällde att utveckla vapnet, påpekade Stimson. ”Till följd därav kommer vi, om ryssarna inte frivilligt inbjuds att också bli partners på grundval av samarbete och förtroende, att vidmakthålla det anglosaxiska blocket i motsättning till Sovjet i fråga om innehavet av detta vapen.” Stimson drog slutsatsen att sådana betingelser nästan säkert skulle egga till ”feberaktig” aktivitet från Sovjetunionens sida för att utveckla bomben. Detta skulle innebära ”en hemlig kapprustning av ganska förtvivlad karaktär”. Det fanns tecken som tydde på, tillade han, ”att en sådan aktivitet kanske redan har börjat”.

Om Ryssland fick herravälde över bomben på fyra år eller allra högst tjugo år var inte lika betydelsefullt, resonerade Stimson, som att försäkra sig om att när Ryssland fick det så skulle det vara en redobogen och samarbetsvillig partner bland världens fredsälskande nationer. ”Kort sagt”, skrev han, ”a*nser jag att problemet med tillfredsställande förbindelser med Ryssland inte bara sammanhänger med utan praktiskt taget är behärskat av problemen med atombomben.*” Med undantag för dessa problem behöver förbindelserna med Ryssland även om de är utomordentligt viktiga inte vara trängande. Men upptäckten av bomben har gjort dem ”omedelbart påträngande”. [Kursiverat här.]

”Dessa förbindelser blir kanske oåterkalleligen förbittrade genom det sätt på vilket vi nalkas en lösning av frågan om bomben med Ryssland. Ty om vi underlåter att nalkas dem nu och bara fortsätter att förhandla med dem och håller detta vapen tämligen ostentativt vid höften kommer deras misstänksamhet och brist på förtroende för våra syften och motiv att öka”, skrev han. [Kursiverat i originalet.]

Misslyckades man att närma sig Ryssland på ett sätt som väckte dess förtroende, skulle man egga landet till en total insats för att lösa problemen med bomben. Om lösning åstadkoms i den andan ”är det mycket mindre sannolikt att vi någonsin skall få det slag av fördrag som vi kanske förtvivlat kommer att behöva i framtiden”.

---

[1] Henry L. Stimson and Mc-George Bundy, *On Active Service in Peace and War*, New York, Harper, 1947, s. 642-646.

Stimson föreslog därför att Förenta staterna skulle göra ett direkt närmande till Ryssland. Han var noga med att framhålla att han ansåg att det inte fick verka som en engelsk-amerikansk gest, något som ryssarna säkerligen skulle misstro, och inte heller som en åtgärd av någon internationell grupp av nationer, vilket inte skulle tas på allvar av Kreml. ”*Kanske mer än allt annat* understryker jag betydelsen av att denna åtgärd gentemot Ryssland läggs fram som ett förslag från Förenta staterna”, skrev han. [Kursiverat här.]

Stimsons idé om ett närmande till Ryssland innebar att man skulle framställa ett direkt förslag som gick ut på att Förenta staterna vore berett ”att med ryssarna ingå en överenskommelse vars allmänna syfte skulle vara att kontrollera och begränsa användandet av atombomben som krigsredskap och så vitt möjligt leda och uppmuntra utvecklingen av atomkraft för fredliga och humanitära ändamål”.

Mot bakgrunden av vad som i verkligheten blev den amerikanska kursen vid de tidiga förhandlingarna om atomkontroll, får de konkreta åtgärder som Stimson föreslog för ett förverkligande av hans plan en särskild betydelse. ”Ett sådant närmande skulle mera bestämt leda till förslaget att vi skulle sluta arbeta på vidare förbättringar eller fortsatt tillverkning av bomben som militärt vapen, förutsatt att ryssarna och britterna gick med på att göra detsamma. Det kunde också ställa i utsikt att vi skulle vara villiga att låta lägga i förvar de bomber vi nu har i Förenta staterna, förutsatt att ryssarna och britterna avtalar med oss att de i intet fall kommer att begagna en bomb som krigsredskap såvida inte alla tre regeringarna enas om detta begagnande.”

Med andra ord skulle Förenta staterna enligt Stimsons plan ha gått med på att ge upp sitt temporära militära övertag, som ett steg i riktning mot att bevisa sin goda vilja, i egenskap av den starkare av de två parterna och som den som verkligen hade använt bomben i ett militärt företag. I gengäld skulle man ha vidtagit de första åtgärderna för skapande av en stomme för samarbete om utveckling och kontroll av atomenergi. Förenta staternas förlust av ett tillfälligt militärt övertag skulle mer än nog ha kompenserats genom en stor vinst för mänskligheten och i det långa loppet även för Förenta staterna. ”Vårt mål måste vara att få det bästa slag av internationell uppgörelse vi kan uppnå — en som har några möjligheter att respekteras och rädda civilisationen, inte för fem eller tjugo år, utan för alltid”, skrev Stimson. Om det arrangemang han skisserade kunde påbörjas, trodde Stimson att möjligheterna till verklig kontroll skulle bli mycket större ”än om ansatsen gjordes som en del av en allmän internationell plan eller om den gjordes efter en följd av uttalade eller underförstådda hotelser eller näst intill hotelser i våra fredsförhandlingar.”

Flertalet av dem som var närvarande vid regeringssammanträdet den 21 september insåg både det förnuftiga och det praktiska i dessa förslag. Sju regeringsmedlemmar, däribland Dean Acheson, var ense med Stimson i hans värderingar och tillvägagångssätt. Forrestal, Fred Vinson och Tom Clark var av annan uppfattning och två medlemmar önskade uppskjuta avgörandet till en senare tidpunkt.[2] *Vid varje åtgärd som sedan följde från Truman-administrationens sida i denna väsentliga fråga blev trots detta Stimsons viktigaste rekommendationer inte bara ignorerade utan till och med använda i motsatt riktning.*

Framför allt annat hade Stimson rekommenderat att närmandet till Ryssland i atomenergifrågan skulle vara ett initiativ av Förenta staterna ensamt, varken ett engelsk-amerikanskt förslag eller ett ingripande av någon internationell grupp av nationer. Den 15 november, knappa två månader efter Stimsons starka maningar att man inte skulle ge Ryssland intrycket att det anglosaxiska blocket skulle hålla samman mot ryssarna, utfärdade Förenta staternas president, Storbritanniens premiärminister (Attlee) och Kanadas premiärminister (King) ett gemensamt uttalande i vilket de yrkade på upprättandet av ett FN-utskott för kontroll av atomenergin. De förklarade: ”Vi önskar att det skall uppstå ett fullständigt och effektivt samarbete på

[2] Truman, *Memoirs*, 1, s. 526-527. Acheson fungerade i stället för Byrnes.

atomenergiområdet mellan Förenta staterna, Storbritannien och Kanada.”[3] Och fyra månader senare satt Truman på estraden i Fulton, Missouri, medan Churchill manade till en anglosaxisk allians mot Sovjetryssland.

Stimsons varning mot att göra underförstådda hotelser under närmandena till Sovjetunionen i frågan om atomkontroll liksom hans uttryckliga tillsägelse att man inte skulle förhandla med bomben ”tämligen ostentativt vid höften” ignorerades också helt och hållet. Egentligen är det liksom ifråga om det föregående initiativet något av ett understatement att säga att de ignorerades. Förenta staterna presenterade sin första plan för kontroll av atomenergin i Förenta nationerna den 14 juni 1946 medan Sovjetunionen lade fram sitt förslag fyra dagar senare. *Därpå avfyrade Förenta staterna, den 1 juli, medan diskussionerna fortfarande pågick, en atombomb vid Bikini, vilket var dess första atomprov efter kriget*. Pravda anklagade Förenta staterna omedelbart för att försöka påverka förhandlingarna (dvs. med ”underförstådda hotelser”, precis som Stimson hade varnat för) och att proven visade att Förenta staterna inte syftade till begränsning av atomvapnen, utan till deras fulländande.[4]

Till och med förslagen som lades fram i Förenta nationerna stämmer in i detta märkliga mönster. De ryska förslagen följde nämligen just den linje som förordades av Stimson och sju andra amerikanska regeringsmedlemmar, medan de amerikanska förslagen intog en position som var diametralt motsatt till vad Stimson hade rekommenderat.

Ett avsnitt av det av Sovjetunionen föreslagna utkastet till ett internationellt avtal om atomenergi lyder:[5]

> Artikel I: De höga fördragsslutande parterna förklarar högtidligen att de kommer att förbjuda framställning och begagnande av ett vapen som baseras på utnyttjandet av atomenergi och tar med detta i sikte på sig följande förpliktelser:
>
> (a) Att inte under några omständigheter begagna ett atomvapen.
> (b) Att förbjuda produktion och lagring av ett vapen baserat på användandet av atomenergi.
> (c) Att inom en tidsrymd av tre månader från ikraftträdandet av detta avtal förstöra alla lager av atomenergivapen av såväl färdigt som halvfärdigt slag.

Med undantag för förslaget att förstöra existerande vapen (Stimson hade sagt ”låta lägga i förvar”) är detta just det slags närmande Stimson hade verkat för: Förenta staterna skulle offra sitt inledande övertag i fråga om kärnvapen och därmed åstadkomma grundvalen för ett avtal som kunde fungera.

De övriga viktigare ryska artiklarna utvecklade närmare villkoren i det inledande avtalet och presenterade även villkoren för dess ratificering. Den ryske delegaten föreslog också att en kommitté skulle bildas som skulle iordningställa rekommendationer i olika frågor, såsom ”utarbetande och skapande av metoder för att förbjuda produktion av [kärn]vapen” samt ”åtgärder, system och organisation för kontroll av användandet av atomenergi”, liksom ”utarbetande av ett system för sanktioner som skall vidtagas gentemot olovligt användande av atomenergi”.

I motsats till detta hade den ursprungliga amerikanska planen (Lilienthal) och den som framlades i FN (Baruch) som sitt mest karaktäristiska drag att Förenta staterna inte skulle göra några eftergifter. Det skulle fortsätta att öka sitt kärnvapenlager och utveckla sina vapen till dess ett effektivt och vattentätt internationellt kontroll- och inspektionssystem skapats. Då, och först då, skulle Förenta staterna gå med på att lämna över sitt nukleära lager till en internationell kommission som skulle ha överhöghet över atomenergins utveckling för fredliga ändamål i alla nationer. Denna kommission skulle enligt tingens ordning få en majoritet som

---

[3] ibid., s. 542-544.
[4] *New York Times*, 4 juli 1946, citerat i Fleming, s. 380.
[5] Blackett, *Military and Political Consequences of Atomic Energy*. s. 153.

var överens med Förenta staterna och det skulle inte finnas något veto.[6]

Sovjetunionen ombads med andra ord på ett sätt som i anmärkningsvärt hög grad förebådade Churchill-Achesons uttalanden att i dess helhet gå med på ett västligt arrangemangs som innebar att den skulle öppna sina gränser, redovisa sina militära hemligheter, sina mål-områden,[7] sin lägre levnadsstandard, sina polismetoder, sina slavarbetsläger och lita på att Förenta staterna med dess ”absoluta vapen” inte skulle dra militär eller politisk fördel av de svårigheter (kanske till och med omvälvningar) som otvivelaktigt skulle följa. I sitt brev till Truman i juli 1946 protesterade Wallace mot Baruchs förslag:

> ... vi talar om för ryssarna att om de är ”snälla pojkar” så kanske vi till sist överlämnar vår kunskap om atomenergi till dem ... Men det finns ingen bestämd skala efter vilken de bedöms som ”snälla” och inte heller någon angiven tidpunkt då kunskapen skall delas.[8]

Å andra sidan skulle, som Churchill och Kennan hade påpekat, uppfyllandet av sådana förhandsvillkor som innebar att Sovjets gränser öppnades onödiggöra behovet av sådana säkerheter de skulle *förmå* ryssarna att bli ”snälla pojkar” eftersom det skulle innebära att kommunistpartiets herravälde undergrävdes och att Sovjet-makten sålunda bröts ned. Det är därför inte förvånande att finna att sådana överväganden i högsta grad föresvävade dem som hade gjort upp förslagen:

> Under förhören 1954 sade Oppenheimer att han vid denna tidpunkt [1946] inte väntade att Sovjetunionen skulle godta planen eftersom han ansåg att Sovjet-systemet i den form det hade, om den gjorde detta och öppnade sina gränser och oförbehållsamt tillät västlig inspektion, i den form det hade skulle falla samman. Exakt samma synpunkt framfördes till mig i New York 1946 av framlidne lord Inverchapel, den dåvarande brittiske ambassadören i Washington. Jag är lika förvånad nu som jag var då över att det ansågs vara realistisk diplomati att be Sovjetunionen att frivilligt gå med på en plan som, enligt dess upphovsman samt amerikanska och brittiska regeringarna, skulle leda till sammanbrott för systemet.[9]

Samma inflytande på det kalla krigets framtida förlopp som kontrollen ansågs sanktioner få:

> När ... Acheson-Lilienthal-planen förvandlades till Baruchplanen, ... tillfogades förslag om ”ögonblicklig och välförtjänt bestraffning” för alla överträdelser av kontrollreglerna om vilken ett säkerhetsråd utan veto skulle rösta där Ryssland oundvikligen skulle befinna sig på minoritetssidan ... Bland alla olyckliga följder detta misslyckade försök att kontrollera atomenergin gav var t, ex. den trovärdighet det förlänade möjligheterna att börja preventivkrig mot en stormakt. För det är just vad det innebär att utmäta ”ögonblicklig och välförtjänt bestraffning” med atombomber.[10]

Föreskriften om sanktioner gav näring åt illusionen att en stormakt kunde på ett lätt och av-görande sätt besegras med atombomber medan man samtidigt tryggade förturen åt säkerheten och vidmakthållandet av hård kontroll över bomben. Bägge dessa felaktiga premisser väckte stor fruktan i Förenta staterna, särskilt ängslan för ett ryskt atomangrepp, trots att ryssarna praktiskt taget saknade möjligheter att transportera bomberna, även om de hade, haft dem, ända till mitten av femtiotalet. Strävan efter säkerhet gav också upphov till den falska förhoppningen att bombhemligheterna skulle kunna behållas av Förenta staterna och följaktligen till den fel-aktiga tron att den största omedelbara faran för Förenta staterna var ett inre hot om spioneri och sammansvärjning. I detta låg en av de viktigaste orsakerna till McCarthysjukan som fick en sådan makt över amerikansk politik under den följande perioden.

---

[6] ”Det stod klart att Förenta staterna inte på allvar skulle uppge sin militära styrka förrän Sovjetunionen hade demonstrerat att den lojalt accepterade vad som var en västlig lösning på ett problem som de bägge stora systemen nu hade gemensamt.” – Walter Mills, utgivaren av Forrestal Diaries i *The Nation*, 15 februari 1958.
[7] Se Blackett, op. cit., för en utförlig behandling av denna och andra sidor av Baruch-planen.
[8] Blackett, *Military and Political Consequences of Atomic Energy*, s. 167.
[9] Blackett, ”Atomic Weapons”, s. 90. ”Det påstås att en välkänd general, som tillsammans med mr Baruch hade 'satt tänder' i Lilienthalplanen [som blev Baruch-planen], sade ... 'Nu har vi gjort den så stram att inte ens ryssarna kommer att vara dumma nog att falla för den.' ” – ibid., s. 91.
[10] ibid., s. 90-92.

Medan myten om att Förenta staterna skulle kunna behålla sitt bombmonopol har sprängts i bitar genom självständiga tekniska ryska framgångar, har man inte lika lätt gjort sig av med de missuppfattningar man en gång fick om atombombens makt. Vidare är följderna av dem inte särskilt väl kända.

Åsikten att atombomben var ett absolut vapen, att atombeväpnat flyg ensamt kunde tillfoga en kontinental makt ett avgörande nederlag ifrågasattes av Blackett 1948. Blackett gjorde kvantitativa studier av verkningarna av de allierades strategiska bombningar under andra världskriget, inklusive de två atombomberna över Japan. Dessa studier övertygade honom att västerns dåvarande kärnvapenstyrka i själva verket inte utgjorde ett redskap med vilket man kunde tillfoga Sovjetunionen ett snabbt och avgörande nederlag:

> När den engelsk-amerikanska bomboffensiven var som mest intensiv, dvs. från 1943 till 1945, utsattes Tyskland för en allt kraftigare mörbultning från luften. Under dessa två och ett halvt år fälldes 600 000 ton bomber över de tyska städerna, men stridsmoralen bland de tyska civila bröts inte ned och krigsproduktionen ökade oavbrutet fram till augusti 1944, då den tyska krigsmakten hade lidit avgörande nederlag på två stora landfronter.
>
> Den engelsk-amerikanska bomboffensiven var varken av avgörande betydelse eller billig. Förlustsiffran för flygpersonalen var 160 000 — och omfattade en del av de bägge ländernas bästa ungdom. Antalet förlorade bombplan var 20 000 och jaktplan 18 000.[11]

Enligt den amerikanska Strategic Bombing Survey hade inte heller atombomben någon avgörande inverkan på Nagasakis och Hiroshimas industriella produktion. Det beräknades t.ex. att Hiroshimas industriella produktion till 74 procent kunde ha återupptagits inom 30 dagar.[12] Och beträffande atombombens styrka:

> Officiella amerikanska siffror utvisar att de tidiga typerna av atombomber åstadkom ungefär samma förstörelse som 2 000 ton vanliga bomber jämnt spridda över samma område ... över 1 000 atombomber skulle ha krävts för att åsamka Tyskland och de ockuperade områdena samma skadegörelse på industrin som nu åstadkoms av de 2,7 miljonerna ton bomber som i verkligheten släpptes på dem.[13]

Blacketts åsikter om de nya atomvapnens möjligheter delades av ryssarna (och av chefen för de amerikanska strategiska flygstyrkorna 1948,[14] även om det förekom avsevärda meningsskiljaktigheter bland de amerikanska militära ledarna i denna fråga under hela denna period). Med utgångspunkt från sina kunskaper om rysk militär strategi gjorde Blackett antagandet att ryssarna skulle visa sig benägna att tvivla på effektiviteten i det strategiska utnyttjandet av atomvapen. Tron på betydelsen av ”verklig överlägsenhet i luften” återfanns enbart i väst, hade omsatts i verkligheten endast i väst och hade öppet kritiserats av ryska militärstrateger.[15]

I väster ledde den felaktiga tron att atomstridskraft snabbt och billigt kunde ge ett avgörande till slutsatsen att västmakterna å ena sidan kunde formulera sina krav och utfärda ett ultimatum till Sovjetunionen och å andra sidan att när ryssarna fick motsvarande eller överlägsna stridsmedel skulle de göra detsamma. Att ryssarna inte visade några tecken på att de lät sig skrämmas under den tid amerikanerna hade sitt atommonopol tycktes enligt detta betraktelsesätt understryka de ryska härskarnas hänsynslösa och beslutsamma natur. I det förut citerade talet av Winston Churchill uttrycks dessa synpunkter på blomsterspråk:

> Man ställer frågan: Vad kommer att hända när de får atombomben och har byggt upp stora lager? Ni kan döma själva om vad som kommer att hända då med utgångspunkt från vad som händer nu. Om det här händer inför öppen ridå, vad kommer då att hända bakom den slutna? Om de kan hålla på

---

[11] Blacket, *Studies of War*, s. 7.
[12] Citerat i Blackett, *Military and Political Consequences of Atomic Energy*, s. 39.
[13] Blackett, *Studies of War*, s. 9, 51. Förenta staterna hade inte sådana mängder av bomber och inte ens medel att transportera dem till Ryssland med.
[14] ibid., s. 11-14. För vittnesbörd om ryssarnas instämmande se Forrestal, op. cit., s. 497.
[15] Blackett, *Military and Political Consequences of Atomic Energy*, s. 68-69, 146-149.

> månad efter månad att oroa och plåga världen och förlita sig på våra kristna och altruistiska hämningar mot att begagna denna sällsamma nya kraft mot dem, vad kommer de då att göra när de själva har atombomber i stora mängder? Hur tror ni läget skulle ha varit i eftermiddag om det hade varit det kommunistiska Ryssland i stället för den fria företagsamhetens Amerika som hade skapat atomvapnet? I stället för att vara en makaber garanti för fred och frihet skulle det ha blivit ett oemotståndligt medel för förslavande av människor. Ingen som är vid sina sinnens fulla bruk kan tro att vi har en ändlös tidsrymd framför oss. Vi bör driva sakerna till deras spets och åstadkomma ett slutgiltigt avgörande.[16]

Churchills retoriska fråga (”Om det här händer inför öppen ridå, vad kommer då inte att hända bakom den slutna?”) fick, då den baserades på en felaktig uppfattning av den militära situationen, ett oväntat svar. Allt eftersom ryssarna nukleärt kom i jämbredd med väst, blev deras hållning inte alltmer hotande och motspänstig, utan tvärtom mer försonlig. Olika vittnesbörd tyder dessutom på att detta inte härstammade från en omvärdering av västerns avsikter och allmänna karaktär, vilket skulle ha avspeglats i en ny försvarspolitik, så mycket som från en ny förtröstan på deras egen avskräckningsförmåga:

> Även om de inrikespolitiska förändringarna i Sovjetunionen efter Stalins död har varit av djupgående slag, har grunden för landets försvarspolitik inte förändrats mycket. Mot bakgrund av vad vi nu vet kan det knappast råda något tvivel om att ett viktigt element i Stalins politik under åtskilliga år var försöket att tvinga på väst samexistens genom att uppnå likställighet på atomområdet. Man kom i själva verket därhän mindre än ett halvår efter Stalins död. Den första ryska vätebomben i augusti 1953 kan nämligen anses markera att denna politik lyckades.
>
> I så måtto är den nu existerande avspänningen mindre ett resultat av de nuvarande ryska ledarnas förlitan på sin egen styrka än den är ett resultat, inte av Stalins död, men av de hänsynslösa metoder med vilka han drev sitt land till vetenskapliga, tekniska och industriella ansträngningar utan vilka jämställdheten på atomområdet skulle ha fördröjts länge.[17]

Mer påtagligt än något annat avslöjar Förenta staternas svar på denna avspänning och på de första omisskännliga förslagen om fredlig samexistens att de amerikanska ledarna inte hade någon uppfattning om fred utöver en som grundades på sammanbrott eller nederlag för Sovjetmakten.

I januari 1952 satte FN:s generalförsamling i enlighet med Dean Achesons förslag upp en ny nedrustningskommission. När detta förslag först framlades sade Vysjinski att det hade fått honom att ”skratta hela kvällen”. Världsreaktionen på det uttalandet fick Kreml att tänka om och vid omröstningen antogs förslaget enhälligt. Under de följande två åren föreslog och förbättrade väst under Förenta staternas ledning ett program för allmän nedrustning under internationell kontroll som avsåg ”inte att reglera utan förhindra krig genom att göra kriget i sig självt omöjligt, som det också konstitutionellt är enligt stadgan, som ett medel att lösa tvister mellan nationer”.[18]

I mars—april 1955 hade förslagen kommit att innefatta åtgärder för minskning av de väpnade styrkorna ned till mycket låg nivå, minskning av de konventionella vapnen, totalt avskaffande av alla massförstörelsevapen inklusive alla existerande kärnvapenlager och inrättande av ett enda kontrollorgan, som skulle sättas upp i förväg och ges allt vidare befogenheter. ”Förenta staternas delegater begärde ett klart svar, ja eller nej, på dessa förslag: 'Tänker den [Sovjetunionen] godta de drastiska nedskärningar som Förenta staterna är redo att godta, dvs. en övre gräns på mellan en och en och en halv miljoner man?' ”[19]

Den 10 maj 1955, efter att i nio dagar ha motarbetat alla västliga planer, gjorde Sovjetunionen

---

[16] Churchill, op. cit., s. 414.
[17] Blackett, *Atomic Weapons and East-West Relations*, 1956, s. 82-83.
[18] *The Arms Race*, av Philip Noel-Baker, London, Atlantic, 1958, s. 12. Detta är ett klassiskt arbete på nedrustningsområdet. Som erkännande för sitt livslånga arbete för nedrustning tilldelades Noel-Baker Nobels fredspris 1958.
[19] ibid., s. 19.

helt om och gick med på västs plan för övre gränser för truppstyrkornas storlek och minskning av de konventionella rustningarna, den västliga tidtabellen, det västliga arrangemanget för avskaffande av lagren av kärnvapen och andra massförstörelsevapen och det västliga kravet om att regeringarnas anslag för de väpnade styrkorna och de konventionella rustningarna i motsvarande grad skulle minskas.

I fråga om den kontroll som föreslagits av ryssarna gällde att:

> ... om det låg något allvar bakom den, skulle den ha åstadkommit en enorm rämna i järnridån — hundratals, kanske tusentals FN-inspektörer, valda av FN ”på internationell basis”, skulle permanent stationeras i Ryssland, med vidsträckta befogenheter och skaffa sig tillträde till militära och andra inrättningar och med rätt att få full information om alla aspekter på den ryska militära ekonomin — i sig själv ett mäktigt kontrollredskap. Men till råga på allt lade ryssarna också fram sin plan för upprättandet av ”kontrollposter” på marken vid stora hamnar, vid järnvägsknutpunkter, på viktigare landsvägar och på flygplatser. Detta skulle skydda mot faran av överraskande angrepp med moderna vapen. Det skulle börja innan åtgärder för minskning av rustningarna igångsattes. Det var ett spontant ryskt förslag som skulle åstadkomma ytterligare en stor rämna i järnridån.[20]

Den 12 maj, efter konsultation med sin regering, sade den amerikanske delegaten som talade ”som representant för Förenta staterna”:

> Vi har blivit glada över att finna att de synpunkter som vi har framfört under en avsevärd tidsperiod och som vi har upprepat många gånger under de gångna två månaderna i stor utsträckning har godtagits av Sovjetunionen.[21]

I detta skede krävde väst att man skulle göra uppehåll, trots att ryssarna önskade fortsätta och jämna ut återstående skiljaktigheter. Det första toppmötet hölls i juli och där presenterade president Eisenhower plötsligt sin berömda plan om ”öppet luftrum” som skulle tillåta de bägge makterna att genomföra flyginspektioner av varandras territorium:

> Det var en djärv, dramatisk, radikal plan som skulle ha sopat rent från allt hemlighetsmakeri på bägge sidor om järnridån om man hade kunnat komma överens om den ...[22]

Eisenhowers förslag var i högsta grad en ”djärv” plan. Den innebar ett fullständigt återtåg från de inspektionsförslag som man redan hade kommit överens om (som var mycket mer omfattande och betydelsefulla) och viktigast av allt från det program för allmän och fullständig nedrustning som skulle ha ledsagat kontrollen. I stället för en överenskommelse som skulle ha avskaffat kärnvapenhotet, kapprustningen och det kalla kriget bad Förenta staterna Sovjetunionen att byta en av sina viktigaste militära tillgångar (hemligstämplingen) mot informationer som den i de viktigaste styckena redan hade och att göra detta utan att i gengäld kunna emotse ett nedrustningsprogram som skulle avskaffa det amerikanska strategiska flygets baser av vilka landet var omringat.

Den 29 augusti sammanträdde nedrustningskommissionen igen, men återupptog inte arbetet där den avbrutit det. Ryssarna försökte ”hövligt men ihärdigt” förmå den att göra det. De ”misslyckades fullständigt”. Den amerikanska delegaten gjorde upprepade inlägg om förslagen om ”öppet luftrum”. Efter en veckas debatt, sade Förenta staternas delegat:

> ... Förenta staterna reserverar sig nu gentemot alla de väsentliga ståndpunkter som det intagit före Genève i detta underutskott eller i nedrustningskommissionen eller i FN i dessa frågor i förhållande till rustningsnivåerna.

”Med andra ord tog man tillbaka”, skriver Noel-Baker, ”de sex grundsatserna (Centrala grundsatser för ett nedrustningsprogram), de övre gränserna för truppstyrkor, nedrustningsprogrammet i det engelsk-franska memorandum av 1954, 50-procentsarrangemanget om ned-

---

[20] ibid., s. 20-21.
[21] ibid., s. 22.
[22] Marquis Childs, *Eisenhower: Captive Hero*, New York, Harcourt Brace, 1958, s. 209.

skärningarna, 75-procentsarrangemanget om avskaffandet av atomvapenlagren, den detaljerade planen för inspektion och kontroll, alla de övriga förslag som man pressat på om med sådan kraft och ihärdighet bara tre månader tidigare — de togs alla tillbaka . .” [23]

Tydligen hade de västliga nedrustningsförhandlarna arbetat för ett verkligt nedrustnings-program med alltför mycket nitälskan. ”Förslagen drogs tillbaka och så har det förblivit ända till i dag [1958].” 1956 gjorde ryssarna ytterligare ansträngningar att gå västern till mötes. ”På varje punkt blev de avvisade.” Och så sent som den 8 februari 1960 förklarade senator Joseph Clarke i senaten:

> Förenta staterna är den enda kärnvapenmakt som inte har accepterat total och ständig nedrustning under tillfredsställande internationella garantier som sitt mål och framlagt en omfattande plan för att nå detta mål. Jag anser detta vara en skam. Britterna har gjort det. Ryssarna har gjort det. Vi har inte gjort det ...[24]

Strax innan toppmötet 1955 hade Eisenhower sagt: ”Det finns inget alternativ till fred.” Men när utsikterna till en fred som innebar samexistens dök upp var Förenta staternas ledning inte redo att godta den och grep därför inte tillfället. I augusti efter toppmötet tillkännagav Sovjetunionen att den skulle minska sina väpnade styrkor med 640 000 man. Men två veckor senare förklarade Eisenhower att det inte kunde bli någon sann fred om den innebar ”godtagande av ett status quo i vilket vi finner orättvisor mot många nationer, undertryckande av människor i en gigantisk skala ...”

Följande dag (fyra dagar innan nedrustningskommissionen åter sammanträdde) uppmanade vicepresident Nixon ryssarna att ”bevisa sin uppriktighet” genom att (1) gå med på fria val i och återförening av Tyskland och Korea, [25] (2) godta president Eisenhowers plan för inspektion från luften, (3) slopa järnridån, (4) befria de europeiska satelliterna och (5) inskränka verksamheten hos de Moskva-kontrollerade organisationerna i andra länder. Sålunda hade den amerikanska ledningen dragit sig tillbaka från toppmötet till den position som intogs före avspänningen av Churchill (som hade övergivit den) och Acheson (som uppenbarligen stod kvar). I själva verket hade denna position aldrig någonsin övergivits.

Strax innan toppmötet avgav nämligen Dulles ett vittnesmål inför ett underutskott i kongressen om att Rysslands ekonomi ”just skulle bryta samman”.[26]

Sålunda följde den amerikanska ledningen i fråga om kärnvapenproblemet och det delade Europa klart skönjbara och parallella kurser. I ingetdera fallet innefattade den amerikanska politiken något allvarligt försök att förhandla fram en lösning på problemen eller undvika de konflikter som låg latenta i dem. Om de amerikanska ledarna haft några avsikter att göra ett sådant försök, t. ex. i fråga om kärnvapenproblemet, skulle de säkerligen inte så till den grad vänt ut och in på de eftertryckliga rekommendationerna från den mest erfarne medlemmen av Förenta staternas regering[27] i en fråga som han ansåg ”faktiskt dominerade” de amerikansk-ryska förbindelserna. Inte heller skulle de som främsta förutsättning för sin politik i Europa ha slagit fast att det var omöjligt att förhandla fram en uppgörelse med Sovjetunionen. Att det fanns föga faktiska förutsättningar för ett sådant antagande vid denna tidpunkt behöver knappast understrykas. ”Det är gagnlöst att resonera eller diskutera med kommunisterna”,

---

[23] Noel-Baker, op. cit., s. 22-23.

[24] Citerat i Fred J. Cook, ”Juggernaut the Warfare State”, *The Nation*, 28 oktober 1961. Detta förhållande rättades slutligen till av Kennedy i september 1961.

[25] Det är intressant att amerikanska ledare aldrig krävde val som skulle leda till enande i Vietnam, det enda delade land där de flesta människorna bor i det kommunistiska området.

[26] *New York Times*, 7 juli 1955, *New York Times*, 27 juli 1957. När han upprepade dessa synpunkter i februari året därpå och sade att Sovjetsystemet var ”bankrutt” och att den fria världens enighet var orsak till att dess politik hade misslyckats föranledde det följande svar från George Kennan: ”Jag känner inte igen den värld mr Dulles talar om.”

[27] Stimson hade sedan 1911 tjänstgjort i fyra regeringar som krigsminister.

påpekade Churchill 1948, ”det är dock möjligt att underhandla med dem på hederlig, realistisk basis och enligt min erfarenhet *kommer de att hålla sina avtal så länge detta är i deras intresse*, vilket i denna allvarliga fråga kan bli lång tid när saken en gång är avgjord.” Ännu mer betydelsefullt än Churchills vittnesbörd vid denna tid är det allmänna faktum att internationella avtal inte nödvändigt behöver grundas på parternas ömsesidiga välvilja eller att förhandlingarna om dem inte nödvändigt beror av utvecklande av sådan välvilja. President Kennedy framhöll i sitt tal vid American University den 10 juni 1963 att ”man kan lita på att till och med de mest fientligt sinnade nationer godtar och uppfyller sådana avtalsenliga förpliktelser, och endast sådana, som är i deras eget intresse”.

Om de amerikanska ledarnas strategi inte gick ut på att förhandla fram en uppgörelse i fråga om det ”ryska problemet” och inte heller bara låta saken vara, vilket var då dess syfte? Under hösten 1945 när konturerna för politiken blev tydliga[28] var syftet i alla fall inte att hålla tillbaka någon rysk aggression som hotade. George Kennan, som till 1946 var stationerad vid den amerikanska ambassaden i Moskva och sedan blev den förste chefen för Utrikesdepartementets politiska planeringsstab, tillstod 1958: ”Jag har aldrig trott att Sovjetunionen har önskat ett allmänt världskrig vid något tillfälle sedan 1945 eller att den av något rationellt politiskt skäl skulle varit benägen att sätta igång ett sådant krig ens om atomvapnen aldrig hade blivit uppfunna. Jag tror med andra ord inte att det var vårt innehav av atombomber som hindrade ryssarna från att överfalla Europa, vare sig 1948 eller vid något annat tillfälle.”[29]

Man tvingas dra den slutsatsen att den amerikanska politik som gick ut på. att isolera Ryssland politiskt och ekonomiskt och att vidmakthålla det amerikanska atommonopolet, medan man omgav Ryssland med militärbaser och fientliga militära allianser, hade två strategiska syften (ett tredje, defensivt syfte — att stabilisera och återuppbygga Västeuropa — kunde ha nåtts med en politik av det slag som rekommenderades av Stimson och Lippmann och är sålunda inte av intresse för vår analys på denna punkt).

Det minst betydande av dessa syften var att inte tillerkänna Ryssland det inflytande det hade vunnit i Europa till följd av segrarna under kriget. För att nå detta slog Förenta staterna in på en kurs som avsåg att *tvinga* Ryssland att överge sina positioner i Östeuropa utan någon kompensation i form av ett erkännande av dess säkerhetsintressen i de central- och österuropeiska områdena.[30] Ett sådant erkännande kunde ha uttryckts till exempel i ett fredsavtal med Tyskland och det var på ett sådant avtal som Lippmann förgäves hade yrkat att man skulle inrikta sig.

Det mest omfattande syftet för de amerikanska ledarna sträckte sig, i den mån det går att urskilja i deras uttalanden och handlingar, längre än till ett ensidigt bortdragande av Sovjettrupperna från Östeuropa och till ett sönderbrytande av Sovjet-makten som sådan, och därutöver mot ett sammanbrott för den ryska revolutionen. Dessa bägge målsättningar var i själva verket ömsesidigt beroende av varandra, eftersom endast ett nära förestående sammanbrott för Sovjetmakten skulle kunna förmå ryssarna att företa ett ensidigt tillbakadragande från de europeiska positionerna.

---

[28] Den 15 november vände Truman-Attlee-King-deklarationen ut och in på vad Stimson rekommenderat om att undvika att ge intrycket att det anglosaxiska blocket skulle vidmakthållas i motsättning till Ryssland i fråga om bomben. Två veckor senare tillkännagav Truman att det inte skulle bli några fler möten mellan ledarna för krigstidens koalition. Samtidigt började, som *New York Times* senare avslöjade, det världsomfattande anti-kommunistiska korståget, som Truman-doktrinen blev ett uttryck för, mogna som praktisk politik i Trumans sinne och han började se sig om efter ett tillfälle att proklamera det.

[29] Kennan, *Russia, the Atom and the West*, 1958, s. 53.

[30] En av de mer berättigade källorna till de tidigare ryska misstankarna mot den amerikanska politiken var utan tvivel att Förenta staterna ihärdigt krävde att ensidigt få organisera Stilla havsområdet, inklusive Japan och de japanska baserna, som en del av sin säkerhetszon, medan Ryssland nekades samma förmånsrätt i Östeuropa. Se Ingram, s. 25, och Fleming, s. 313.

Under de arton år som förflöt sedan dessa mål uppställts och tills de på försök övergavs för en samexistens- och avspänningspolitik (åtminstone i det europeiska området) gjordes inga förnimbara framsteg i riktning mot deras förverkligande. Å andra sidan ledde det till enorma konsekvenser att man slog in på en kurs som syftade mot ett uppnående av dessa mål, i stället för att följa en politik som riktade in sig på en förhandlingsöverenskommelse. Det är till dessa oförutsedda konsekvenser av tillbakahållandet och den påföljande (och oförutsedda) utvecklingen av tillbakahållandets politik som vi nu skall övergå.

Östeuropa 1949-56

Påståendet att fred är den nödvändiga förutsättningen för frihetens utbredning är allmängiltigt.
John F. Kennedy

Intensifieringen av det kalla kriget, särskilt efter Koreakrigets utbrott, utkrävde en tung tribut i Östeuropa. Det var nämligen delvis med det förment överhängande hotet från väst som förevändning som stalinisterna kom till makten inom de östeuropeiska kommunistpartierna och under Moskvas ledning pressade sina länder genom en våldsam period av stalinistisk uppbyggnad. Mellan 1949 och 1953 bragte de stalinistiska metoderna dessa länders ekonomier till ruinens brant, förkvävde deras inre politiska liv och förvandlade dem till kolonier. Som man kunnat förutse kom i kölvattnet på dessa år av politiska utrensningar och ekonomisk och nationell exploatering känslostormar upp till ytan som pekade mot nationalistisk revolt. Just när Sovjetunionen nådde fram till sina första återuppbyggnadsmål och till den säkerhet som följde med stormaktsställning och nukleär jämlikhet, upphörde satelliterna sålunda inte bara att vara ekonomiskt nödvändiga för Sovjet utan kom också att innebära en enorm politisk ansvarsbörda.

När Stalin dog i mars 1953 var denna ansvarsbörda i Östeuropa ett av de mer centrala problem som den nya Sovjetledningen stod inför. I centrum av detta problemkomplex stod Tysklands delning, som vidmakthöll Europas delning och utnyttjades till att rättfärdiga närvaron av stora amerikanska styrkor på kontinenten, vilka i sin tur utgjorde det militära ”hotet” mot Sovjetblocket. Detta hot kom till konkret uttryck i den amerikanska ledningens vägran att erkänna status quo i Östeuropa och i dess öppet erkända avsikt att ”befria” folken i satellitländerna.

Befrielsepolitiken proklamerades av republikanerna under presidentvalkampanjen 1952, när Dulles efter en lång överläggning med Eisenhower i augusti förklarade att tillbakahållandets politik var en ”biljett till tredje världskriget”. Han fördömde tillbakahål-landet därför att det skulle vara grundat på hoppet om att ”de kommunistiska diktatorerna skulle bli så upptagna med sina 800 miljoner människor att de höll sig kvar där de var”. Det räckte inte att förlita sig på ett sådant hopp, sade Dulles. Förenta staterna måste försöka spränga loss satelliterna från Ryssland. ”Enda möjligheten att stoppa en frontalkrock med Sovjetunionen består i att bryta sönder den inifrån.”[1]

Fyra månader före dessa förklaringar hade ryssarna mjukat upp sin hållning och föreslagit att man skulle återuppta allvarliga underhandlingar om Tyskland. De fördragsutkast de publicerat innehöll sådana oväntade ryska eftergifter som Tysklands upptagande i FN, rätt för Tyskland att vidmakthålla en nationell krigsmakt och möjligheten att fria tyska val kunde hållas. De bägge tyska staternas återförening skulle enligt avtalsförslagen ske under ledning av alltyska utskott och den enda föreskriften skulle vara att ett återförenat Tyskland skulle förbli neutralt mellan öst och väst. Dessa förslag ledde dock inte till inledande av några allvarliga förhandlingar eftersom det amerikanska utrikesdepartementet och försvarsdepartementet inför utsikterna att helt och hållet kunna föra in Västtyskland i det amerikanska allianssystemet ”i grund och botten inte önskade närmare undersöka dem”.[2]

Ryssarna önskade faktiskt vid denna tidpunkt på allvar förhandla om Tysklands återförening och förhindra att Västtyskland kom in i NATO. Ryssarna var i själva verket så ivriga att nå en överenskommelse som skulle innebära tysk neutralitet att ”de östtyska kommunistledarna [i början av 1952] fick reda på av Kreml att deras regim måste likvideras i den tyska återföreningens intresse”.[3] Orderna till det östtyska partiet utfärdades före Moskvas vädjan i mars om

---

[1] Fleming, s. 806.
[2] John Lukacs, *A History of the Cold War*, New York, 1961, s. 103-104.
[3] Harrison Salisbury i *New York Times*, Intern. Edition, 16 mars 1963. Detta berättades av Pietro Nenni, den italienske socialistledaren.

fyrmaktsförhandlingar som skulle göra slut på ockupationen av Tyskland, ena landet och upprätta ett fredsfördrag. Det ryska budet tillbakavisades av väst och ”flera månader senare meddelades den östtyska regimen att den skulle fortsätta att finnas till”.[4]

Detta var inte det sista ryska försöket att få slut på det kalla kriget i Europa under denna ”mellan”-period. Följande vår när Stalin dog vidtog den nya ledningen i Moskva dramatiska åtgärder ”för att undersöka reträttvägarna i Tyskland”. Under den vecka som föregick juni-revolterna i Berlin kasserades Pieck-Ulbrichtregimens hela politik. Sedan den ryske generalen Chuikov återkallats revs järnridån mellan öst och väst så gott som ned. Arbetspolitiken lades om. Regeringens kamp med den evangeliska kyrkan avblåstes. Jordbrukskollektiviseringen stoppades och de som hade flytt inbjöds att komma tillbaka och ta sin egendom i besittning.[5]

”Från rysk synpunkt”, kommenterade Isaac Deutscher, ”fanns det ingen mening alls med dessa åtgärder om de inte ingick som delar i en politik som syftade till att åstadkomma återförening av Tyskland och tillbakadragande av ockupationsarméerna.” I Berlin hyste man föga tvivel om att Moskva i själva verket var redo att uppge Pieck-Ulbricht-regimen. ”Sovjetrepresentanterna i Berlin uppmuntrade faktiskt denna tro så starkt och förhandlade så öppet med icke-kommunistiska ledare om en regimförändring att ryssarna själva enbart genom detta utan att veta det fick Berlins medborgare att gå ut på gatorna och högljutt fordra den kommunistiska regeringens avgång och storma denna regerings ämbetslokaler.”[6]

Junirevolten under vilken stenar kastades av tyska upprorsmän mot ryska tanks åstadkom inte någon omvälvning. ”Utan omvälvningen ägde rum i Moskva och inte i Berlin.” Med utgångspunkt från det kaos den nya politiken hade ställt till i Tyskland kunde den nya linjens kritiker ”peka på att inte bara Tyskland utan västern i dess helhet tog de ryska eftergifterna som ett bevis för rysk svaghet och att i synnerhet Washington begagnade dessa eftergifter som utgångspunkt för ett intensifierat häftigt angrepp på Rysslands positioner i Öst- och Centraleuropa”.

De östtyska händelserna ”som följdes av en revoltmaning riktad till Östeuropa från väst” ändrade balansen i Kreml och gav företräde åt en hårdare, mera försiktig politik gent emot väst. Kärnan i den styrande gruppen bestod fortfarande av män som var beredda att söka överenskommelser, men ”också 'centerns' män måste ha blivit påverkade av argumenten mot 'blidkande' ...” Att den östtyska revolten emellertid inte orsakade en fullständig attityd-förändring i Kreml visas bland annat av att politbyrån utnämnde Imre Nagy till premiärminister i Ungern samma månad.

Under Nagy skedde ”stora och oförnekliga framsteg”.[7] Levnadsstandarden förbättrades. Politiskt internerade personer frigavs. Privat företagsamhet i liten skala blev tillåten igen. Tvångskollektiviseringen stoppades och 250 000 medlemmar av kollektiven tilläts lämna dessa.[8] Nagy hindrades från att följa sin ”juniväg” ännu längre genom närvaron av den förre premiärministern Mátyás Rákosi. Denne hade till följd av den försiktighet som föranletts av händelserna i Tyskland av Sovjets politbyrå (nu presidium) tillåtits kvarstå som chef för det ungerska kommunistpartiet.

Under halvtannat år följde nu en förtäckt kamp mellan dessa bägge och deras anhängare. En kamp som Rákosi vann, vilket ledde till tragiska konsekvenser för det ungerska folket. För när

---

[4] ibid.

[5] Deutscher, *Heretics and Renegades*, London, 1955, s. 173 och följande. I mars 1963 bekräftade Chrusjtjov huvuddragen i Deutschers redogörelse i ett tal där han fäste uppmärksamheten på sina egna bragder när det gällde att omintetgöra försök av Malenkov och Berija att likvidera den östtyska regimen. – Rapporterat av Harrison Salisbury i *New York Times*, op. cit.

[6] Deutscher, ibid.

[7] George Mikes, *The Hungarian Revolution*, London, 1957, s. 60.

[8] Siffran kommer från Ferenc Vali, *Rift and Revolt in Hungary*, Harvard UP, 1961 s. 131.

den gryende revolten mot Rákosis förtryck förde Nagy till makten en andra gång, hade utvecklingen fört Ungern förbi möjligheten till fredligt framåtskridande mot det mål som utgjordes av fullständigt nationellt oberoende, neutralitet och politisk frihet och in i en virvelström av våld och brutalt förtryck.

När man värderar innebörden av denna kamp och dess förhållande till befrielsepolitiken utgörs ett av de centrala elementen av Imre Nagys politiska uppfattning. I hans person fann revolutionen nämligen sin ledare och sitt uttryck. Nagy hade varit kommunist sedan 1917 och hade hårt engagerat sig för att bygga socialismen under det kommunistiska partiets ledarskap. Men han ansåg också att när kommunistpartiet väl kommit till makten måste det göra sig förtjänt av detta ledarskap och inte behålla det med våld, samt att proletariatets diktatur måste innebära en skönjbar förbättring av folkets liv. Medan Nagy var i ”onåd” 1955 skrev han ett försvar för sitt program till det ungerska kommunistpartiets centralkommitté. Det innehåller hans analys av den ungerska krisen:

> Den våldsamma kontrasten mellan ord och gärningar, mellan principerna och deras förverkligande skakar grundvalarna för vår folkdemokrati, vårt samhälle och vårt parti ... Folket kan inte förstå hur det kommer sig att ju bättre resultat det når på de ekonomiska, politiska och sociala områdena, desto störde blir dess bördor ...
>
> ... Makten rycks i allt högre grad ifrån folket och vänds skarpt mot det. Folkdemokratin som form för proletariatets diktatur ... ersätts uppenbarligen av en partidiktatur som inte stöds på partiets medlemmar utan vilar på en personlig diktatur och försök att göra partiapparaten och genom den partimedlemmarna till blott och bart redskap för denna diktatur ...
>
> ... Vad för slags politisk moral finns det i ett samhälle där avvikande meningar inte bara undertrycks utan även bestraffas med att man faktiskt berövar folk livsuppehället, där de som uttrycker motsatta åsikter utstöts ur samhället under ett skamligt åsidosättande av de mänskliga och medborgerliga rättigheter som är stadgade i konstitutionen ...? Detta är inte socialistisk moral. Det är snarare en modern machiavellism.[9]

Vad Nagy skrivit offentliggjordes naturligtvis inte förrän efter revolutionen eftersom det var avsett för kommunistpartiets centralkommitté Ändå manifesterades mycket av Nagys inställning i hans försök att liberalisera det ungerska samhället, något som omintetgjordes av Rákosi-krafterna som kontrollerade maktinstrumenten: partiet, hemliga polisen och armén. Vidare torde USA:s centrala underrättelsetjänst, CIA, ha känt till utvecklingen i Ungern och det övriga Östeuropa. Det var en av CIA:s medarbetare som smugglade ut Chrusjtjovs angrepp på Stalin från den slutna sessionen under den tjugonde partikongressen så att det blev tillgängligt i väst några år innan det publicerades i Sovjetunionen. Varför ägnade sig då inte den amerikanska politiken åt att hjälpa dessa nationalistiska krafter av liberaliserande slag vilka hade uppenbarat sig i Östeuropa under åren efter Stalins död och innan de ödesdigra explosionerna 1956?

Frågan är knappast ovidkommande när det gäller dessa händelser, eftersom den utrikespolitiska situation i vilken Sovjetblocket befann sig ständigt åberopades av de olika partigrupperna för att rättfärdiga deras inställning. Rákosi-gruppen lade för sin del stark tonvikt på ”krigsfaran” då den angrep Nagys program.[10] Enligt Nagy själv stärktes de som ”syftade till demokratins förintande och en skärpning av proletariatets diktatur” i sina föresatser av en spänd internationell atmosfär, medan de som ivrade för en större liberalisering fick kraftig stimulans av händelser som toppmötet 1955.

Därför är det betydelsefullt att Dulles ”länge och bittert hade motsatt sig” Churchills förslag av 1953 om ett toppmöte därför att det skulle ge intryck av att man erkände status quo i Europa. Dulles hade ”alltid framhållit att fotografier av de amerikanska och ryska ledarna leende tillsammans med säkerhet skulle tas. Sedan skulle dessa bilder distribueras i Sovjets alla

---

[9] *Imre Nagy on Communism*, London, 1957, s. 46, 50, 55-56.
[10] Nagy, ibid.

satellitländer” och få den innebörden att ”allt hopp om befrielse var förlorat och att motstånd mot kommunistiskt styre i fortsättningen var hopplöst”.[11]

När Dulles talade om motstånd och befrielse räknade han uppenbarligen inte med det slag av krafter som syftade till en fredlig utveckling och som representerades av personer som Nagy och den fängslade polske ledaren Gomulka, trots att de program dessa män hade skulle innebära stora steg mot framväxten av en mera liberal politik och ekonomi i deras länder. Detta är helt påfallande i den europeiska politik som Dulles drev under de två år som följ de på den nya Sovjetledningens misslyckade försök att avskaffa regimen i Östtyskland.

Den tyska frågan var naturligtvis av avgörande betydelse för ryssarna, och Sovjetpolitikens viktigaste framstötar i Europa under åren 1952-1955 gick ut på att åstadkomma en överenskommelse som skulle innebära tysk neutralitet. En sådan överenskommelse, i enlighet med Locarno-fördragets linjer, föreslog Churchill när han i maj 1953 manade till toppmöte. Men Dulles ”som följde Trumanadministrationens strategi ... önskade undvika allvarliga underhandlingar med Sovjetunionen innan västern kunde ställa Moskva inför en tysk återupprustning inom en organiserad europeisk ram som ett fait accompli”.[12]

Utsikterna till att ett återupprustat Tyskland skulle inträda i NATO-alliansen var inte det enda som undergrävde antistalinisternas ställningar i Östeuropa under dessa år, för den ”massiva vedergällningen” skapade också en kris i Fjärran östern. Det var i själva verket under den första spänningsperioden i Formosasundet, då det blev klart att Förenta staterna hade förbundit sig att försvara de kinesiska kustöarna Quemoy och Matsu även om det skulle betyda ett tredje världskrig, som Malenkov avlägsnades från makten. Nagy som hade haft sitt främsta stöd i Malenkov undanröjdes strax därefter.[13] Även om avlägsnandet av dessa bägge inte kan anses vara en direkt följd av den starka krigsatmosfären under denna period, kan det inte heller frigöras från sammanhanget med denna period eftersom deras politik innebar minskning av försvarsproduktionen och större tolerans mot inre meningsskiljaktigheter.[14]

Ett tyskt avtal skulle naturligtvis ha fått en omedelbar stärkande effekt på den östeuropeiska och särskilt den polska nationalismen. En ömsesidig, jämnstor minskning av styrkorna, som ryssarna föreslog vid åtminstone sju tillfällen från 1947 till 1955,[15] en villighet att undersöka möjligheterna för ett skäligt tyskt avfall[16] och främjandet av kulturellt utbyte och handel skulle även ha undergrävt de stalinistiska ställningarna i Östeuropa och ökat trycket för självständighet. Ändå stod denna politik i diametral motsättning till den som Förenta staterna hade antagit: motstånd mot alla förhandlingar, vägran att erkänna status quo i Östeuropa, öppet uttalade avsikter att ”befria” satellitstaterna och ständiga propagandakampanjer riktade till de östeuropeiska länderna, vilkas folk eggades att ta ställning mot regimerna.

Man leds sålunda till slutsatsen att en förväntan om ett slutligt ryskt sammanbrott med utsikt till revolution i Östeuropa avhöll den amerikanska ledningen från att försöka stärka de förefintliga krafter som syftade till fredlig utveckling i riktning mot liberalisering och oberoende. En annan faktor som ytterligare kan ha manat till denna underlåtenhet utgjordes av det slag av underrättelseorgan av vilka Förenta staterna var beroende för att få upplysningar.

Förenta staternas viktigaste källa för hemliga upplysningar om Östeuropa var Gehlen-

---

[11] Steward Alsop, rapporterat i Fleming, s. 750.
[12] W. W. Rostow, *The US in the World Arena*, s. 344-345.
[13] Vali, op. cit., s. 96-99, 159 ff. Mikojan och Chrusjtjov stödde också Nagy i juni.
[14] Det ekonomiska program som anses vara Malenkovs hade tydligen grundats på antagandet att lättnaden i den internationella spänningen skulle vara ganska länge – ...” – Stebbins, op. cit., s. 195.
[15] Eugene Hinterhoff, ”The Case for disengagement”, *The Correspondent*, november-december 1963.
[16] I oktober 1954 sade sig Sovjetunionen vara redo att granska Edens plan för fria val i Tyskland förutsatt att Tyska förbundsrepubliken inte gick med i NATO, – Hinterhoff, ibid. Angående omedgörligheten i västerns hållning, se George Kennan, *Russia, the Atom and the West*, 1957.

organisationen, som skapat och nu leddes av Reinhold Gehlen och som finansierades av CIA.[17] Gehlen, som varit medlem av Reichswehr sedan 1920, utnämndes till chef för den tyska arméns underrättelseavdelning på den ryska fronten 1942. Där steg han till generallöjtnants grad vid fyrtiotre års ålder.

Efter kriget tog amerikanerna hand om general Gehlen och gav honom självständigt befäl över en egen ”armé” av hemliga agenter med en av honom själv vald tysk stab som inom ramen för det kalla kriget skulle organisera spionaget i Sovjet-zonen (i Tyskland) åt Förenta staterna. Gehlen fick sex miljoner dollar om året av Förenta staterna för att finansiera sin verksamhet. I hans organisation ingick eliten av den gamla tyska arméns kår för kontraspionage och agenter av diverse nationaliteter som var spridda över Östeuropa och Balkan. ”På [Gehlens] hemliga rapporter, som värderar de upptäckter som gjorts av det dyrbara, mot Sovjet riktade spionageprogrammet, beror, vilket medges, en stor del av den amerikanska försvarsplaneringen i dag [1953].” [18]

Att en organisation som Gehlens var CIA:s viktigaste källa för upplysningar förklarar förvisso till en del varför Förenta staternas ”befrielse”-politik inte lyckades anpassa sig till den östeuropeiska situationens realiteter under perioden 1953-56. Det ger också början till en förklaring av den tragiska roll som denna politik spelade under händelserna i oktober.

I oktober 1956 förde en oblodig revolution i Polen Wladyslaw Gomulka till makten. Med den polska nationen bakom sig kunde Gomulka trotsa Sovjets presidium som (med undantag för Molotov och Zjukov) hade flugit till Warszava den 19 oktober och enligt uppgift hotat med väpnad intervention. Gomulka ”vann” och kunde fullfölja sin revolution eftersom han hade folkligt stöd och de ryska ledarna kunde räkna med att Polens fruktan för Tyskland skulle förmå landet att hålla fast vid alliansen med Ryssland.

Med en framsynthet som snart blev uppenbar värderade Walter Lippmann situationen och skrev att Förenta staterna inte fick kosta på sig att glömma att ”ingen rysk regim kommer att, om den kan förhindra det, tolerera ett icke vänskapligt sinnat Polen som har införlivats med västerns militärsystem”. Om inte krisen i Polen kunde stabiliseras, framhöll Lippmann, skulle den leda till en mycket omfattande kris, eftersom det inte skulle finnas ”någon makt eller auktoritet — vare sig sovjetisk, västlig eller lokal som kan organisera centraleuropa”. Att fruktan för ett världskrig minskade betydde att Sovjets grepp försvagades, men det var ”inte i vårt intresse att händelseutvecklingen i Östeuropa går så långt att ingen uppgörelse med Ryssland är möjlig [för] detta skulle kunna leda till blodiga händelser i vilka vi skulle bli manade att ingripa då vår ära skulle vara indragen, trots att vi inte skulle kunna ingripa i medvetande om att riskerna skulle vara oberäkneliga.”[19]

Den 21 till 23 oktober inträffade demonstrationer i Ungern föranledda av samma nationella och demokratiska önskemål som hade skakat Polen.[20] I Ungern möttes dock kraven med fientlighet av den stalinistiska ledningen (i Ernö Gerös person). Man gav eld mot människohoparna och utlöste därmed revolutionen. Under det katastroftillstånd som följde utnämnde Gerö Nagy till regeringschef och inkallade, utan att rådgöra med Moskva, ryska trupper för att hålla folket nere. Suslov och Mikojan (den senare rasande över att ryska trupper hade inkallats) anlände. De avlägsnade Gerö och gick med på att dra tillbaka de ryska styrkorna när ordningen hade återupprättats.

---

[17] Denna redogörelse är hämtad från Fred J. Cook, ”The CIA” i *The Nation*, 24 juni 1961. Cooks artikel är en sammanställning av tidigare publicerade redogörelser.
[18] Daniel De Luce i ett uttalande för Associated Press, citerat i Cook. De Luce-artikeln publicerades hösten 1953.
[19] Citerat i Fleming, s. 793.
[20] Från första början var dock den revolutionära glöden mer intensiv i Ungern på grund av ungrarnas större lidanden under den hårda Rakosi-regimen. Vissa inblickar i detta lidande ger George Mikes, *A Study of Infamy*, Andr Deutsch, London 1959.

Det är mot denna bakgrund som Förenta staternas ”befrielse”-politik som den manifesterades i radiosändningar till Ungern från västliga propagandastationer måste bedömas. Leslie B. Bain, en ungersktalande reporter som var i Budapest under revolutionen och hörde sändningarna lade märke till ”att Radio Free Europe och i viss mån Voice of America i hög grad besvärade Nagys revolutionsregering genom att bestämt uppställa mål som denna regering utan att anstränga sig kunde ha nått”.[21]

Tibor Méray har i sin ögonvittnesberättelse i ännu mer fördömande ordalag beskrivit den verkan dessa radiosändningar fick. Den 24 oktober höll Nagy i radio ett tal där han manade till ”ordning, lugn och disciplin”, men ”det var från detta ögonblick som en häftig radiokampanj mot Nagy satte igång från utlandet — en kampanj som hade en ödesdiger verkan på allt som följde”. Den 29 oktober sade Radio Free Europes militäre expert om Nagy-regeringens order om eld upphör:

> Imre Nagy och hans anhängare vill revidera och modernisera historien med den trojanska hästen. De behöver ett eldupphör så att den regering som för närvarande har makten i Budapest kan behålla sin ställning så länge som möjligt. De som kämpar för frihet får inte för en enda minut tappa medvetandet om de planer den regering har som motarbetar dem. Annars kommer tragedin med den trojanska hästen att upprepas.[22]

Den 31 oktober förkunnade Radio Free Europe: ”Försvars- och inrikesministerierna är fortfarande i kommunistiska händer. Låt icke detta fortgå, frihetskämpar. Häng inte upp era vapen på väggen. Inte en kolbit, inte en bensindroppe åt Budapest-regeringen förrän inrikes och försvars är under er kontroll.”[23]

Den 29 oktober hade det meddelats att de ryska trupperna skulle dra sig tillbaka från Budapest. Maningar utfärdades till upprorsmännen att de skulle sluta striderna eftersom de hade vunnit. Men revolutionen fortsatte och en allmän strejk utbröt i Györ. Ledarna för den förklarade att den inte skulle sluta förrän den siste ryske soldaten lämnat Ungern.

> …Nagys dilemma bestod i att han för att behålla sin ställning måste ha ryssarnas förtroende och samtidigt visa sig fientlig mot dem.
>
> Nagy följde med vågen av händelser och breddade sin regering så att den kom att innefatta några representanter för de gamla politiska partierna ... Han avskaffade enpartisystemet och meddelade att fria val skulle komma att hållas.[24]

Detta var den 30 oktober klockan 13.28. Tre timmar senare överlämnades ett engelsk-franskt ultimatum till Israel och Egypten som skulle tjäna till förevändning för en väpnad intervention för att åter ta Suezkanalen i besittning.[25] När dessa händelser kom in i sammanhanget gjorde ryssarna helt om. Nya ryska trupper började strömma in och Mikojan kom åter till Budapest, denna gång för att störta Nagy och sätta upp en marionettregering under János Kádar.

> Tidigt på morgonen den 4 november öppnade ryskt artilleri eld mot Budapest och ryska tanks dånade in i staden och fyllde gatorna med stensplitter igen ...
>
> Dessa trupper gick till verket med en grymhet som överträffade våldsdåden 1945. De gav ofta eld mot livsmedelsköer och förstörde byggnader från vilka ett enstaka skott hade kommit. Plundring och våldtäkt förekom rikligt ...[26]

---

[21] Leslie B. Bain, ”Have We Failed in Hungary?”, *The Reporter*, 24 januari 1957, citerat i Fleming.
[22] Tibor Méray, *Thirteen Days that Shook the Kremlin*, New York, 1959 s. 98.
[23] ibid.
[24] Fleming, s. 800.
[25] Det har spekulerats en hel del om den inverkan just denna händelse hade på den ungerska tragedin. Det har till exempel påpekats att västerns och i synnerhet Förenta staternas uppmärksamhet avleddes från Ungern i det avgörande ögonblicket. CIA kände dock i god tid innan till Suez-invasionen och meddelade uttryckligen Vita Huset ett dygn innan att Israel skulle angripa Egypten och att England och Israel skulle invadera Suez. (Cook, s. 553.) Inga åtgärder vidtogs dock för att avhålla engelsmännen och fransmännen från att begå dessa handlingar.
[26] Fleming, s. 803.

När ordningen hade återställts var 7 000 ryska soldater och 30 000 ungrare döda och Ungern var ett ockuperat land. Isaac Deutscher har skrivit att antistalinisterna, tvärt emot sina egna intressen och trots att de hade avskaffat många av Stalins metoder, nu hade ”dragit på sig bördan av en moralisk och politisk skuld, bra mycket värre än någon som de fått i arv efter Stalin”.[27]

Det ryska påståendet att de ”blodiga händelserna i Budapest” har ”anstiftats genom provokatoriska handlingar av ... fascistisk-horthyistiska band” och att ”de ungerska händelserna omsorgsfullt hade förberetts av reaktionen under lång tid”[28] vederläggs av det radiotal som den 1 november hölls av János Kádar, förste sekreterare i kommunistpartiet och av Sovjet utnämnd efterträdare till Imre Nagy.[29]

> Ungerska arbetare, bönder och intellektuella:
>
> Vi kan lugnt säga att de ledare som ideologiskt och organisatoriskt förberett detta uppror rekryterades ur era led. Ungerska kommunistiska skribenter, journalister, universitetsstuderande, ungdomarna i Petöfi-kretsen, tusentals och åter tusentals arbetare och bönder och veterankämpar som hade fängslats på falska anklagelser kämpade i främsta linjen mot Rákosigruppens despotism och politiska förbrytarväsen. Vi är stolta över att ni, genomträngda av sann patriotism och trohet mot socialismen, redligt stod för er sak i det väpnade upproret och ledde det.[30]

Samma värdering gav Tito även om han försökte förringa betydelsen av interventionen:

> ... Man bör komma ihåg att också Sovjetunionen nu befinner sig i en mycket svår situation. Deras ögon har nu öppnats och de inser att det inte bara är horthyisterna som kämpar, utan också arbetare i fabriker och gruvor, att hela nationen kämpar.[31]

Under allt detta stod Förenta staterna vid sidan om och underlät att ta vara på något av de tillfällen att ingripa som öppnade sig. Dessa sträckte sig från en styrkedemonstration till diplomatiska åtgärder:

> ... Det häpnadsväckande ryska tillkännagivandet den 30 oktober där en revision av de ryska förbindelserna med satelliterna och en omorganisering av Warszawapakten utlovades, hälsades med tillfredsställelse av Washington, ... Men ... det kom inga amerikanska motförslag ... Washington ... visade viss men inte tillräcklig förståelse för Rysslands strategiska intressen och dess allvarliga oro för den östeuropeiska buffertzonen av satelliter. Och amerikanerna visade ingen som helst vilja att utnyttja detta enastående tillfälle för att åstadkomma en ömsesidig uppgörelse med Ryssland i Europa. Detta tillfälle stod dessutom inte tillbuds endast under de tjugofyra timmar som gick mellan Moskvas tillkännagivande den 30 oktober och sammanträdet i politbyrån den 31 oktober. Så sent som den 17 november framhölls i en viktig rysk not fortfarande möjligheten av en revision av Warszawapakten och en beredvillighet att ånyo granska splittringen i Europa. Den amerikanska regeringen var uppriktigt upprörd över den brutala andra ryska interventionen i Ungern, men den föredrog att redovisa sina känslor i uppbragt retorik.[32]

Det kom att dröja sju år innan den amerikanska politiken började ingripa effektivt till båtnad för det ungerska folket. Enligt ett hemligt avtal mellan Kennedy-regeringen och Kådar-regimen frigavs politiska fångar i utbyte mot att FN-posten som särskild representant i ungerska frågor

---

[27] Isaac Deutscher, ”October Revolution, New Style?”, *The Reporter*, 15 november 1956.
[28] Paul E. Zinner, *National Communism and Popular Revolt in Eastern Europe, A selection of documents*, Columbia UP, New York, 1956, s. 545-546. *Pravda*, 23 november.
[29] Den 16 juni 1958 meddelades det i en kommuniké som utsändes i radio i Moskva, att ”ungerska rättsinstanser avslutade förhandlingarna i fallet med den ledande gruppen personer som den 23 oktober 1956 började en motrevolutionär väpnad revolt.” Bland de som dömdes till döden var Imre Nagy. Det meddelades vidare i utsändningen att ”dödsdomarna har verkställts”. Så försvann denne märklige man från den ungerska scenen. Rättegången och avrättningarna tillkännagavs efteråt för att man ville få de politiska verkningarna så små som möjligt och även därför att det inte fanns någon juridisk grund för anklagelserna. Se Vali, op. cit., s. 443-447.
[30] Paul E. Zinner, s. 465.
[31] ibid., s. 529.
[32] Lukacs, op. cit., s. 134-135.

avskaffades. Man skulle också gradvis uppta normala förbindelser.[33] 1963 rapporterade Lajos Lederer:

> Liberaliseringens fortskridande under det gångna året har skett utan avbrott och varit imponerande. Mr Kádars politiska kurs har åstadkommit en avspänning som i Östeuropa endast kan jämföras med vad som skett i Polen. De idéer som bar upp oktoberrevolten 1956 och vid denna tid avvisades av mr Kådar förverkligas nu av samme man.[34]

[33] *London Observer*, 9 december 1962. *New York Times*, 29 mars 1963.
[34] *London Observer*, 24 februari 1963.

II. Smärtsamma omvärderingar

… Jag anser ... att den strategiska uppfattning och plan som mr X rekommenderar i grunden är ohållbar och att den inte kan fås att fungera och att försök att få den att fungera leder till slöseri med våra tillgångar och vår prestige.

Walter Lippmann, 1947

I tolv år har Förenta staterna under bägge de politiska partiernas förvaltningar följt det kalla krigets politik. Denna politik har gång på gång fört oss till katastrofens brant ...

Kommunismen har inte hållits tillbaka. Demokratin har inte utbretts. En styrkeposition har inte nåtts ...

Vi önskar inte, tillsammans med ryssarna och kineserna, förbli det kalla krigets fångar ...

Därför yrkar vi på att Förenta staternas regering och folk på alla tänkbara sätt börjar diskutera hela vår utrikespolitik och tar den under förnyat övervägande.

Eleanor Roosevelt och 43 andra, 1958

Lippmann, Kennan och Sputnik

Under hösten 1957, efter tio år av öppet kallt krig som nådde sin höjdpunkt med uppsändandet av den ryska Sputnik, höll George Kennan de årliga Reith-föredragen i BBC och ställde därmed till uppståndelse i Europas olika församlingar. Den storm som väcktes av Kennans föredrag berodde delvis på att de hölls omedelbart före ett avgörande möte mellan NATO-länderna[1] där alliansens framtida kurs var uppe till diskussion och på det samband det han sade hade med denna framtid. Den man som hade formulerat tillbakahållandets politik omvärderade nu nämligen det kalla kriget i Europa och föreslog en ny politik för att ta itu med det. Kortfattat uttryckt förde Kennans analys honom till slutsatsen att det för ett uppnående av västerns mål inte krävdes mer styrka i NATO, utan snarare militär avspänning.

Problemet med satellitländerna hade, som Kennan såg det, varit och var fortfarande den enda centrala tvistefrågan av ”verkligt allvarlig karaktär mellan Ryssland och västern”. Den olyckliga ungerska revolutionen hade visat att närvaron av västlig militär styrka inte kunde främja befrielsen av detta område och att ökad västlig styrka i själva verket endast kunde tolkas som ett militärt hot av ryssarna och förmå dem att för sin egen säkerhets skull strama åt tyglarna på satelliterna som de hade visat ett klart, skönjbart intresse av att släppa efter på.

”Jag kan inte tänka mig någon utväg ur detta dilemma”, sade Kennan, ”som inte skulle innebära att Sovjettrupperna snart måste försvinna från satellitländerna. Händelser under senare tid har gjort det fullständigt klart att det är förekomsten av dessa trupper i förening med den allmänna militära och politiska situationen i Europa som utgör kärnan i svårigheterna. Först när dessa trupper har försvunnit kommer det att finnas möjligheter för att dessa nationer skall kunna utveckla de samhällsorgan, institutioner och sociala system som bäst passar deras behov ... [men] det är uppenbart att det inte kan ske något militärt ryskt tillbakadragande från Östeuropa om inte hela detta område på något sätt kan bringas att upphöra att vara ett föremål för stormakternas militära konkurrens.”[2]

Eftersom en kraftigare styrkedemonstration inte skulle kunna åstadkomma något bortdragande

---

[1] Sputnik sändes upp den 4 oktober 1957. Kennans föredrag hölls under tiden 14 november – 19 december 1957 och NATO-konferensen började den 16 december 1957. Kennans föredrag har publicerats under titeln: *Russia, the Atom and the West*, London, Oxford UP, 1958.

[2] Kennan, op. cit., s. 37.

av Sovjettrupperna, utan i stället ytterligare uppskjuta uppnåendet av det mål som tillkännagivits för den västliga politiken i det kalla kriget, drog Kennan slutsatsen att det östeuropeiska problemet endast skulle kunna lösas genom en *förhandlad* uppgörelse om det tyska problemet. ”Det inbegriper det tyska problemet inte bara därför att det förutsätter ett bortdragande av de ryska styrkorna från Österrike, utan också därför att det så länge amerikanska och andra västliga styrkor står kvar i Västtyskland kommer att vara omöjligt för ryssarna att betrakta sitt östeuropeiska problem på annat sätt än i direkt relation till den totala militära jämvikten mellan Ryssland och västern ...” [3]

Sålunda hade Kennan efter ett årtionde av kallt krig kommit fram till den inställning Walter Lippmann hade haft tio år tidigare. Lippmanns analys från 1947 var, som redan påpekats, byggd på samma värdering av grundproblemet: ”Det mest påträngande och avgörande problemet i våra förbindelser med Sovjetunionen gäller om, när och på vilka villkor Röda armén kan förmås utrymma Europa.” [4]

Denna utrymning kunde verkställas, hade Lippmann framhållit, endast om fredsfördrag kunde undertecknas med Tyskland och Österrike. ”För fredsfördrag gällande Östeuropa, som ligger mellan Tyskland och Ryssland, kan inte träda i kraft förrän det finns tyska och österrikiska fördrag.” Lippmann hade vidare förutsatt 1947 att tillbakahållandet skulle sakna förmåga att lösa problemet och i stället i hög grad komplicera det:

> De farligaste och mest destruktiva följderna av vad Mr X kallar en politik av fast tillbakahållande och vad världen känner som Truman-doktrinen träffar vi på när den ställs inför det tyska problemet, som är av avgörande betydelse i en världsomfattande uppgörelse ...
>
> För enligt tillbakahållandets politik är de västliga zonerna i Tyskland en väsentlig del av de ”ogenomträngliga skiljemurar” som Mr X säger att vi bör bygga upp i Sovjetunionens väg.[5]

Därför var det mest centrala problemet som Kennans frigörelsepolitik av 1957 stod inför, frågan om hur man skulle neutralisera ett nu återupprustat Tyskland, ett problem som skapats av just den tillbakahållandets politik som han hade utarbetat 1947, innan en återupprustning av Tyskland ännu övervägts.

Det skulle ha varit både politiskt och militärt sunt att ha följt den kurs Lippmann då föreslog, att som den amerikanska politikens mål ha satt upp ett tillbakadragande av alla utländska styrkor från Europa, ”inte ett Tyskland som skulle hålla tillbaka Ryssland utan ett Tyskland neutraliserat mellan Ryssland och väst”, även om en överenskommelse vid denna tidpunkt hade varit omöjlig. Detta skulle, som Lippmann framhöll, ha sammankopplat Förenta staterna med en politik som motsatte sig att den tyska militärmakten skulle återuppstå för att hota sina grannar i stället för med en politik som placerade de europeiska nationerna i en ”tysk-rysk nötknäppare”, tvingade dem att välja sida i ett tänkbart tredje världskrig och gjorde ”deras territorium till ett slagfält för detta världskrig”.

Om det ändå skulle ha visat sig att Sovjetregeringen inte ville förhandla fram ett sådant avtal, om priset skulle ha varit oantagbart högt, om villkoren med flit hade gjorts sådana att de inneburit att Ryssland inte hade för avsikt att utrymma Europa, så skulle situationen ”inte ha varit farligare än den är i dag”.[6]

Nu, tio år senare, var situationen verkligen bra mycket farligare på grund av att det fanns ett återupprustat Tyskland och trots att det inom Sovjetunionen hade genomförts allvarligt syftande och genomgripande reformer och Sovjetledarna upprepade gånger hade förklarat sig villiga att överväga precis det slag av överenskommelse som Lippmann hade tänkt sig. I själva verket hade ena hälften av Lippmanns rekommendation från 1947 förverkligats i det

---

[3] ibid.
[4] Lippmann, *The Cold War*, s. 26.
[5] Lippmann, op. cit., s. 35.
[6] Lippmann, op. cit., s. 39.

österrikiska fredsavtalet enligt vilket de ryska trupperna drogs tillbaka mot löfte om österrikisk neutralitet. Man kan därför endast dra slutsatsen att ansvaret för den ökade faran 1957 direkt vilade på den amerikanska ledningen och dess strategiska uppfattningar som grundade sig på tillbakahållandets politik:

> För tio år sedan sade vår regering att den aldrig skulle finna sig i en tysk återupprustning. 1950 krävde vår regering tyska trupper till NATO, men sade att den aldrig skulle tillåta Tyskland att återuppbygga sina krigsindustrier. Nu, 1959, har vår regering gått med på att ge Tyskland allt utom kärnvapenstridsspetsar och tillåtit våra krigsindustrier att ta upp samarbete med Krupp, Klöckner, Heinkel och Messerschmidt då det gäller att återställa Tysklands förmåga att framställa nästan varje slag av krigsutrustning.
>
> Om vi är allvarliga och uppriktiga när vi önskar stoppa kapprustningen och nå en europeisk uppgörelse är det minsta vi kan göra att åstadkomma ett avbrott i den tyska återupprustningen medan vi förhandlar. [7]

Även om Kennan i sina föredrag 1957 gick förbi denna fråga om Förenta staternas ansvar anförde han sin kritik av de förslag som då övervägdes om att förstärka NATO:s styrkor med atomvapen och robotar. ”Sovjets motvilja mot att dra sig tillbaka från östra Tyskland och ge de östeuropeiska folken full frihet är till en del grundad på politiska överväganden som inte på något sätt skulle påverkas av ett starkare NATO o*ch till en del på förekomsten av just den engelsk-amerikanska militära position på kontinenten som det nu föreslås att vi skall förstärka*.” [8] [Kursiverat här.]

Kennan erkände alltså att den militära alliansen var ett hinder för lösandet av de politiska frågor som delade Europa och hindrade de europeiska nationerna från att nå fullt oberoende. I ett försök att befria sig från en del av skulden för vad han tidigare hade kallat ”övermilitariseringen” av det amerikanska tänkandet i fråga om det kalla kriget, sade han:

> Jag hade vid den tiden [1947] förvisso ingen aning om att det militära instrument som vi skapade skulle bli det viktigaste redskapet för den västliga politiken under de kommande åren. [9]

NATO-alliansen hade varit avsedd att bara bli en sköld.

> Och bakom denna sköld antog jag att vi tillitsfullt skulle gå vidare och ta itu med den kommunistiska faran i dess mest hotande form — som ett inre problem i det västliga samhället som skulle besegras genom att man gav nytt liv åt den ekonomiska verksamheten, genom att man återgav de europeiska folken deras självförtroende och genom att man hjälpte dem att finna bestämda mål för framtiden. [10]

NATO hade en roll att spela, ”men jag tror att vi allihop hoppades att dess rent militära roll skulle minska i betydelse när tudelningens förbannelse började vika från kontinenten, när förhandlingar kom igång, när arméerna drogs tillbaka, när kampen mellan ideologierna tog andra former”.[11]

Kennan glömde dock att den första grundförutsättningen för hans resonemang 1947[12] hade varit att en överenskommelse om dessa frågor var omöjlig, att det inte kunde ske några fruktbringande förhandlingar med Sovjetunionen och att den amerikanska utrikespolitikens uppgift var att placera ”ogenomträngliga skiljemurar” i Sovjetmaktens väg. Hur skulle då tudelningens förbannelse vika från kontinenten, hur skulle arméerna dras tillbaka och hur kunde kampen mellan ideologierna få andra former?

I själva verket hade Kennans synpunkter på Sovjets administrativa apparat varit fulla av

---

[7] James P. Warburg i *The Liberal Papers*, 1959, James Roosevelt, Ed., s. 70.
[8] Kennan, op. cit., s. 90.
[9]. ibid., s. 92
[10] ibid., s. 92-93
[11] Kennan, op. cit., s. 94.
[12] Lippmann, op. cit., s. 46.

misströstan i ton och betraktelsesätt:

> Den samlade effekten av alla dessa faktorer blir att hela den underordnade sovjetiska maktapparaten inriktas mot en orubblig envishet och oböjlighet. Denna inriktning kan ändras av Kreml när det så önskar, men inte av någon annan maktfaktor. När en särskild partilinje har slagits fast i en särskild fråga inom den aktuella politiken rör sig hela det ryska regeringsmaskineriet, inklusive den diplomatiska apparaten, obevekligt utefter den föreskrivna vägen, liksom en ihärdig leksaksbil när den dragits upp och skickats iväg i en bestämd riktning endast stannar om den stöter på ett hinder som inte ger efter.[13]

Kennan hade 1947 funnit att ryssarna var fångar i sina egna dogmatiska sedvänjor. Men nu, tio år senare, utgjorde själva omfattningen av den amerikanska ledningens bundenhet vid sina egna dogmer i samband med tillbakahållandet, sedan Kennan själv hade ”förkastat” åtminstone den vidareutvecklade versionen av denna doktrin, en enastående ironi.

Tillbakahållandet, dvs. ett inringande med militära, politiska och ekonomiska bastioner av den största landmassan på jordytan, hade som förutsättning haft antagandet om Sovjet-maktens nära förestående förfall. Denna bild av ett instabilt kommunistiskt Ryssland hade lätt låtit sig anpassas till den nya militära metafysik som hade blivit förhärskande inom den politiska ledningen under efterkrigsåren.[14] Stödd av den manikeiska mccarthyismens begreppsvärld tänkte man sig utgången av den pågående, världsomfattande kampen i de rent militära termerna seger och nederlag, som om de berörda nationernas karaktär var statisk och som om själva deras fientlighet sade tillräckligt mycket om dem. Den amerikanska ledningens världsstrategi hade ställt in nationen på en allt-eller-inget-kamp, en antingen-eller-strid, som inte bara uppmuntrade sökandet efter snabba, absoluta lösningar, utan ironiskt nog också gynnade stärkandet av just de krafter som den sökte besegra.

I sin ”X”-artikel om Sovjet-ledningens bevekelsegrunder hade Kennan fäst uppmärksamheten på den ”utomordentligt starka tonvikt” som de bolsjevikiska härskarna lade på ”den kommunistiska grundtesen om en central motsättning mellan den kapitalistiska och den socialistiska världen”. Det var ”klart”, enligt Kennan, att denna betoning ”inte återfanns i verkligheten”.[15] Idén om en kapitalistisk omringning betraktade han som en fantasiprodukt, omhuldad av de ryska ledarna för att ”bortförklara upprätthållandet av en diktatorisk myndighet hemma”. Efter att ha framhållit att den potentiella oppositionen mot Sovjet-regimen 1945-46 var ”betydligt större och farligare än den kunde ha varit innan övergreppen började”, drog Kennan slutsatsen att, ”*minst av allt kan härskarna göra sig av med den fantasikonstruktion med vilken upprätthållandet av den diktatoriska makten har försvarats*”. [Kursiverat här.]

Nu är det inte alltför svårt att räkna ut vad som hände i Ryssland under efterkrigsåren på grundval av Kennans analys. De kapitalistiska nationernas öppet förklarade fientlighet (mest påtagligt i Churchills Fulton-tal och i Truman-doktrinen) samverkade med uppkomsten av amerikanska baser runt Sovjetunionens gränser och det föreslagna pånyttfödandet av Tysklands militärmakt för att göra intensifieringen av de stalinistiska metoderna och den stalinistiska planeringen begriplig inför ett utmattat men djupt nationalistiskt folk som just hade försvarat sitt hemland mot en utländsk invasion som kanske var den mest omfattande i historien. Denna det ryska folkets andra tvångsmarsch från sin ställning som nummer fyra eller fem bland industrimakterna till nukleär jämlikhet med Förenta staterna kunde endast ha slutförts i skuggan av det ständiga hotet om en kärnvapenblitz och i tron att frälsningen endast låg i skapandet av en avskräckande atommakt. Molotov anmärkte faktiskt 1956 att ingen i Kreml 1945-46 drömde om att Rysslands ställning kunde bli så stark som den var tio år senare.[16] Och det kan knappast råda något tvivel om att Sovjetledningens avsiktliga skärpande på ett tidigt

---

[13] Kennan, *American Diplomacy*, s. 97.
[14] Se Mills, *The Power Elite*, kap. 9 och 12.
[15] Se Wm. A. Williams, *American-Russian Relations*, s. 281 ff., för kritik av Kennans tänkande på denna punkt.
[16] Williams ”The Irony of Containment”, *The Nation*, 5 maj 1956.

stadium av det kalla kriget (bildandet av Kominform, det stormiga uttåget från förhandlingarna om Marshallplanen osv.) till en del stammade från nödvändigheten att enligt stalinistiska sätt och metoder snabbt återuppta den industriella uppbyggningen.

”Ju hårdare Sovjetunionen är pressad, dess kraftigare kommer dess folk att sluta upp bakom sina ledare”, sade Chester Bowles.

Mer än något annat var det de amerikanska politiska besluten och uttalandena tio år tidigare som bäddade för det amerikanska ”nederlaget” Sputnik-året 1957. De amerikanska ledarna hade dragit upp gränserna för kampen och gjort det på ett sådant sätt att Förenta staterna endast kunde komma att ställas inför besvikelse och nederlag.

Uppsändandet av Sputnik var inte bara ett slag mot tillbaka-hållandets uttryckliga analyser och förväntningar, utan träffade också i själva hjärtat av den speciellt amerikanska historieuppfattningen, synen på den amerikanska livsstilens ledarställning i våra dagars värld. 1941 hade Henry Luce i en ledare i *Life* tillkännagivit att ”Det amerikanska århundradet” skulle ta sin början. Tiden var kommen, sade han, ”att helhjärtat godta våra plikter och våra möjligheter som den mäktigaste och mest livskraftiga nationen i världen och som följd därav utöva hela kraften av vårt inflytande på världen för sådana syften som vi anser lämpliga och med sådana medel som vi anser lämpliga”.[17]

Och utrikesminister Byrnes anförtrodde på liknande sätt general H. H. Arnold i Potsdam 1945: ”Vad vi måste göra nu är inte att göra världen säker för demokratin, utan göra världen säker för Förenta staterna.”[18] Och vad beträffar presidenten:

> En kort tid efter sin installation klargjorde Truman att han hade för avsikt att reformera världen på amerikanska villkor. Han talade i förbigående om för en av sina första besökare, ”att ryssarna snart skulle sättas på plats och att Förenta staterna sedan skulle gå i täten och leda världen på det sätt som världen bör ledas på ...” [19]

Dessa förväntningar gäckades av krafter som fick sitt symboliska uttryck i Sputnik. Lyndon Johnson formulerade saken sålunda: ”Vi måste uppriktigt tillstå att ryssarna har slagit oss på vår egen mark — oförvägna vetenskapliga framsteg i atomåldern.”[20]

Den viktigaste, oföränderliga innebörden av Sputnik från vilken man inte längre kunde bortse var dock att Sovjetunionen utgjorde ett livsdugligt konkurrerande socialt system med en väl-utvecklad teknisk bas. Godtagandet av denna realitet försvagade det amerikanska självförtroendet och utlöste de första stegen mot en kvalfull omvärdering av förutsättningarna för och ledningen av den amerikanska politiken.

”Sputnik-krisen” var, som William A. Williams påpekade, inte orsakad av någon slapphet i det amerikanska vapenprogrammet, ty krisen hade utvecklats och mognat under en period då amerikanerna hade ett betydande övertag i fråga om vapen. ”Den avgörande faktorn var det sätt på vilket amerikanerna tolkade detta som en absolut överlägsenhet och det sätt på vilket de försökte begagna denna förmodade överlägsenhet.”

> Thomas J. Hamilton i [*New York*] *Times* har givit en kort sammanfattning av det tänkande som utformade den amerikanska politiken under dessa år: 1946, påpekade han, ”och faktiskt ända till 1949 hade Förenta staterna ... medel att tvinga Sovjetunionen på knä med ett preventivkrig”. Utrikesministrarna Acheson och Dulles omformade detta antagande till ett tvåpartiprogram för ”total diplomati” som skulle finna segern utan krig. Men Sovjetunionens förbättrade maktposition omintetgjorde logiken i Achesons gamla resonemang att Amerika inte kunde förhandla förrän det upprättat ”styrkepositioner”. Numera är det uppenbart att Amerika i tron att det hade en

---

[17] Citerat i Williams, ”The American Century: 1941-57”, *The Nation*, 2 november 1957, s. 297-301. Se *Life*, 17 februari 1941.
[18] H. H. Arnold, *Global Mission*, New York, Harper, 1949, s 589.
[19] Williams, *The Tragedy oj American Diplomacy*, s. 168.
[20] Fleming, s. 885.

> styrkeposition i absolut bemärkelse avstod från att förhandla under de år då det hade ett relativt övertag ... *Antagandet att Förenta staterna har makt att tvinga Sovjetunionen att kapitulera på amerikanska villkor utgör den grundläggande svagheten i Amerikas uppfattning av sig självt och världen.*[21] [Kursiverat i originalet.]

De frön till upplösning som Kennan hade upptäckt i Sovjetunionen tycktes inte bara låta bli att gro. De visade inte längre några tecken på att alls existera. Hela den grund på vilken det amerikanska kalla kriget vilade hade avlägsnats med en enda stöt. Uppsändandet av Sputnikarna omintetgjorde nämligen själva möjligheten till seger på sådant sätt som seger hade uppfattats i Amerika: nedbrytande av Sovjet-makten, obestridd överlägsenhet för Amerikas ledarskap, seger för The American Way.

Det är därför ingen tillfällighet att Kennan inledde sina Reithföredrag 1957 med en analys av Sovjets maktsituation och ekonomiska tillväxt och fann bägge vara överväldigande och äkta. Att den påtagliga ökningen av den centrala makten inom Sovjet (och inte t. ex. Sovjet-ledarnas ”veknande” hållning) var den centrala faktorn vid omvärderingen av Förenta staternas politik bekräftas av president Eisenhowers nära medarbetare Sherman Adams:

> Vid den tiden då den hårda linjens politik utformades och började praktiseras sades det knappast något emot den. Värdesättandet av en utrikespolitik är huvudsakligen en pragmatisk fråga. Fungerar den är allt bra. Klickar den, blir den utdömd, hur omsorgsfullt den än må ha gjorts upp från början. Om en försvagning hade skett inom Ryssland och Kina under trycket av Dulles fientlighet, skulle hans taktik inte ha kritiserats. Men medan han försökte koppla en backhammer på kommunisterna, fortsatte de att redovisa ekonomiska framsteg.[22]

Då Sovjetunionen alltså företedde alla tecken på att fungera som ett stabilt system blev ett godtagande av samexistens föga mer än utrikespolitisk realism. Men skillnaden mellan fredlig samexistens och blott och bart dödläge i fråga om atomvapen var av reell betydelse och kunde inte skylas över. Farliga överstående spänningsförhållanden, kvarlämningar från en passerad epok måste fortfarande undanröjas. Att existera tillsammans med Sovjetunionen innebar först och främst att man på nytt måste ta sig an de diplomatiska uppgifter som man skjutit ifrån sig tolv år tidigare.

Lippmann påminde amerikanerna 1947 om att diplomatin i en värld där det finns rivaliserande makter bör försöka organisera en maktbalans för att beröva dessa konkurrenter utsikterna för en framgångsrik aggressionspolitik. Detta är vad en diplomat menar med lösande av en konflikt mellan rivaliserande makter. ”Han menar att vad de än må tänka, vilka deras ideologiska syften än är, så är maktbalansen sådan att de inte kan kosta på sig att gå till angrepp.”[23]

En politik som eftersträvar uppgörelse i konflikten mellan Förenta staterna och Ryssland skulle, påpekade han, ”syfta till att åter bringa jämvikt i maktbalansen, som nu är onormal och farlig, eftersom Röda armén har stött samman med de brittiska och amerikanska arméerna i hjärtat av Europa ... En riktig politik borde därför som sitt allra främsta mål ha en överens-kommelse som ledde till utrymning av Europa. Det är den överenskommelsen som kommer att lösa det problem som uppstått ur kriget.” Kommunisterna skulle fortsätta att vara kommunister. Ryssarna skulle fortsätta att vara ryssar. ”Men om Röda armén befinner sig i Ryssland och inte vid Elbe, kommer de ryska kommunisternas och de ryska imperialisternas förmåga att för-verkliga sina syften på ett avgörande sätt att ha inskränkts.” Därför måste Amerikas maktmedel brukas ”till stöd för en diplomatisk politik vilken som konkret mål har en överenskommelse som innebär tillbakadragande”.[24]

---

[21] Wm. A. Williams, ”The American Century: 1941-57”, *The Nation*, 2 november 1957, s. 297-301.
[22] Sherman Adams, op. cit., s. 88-89.
[23] Lippmann, op. cit., s. 47.
[24] Lippmann, op. cit., s. 47-48.

Dogmer och lösgörandets strategi

Diplomatin hade inte blivit helt undanträngd av det kalla krigets tillbakahållande politik på kontinenten. Den förekom emellertid ryckvis. Den 15 maj 1955 undertecknade Dulles, Molotov, Macmillan, Pinay (för Frankrike) och Figl (för Österrike) ett fredsfördrag som återupprättade Österrikes suveränitet och föreskrev att ockupationstrupperna skulle dra sig tillbaka i gengäld för en garanti att Österrike ”inte kommer att ingå i några militära allianser eller tillåta upprättandet av militärbaser på sitt territorium”. Vägen till detta avtal hade verksamt jämnats genom undertecknandet av ett vapenstilleståndsavtal i Korea och genom Genève-avtalet om Indokina, kort sagt genom att diplomatin alltmer höll på att återges sin vedertagna ställning och funktion.

Ett ryskt anbud om ett liknande avtal för Tyskland tillbakavisades dock av de allierade. Eisenhower hade till en början reagerat på det österrikiska avtalet med en försiktig optimism inför framtiden, men förbundskansler Adenauer blev djupt upprörd över att presidenten godtog idén om ”en rad av neutraliserade stater från norr till söder genom Europa”.[1] Adenauer hävdade att ryssarna var svaga och kunde fås att acceptera skarpare västliga krav och hans åsikter fick överhand. Den 18 maj rapporterade *New York Times* att ”många väsentliga punkter i de allierades plädering vid [den förberedande] Genève-konferensen härstammade från Adenauer och medtogs på hans yrkande”. Den 19 juli noterade *New York Times* att ”kanslerns teori om Sovjetunionens inre svaghet godtogs i Washington och förklarar vissa uttalanden nyligen av amerikanska ämbetsmän”.[2]

Den 18 juli, på toppmötet, förklarade Eisenhower Förenta staternas inställning till den tyska frågan:

> Tio år har gått sedan vapenstilleståndet och Tyskland är fortfarande delat. Detta åstadkommer en svår orätt mot ett folk ... det är en fundamental källa till instabilitet i Europa. Vårt tal om fred har föga innebörd om vi samtidigt vidmakthåller förhållanden som sätter freden i fara ... I den varaktiga fredens intresse bör vår lösning ta alla berörda parters legitima säkerhetsintressen i beräkningen. Det är därför vi yrkar på att ett förenat Tyskland skall ha rätt att om det så önskar ta sin naturliga rätt till kollektivt självförsvar i anspråk.[3]

Med andra ord måste en ”rättvis” lösning av det tyska problemet låta ett förenat Tyskland få full frihet att inträda i NATO. En sådan lösning skulle dock ha inneburit fullständig rysk kapitulation i den tyska frågan och skulle inte ha krävt några förhandlingar alls, eftersom ryssarna kunde åstadkomma Eisenhowers ”överenskommelse” genom att helt enkelt dra tillbaka sina trupper. Detta insåg Kennan 1957:

> ... De västliga regeringarna har yrkat på att en sådan alltysk regering måste ha fullkomlig frihet att fortsätta att tillhöra NATO-pakten. ... Sovjetunionen är naturligtvis inte medlem i NATO; och medan brittiska, franska och amerikanska styrkor förmodligen skulle stanna i Tyskland inom NATO-systemets ram måste man anta att Sovjetunionens styrkor skulle förväntas ge sig iväg. Om det förhåller sig på det sättet, så ombeds Sovjetunionen i själva verket — som ett led i en överenskommelse om tysk återförening — att överge den militära och politiska förskansning i Centraleuropa som den har tillkämpat sig genom sina militära insatser från 1941 till 1945, och göra detta utan vederlag i form av något som helst tillbakadragande av den amerikanska vapenmakten från hjärtat av kontinenten ...
>
> Detta är enligt min mening något som det är mycket osannolikt att Sovjetunionen skulle gå. med på, om inte av andra skäl så på grund av vad den kommer att betrakta som sin egen säkerhet hemma och utomlands. . . . *Sovjet-ledarna kommer därför i dessa nu aktuella västliga förslag att se ett krav på något i stil med en ovillkorlig kapitulation av de ryska intressena i den tyska frågan på det hela taget;* och det kommer säkerligen att föresväva dem att om de någonsin skulle bli så svaga att de inte

[1] Citerat i Fleming, s. 745.
[2] Citerat i Fleming, s. 749.
[3] Eisenhower, *Peace With Justice*, s. 124-125.

> hade något annat val än lämna Tyskland på dessa villkor, skulle det knappast krävas ett avtal med västmakterna för att få dem att göra detta.[4] [Kursiverat här.]

En ”rättvis” lösning som inte är genomförbar är naturligtvis ingen lösning alls och kan därför endast vidmakthålla den orättvisa som den var avsedd att rätta till. I en värld där de olika krafterna inte är statiska hade emellertid misslyckandet att lösa ett sådant problem som Tysklands delning inte bara en tendens att vidmakthålla denna farliga och orättvisa situation, utan även att fördjupa själva splittringen.

Den 23 oktober 1954 föreslogs i en rysk not till väststaterna att man skulle hålla en konferens i november om Tyskland och de europeiska säkerhetsfrågorna. I en not av den 13 november till tjugotre europeiska regeringar samt Förenta staterna yrkade man på en sådan konferens i Moskva eller Paris den 29 november. När dessa förslag tillbakavisades sammankallade Moskva en konferens med premiär- och utrikesministrarna i Sovjetblocket i slutet av november för att överväga motåtgärder mot Parisfördragen, genom vilka i oktober Tysklands inträde i NATO hade förberetts.[5]

Den 6 maj 1955, tre veckor efter överenskommelsen om Österrike men innan den officiellt undertecknades, släppte NATO-konferensen i Paris in Västtyskland i alliansen. Åtta dagar senare undertecknades avtalet om Warszawa-pakten, varvid en motallians skapades med marskalk Ivan S. Konev som chef för det förenade kommandot.[6] Det följande toppmötet i juli lyckades inte ändra på denna situation.

Sålunda ledde den tvingande logiken i tesen om tillbakahållandet och dess maning att bygga skiljemurar i stället för att söka överenskommelser till att Förenta staterna inte bara tillbakavisade ryska anbud utan också underlät att framlägga några allvarligt syftande egna anbud. Vidare sporrade den Förenta staterna i dess ansträngningar att bygga upp Tysklands militära styrka och skapade därmed ett nytt element i den förefintliga maktsituationen vilket oundvikligen skulle komma att göra en slutlig lösning av den europeiska frågan ännu svårare.

Ironiskt nog kom dessa ansträngningar att bygga upp den tyska militära styrkan efter det tillbakahållandets påstådda mål hade uppnåtts, dvs. Sovjetmaktens ”mjuknande”. Efter Stalins död hade nämligen en snabb (om också mycket ofullständig) avstaliniseringsprocess ägt rum inom det ryska samhället och den fredliga samexistensens politik hade utvecklats till officiell utrikespolitik. Sovjets version av samexistens var visserligen på intet vis oreserverat fredlig, men senator William J. Fulbright påminde senaten den 20 juni 1958 om att rysk politik å andra sidan ”inte bara var vad som hände i Ungern”.

> Om det bara vore fråga om en politik av militärt förtryck skulle vi enligt min mening ha en mycket mer lättbesegrad motståndare. Men i rysk politik ingår också den militära utrymningen av Finland, där ingår Sovjets undertecknande av det österrikiska fredsfördraget och den påföljande militära utrymningen av landet, där ingår också det ryska samtycket till förändringarna nyligen inom den polska kommunismen, där ingår politiskt stöd åt de icke kommunistiska nationalströrelserna i Asien och Afrika och ekonomisk hjälp till länderna i dessa områden. Där ingår framför allt en nästan oavbruten propagandarefräng som kräver åtgärder för att minska faran för kärnvapenkrig och som går hand i hand med förslag om en mängd sätt att närma sig detta fundamentala internationella problem.

I betraktande av detta fann Fulbright det beklagligt att Förenta staternas administration hade ”organiserats så att den på fläcken fördömde ryska förslag som propaganda” och inte så ”att den undersökte möjligheterna i nya förslag eller analyserade gamla förslag i ljuset av de senaste årens maktförskjutning vilken kanske kunde ge dem en ny innebörd”. Är det ödesbestämt, frågade Fulbright, att vi skall ”iaktta hur vår nations prestige gradvis sjunker, hur dess

---

[4] Kennan, *Russia, the Atom and the West*, s. 38-40.
[5] Schuman, *Russia Since 1917*, s. 436.
[6] ibid.

budskap till mänskligheten oavbrutet fördunklas därför att vi hela tiden går runt i samma politik, därför att vi inte har tillräcklig smidighet, fantasi och nationell beslutsamhet att bryta oss ur detta tröghetstillstånd, att ta oss ur denna cirkelrörelse och välja nya riktningar?”[7]

”Sovjet-maktens mjuknande” befriade inte den amerikanska strategin ur tillbakahållandets sterila cirkelrörelse, därför att ”mjuknandet” inte hade skett på det sätt som tillbakahållandets politik hade förutsagt (dvs. på grund av svaghet) och sålunda hade ”mjuknandet” inte alls ägt rum. Förenta staterna hade emotsett att Sovjet ensidigt skulle uppge sina positioner, och inte att få förhandla med en livskraftig, hård, ofta omedgörlig men också ofta smidig motståndare.

Kanske bättre än någon annan händelse utvisar Förenta staternas svar på påtryckningar om lösgörande (disengagement) vid tiden för Kennans Reith-föredrag och NATO-mötet i december 1957 i hur hög grad Amerika var fångat i sina egna dogmer om det kalla kriget. Detta var två år efter det att det österrikiska fördraget hade undertecknats och de första förslagen om en kärnvapenfri zon hade framlagts av Storbritanniens premiärminister, sir Anthony Eden. Det var också ett år efter det att den polske utrikesministern Adam Rapacki formellt hade föreslagit en plan för att hålla Centraleuropa fritt från kärnvapen och ett år efter det att de tragiska händelserna i Ungern hade visat NATO:s oförmåga att främja ”befrielsen” av nationerna i öster. Att det var den polske utrikesministern som gjorde detta förslag strax efter den polska revolutionen var i själva verket ett tecken som var tydligt nog på att en lösgörandets politik skulle främja ett ytterligare oberoende för Östeuropa och därmed det slutliga uppnåendet av Förenta staternas öppet uttalade mål i det kalla kriget.

Ryssarna hade dessutom uppnått operativ förmåga i fråga om interkontinentala robotar i början av 1957.[8] Med utvecklandet av sådana interkontinentala robotar upphörde Röda arméns ”av-skräckningsvärde” att vara avgörande eller ens betydelsefullt. Sålunda fanns det inga militära hinder på den ryska sidan för utrymning enligt förhandlingsöverenskommelse, som det kunde ha funnits tidigare.[9] Tiden tycktes ur alla synpunkter mogen för inledande av förhandlingar.

Den 2 november 1957 sände ryssarna upp sin andra Sputnik i rymden och tre dagar senare ”antydde” utrikesminister Dulles att Förenta staterna skulle eftersträva att utrusta sitt system av baser på andra sidan haven med medeldistansrobotar.[10] Dagen därpå talade regeringschefen Chrusjtjov inför Högsta sovjet och begärde ett nytt möte ”för att nå en överenskommelse baserad på överväganden av sann och ömsesidig förståelse” om att stoppa ”det kalla kriget och kapprustningen” och avgöra ideologiska meningsskiljaktigheter genom en fredlig konkurrens ”som på bästa sätt tillfredsställer mänskliga önskemål och behov”. I Washington reagerade Förenta staterna ”med kylig likgiltighet, även om man var noga med att inte tillbakavisa förslaget öppet och på stående fot”.[11]

Den 11 december erhöll Lester Pearson, Kanadas tidigare utrikesminister, Nobels fredspris i Oslo. I sitt tacktal sade han att krig använt som ett redskap för politiken skulle leda till ”totalt krig” och att totalt krig skulle innebära ”total förstörelse”. Därför är ”det bästa försvaret för freden inte makt, utan undanröjande av krigsorsakerna ... lösande av de tilltrasslade, skrämmande problem som skiljer ... de bägge maktblocken och därmed sätter freden i fara”.

---

[7] Fleming, s. 941-942.

[8] Den 30 augusti avslöjade tjänstemän i Förenta staternas försvarsdepartement att fyra ryska interkontinentala robotar hade upptäckts – och ”förmodligen sex”, den sista i juni. Ryssarna tillkännagav ett framgångsrikt försök den 27 augusti. Fleming, s. 863.

[9] Detta innebär att Lippmanns förslag om en överenskommelse om tillbakadragande var orealistiskt i början av det kalla kriget. Tvärtom. Sett tillsammans med påföljande tillbakadragande och minskning av ryska styrkor, ger det stöd åt åsikten att det ryska inträngandet i Östeuropa motiverades av försvarsmässiga snarare än revolutionära och expansionistiska hänsyn. Hade Lippmanns rekommendationer tillräckligt tidigt följts och hade Förenta staterna varit redo att göra en stor ekonomisk insats i Sovjets återuppbyggnad, finns det inget direkt påfallande skäl till att ett tillbakadragande inte kunde ha förhandlats fram.

[10] Fleming, s. 893.

[11] ibid., s. 894.

Vad som krävdes, sade Pearson, var en kraftfull beslutsamhet att utnyttja varje slag av förhandlingsteknik för att försöka lösa problemen ”ett efter ett” och ”etapp efter etapp”. Och om det inte skedde på grundval av förtroende och samarbete, så ”åtminstone med utgångspunkt för ömsesidig tolerans och egennytta”.

Detta var en vältalig maning om att man skulle ta det slags förslag under övervägande som framlades av europeiska ledare från bägge sidor (i synnerhet Gaitskell och Rapacki) i hopp om att man skulle kunna lyfta det kalla krigets bårtäcke från kontinenten.

Den 10 december, omedelbart före NATO-konferensen, hade Bulganin sänt noter till de olika NATO-makterna som klargjorde att Sovjet var redo att överväga förbud för stationerande av kärnvapen i Polen, Östtyskland, Tjeckoslovakien och Västtyskland. ”Enligt min åsikt”, skrev parlamentsledamoten Dennis Healy,[12] ”kan detta markera en vändpunkt i rysk diplomati”:

> ... detta är första gången Ryssland har varit berett att erbjuda medgivanden i fråga om Polen, Tjeckoslovakien och även Östtyskland i utbyte mot västliga medgivanden som är begränsade till Förbundsrepubliken. Det har i själva verket godtagit de territoriella begränsningar som Hugh Gaitskell ... föreslog i våras för ett program om lösgörande i Centraleuropa.
>
> Idén om ett allmänt militärt lösgörande upprepas också i Bulganins brev och i en form som, även om den inte exakt motsvarar Gaitskells plan, det finns betydligt större möjligheter att förhandla om än någonsin tidigare. Bulganin talar om att Ryssland är redo att överväga antingen en begränsning eller ett totalt bortdragande av sina trupper i Östtyskland och länderna inom Warszawapakten, om Amerika, Storbritannien och Frankrike går med på ett jämförbart tillbakadragande från Västtyskland och sina NATO-allierades territorium. En sådan vaghet utgör en uppenbar inbjudan till allvarliga förhandlingar.[13]

När NATO-konferensen öppnades den 16 december erbjöd Dulles de europeiska allierade kärnvapenrobotar, medan noten från Bulganin hade blivit ”snabbt avfärdad av utrikesdepartementet som ett försök att ställa till trassel innan presidenten hade sett den”.[14] NATO-ledarnas reaktion under första dagen på Dulles förslag var ”ljum och icke övertygad” (*New York Times*) och på andra dagen kom det till öppen revolt:

> Den första stöten kom från den norske statsministern, Gerhardsen, som rakt på sak förklarade att Norge inte hade några avsikter ”att låta atomlager ... eller avfyringsplatser” för medeldistansrobotar upprättas. Han ansåg att det rätta skulle vara att uppskjuta avgörandet om robotarna och förhandla. Den norske statsministern upprörde sina kolleger vid det runda bordet med att läsa sitt tal med ”en sträv, lidelsefylld röst”. En av hans åhörare rapporterade: ”Han gav uttryck åt vad miljoner vanliga människor tänker i hela Europa och fick regeringscheferna att känna andedraget från den allmänna opinionen.” [15]

Gerhardsens uppseendeväckande tal förmådde premiärminister Macmillan att lägga sitt i förväg skrivna manuskript åt sidan och ”försiktigt” stödja förslaget om förhandlingar. De kanadensiska och holländska premiärministrarna gav norrmannen ett ännu starkare stöd, och förbundskansler Adenauer genomförde till och med en taktisk reträtt och yrkade på ”mycket omsorgsfullt studium” av den senaste tidens ryska närmanden. Vid slutet av följande dag ”tycktes en allmän känsla av osäkerhet ha gripit både den amerikanska och den brittiska delegationen”. Britterna prövade Churchills slogan, ”vi syftar till överläggningar”, och amerikanerna olika variationer av Achesons ”styrkepositioner”, men det kom föga gensvar på någotdera.

Resultatet blev slutligen en kompromiss. Förenta staterna gav efter för det europeiska önskemålet om förhandlingar i utbyte mot en principöverenskommelse om att robotbaser i sista hand skulle accepteras. Eftersom robotarna inte skulle bli färdiga på tre år fanns det tid för förhand-

---

[12] Senare försvarsminister i regeringen Wilson.
[13] *New Leader*, 30 december 1957.
[14] Fleming, s. 897.
[15] ibid., s. 898.

lingar.

Vad som hände med förhandlingarna hade förebådats av Lester Pearson i hans Nobel-tal, då han varnade för att ”vår politik och diplomati håller på att bli lika stelbenta och defensiva som skyttegravskriget var för fyrtio år sedan, när de bägge sidorna grävde ned sig djupare och djupare och levde i sina diken”. Under de följande månaderna praktiserade dock den ena sidan mer ”nedgrävning” än den andra.[16]

Den 9 januari 1958 anlände en ny not från Bulganin i vilken ett toppmöte föreslogs vilket skulle ta upp ämnen som bombprov, en kärnvapenfri zon i Centraleuropa och förhandlingar mellan det delade Tysklands bägge hälfter. Den 12 januari svarade president Eisenhower på en tidigare not från Bulganin av den 10 december och sade att han var redo att möta den ryske ledaren om förberedelser på lägre nivåer erbjöd ”goda förhoppningar” om att man skulle kunna främja ”fred och rättvisa”. Han yrkade på fria val i Tyskland, självbestämmande i Östeuropa, en inskränkning av vetot i Förenta nationerna och sade vidare att kärnpunkten i rustningsproblemet var ”produktionen” av kärnvapen och anspelade därmed på den ryska omedgörligheten i inspektionsfrågan.[17] Bulganins not av den 9 januari avvisades på liknande sätt på mindre än fjorton dagar.

Den 26 januari förklarade Chrusjtjov att det brådskade med underhandlingar på toppnivå. Två dagar senare begärde han återigen överläggningar. Dulles, som vid denna tidpunkt praktiskt taget behärskade Förenta staternas utrikespolitik, befann sig dock på resa i Mellersta östern för att gjuta nytt liv i den illa utformade Bagdadpakten, eller med andra ord, lappa ihop den tillbakahållandets mur över vilken Sovjetunionen så nyligen hade svingat sig. Dulles envishet att anbringa en gammal strategi på nya förhållanden väckte en fientlig reaktion i vissa kretsar. John S. Knight, utgivare av Knight-kedjan av republikanska tidningar, skrev i början av februari: ”Som jag uppfattar saken har vi att välja mellan att förhandla med Ryssland eller gå i krig ... Jag är emot Dulles politik därför att den har visat sig steril och ohanterlig. När Dulles trodde att vi hade alla korten var han en 'bluff- och skränmakare'. Men ingen, inklusive våra allierade och Ryssland, blev ett enda dugg bluffad. Mr Dulles har blivit en fara för freden.”[18]

Den 20 februari föreslog Macmillan att ett nytt toppmöte skulle hållas och Gaitskell krävde att premiärministern skulle begära långtidsförhandlingar oberoende av Förenta staterna och att britterna ensidigt skulle upphöra med proven. Den 1 mars bortsåg ryssarna från sin aversion mot Dulles och föreslog en utrikesministerkonferens som skulle arrangera ett toppmöte, där dock väsentliga frågor inte skulle diskuteras. Detta gjorde amerikanerna besvikna och de sade att mötets förutsättningar spärrade vägen till framsteg.

Fem dagar senare erbjöd sig Chrusjtjov att komma till Förenta staterna. Dulles motsatte sig livligt att man skulle ge ”gangsterna” från Kreml något som helst umgängesmässigt erkännande.[19] Man fruktade att om man visade Sovjetledarna någon sällskaplig artighet, så skulle det bidra till ”inbillningen att det kalla kriget tagit slut”.[20] Den 6 mars anlände en ny not på sexton sidor från Bulganin flera timmar innan utrikesdepartementet formellt hade tillbakavisat den ryska varianten av utrikesministermötet. Och så vidare. Den 25 april 1958 fann Washington Posts redaktör att det existerade ”fortfarande vittnesbörd om det slags tänkande som inte godtar förhandlingar på grundval av jämlikhet och praktiskt taget kräver reträtt av Sovjetunionen som ett förhandsvillkor”. Han varnade för att ”alltför mycket stelhet utan någon förbindlig gest kan leda till att ryssarna blir övertygade om att västern i grund och botten inte vill förhandla ...” Den 18 maj, tre dagar efter det ryssarna sänt upp sin tredje Sputnik, skrev *New York Times* po-

[16] För en utförligare redogörelse för dessa händelser se Fleming, s. 898-968.
[17] Sovjetunionen motsatte sig kontrollåtgärder som inte ingick som led i ett program för allmän nedrustning. Förenta staterna ville inte överväga allmän nedrustning.
[18] Citerat i Fleming, s. 907.
[19] Fleming, s. 911.
[20] Schmidt, *New York Times*, 6 och 20 mars 1958.

litiske analytiker, Dana Adams Schmidt: ”Det är fortfarande i allt väsentligt Förenta staternas politik att vidmakthålla ett tryck på en förmodat svag Sovjetunion, som om Förenta staterna fortfarande hade kvar överlägsenheten på kärnvapenområdet.” Som kontrast härtill visade ryssarna med vilket allvar de fullföljde sin maning om förhandlingar för att minska spänningarna i världen genom att den 31 mars överraskande tillkännage att de ensidigt avbröt proven.

Sålunda fanns det fortfarande, flera månader efter NATO-konferensen medan den internationella situationen allvarligt hade försämrats både i Mellersta och Fjärran östern varvid Förenta staternas väpnade styrkor hade engagerats, inga utsikter till förhandlingar i frågan om avspänning i Europa. Under tiden hade NATO-makterna blivit förpliktade att ta emot medeldistansrobotar på sina territorier. Det var få personer som vid denna tidpunkt insåg den fulla betydelsen av detta. Att som vanligen skedde beskriva det som att man ”anpassade Atlantalliansen till robotåldern” innebar, för att tala 'med en lyhörd iakttagare, ”ett grovt understatement”. Han påpekade att medeldistansrobotar med en radie av 2 500 kilometer ”inte under några omständigheter” kunde kallas ”defensiva” vapen. ”Utrustat med 2 500-kilometers robotar ... upphör NATO automatiskt att vara defensivt och blir en offensiv allians. Denna revolutionerande idé att göra NATO till ett offensivt vapen har skapat en samvetskris i Europa.” [21]

Om insättandet av offensiva robotar i NATO-alliansen skapade en ”samvetskris” i Europa, så samverkade denna med den försämrade internationella situationen och det fortsatta misslyckandet att börja förhandlingar för att åstadkomma en annorlunda strategi i Kreml. Den 10 november 1958 tillkännagav Chrusjtjov att Sovjetunionen var redo att överlämna kontrollen av Berlin till Östtyskland och att Förenta staterna skulle få förhandla om rätt till tillträde till staden. Med denna varning hade ”Berlin-krisen” tagit sin början. Den 30 november förklarade Chrusjtjov att han var villig att hålla tillbaka sitt förslag, om överläggningar började inom sex månader. Den 21 februari 1959 for Macmillan till Moskva för att överlägga med Chrusjtjov. Därpå meddelade Chrusjtjov att han tillbakavisade ett tidigare västligt förslag om en utrikesministerkonferens vilket ytterligare reste tvivel om utsikterna för ett toppmöte. Vid detta skede upprepades i Förenta staterna i Lyndon Johnsons ”nedräkningen har börjat” Macmillans varning i hans tal i Leningrad om de oförutsedda faror framtiden bar på. Den 2 mars gjorde Chrusjtjov emellertid helt om och föreslog en utrikesministerkonferens där tjeckerna och polackerna skulle delta. Den 16 april avgick Dulles av hälsoskäl.

Fram på våren 1959 stod det klart för många iakttagare att ”den centrala frågan var Västtysklands atombeväpning. Även om Chrusjtjov ville ändra situationen i Berlin var hans främsta mål att förhindra upprättandet av robotbaser i Västtyskland.” [22]

> Det stod lika klart att han [Chrusjtjov] hindrades av förbundskansler Adenauer. Det var slut med makten hos den ende ”starke” mannen i västlig politik [Dulles], men Adenauer var lika fullständigt hängiven tanken på ett tredje väpnat Tyskland i detta århundrade som Dulles hade varit. Han hade också försvurit sig åt tron att han skulle kunna göra upp med ryssarna när han fått kärnvapenbeväpning.[23]

Tysklands återupprustning var i själva verket redan på god väg. Det beräknades att den västtyska krigsmakten 1961 skulle ha utökats till tolv raketbeväpnade divisioner på 200 000 man. Maktsituationen i Europa höll på att bli mer och mer komplicerad. Lösningen på den enda verkligt allvarliga situationen i förhållandet mellan Ryssland och västern, problemet med satellitländerna och Östtyskland, kom nu allt längre bort från ett förverkligande.

I maj framträdde Kennan inför senatens utrikesutskott och drog sig då tillbaka från den

---

[21] Geoffrey Barraclough, *The Nation*, 4 januari 1958.
[22] Fleming, s. 957. Det akuta stadiet i Berlin-krisen upphörde, utan att någon lösning nåtts, i augusti, då Chrusjtjov inbjöds till Förenta staterna och det blev tydligt att med Eisenhower och utan Dulles var ett toppmöte tänkbart.
[23] Fleming, s. 959.

hållning han intagit i sina Reith-föredrag. Han sade att tiden kanske var förbi för ett förverkligande av hans idéer. Planerna för Tysklands rustning var nu långt framskridna. John F. Kennedy gav uttryck för samma reservationer i december 1959:

> Fråga: För att gå ett steg längre än till Berlin, ser ni några möjligheter för någon partiell avspänning i Centraleuropa i linje med de planer som lagts fram av George Kennan eller mr Gaitskell i England eller Rapacki i Polen?
>
> Svar: [Kennedy] Jag ansåg att det fanns betydligt fler möjligheter för två eller tre år sedan än jag gör i dag. Jag tror att det nu är ganska svårt att ta bort robotarna från västtyskarna och ta bort Tyskland från NATO. De har för all del inte stridsspetsarna, men de har robotarna.

Västerns yrkande på att utrusta NATO-alliansen med robotar och därmed stärka den västliga militära ställningen i Europa hade drivit en europeisk överenskommelse ännu längre in i framtiden, som Kennan 1957 och Lippmann 1947 hade sagt att det skulle göra.

NATO-beslutet hade fattats i samband med en kolossal kritik mot Dulles och hans illa dolda avsky för förhandlingar. Men det fanns inget motsvarande motstånd i Förenta staterna mot att placera ut robotar i NATO-länderna och inget nämnvärt stöd för en lösgörande politik.[24] Skall denna paradox kunna förklaras, måste man först studera karaktären hos själva beslutet. Det var t. ex. inte ett beslut som motiverades av omsorg om de europeiska NATO-ländernas säkerhet. Dessa hade redan under ett och ett halvt år befunnit sig inom räckhåll för Sovjetunionens medeldistansrobotar. Därför förändrade inte Sovjets nya interkontinentala robotar ur militär synpunkt den strategiska situationen i Europa.[25] Ur Washingtons synpunkt hade dock den strategiska situationen i högsta grad förändrats och den måste ”korrigeras” till dess balansen i fråga om interkontinentala robotar kunde återupprättas. Man fruktade i Förenta staterna att Sovjets övertag i utvecklingsarbetet på robotarna skulle sätta ryssarna i stånd att göra vad Förenta staterna inte hade kunnat göra under alla de år det hade sitt atommonopol, nämligen att med utpressning förmå sin motståndare att godta ”rättvisa krav”.

Utplacerandet av kortdistansrobotar på europeiskt territorium föranleddes inte av europeiska behov, utan företogs som en provisorisk åtgärd medan Förenta staterna återtog sin jämlika ställning. Skulle styrkebalansen ändras på nytt skulle Europa befinna sig i ett sämre läge än förut. Ty om medeldistansrobotarna skulle spela en viktig roll i Förenta staternas försvarssystem endast under en kort tid, nämligen till dess USA utvecklat en interkontinental robot, var skulle då alliansen stå när amerikanerna inte längre ansåg dessa baser vara en nödvändig del av sitt försvarssystem? I stället för att utgöra en del av ett kärnvapenfritt Europa skulle Västeuropa fortfarande ha ryska robotar riktade mot sig och dess enda försvar skulle bestå i robotar kontrollerade av Förenta staterna.[26]

I grund och botten dikterades beslutet att placera ut robotar i den europeiska alliansen inte av militära, utan av politiska överväganden. Det framgår av att Dulles hade föreslagit åtgärden och sökt bifall för den redan innan robotarna fanns tillgängliga. Denna brådska kunde därför endast ha runnit fram ur någon icke militär källa.

Vid den tidpunkt då Sputnik uppsändes var två mot Eisenhowers försvarspolitik häftigt kritiska dokument på väg att läggas fram. De är kända som Gaither- och Rockefeller-rapporterna. Stora delar av de bägge politiska partiernas elit inom hela nationen hade givit sitt stöd åt dessa rapporter. Medlemmar i Rockefeller-gruppen var t. ex. Dean Rusk, Chester Bowles, Jacob

---

[24] Den 12 januari 1958 sade Acheson ”att mr Kennans åsikt inte delas av någon ansvarig ledare i det demokratiska partiet i Förenta staterna” och även om Stevenson och ett antal andra demokrater inte ville skriva under på Achesons uttalande förekom det inget stöd för Kennan att tala om.

[25] Rostow, *The US in the World Arena*, s. 377.

[26] I själva verket spelade de aldrig en sådan betydelsefull roll inte bara därför att robotklyftan aldrig uppstod utan därför att robotarna inte utgjorde något ”slutgiltigt vapen” och inte heller vid denna tid på något betydelsefullt sätt förändrade effektiviteten hos Förenta staternas angreppsstyrkor. Se Blackett, *Atomic Weapons*, s. 35.

Potofsky, Henry Kissinger, Henry R. Luce och Lucius Clay.

> På punkt efter punkt förkastades offentligen i Rockefellergruppens rapport nr II ... den politik som Eisenhoweradministrationen hade byggt upp ... under de gångna fem åren. I rapporten utdömdes uppfattningen att ett amerikanskt samhälle som kunde betraktas som sunt krävde en sträng begränsning av budgetutgifterna för att kunna vidmakthålla sina normala processer. Där utdömdes uppfattningen att förmågan att slå tillbaka med kärnvapen var ett tillräckligt avskräckningsmedel för Sovjets styrka. Där fördömdes det att man fortsatte att vägra NATO information om kärnvapen och även tillgång till själva vapnen ... [27]

Eftersom dessa rapporter kom vid Sputnik-krisens höjdpunkt, när allmänhetens förtroende för Eisenhower hade skakats, var de av avsevärd politisk betydelse och utgjorde således ett allvarligt hot mot Eisenhowers ställning. Dittills hade ”administrationen ... på det hela taget med framgång stått emot påtryckningarna om utökning av och större skyndsamhet med militära program för anfall och försvar”. De områden där Eisenhower gav efter gällde omorganisation av Pentagon[28] och naturligtvis utplacering av robotar i NATO-alliansen.

Eftersom de synpunkter på försvarspolitiken som ingick i dessa rapporter upptogs av det demokratiska partiet i dess program inför valet 1960 och slutligen blev praktisk politik under Kennedys administration, är den åskådning som ligger bakom en del av rekommendationerna av avsevärd betydelse. Ett centralt tema var fruktan för att Förenta staterna skulle ha bundit sig för en massiv, oböjlig avskräckningsstrategi. Genom att koncentrera sig på strategiska luftstridskrafter hade Eisenhoweradministrationen låtit de konventionella styrkorna förfalla och hade vidare underlåtit att utveckla någon omfattande serie taktiska kärnvapen att begagnas under olika omständigheter. På grund av detta löpte själva avskräckningsförmågan risk att förlora sin trovärdighet. I Rockefeller-rapporten formulerades saken sålunda:

> Hela världen vet att vi aldrig skulle bedriva ett preventivkrig. Men tillsammans med resten av den fria världen måste vi vara beredda att stå emot vilken som helst av tre olika typer av angrepp: totalt krig, begränsat krig och icke öppen aggression maskerad som ett inrikes maktövertagande genom statskupp eller inbördeskrig.
>
> För att kunna avskräcka från angrepp måste vi vara beredda att utkämpa ett kärnvapenkrig som antingen är totalt eller begränsat.
>
> För närvarande finns det stora brister i vår beredskap när det gäller både totalt krig och begränsat krig.[29]

Dessa kritiker hävdade att hotet om vedergällning med vätebomber i händelse av begränsat angrepp inte skulle utgöra ett trovärdigt avskräckningsmedel, eftersom Förenta staterna inte skulle önska att bli invecklat i ett totalt kärnvapenkrig, såvida inte de värden som stod på spel gjorde det befogat. En utveckling av ett ”graderat avskräckningsmedel” var nödvändig för att vedergällningen skulle stå i proportion till de omständigheter som påkallat den.

Det står sålunda klart att John Foster Dulles massiva vedergällning och fram-till-randen-politik var en starkt bidragande orsak till att dessa omvärderingar gjordes. Det står också klart varför den liberala eliten var sysselsatt med att lägga fram denna kritik vid den tidpunkt då Kennan talade för lösgörandepolitik och detta förklarar i sin tur delvis varför de underlät att stödja Kennans förslag om lösgörandepolitik.

Politiskt fördes Sputnik fram som ett argument för att mönstra allmänna opinionen till stöd för detta reviderade och avsevärt utökade försvarsprogram — i själva verket en ny variant av tillbakahållandets strategi. Det krävdes dock inte bara Sputnik utan även en hel rad diplomatiska nederlag för att Eisenhowers trollmakt skulle brytas och Kennedy, som delade denna synpunkt, skulle väljas. Men önskan att utnyttja ett politiskt tillfälle kan inte fullständigt tjäna som

---

[27] Rostow, s. 372-373.
[28] ibid., s. 374.
[29] Citerat i Rostow, s. 371-372. För en kritik av teorin om begränsat kärnvapenkrig skriven 1958, se Blackett, *Studies of War*, s. 54 och följande.

förklaring till att man underlät att stödja en politik som, om den varit framgångsrik, skulle ha avsevärt lättat den internationella situationen och åstadkommit mycket för att undanröja de innersta orsakerna till konflikten.

Enda sättet att förklara denna underlåtenhet från liberal sida består i att man för det första betraktar önskan att utnyttja Sputnik-situationen också som en reaktion på Sputnik och för det andra sätter in dessa kritikers tänkande i dess sammanhang i det kalla kriget för att framför allt se i vilket förhållande det stod till de två viktigaste komponenterna i det kalla krigets skärseld: uppfattningarna om tillbakahållandet och de psykologiska reaktionerna på atombomben.

Under de år då det kalla kriget uppstod och då Förenta staterna innehade sitt atommonopol ansågs hotet om atomangrepp mot ryska städer vara det enda avskräckningsmedel som fanns mot ett tänkbart ryskt markangrepp i Europa. Detta medförde, som P.M.S. Blackett har påpekat, att de flesta militära, religiösa och moraliska ledare i väster kom att anse en militär doktrin rättfärdigad som de tidigare skulle ha fördömt som ond, omoralisk och politiskt otrolig. Ty ”om de amerikanska och brittiska atombombplanen som svar på ett ryskt angrepp med konventionella styrkor skulle ha skridit till verket för att genomföra de planer för vilka de har utrustats, så skulle de sex miljoner offren för Hitlers gaskamrar knappast ha kommits ihåg: den humanistiska och civiliserade västern skulle ha sjunkit ned under Djingis Khans nivå.”

För att därför inför västerlänningarnas samveten rättfärdiga denna överlagda plan att under vissa militära omständigheter utplåna tiotals miljoner ryska män, kvinnor och barn ”var det nödvändigt att tro på att Sovjetunionen var medfött aggressiv och ond. När en nation en gång har anförtrott sin säkerhet åt beroendet av ett absolut vapen blir det emotionellt nödvändigt att tro på. en absolut fiende”.

Sålunda kom man intellektuellt att anta att Sovjetunionen skulle angripa västern så snart den ansåg sig vara militärt överlägsen. Minsta eftersläpning i västerns militära förmåga skulle enligt detta synsätt påskynda en katastrof. ”Det var denna uppsättning trossatser som 1957 förorsakade den våldsamma reaktionen mot Sputnik I”, hävdade Blackett, och som därpå fortsatte att orsaka en ”överdrivet stor uppmärksamhet kring det exakta styrkeförhållandet mellan den amerikanska och den ryska nukleära slagkraften”.[30]

I Rockefeller-rapporten krävdes det också ”intensifierad forskning kring och stöd för utvecklandet av ... sådana insatser som påskyndandet av programmet för att utrusta både yt- och undervattensfartyg med robotar av olika typer” och anskaffning av flygplan ”för att modernisera förefintliga enheter ... till 1960-talets standard medan man påskyndar snabbast möjliga utveckling av operationsdugliga medeldistansrobotar och interkontinentala robotar”. Allt detta (inklusive ett särskilt program som varje år skulle tillhandahålla tre miljarder dollar extra ”under ett antal kommande år” för att reparera ”aktuella brister”) trots att Eisenhower-administrationen hade ett helt tillräckligt robotprogram, i själva verket så tillräckligt att robotklyftan aldrig uppstod.[31]

Om ”elitsamstämmigheten”,[32] representerad av Rockefeller- och Gaither-rapporterna, i sitt tänkande på denna punkt i hög grad behärskades av kärnkraftens apokalyptiska övertoner, så var den å andra sidan inte mindre bunden av tillbakahållandets grundläggande mönster. Bland övriga rekommendationer yrkades det i Rockefeller-rapporten på att NATO skulle ges kärnvapen. Vidare förklarades det att:

> Vi måste erkänna faktum att en rustningsminskning med någon innebörd måste föregås av en

[30] Blackett, *Studies of War*, s. 94.
[31] ”Robotklyftan” liksom tidigare ”bombplansklyftan” har nu hänförts till den glömskans natt för konstgjorda tvistefrågor där den alltid hört hemma. Robotklyftan – en förutsägelse om att Sovjet skulle få en överväldigande överlägsenhet i fråga om interkontinentala robotar i början av 1960-talet – var en produkt av partipolitik och påtryckningar från vapengrenarna (framför allt flygvapnet). (*New York Times*, 27 november 1961).
[32] Rostows uttryck.

> minskning av spänningarna och en uppgörelse om de kvarstående frågor som har splittrat världen sedan andra världskriget.[33]

Med andra ord måste en kraftuppladdning även i Europa fortsätta till dess en överenskommelse nåtts, och endast en sådan överenskommelse om kvarstående frågor skulle göra en rustningsminskning befogad. Detta innebar dock att man drog sig tillbaka till ställningarna från 1947-49 och förkastade lärdomarna från de tio mellanliggande åren om att vapnen i sig själva hade blivit ett hinder för överenskommelser och inte kunde bringa situationen närmare en lösning. Sålunda föreslog år 1957, som om ingenting av betydelse hade hänt, en samstämmig amerikansk elit som en del av en genomgripande revision av politiken precis den dogm som bar upp hela den stagnerade insatsen i det kalla kriget i Europa!

Denna nya betoning av gamla metoder i kölvattnet på Sputnik-krisen (och den större kris som påskyndades genom Sovjets jämställdhet och i vissa delar överlägsenhet) var heller inte begränsad till den liberala eliten. *The Nation* skrev i sin ledare den 30 november 1957:

> Inför mötet i Paris den 16 december föreslår mr Dulles att vi endast bekräftar vår hållning från 1949. 1949 ville vi ha flygbaser. Nu vill vi ha baser för att installera robotar. 1949 ville vi inte förhandla med ryssarna därför att det var vi som hade trumfkorten. Nu vill vi inte förhandla därför att det är ryssarna som har dem.

Känslostormarna kring den militära politiken, som åstadkom en febertopp under Sputnik-krisen och ledde till att robotar placerades ut inom Förenta staternas försvarssystem i Europa, var kraftiga redan 1955 och baserades i själva verket på samma illusioner som man hade haft i väster redan 1945 då det kalla kriget började:

> [1955] uttryckte senator Jackson saken sålunda: ”Amerikansk *överlägsenhet* i fråga om avancerade vapensystem är ett *minimi*krav när det gäller fred.” Vi minns alla vad som sades efter Hiroshima om atombomber som absoluta vapen: den som ägde dem skulle styra världen. Det inträffade inte. Nu är det de interkontinentala robotarna som betecknas som absoluta vapen. ”Vem som än kommer dithän först, så kommer han att hålla världen i sina händer” — det sade Bernard Baruch ...
>
> Så nu varseblir vi hur västern ännu en gång manas att satsa hela sin existens på att vinna en ny teknisk kapplöpning.[34] [Kursiverat här.]

I ett halvt årtionde trodde Förenta staterna att det hade ett ”slutgiltigt vapen” i atombomben och att det snart[35] skulle sätta USA i stånd att hålla tillbaka och inskränka Sovjets makt med ett ultimatum i stället för förhandlingar. När Sovjetunionen sprängde sin första atombomb satte Förenta staterna sin förtröstan till en vätebomb, som var tusen gånger kraftigare än atombomben och erbjöd som framtidsutsikt samma slags absoluta överlägsenhet. När Sovjetunionen inte bara närmade sig Förenta staterna i fråga om nukleär teknik, utan även skaffade sig en knapp ledning när det gällde robotar, blev det uppenbart att tänkandet i Förenta staterna inte hade förändrats. Det var nu Sovjetunionen som hade nått tröskeln till det slutgiltiga vapnet med vilket den kunde tvinga Förenta staterna att inskränka sin makt utan förhandlingar. Senator Jackson (”gentlemannen från Boeing”) utfärdade en varning 1955: ”Herr president, vi och våra partners i den fria världen kanske snart kommer att stå inför hotet om robotutpressning.”

För att låna Kennans litterära formulering rörde sig vid ett avgörande ögonblick i det kalla kriget Förenta staternas ”hela regeringsmaskineri, inklusive den diplomatiska apparaten, obevekligt utefter den föreskrivna vägen, liksom en ihärdig leksaksbil när den dragits upp och skickats iväg i en bestämd riktning endast stannar om den stöter på ett hinder som inte ger efter”.

---

[33] Rostow, s. 372.
[34] Blackett, *Atomic Weapons and East-West Relations*, s. 65-66.
[35] Dvs., när balansen i fråga om de konventionella styrkorna på kontinenten hade vägt över så att ryssarna berövats sin avskräckningsförmåga.

III. Eisenhower-åren

... precis som den ryska eliten har ansett att Förenta staterna på det ena eller det andra sättet skulle falla samman i ekonomisk ruin, har eliten i Förenta staterna hängt fast vid åsikten att Sovjetsystemet ständigt är politiskt vacklande ... Man har hoppfullt antagit att det till sist blir de som måste söka fred. Då skall Washington för Moskva framlägga sitt ultimatum, vars villkor ingen känner. Detta har varit den stora drömmen bakom alltihop – tillbakahållandet genom militär omringning, blufflöftena om att ”befria satelliterna i Östeuropa”, invasionen i Libanon, det enfaldiga stödjandet av marionettregimen på Formosa, och allt annat ...

Kort sagt har varken Förenta staterna eller västern i allmänhet accepterat det faktum Sovjetkommunismen utgör som något helt verkligt. Möjligheterna till ”fredlig samexistens” har betecknats och betecknas som blott och bart röd propaganda. Och inför de nya satsningarna inom Sovjet-blocket efter Stalins död har Förenta staternas politik varit overksam och ensidig.

Doktrinen om våld och den befängda opportunism som baseras på den utgör ersättning för politiska och ekonomiska program. Denna doktrin har varit och är den understa basen för Förenta staternas politik. Och Förenta staternas politik är nu bankrutt ...

Om freden är och endast kan vara en samexistensens fred, utgörs vägen till fred, och kan endast utgöras av förhandlingar. Fredens struktur har att göra med villkoren för fredlig tävlan. Fredens strategi kräver att de militära begrepp som nu är förhärskande ersätts med ekonomiska och kulturella begrepp.

C. Wright Milis, 1958

Misslyckandet att skapa fred

I det kalla krigets åttonde år inträffade tre händelser som tycktes avsevärt öka möjligheterna för en europeisk överenskommelse och för att man verkligen skulle kunna börja närma sig nedrustningens problem. Dessa händelser var Stalins död (efter vilken avstaliniseringen började), valet av Dwight D. Eisenhower till Förenta staternas president (inte bara en ”fredens man” utan också en man med obestridlig patriotism och auktoritet, vilket var av större betydelse) och den uppenbara jämlikhet med USA i fråga om kärnvapen som Sovjetunionen uppnådde.

Den sista faktorn varskodde om en annalkande bankrutt för befrielsepolitiken och tillbakahållandets politik, vilka grundats på Sovjets väntade sammanbrott. Genom att befria östern från hotet om en atomblitz på vilken den endast kunde svara med konventionella vapen, stärkte den ryska kärnvapenmakten de inre krafter i östblocket som eftersträvade större smidighet, frihet och verkliga ansatser att samexistera med västern.[1]

Den nukleära jämlikheten uppstod inte plötsligt, men erkännandet av själva faktum och dess betydelse varierade bland de olika ledarna på bägge sidor om järnridån. En av de första i väst som insåg vad den nya situationen innebar var Churchill, som den 11 maj 1953 yrkade på ett toppmöte. Eisenhower efterkom detta yrkande 1955 och erkände sålunda den nya situationen sedan två år hade passerat. Dulles erkände den aldrig.

Ändå kom ingen överenskommelse till stånd, kapprustningen fortsatte och uppbyggandet av nya makter (Frankrike, Tyskland och Kina) tog större fart så att varje framtida uppgörelse komplicerades.

Under åren 1955-57 förelades Förenta staterna inte en utan tre planer för allmän internationellt kontrollerad och inspekterad nedrustning. Var och en av planerna baserades på den plan som

[1] Dvs. Malenkov-falangen i Sovjetunionen, de som stod bakom ”Junivägen” i Ungern osv.

ursprungligen utvecklats i väst, var och en av dem ”innebar ytterligare ansträngningar att gå väst tillmötes”,[2] var och en av dem blev ovillkorligt avvisad.

När Förenta staterna ställdes inför förslag som i allt väsentligt var dess egna svarade det genom att förklara sig vara emot varje plan för allmän nedrustning, trots att det tidigare hade bundit sig för detta mål i ett ömsesidigt avtalat principuttalande tillsammans med de övriga förhandlande makterna.[3]

De ryska förslagen 1955 gjordes vidare mot bakgrunden av särskilda ”handlingar” som Eisenhower hade krävt den 6 april 19534 som prov på ryssarnas avsikter i fråga om fred. Dessa gärningar innefattade undertecknande av ett vapenstilleståndsavtal i Korea och en uppgörelse om tvistefrågor i Sydöstasien. De utfördes respektive 1953 och 1954. I samma tal sade Eisenhower:

> *Också bara några få sådana klara och uttryckliga handlingar som Sovjetunionens signatur på ett österrikiskt fredsfördrag* ... skulle vara imponerande vittnesbörd om allvarliga avsikter. De skulle besitta en förmåga att övertyga som inte skulle kunna överträffas av någon som helst retorik.[4] [Kursiverat här.]

Den 15 maj 1955 undertecknade ryssarna ett österrikiskt avtal. Men Förenta staterna ville inte ens *överväga* allvarliga förhandlingar om nedrustning och inte heller om avspänning i Centraleuropa eller om de ryska förslag som enträget framställts från 1952 till 1955 om en evakuering av trupper från Tyskland, baserad på villkor liknande dem i det österrikiska avtalet.[5] Trots att, som Lippmann hade påpekat 1947, ”tillbakadragandet av armén är ... det avgörande provet på den ryska hållningen” tycktes Förenta staterna vara helt obenäget att läsa in något speciellt i att ryssarna klarat provet.

Den 14 maj 1956 utförde ryssarna nya ”handlingar”. Premiärminister Bulganin tillkännagav att Sovjetunionen skulle minska sina väpnade styrkor med ytterligare 1,2 miljoner man förutom de 640 000 som avmönstrat 1955. Han meddelade också att 30 000 soldater skulle dras tillbaka från Östtyskland, att 375 krigsfartyg skulle läggas i reserv och att flera militära skolor skulle stängas.[6]

Bland de högsta amerikanska ledarna var det endast försvarsminister Wilson som gav uttryck för uppfattningen att detta var ett ”steg i rätt riktning”. Men också han skyndade sig att tillägga att det inte fick ske någon eftersläpning inom försvaret i Förenta staterna. Presidentens pressekreterare sade att Förenta staterna skulle kunna ha större tilltro till ryssarna om de hade upphört med sin obstruktionstaktik på nedrustningskonferensen och accepterat president Eisenhowers förslag om ”öppet luftrum”.[7] När utrikesminister Dulles på sin presskonferens tillfrågades om han inte skulle föredra att Sovjetunionen behöll dessa män i sina väpnade styrkor, svarade han: ”Det är en god slutsats att jag hellre skulle se dessa män stå på vakt än att de gjorde atombomber.”[8] Andra kommentatorer och ämbetsmän gav uttryck åt samma synpunkt och påpekade att Sovjets militära styrka inte skulle minskas eftersom så mycket berodde på vätebomber och robotar. Ingen i de officiella kretsarna kunde finna anledning till optimism inför denna utveckling.

Detta innebar dock att man fullständigt missade innebörden av den ryska åtgärden och förbisåg vad konflikten bakom det kalla kriget från början hade handlat om. Naturligtvis var i jämförel-

---

[2] Noel-Baker, op. cit., s. 24.
[3] De så kallade sex principerna – föreslagna av den amerikanske delegaten den 24 april 1952 och accepterade av ryssarna den 10 maj 1955. ibid., s. 12-20.
[4] ”Toward a Golden Age of Peace”, *Peace With Justice*, s. 34 -44.
[5] Sebastian Haffner, ”Germany, Russia and the West”, *Encounter*.
[6] Cook, ”Juggernaut: The Warfare State”, *The Nation*, s. 313.
[7] Cook, op. cit., 313-314.
[8] Fleming, s. 789.

se med den totala styrkan minskningen av manskapet i de väpnade styrkorna inte särskilt betydelsefull. Manskap som friställs på ett ställe måste oundvikligen användas på något annat. Men i samband med det kritiska problemet om det delade Europa utgjorde minskningen ett avgörande steg mot en uppgörelse. Minskningen av manskapet utgjorde nämligen ett prov på om den ryska uppladdningen utgjorde en förberedelse för att betvinga Västeuropa eller om den endast var ett avskräckande medel. Om syftet hade varit avskräckning, som tillbakadragandet kunde tyckas ha antytt,[9] så var ryssarna i stånd att överväga ett *ömsesidigt* tillbakadragande av arméerna och en minskning av styrkorna som skulle göra slut på delningen och ockupationen av Europa. Om man hade förelagt ryssarna några preliminära förslag om nya förhandlingar och en atmosfär av avspänning åstadkommits, kunde då inte tragedin i Budapest på hösten samma år ha undvikits?[10]

Också efter Ungern bestod Förenta staternas svar på förslag om avspänning i att man avvisade dem, även om man då utsattes för påtryckningar från allierat håll om att man skulle gå med på att förhandla, och slutligen i att man spärrade vägen för dem helt och hållet genom att man förvandlade NATO till en offensivt väpnad allians.

Förenta staternas underlåtenhet att visa sig redo att på allvar ta ryska initiativ i fråga om nedrustning och avspänning under övervägande berodde på faktorer som var mer komplicerade än en aggressiv världsmakts egennyttiga beräkningar.

Bland de viktigaste faktorerna var den amerikanska ledningens underlåtenhet att tillsammans med ryssarna nå fram till en gemensam definition av samexistens eller att ens godta själva idén om samexistens. Myterna från det kalla krigets första skede (fiendens absoluta ondska, det hopplösa i att förhandla, möjligheten att segra) utnyttjades av olika grupper (militärerna, de av rustningar beroende industrierna, den fanatiska högerflygeln) för att hålla förberedelserna för ”krig” på högsta nivå och för att förhindra opposition mot den föråldrade politiken och mot den förhärskande militära metafysiken bakom denna politik.

Frånvaron av ledarskap demonstreras bäst av Eisenhower som betraktade som sin främsta ämbetsuppgift att uppnå ”fred med rättvisa”. Vi har redan sett hur den amerikanska ledningen under det kalla krigets första skede inriktade sig på ”rättvisa” snarare än ”fred” eller vad de kunde ha kallat ett program för ”fred *genom* rättvisa” i motsats till Lippmanns rekommendation: *Rättvisa genom fred*.

Eisenhowers enkla sammanställning av dessa två värden ledde till ett vagt och tvetydigt program som tenderade att gå tillbaka till den tidigare positionen (fred genom rättvisa), men med en viktig ny tonvikt — nämligen nödvändigheten av och underförstått möjligheten till fred.

Denna nya tonvikt var på intet sätt obetydlig även om det är svårt att uppskatta dess verkan, eftersom denna berodde på den särskilda karaktären hos den nationella stämningen vid denna tidpunkt. Den kan symboliskt uttryckas genom kontrasten mellan Dulles beteende i Genève 1954 (han ”undvek skrupulöst att ens titta i riktning mot Kommunistkinas premiärminister Chou En-lai”) och Eisenhowers uppträdande på samma plats året därpå:

> I alla redogörelser är man överens om att han var konferensens självfallne ledare. När han första gången kom in i konferensrummet fann han ryssarna stående vid sidan, något tafatt väntande på hans ankomst, och han förde dem på ett hjärtligt sätt fram till konferensbordet.[11]

---

[9] Se tillägg i Blacketts *Studies of War*, som innehåller en analys av Sovjets uppbyggnad och minskning av landstridskrafterna och leder till slutsatsen att dessa utgjorde en avskräckande attityd.

[10] Nagys förslag till Sovjets presidium 1955 att Ungern skulle bli neutralt hade kanske upptagits bättre om det hade förekommit några tecken på att västern var intresserad av ett neutralt bälte i vilket vissa av dess egna allierade i Centraleuropa kunde ingå.

[11] Fleming, s. 750-751.

Det var Eisenhowers initiativ som, vid en tidpunkt då skränen från ”krigspartiet” (både republikaner och demokrater) hade nått höjdpunkten, ledde till att ”Genève-andan” accepterades av den amerikanska allmänheten. James Reston hade skrivit i november föregående år att ”den kanske viktigaste enstaka faktorn i världspolitiken är att Eisenhower har vänt det amerikanska presidentskapets enorma auktoritet mot att man skulle riskera en militär lösning av det kalla kriget”. Samma dag rapporterade bröderna Alsop att Eisenhower offentligt hade sagt att han blankt avvisade tanken på preventivkrig och inte ens ville diskutera ett sådant privat. ”Han betraktar det massdödande som ingår i ett avgörande slag mot Sovjetunionen som moraliskt djupt motbjudande.”[12] Kort sagt lånade Eisenhower sin makalösa personliga prestige och sitt ämbetes prestige åt ett företag som hade betecknats som blidkande och underkastelse i nära tio år, nämligen ett försök att förhandla med de ”ateistiska despoterna” i Kreml.

Men som det så träffande har sagts om Eisenhower, ”hade han, efter att ha varit vidsynt nog att önska fred, inte ledarförmåga nog att genomdriva den”.[13] Ett exempel på vad som har kallats hans ”godhjärtade förvirring” när det gällde utrikespolitiken är att han behöll John Foster Dulles som utrikesminister trots påtryckningar från många olika håll om att Dulles skulle avlägsnas.

Vid åtskilliga tillfällen var Eisenhower villig att förhandla om större frågor med Ryssland, men avråddes av Dulles. Det var Dulles som t. ex. avböjde Churchills kallelse till toppmöte 1953 och Dulles som 1955 stoppade marskalk Zjukovs besök i Washington. Vid tiden för den ungerska revolten i oktober 1956 avvisade han förslaget att dra tillbaka två amerikanska divisioner i utbyte mot att Sovjet drog tillbaka två ryska divisioner stationerade i Ungern. 1955, det år då Förenta staterna tog tillbaka sina nedrustningsförslag sedan de hade godtagits av ryssarna, förde Dulles fram tesen att ”man kan inte grunda ett säkerhetssystem på en samordning av krafter som man inte litar på”. Därefter blev ”lita inte” huvudtemat i amerikansk politik och som en iakttagare påpekade skulle det vara lätt ”att sätta ihop en veritabel böneramsa av exempel på tillfällen då mr Dulles ... trädde in för att omintetgöra alla framsteg i riktning mot avspänning”.[14]

Situationen på toppen av den amerikanska maktpyramiden beskrevs syrligt av Kennedy i senaten i juni 1960:

> Som ersättning för en politik har mr Eisenhower försökt le mot ryssarna. Vårt utrikesdepartement har försökt ta på sig en bister min mot ryssarna. Och mr Nixon har försökt bådadera. Inget har lyckats.[15]

Om Eisenhower nu inte hade någon bestämd politik att genomföra, så förvärrade den metod enligt vilken han arbetade från den ena dagen till den andra den redan existerande förvirringen genom att den gav fria tyglar åt motstridiga krafter. Från sin militära erfarenhet som överbefälhavare medförde han på presidentposten idén om ledning genom samförstånd och en förkärlek för att ge makt åt skickliga specialister.[16] Sålunda berättigade Dulles större erfarenhet av och kunskap om utrikespolitiken denne, så långt Eisenhower var berörd, att driva en utrikespolitik som ofta stod i diametral motsättning till presidentens egna intentioner. Till sist kom denna förkärlek för samförstånd inom staben (och i linje därmed inom den västliga alliansen) att spela en central roll för sammanbrottet för Eisenhowers sista sökande efter ”fred” på toppmötet 1960 och visade hur allvarligt han hade misslyckats att fylla den roll han hade valt.

---

[12] *New York Times*, 28 november 1954. *Nashville Tennessean*, 28 november 1954.
[13] Fleming, s. 1020.
[14] Geoffrey Barraclough, ”More than Dulles must Go” – *The Nation*, 25 januari 1958.
[15] *Strategy of Peace*, s. VIII.
[16] Se Adams, s. 50. Rostow, s. 389-400.

Toppmöteshaverierna

I början av 1958, under perioden efter Sputnik och NATO:s decemberkonferens på vilken det beslöts att offensiva robotar skulle placeras i NATO-länderna, började ryssarna yrka på ett nytt toppmöte.[1] Ett starkt allmänt stöd för en sådan idé (en gallupundersökning visade ett genomsnitt på 62 procent för och endast 17 procent mot i tolv västliga huvudstäder) samverkade med Mikojans och Chrusjtjovs besök i Förenta staterna och Dulles tillbakaträdande för att förmå USA att acceptera det ryska förslaget.

Avtalet att hålla toppmötet i april (senare maj 1960) beseglades vid Eisenhowers och Chrusjtjovs överläggningar i Camp David där presidenten visade, liksom han gjort 1955, att han kunde höja sig över den spända atmosfär som alstrats av det kalla kriget. I december 1959 for Eisenhower iväg på en tur runt världen vars höjdpunkt blev hans triumfartade besök i Indien där han på standar hyllades som ”Fredens furste”. I ett tal inför det indiska parlamentets bägge kamrar den 10 december förklarade Eisenhower:

> Kan vi i mänsklighetens namn inte förena oss i en femårs- eller femtioårsplan mot misstro, tvivel och kvardröjande vid orätter i det förgångna? Kan vi inte förmå oss själva att undanröja eller minska de spänningsorsaker som finns i världen? Allt detta har skapats av regimer, omhuldats och underblåsts av regimer. Folken i världen skulle aldrig känna av det om de var befriade från propaganda och påtryckningar.[2]

Men medan Eisenhower satte fingret på en central orsak till det dödläge som det kalla kriget skapat, var krafter i hans eget läger i verksamhet för att försöka hindra att situationen ändrades. Den 26 mars påpekade *The Economist* att Eisenhower hade ”misslyckats från början med att både exakt räkna ut vilka eftergifter Förenta staterna kunde bli tvunget att göra” på det kommande toppmötet och ”sätta in den energi som behövdes för att samla landet bakom sig”. Följaktligen blev oppositionen som hade varit tyst efter överläggningarna i Camp David aktiv och talför igen och eftersom dessa röster var ”klartänkta” där presidenten var ”obestämd”, hade de lyckats ”inskränka manöverutrymmet både på toppmötet och i Moskva efteråt”.

Bland dessa oppositionella röster återfanns utrikesminister Herter och understatssekreterare Dillon med tal den 4 respektive 20 april. Men av ännu större betydelse var den motspänstighet som visades av andra medlemmar av alliansen vilka Förenta staterna hade stöttat upp med miljarder dollar under de gångna åren. Förbundskansler Adenauer lät det bli känt att han motsatte sig att Berlin diskuterades på toppmötet, medan president de Gaulle ville ha upp allt till diskussion. Med gemensamma ansträngningar fick de mötet uppskjutet, först till 1960 och sedan till slutet av våren.[3]

Under tiden for Chrusjtjov omkring och förberedde de kommande förhandlingarna på ett helt annorlunda sätt. Från Moskva reste han till Ungern och de andra satellitländerna för att förvissa sig om att inget skulle komma att störa det kommande mötet. Han utfärdade också order till de stora kommunistpartierna i väster om att de skulle verka för samexistens. De italienska kommunisterna instruerades att understödja Eisenhowers besök i landet och ”de förstärkte de applåderande massorna i Rom” när han kom. Den ryske regeringschefen gick till och med så långt att han instruerade det irakiska kommunistpartiet att stödja Kassem, eftersom han fruktade att den omstörtning som hotade i Irak skulle ödelägga hans politik.[4] (De irakiska kommunisterna fogade sig, vilket fick katastrofala följder för dem senare.)

Vad beträffar Eisenhower, som inte ens förmådde utöva kontroll över sin egen Central Intelligente Agency och hindra den från att fortsätta med de utmanande U2-flygningarna över

---

[1] För en fängslande redogörelse för utvecklingen fram till toppmötet se Fleming, s. 903-1023.
[2] Eisenhower, *Peace with Justice*, s. 189.
[3] Fleming, s. 986, 996-999.
[4] Fleming, s. 986.

ryskt territorium, så var hans idéer om ledning genom samförstånd honom till föga gagn. Om hans politik skulle ha lyckats, hade han varit tvungen att se till att verkliga framsteg gjordes före toppmötet i riktning mot avtal om Berlin, kärnvapenprov och nedrustning. I stället lät han en ändlös rad av möten äga rum där det beslöts att inget skulle göras åt Berlin.[5] Nedrustningsförhandlingarna drevs in i ett dödläge och han lyckades inte avhålla sina egna medarbetare från att planera ett återupptagande av de underjordiska atomproven.[6]

Allt eftersom Eisenhowers händer blev mer och mer bundna av hans allierades och medarbetares åtgärder, blev utsikterna för ett framgångsrikt toppmöte allt svagare. Åtminstone en statsman tydde tecknen på den annalkande stormen riktigt. Den 11 februari 1960 rapporterade Alistair Cooke efter ett besök hos Adlai Stevenson att ”han anser på blodigt allvar att Eisenhoweradministrationen begår en katastrofal dumhet då den säger att den inte önskar någonting hellre än fred och samtidigt låter förstå att de enda villkor som står öppna för Sovjetunionen är ovillkorlig kapitulation”.

Liksom för att slutgiltigt demonstrera att det kalla kriget var det viktigaste för tillfället och hänvändelsen om fred bara en utopisk avstickare tillkännagav Förenta staterna den 16 mars att det planerade en underjordisk atomsprängning (som skulle bryta moratoriet) för ”fredliga syften” under 1961. Ungefär samtidigt[7] tillstyrkte CIA en ny U2-flygning rätt över Sovjetunionens centrum – en klar kränkning av Sovjets suveränitet och den internationella rätten – vilken skulle äga rum två och en halv vecka innan konferensen öppnades. Den 7 maj, nio dagar före konferensen och två dagar efter det U2-planet hade skjutits ned, tillkännagav president Eisenhower att en serie underjordiska kärnvapenprov skulle äga rum för att man skulle förbättra förmågan att upptäcka explosioner under markytan.[8] När statsmännen sedan hade samlats i Paris, omedelbart innan konferensen skulle öppnas, ”bemyndigade försvarsminister Gates med presidentens samtycke att USA:s strategiska styrkor i hela världen sattes i larmberedskap som ett tecken på fasthet och för att visa att faran av ryskt överraskningsangrepp verkligen existerade”.[9] Under rådande omständigheter kunde USA-ledningen knappast ha gjort mer för att bekräfta ropen från Chrusjtjovs vänsterflygel om att Förenta staterna befann sig under fast kontroll av sina militära ledare.

Den ryske regeringschefen däremot hade den 14 januari meddelat att Sovjetunionen skulle minska sina väpnade styrkor från 3,6 miljoner man till 2,4 miljoner. Detta innebar att 250 000 officerare skulle hemförlovas. En månad senare höll försvarsminister Malinovskij på att ”agitera i landet för att förklara den nya politiken för sårade officerare”, vilket utvisade att beslutet ”genomfördes tvärt emot opposition från professionellt håll”.[10]

Handläggningen av U2-affären som direkt omintetgjorde konferensen var i sig symbolisk för det bisarra och förvirrade tillståndet i Amerikas målsättning och ledarskap vid denna ödesdigra tidpunkt.

> Innan det stora möte där upplösningen av hans korståg för fred skulle konstateras befann sig president Eisenhower djupt nere i jorden i en topphemlig konferens på toppnivå, förmodligen säker för ryska bombangrepp just i det ögonblick då nedskjutningen av ett av hans egna spionplan över

---

[5] ”Ryssarna har, både i Genève 1959 och därefter, gjort klart att de är mottagliga för en överenskommelse [om Berlin] som skulle vara antagbar ur västlig synpunkt. Men väst har fortsatt med en gammaldags typ av diplomatiskt köpslående som kanske har verkat att hålla ställningarna men i själva verket fört oss in i en allt sämre position i Berlin.” – Geoffrey McDermott, *Berlin: Success of a Mission?,* Andre Deutsch, 1963, s. 26. McDermott var brittisk minister i Berlin under Berlinkrisen 1961.
[6] Fleming, s. 989-990.
[7] Fleming, s. 1005-1006. Hanson W. Baldwin, *New York Times*, 30 maj 1960.
[8] David Wise and Thomas Ross, *The U-2 Affair*, 1962, s. 100.
[9] . Fleming, s. 1012.
[10] Fleming, s. 991.

Ryssland tillkännagavs.[11]

Den 5 maj meddelade Chrusjtjov i ett tal inför högsta Sovjet att ett amerikanskt plan hade skjutits ned över Sovjetunionen den 1 maj, en ”aggressiv provokation som syftade till att spoliera toppmötet”. Han ”betvivlade inte president Eisenhowers uppriktiga önskan om fred”, men det fanns uppenbarligen imperialistiska och militaristiska kretsar som höll honom tillbaka.[12]

National Aeronautics and Space Administration (NASA) hävdade omedelbart att U2 bara var ett väderplan och att piloten hade meddelat att han hade fel på syrgastillförseln över Turkiet. Chrusjtjov svarade genom att avslöja att planet hade skjutits ned nära 2 000 kilometer in på sovjetiskt territorium och att piloten hade medgivit att han skulle utföra ett fotospanings-uppdrag hela vägen från Pakistan till Norge.

Många tidningar.. gav uttryck för uppfattningen att Eisenhower ”skulle vara rasande över att fumliga underordnade begagnade denna metod för spioneri så tätt inpå toppmötet”. Det kanske mest anmärkningsvärda draget i Chrusjtjovs tal om flygningen var, som Manchester Guardian påpekade, ”deras noga beräknade återhållsamhet och hans beredvillighet att frikänna Mr Eisenhower från all skuld för eller till och med kännedom om de åtgärder han beklagar sig över”.

Men den 9 maj hävdade utrikesminister Herter i själva verket Förenta staternas rätt och plikt att kränka ryskt luftrum och internationell rätt eftersom i annat fall ”Förenta staternas regering skulle försumma sitt ansvar inte bara mot det amerikanska folket utan mot fria folk överallt ... man kan inte gå med på att Sovjets politiska system skall ges möjlighet att göra hemliga förberedelser för att ställa den fria världen inför valet mellan en föraktlig kapitulation och kärnvapenförödelse”.[13]

Den 11 maj sade president Eisenhower att Sovjetunionen hade gjort ”hemlighetsfullheten till avgud” vilket i sin tur fick Förenta staterna att frukta ”ett nytt Pearl Harbor”. Därför hade han ända från början av sin ämbetstid ”utfärdat direktiv om att på varje möjligt sätt samla” den säkerhetsinformation som krävdes för att skydda Förenta staterna mot ”överraskande angrepp. Men, som *St Louis Post-Dispatch* nästan ensam underströk, ”är kartläggning från luften av bombmål något som skiljer sig från det vanliga slaget av spioneri. Det är det slags verksamhet som är ändamålsenlig i krig eller under omedelbar krigsfara, men synnerligen utmanande vid varje annan tidpunkt”.[14]

Historikern D. F. Fleming har påpekat att ”ingen princip i internationell rätt har fastslagits mer eftertryckligt än en nations rätt att kontrollera flygning i sitt luftrum. Den är fixerad i multilaterala fördrag som går så långt tillbaka som 1919 och har aldrig ifrågasatts. Genom att utföra över trettio flygningar med U2 över Sovjetunionen för att kartlägga mål har Förenta staterna medvetet tillfogat principen om den nationella suveräniteten ett slag som är så förödande som det kan bli i fredstid”.[15]

Samma dag som Eisenhower försvarade flygningarna tillfrågades Chrusjtjov om hans uppfattning om presidenten hade förändrats. ”Ni känner till min vänskapliga inställning till presidenten”, sade han, ”mina förhoppningar har inte varit berättigade ... jag var inte medveten om att planen för flygspionage över Sovjetunionen inte var ett infall av en oansvarig officer. Jag är ansvarig för min regerings åtgärder. Jag blev förfärad över att höra att presidenten hade givit sitt gillande åt dessa aggressiva handlingar.”

---

[11] Fleming, s. 1001.
[12] Harold Stassen, tidigare rådgivare i nedrustningsfrågor åt Eisenhower, påstod direkt att U2 avsiktligt hade skickats iväg ”av några av våra militära tjänstemän” för att spoliera toppmötet. – Wise and Ross, op. cit., s. 103.
[13] Fleming, s. 1003, Wise and Ross, s. 117.
[14] Fleming, s. 1003. Wise and Ross, s. 131.
[15] Fleming, s. 1005.

Följande dag skrev James Reston att det fanns ”fortfarande en liten möjlighet” att rädda toppmötet, men inte om presidenten fortsatte med samma tema. ”Genom att kräva rätten att tränga in i Sovjetunionen hade presidenten utmanat Chrusjtjov att stoppa honom, fört Chrusjtjov tillsammans med stalinisterna som alltid har varit mot en avspänning, satt de allierade nationerna i knipa genom att göra deras baser till föremål för Chrusjtjovs vrede och till och med förnekat en av Washingtons favoritprinciper — nämligen den att varje nation har rätt att välja sin egen styrelseform.” Presidenten kunde inte nå två mål på en gång. Han kunde inte ”utmana Chrusjtjov och på samma gång räkna på samarbete från honom”.[16]

Fortfarande kom det ingen försäkran om att flygningarna skulle stoppas. Ända fram till den 12 maj var det allt ryssarna krävde. När Chrusjtjov anlände till Paris uppsökte han dock president de Gaulle i dennes egenskap av konferensens ordförande och talade om för honom att han inte kunde delta om U2-affären inte klarades upp. USA:s regering måste vara redo ”att fördöma den handling som hade gjorts, åtaga sig att inte upprepa den och ställa de ansvariga till svars”.[17]

Eisenhower hade i själva verket redan den 12 maj givit order om att flygningarna skulle inställas, men omtalade inte detta ens för Macmillan, som den 15 maj försökte lugna Chrusjtjov och rädda konferensen.[18] I stället tillät han Chrusjtjov att läsa ett i förväg skrivet uttalande den dag konferensen öppnades (16 maj) där den ryske regeringschefen påminde om att Eisenhower vägrat att under hot förhandla om ett fredsfördrag med Östtyskland och undrade hur hans regering skulle kunna förhandla under hot om att amerikanska flygplan skulle fortsätta att flyga över sovjetiskt territorium. Sovjetunionen kunde inte ”befinna sig bland deltagarna i förhandlingar där en av deltagarna har gjort förräderiet till grundval för sin politik i förhållande till Sovjetunionen”. Om Förenta staterna skulle förklara det vara dess avsikt att inte kränka Sovjetunionens gränser i framtiden, om det beklagade de provokativa handlingar som tidigare utförts och skulle bestraffa dem som var direkt skyldiga, skulle Sovjetunionen känna sig säker på att den behandlades på samma villkor som andra makter och då skulle han vara redo att delta i konferensen.

Sedan läste president Eisenhower det uttalande som hade förberetts med kunskap om vad Chrusjtjov skulle säga. Han förnekade att USA hade hotat med att fortsätta överflygningarna. ”Förenta staterna hade inte utfärdat något sådant hot”. ”I verkligheten avbröts dessa flygningar efter intermezzot nyligen och kommer inte att återupptas. Följaktligen kan detta inte bli en tvistefråga.”[19]

Eisenhower försökte sålunda att nonchalant glida över frågan. Men frågan var där och Chrusjtjov hade tillåtits kasta tärningen och han kunde då helt enkelt inte handla som om inget hade hänt. de Gaulle föreslog ett uppehåll på tjugofyra timmar, vilket man enades om. Ett nytt möte mellan de fyra utsattes till den 17 maj. ”Chrusjtjov visade inte någon önskan att lämna Paris omedelbart. Han uppträdde fortfarande som en person som var villig att överlägga, förutsatt att priset var riktigt. På morgonen for han på en utflykt till Malinovskijs gamla slagfält vid Sezanne.”[20] Men när de tre från väst möttes samma morgon ”ledde mr Macmillans önskemål om en anständig begravning till ett önskemål om att man skulle se till att ansvaret för

---

[16] Fleming, s. 1008. ”Att öppet tillstå att vi har för avsikt att kränka Sovjets suveränitet innebär att vi låser fast alla berörda parter. Det gör det omöjligt för Sovjetregeringen att släta över detta enskilda intermezzo eftersom den nu har utmanats öppet inför världen. Den är tvungen att reagera eftersom ingen nation kan förhålla sig passiv när någon annan har till öppet erkänd politik att inkräkta på dess territorium.” – Walter Lippmann, citerad i Wise and Ross, s. 132.

[17] Fleming, s. 1010. ”Den 13 maj meddelades det att Chrusjtjov skulle fara till Paris två dagar innan konferensen började, för att, som Victor Zorza (i *Manchester Guardian*) uppfattade det, 'ge presidenten ett tillfälle att förhandla privat och avge försäkringar' att flygningarna skulle stoppas.” Fleming, s. 1009.

[18] Fleming, s. 1010. Macmillan fick reda på det på måndag morgon den 16 maj.

[19] Fleming, s. 1011. Wise and Ross, s. 154.

[20] Paul Johnson, *New Statesman*, 28 maj 1960.

konferensens misslyckande skulle anses vila på mr Chrusjtjov”.[21]

En plötslig inbjudan att delta i ett toppmöte skickades efter den ryske regeringschefen. ”Enligt ögonvittnen lyste hans ansikte upp när han såg dokumentet och han vände omedelbart tillbaka till Paris.” Samtidigt utfärdade presidentens pressekreterare, Hagerty, ett uttalande där det gjordes gällande att ryskt deltagande i mötet klockan tre skulle uppfattas som att Chrusjtjov tog tillbaka sina villkor. Chrusjtjov fick en kopia av detta uttalande som utfärdats utan att det godkänts av vare sig britterna eller fransmännen ”och i det ögonblicket dog konferensen” (*New Statesman*).

Chrusjtjov nöjde sig dock inte med att låta konferensen dö. Han hade, som bröderna Alsop påpekade den 11 maj, försatts ”i en inrikespolitisk situation som krävde en explosion”, och exploderade gjorde han. Den 18 maj, dagen efter det konferensen hade brutit samman, höll den ryske regeringschefen en presskonferens. Han ”kråmade sig och sökte skrämmas. Han hötte med armen och körde upp knytnäven i vädret. Han stirrade olycksbådande och bröt sedan ut i ett flöde av muntert gyckel” (*New York Times*). ”Han verkade förhäxad av intermezzot med spionplanet. Saken dök hela tiden upp igen, inklämd mellan hånfulla och fientliga anmärkningar om Amerika och president Eisenhower” (*London Daily Telegraph*). Våldsamheten i Chrusjtjovs angrepp drev över hela den västeuropeiska pressen på presidentens sida och ”ledde till den praktiskt taget enhälliga slutsatsen att det inte hade varit berättigat för Chrusjtjov att avbryta konferensen på grund av U2-affären”.[22] Sålunda lyckades ryssarna som vid så många tillfällen tidigare under det kalla kriget skapa en atmosfär i vilken deras egna avsikter drog på sig just de misstankar och kritiska bedömningar som de hade försökt rikta mot sina motståndare.

De två åren närmast efter toppmötets sammanbrott markerade en betydande omorientering av Sovjets ”fredliga samexistenspolitik”: ett återvändande till ensidiga försök att lösa Berlinfrågan, återupptagande av ”sabelskramlet” och kärnvapenproven, reträtt i frågan om inspektion på platsen vid ett provstoppsavtal och slutligen det utmanande och våghalsiga utplacerandet av robotar på Kuba. Denna helomvändning tycks väcka allvarliga frågor om betydelsen eller kanske till och med existensen av ett dödläge i fråga om kärnvapen och även om de ryska avsikterna.

För att kunna värdera denna utveckling är det nödvändigt att analysera maktsituationen, som den hade utvecklats under 1960 och 1961 och även ta med i beräkningen att en ny administration installerades i Washington, eftersom de viktigaste omsvängningarna mot en ”hård” aggressiv linje i Sovjets utrikespolitik inträffade efter denna händelse. För ögonblicket skall vi begränsa oss till att undersöka de faktorer som redan existerade toppmötesvåren 1960.

---

[21] Robert Stephens, *London Observer*, 22 maj 1960.
[22] ibid., s. 1014.

Kärnvapenstrategin och ”robotklyftan”

Framstegen för den ryska kärnvapenmakten under åren 1949-57 och för Sovjets förmåga att föra fram kärnvapenbomber till mål i Förenta staterna gjorde det nödvändigt att ändra det militära tänkandet i Amerika. Två konkurrerande strategiska skolor trädde fram för att ta itu med den nya situationen. Den ena kallades *counter-force* och grundades på antagandet ”att kärnvapenkrig är möjligt, går att bilda sig en föreställning om, att det är godtagbart och att det kommer att 'vinnas' eller 'förloras' i klassisk bemärkelse”. De som tänker på detta sätt är överens om att det bästa vore att kunna hindra ett sådant krig från att äga rum, ”men de anser att det enda effektiva sättet att hindra det består i att man skapar en styrka som förmår vinna ett sådant krig och ta emot fiendens kapitulation”.[1]

Counter-force är som namnet låter förstå ett strategiskt system vilket som mål endast räknar med fiendens installationer för angrepp, inte hans städer. Motståndare till denna teori har hävdat att utplaceringen av robotbaser i närheten av städer i förening med kärnvapnens enorma förstörelseförmåga och riskerna med utfallet har gjort åtskillnaden mellan civila och militära mål nästan meningslös, *counter-force*-teoretikerna har svarat att antalet amerikanska dödsoffer i ett totalt krig med Sovjetunionen skulle med hjälp av tillräckliga civilförsvars- och skyddsrumsprogram kunna hållas nere på trettio miljoner, en ”godtagbar förlust”.

I motsättning till *counter-force* talade militära strateger som huvudsakligen hörde hemma i armén och marinen för en ”begränsad avskräckning” riktad mot städer (*counter-city*). Med utgångspunkt från antagandet ”att det är otänkbart att man skulle kunna 'vinna' eller 'förlora' ett kärnvapenkrig” hävdas det i teorierna kring den begränsade avskräckningen ”att ett sådant krig måste förhindras” och att det är möjligt att förhindra ett sådant krig genom att ”kraftigt öka dess fasor”.

I motsättning till *counter-force* räknar *counter-city* endast med befolkningscentra som mål. Sålunda kan båda sidor hålla varandras städer som ”gisslan”. Då ingendera sidan är militärt i stånd att förstöra den andras installationer för angrepp kommer båda att avstå från att sätta igång något kärnvapenangrepp — ”ty den nation som under sådana omständigheter slog till först skulle döma sin egen befolkning, sin ekonomi, sin administrationsapparat, hela sin existens till döden”.

Counter-city-strategin är också känd som teorin om ”begränsad avskräckning” — inte bara därför att det endast behövs en relativt liten mängd kärnvapen för att åstadkomma omfattande civila förluster, utan också därför att den för att bli effektiv kräver att uppladdningen av kärnvapen är begränsad. Annars uppstår faran att ena sidan kan bygga upp så stor slagkraft att den blir i stånd att förstöra motståndarens installationer för angrepp.[2] Detta skulle beröva avskräckningsmedlet dess ”avskräckande” förmåga och starkt fresta den sida som hade utvecklat denna förmåga att slå till först.

Om *counter-city*-strategin innebär en begränsad uppladdning av kärnvapen kräver *counter-force*-strategin största möjliga uppbyggnad av kärnvapen, då det av grundförutsättningen att det går att vinna ett kärnvapenkrig följer att tillräcklig styrka för att vinna måste skapas. Denna styrka måste vara i stånd att förstöra fiendens samtliga installationer för angrepp med ett ”förekommande” första slag.

Liksom alla andra militära program har dessa strategiska skolor viktiga politiska utgreningar.

---

[1] Denna redogörelse är huvudsakligen hämtad från Arthur Waskows utmärkta artikel, ”The Theory and Practice of Deterrence” i *The Liberal Papers*. För en något annorlunda åsikt om ursprunget för dessa bägge teorier, se Blackett, *Studies of War*, s. 128-146, 152-154.

[2] Att ”döda” en stad är lättare än att ”döda” en robot, särskilt om den befinner sig i en inmantlad bas. En sådan robot måste träffas med god precision av en kärnvapenspets. Om å andra sidan ett stort antal stridsspetsar finns tillgängliga för att sättas in mot en robot minskar kravet på precision.

Om till exempel *counter-city*-strategin genomfördes skulle sannolikt en stabil terrorbalans uppstå. Den påföljande relativt stabila perioden skulle bli gynnsam för allvarliga försök att förhandla om ett långtgående nedrustningsavtal. Ett sådant avtal skulle vara högeligen önskvärt, om inte av andra skäl så därför att terrorbalansen aldrig skulle innebära garantier mot irrationella handlingar eller tekniska olyckshändelser.[3]

Counter-force-strategin å andra sidan grundar sig på åsikten att terrorbalansen av nödvändighet är synnerligen instabil, eftersom en fiende skulle kunna skaffa sig möjligheter att utdela ett ”framgångsrikt” angreppsslag, dvs. han skulle endast i ringa grad eller inte alls behöva frukta ett svarsangrepp.[4] *Counter-force* är för sin effektivitet beroende av snabba framsteg inom kärnvapentekniken och därför skulle en nation som lagt sig till med denna strategi ha en benägenhet att betrakta utsikterna till nedrustning och kontroll med skepsis och försiktighet. Vidare skulle spridningen av vapen till följd av en uppladdning inom ramen för *counter-force* i enormt hög grad komplicera nedrustnings- och kontrollproblemen.

Counter-force är till själva sin natur en det första slagets strategi. Det är ingen mening med att bygga upp en gigantisk förmåga att utplåna fiendens robotbaser efter det robotarna har avfyrats. Också om man förutsätter att installationerna för avfyring av robotar kan begagnas också för en andra robot så har counterforce, om den inte minskar fiendens möjligheter att utdela ett slag som är omöjligt att acceptera, inga fördelar framför en avskräckningsstrategi av minimityp, vilken är betydligt mindre dyrbar och betydligt mindre utmanande. ”[*Counter-force*] utsätter åtminstone fienden för en oavbruten kärnvapenutpressning.”[5]

Blackett bekräftar den utmanande karaktären hos *counter-force*-strategin.

> ... en *counter-force*-strategi gör det nödvändigt att ha en flera gånger större total kärnvapenkapacitet än fienden. Om vidare ett sådant angrepp skall ha den minsta möjlighet att lyckas, måste det komma som en fullständig överraskning för fienden, det måste vara ”första slaget”: det innebär att det land som utdelar det måste vara angriparen i ett strategiskt kärnvapenkrig. Denna politik kan kallas ”maximal avskräckning”, ”första slagets strategi” eller, på vanligt språk, förmåga att angripa med kärnvapen.[6]

Eisenhower lyckades inte lösa denna vapengrenarnas tvist mellan minimiavskräckningens anhängare inom armén och flottan och dem i flygvapnet som föreslog *counter-force*. Men då ekonomin började sacka efter sökte regeringen ett botemedel i ytterligare rustningsutgifter, något som väl passade med vad som krävdes för att bygga upp *counter-force*. Inför recessionen 1958 och efter Rockefeller- och Gaither-rapporterna ökade Eisenhower militärbudgeten med 12 miljarder. *Counter-force*-teorin stämde också in i de psykologiska mönster som bildats i början av den epok då Amerika hade atommonopol. Det gällde inte bara tron på nödvändigheten av att vidmakthålla en enorm militär överlägsenhet, utan också den strategiska doktrinen om att skapa ”styrkesituationen”, dvs. förvandla överlägsenhet till övermakt och tvinga Ryssland att gå med på de amerikanska villkoren. Till följd av dessa och andra faktorer var Förenta staterna vid budgetåret 1960 på god väg mot att utveckla en första-slag-förmåga enligt *counter-force*, ”eller på vanligt språk, förmåga att angripa med kärnvapen”.

För att kunna mäta utvecklingen av denna förmåga måste vi först komma ihåg att anhängarna av *counter-city* eller minimiavskräckning i flottan hävdade att 45 Polarisubåtar med sammanlagt 720 robotar på 360 megaton skulle utgöra en tillräcklig och osårbar minimiavskräckning. överskreds detta, sade de, skulle Polaris förvandlas till ett provokativt *counter-force*-vapen, eftersom flottan med hjälp av ytterligare ubåtar skulle få förmåga att koncentrera ”så många explosioner på fiendens territorium att atomkapaciteten genom rena explosionstekniken skulle

---

[3] Blackett, op. cit., s. 153.
[4] Blackett, ibid., s. 154. Se även s. 128 och följande för kritik av dessa synpunkter.
[5] C. Bolton, ”Cuba: Pivot to the Future”, *The Nation*, 17 november 1962.
[6] Blackett, op. cit., s. 154.

fördärvas”.[7]

Jerome B. Wiesner, ordförande i presidentens vetenskapliga rådgivarutskott under Kennedy-administrationen, har föreslagit en minimiavskräckning på 200 robotar om 500 megaton som skulle tillfredsställa dem ”som påstår att Sovjet-ledarna är beredda att offra en tredjedel av landets invånare och de flesta av städerna om de därigenom skulle kunna skaffa sig världs-herravälde”.[8] Slutligen har P. M. S. Blackett hävdat att ett avskräckningsvapen på 20 robotar skulle vara tillräckligt om man antar att ingen nation skulle föra angreppskrig med kärnvapen i medvetande om att den skulle förlora över tjugo miljoner människor och sina viktigaste industri-, förvaltnings- och befolkningscentra i första drabbningen.[9]

1961, när Eisenhowers vapenprogram efterträddes av Kennedys, beräknades det att Förenta staterna ägde ett kärnvapenförråd som uppgick till 30 000 megaton eller motsvarande 10 ton TNT (trotyl) för varje man, kvinna och barn på jordytan. Antalet redskap som kunde trans-portera kärnvapen, såväl taktiska som strategiska, till ett mål rörde sig ”om tiotusentals” enligt försvarsdepartementet. Där ingick över hundra robotar av interkontinental- och medeldistans-typ, 80 Polaris-robotar, 1 700 interkontinentala bombplan, 300 kärnvapenbeväpnade flygplan baserade på hangarfartyg och med stridsspetsar i megatonklassen och nära 1 000 landbaserade överljudjaktplan med kärnvapenstridsspetsar.

Sålunda hade Förenta staterna under Eisenhoweråren, visserligen utan några klara strategiska direktiv, byggt upp en angrepps-duglig kärnvapenkapacitet. Ännu mer häpnadsväckande än detta var det emellertid att Sovjetunionen enligt ett medvetet politiskt beslut som fattades i början av årtiondet hade gjort raka motsatsen: ryssarna hade byggt upp en liten vedergällnings-styrka och gått in för en attityd av minimiavskräckning.

I januari 1962 uppskattades den ryska kärnvapenstyrkan till endast 50 interkontinentala robotar, 150 interkontinentala bombplan (jämfört med 1 700 i USA) och 400 medeldistans-robotar inriktade på amerikanska baser inom NATO och på andra kontinenter.[10]

Mot denna bakgrund av en relativ rysk svaghet och amerikansk styrka får U2-intermezzot en ny innebörd. Blackett påpekar att det enda ryska försvarsmedlet att räkna med mot ett första slag av *counter-force*-typ var sekretessen kring belägenheten av Sovjets kärnvapenbaser. Men ”ett av de viktigaste syftena med U2-flygningarna var att lokalisera de ryska kärnvapen-baserna”. Det som fick president Eisenhower att börja minska antalet stridsberedda bombplan av typ B47 var enligt källor i Washington att man under dessa flygningar inte hade lyckats finna något större antal operationsfärdiga robotbaser.[11]

Chrusjtjov var naturligtvis medveten om att U2-flygningarna hade pågått under några år innan våren 1960. Det ryska överbefälets motdrag bestod förmodligen i större spridning och mera ka-mouflage. ”Det som måste ha oroat den ryska militärledningen var att president Eisenhower rättfärdigade dem med att de var av väsentlig betydelse för den amerikanska säkerheten. Detta innebar att den amerikanska säkerheten endast kunde vidmakthållas om Förenta staterna hade tillräcklig information om belägenheten hos de ryska kärnvapenbaserna för att möjliggöra ett framgångsrikt överraskande, och därför aggressivt, kärnvapenangrepp mot det ryska avfyrings-systemet. Med andra ord föreföll Amerika att planera för att få möjlighet att göra ett första *counter-force*-slag.”[12]

---

[7] Waskow, op. cit., s. 131-132.
[8] Wiesner, ”Comprehensive Arms Limitation Systems”, *Daedalus*, hösten 1960.
[9] De tjugo största städerna i Förenta staterna har en sammanlagd befolkning på över 50 miljoner.
[10] *New York Times*, 20 november 1961 och 6 januari 1962. Citerat i Blackett op. cit., s. 149.
[11] ” ... när det vilda känslosvallet kring 'robotklyftan' var som starkast mot slutet av årtiondet rapporterade de som skötte U2-programmet att planet endast kunnat upptäcka två avfyringsplatser för interkontinentala robotar i Sovjetunionen, bägge provcentra.” – Wise and Ross, s. 58.
[12] Blackett, ibid., s. 158-159.

Inför dessa framtidsutsikter ”verkar det troligt att det ryska överbefälet” någon gång under senare hälften av 1960 eller i början av 1961 ”började tvivla på att minimiavskräckningen var tillräcklig i förhållande till Amerikas mycket större kärnvapenstyrka”.[13] Dessa tvivel skulle inte bara ha väckts av U2-affären och presidentens svar utan också av de dynamiska krafter som verkade på Förenta staternas politiska scen.

Till vänster om Eisenhower yrkade demokraternas nationalkommitté på en ökning på sju miljarder dollar (16 procent) i Eisenhowers redan enorma försvarsutgifter på 43 miljarder, vilka utgjorde mer än 50 procent av den totala budgeten. Till höger om presidenten lät senator Goldwater ingen sväva i tvivelsmål om hans förkärlek för militära lösningar på det kalla krigets problem. ”Vi måste vara redo att vidtaga militära ingrepp mot sårbara kommunistregimer”, sade han 1960.

Ett ännu starkare intryck på Sovjets strateger kan organisatoriska och ekonomiska faktorer ha gjort, särskilt framväxten av synnerligen omfattande militära industrianläggningar under efterkrigstiden i USA. I maj 1957 berättades det i en rapport utfärdad under överinseende av Ralph J. Cordiner, ordförande i General

Electric, att försvarsdepartementet ägde tillgångar värda 160 miljarder dollar, ”hur man än mäter världens största organisation”. Försvarsdepartementet ensamt sysselsatte 3,5 miljoner personer, därav nära en miljon civila. Dess årliga löneutgifter belöpte sig till 11 miljarder dollar, mer än dubbelt så mycket som bilindustrins. Antalet personer som var direkt beroende av det militära för sin sysselsättning utgjorde sammanlagt inte mindre än en tiondel av landets totala arbetsstyrka. Pentagon ägde över 13 miljoner hektar mark i Förenta staterna och ytterligare en miljon i andra länder.[14] Vidare avslöjade en kongressrapport att de 100 största bolagen, som delade på tre fjärdedelar av anslagen för vapen på 21 miljarder dollar, sysselsatte över 1 400 pensionerade officerare från majors grad och uppåt, däribland 260 generaler och amiraler.[15]

Eisenhower själv fann det nödvändigt att i sitt avskedstal utfärda en dyster varning till amerikanska folket om tillväxten av detta militärindustriella komplex, vars inflytande märktes ”i varje stad, varje statlig kongress, varje kontor inom den federala administrationen”. ”Möjligheten för en katastrofal ökning av felplacerad makt finns och kommer att kvarstå”, sade Eisenhower.

Den påfallande tillväxten av det industriell-militära elementet i samhället, den yttersta högerns ökande makt, den gradvisa framväxten av en *counter-force*-styrka och ”elitsamförståndet” om en ökning av den militära budgeten måste ha samverkat med inrikespolitiska faktorer i Sovjet och den fruktan de ryska ledarna kände inför medvetandet om sin egen militära svaghet för att ändra den ryska utrikespolitiken efter sammanbrottet för toppmötet 1960.

Ännu mer intressant än vad som framkommer om den ryska politiken i ljuset av dessa fakta och skeenden är hur vissa mönster i det amerikanska tänkandet avslöjas. Det verkliga förhållandet i fråga om ländernas kärnvapenstyrka i jämförelse med varandra offentliggjordes inte i Amerika förrän i februari 1962 och var troligen obekant för många tjänstemän till efter Kennedys installation i januari 1961. Under mellanperioden från 1957 trodde man i allmänhet att det motsatta förhållandet var fallet, nämligen att Förenta staterna var på väg mot en period som skulle börja under 60-talets första år då ryssarna skulle ha en överlägsenhet på 4:1 i fråga om interkontinentala robotar.

Den reaktion som kom trots att den planerade amerikanska slagkraften för denna period var kolossal (1 200 interkontinentala bombplan, 19 Polarisubåtar med 304 robotar, 1 000 flygplan

---

[13] Blackett, s. 158-159.
[14] Cook, op. cit.
[15] Cook, op. cit. Se även C. Wright Mills, *The Power Elite*.

som kunde fälla kärnvapenbomber, baserade på hangarfartyg och utomlands, tiotals interkontinentala robotar av typ Minuteman, osv.), i vissa centrala grupper inom Amerikas ledande kretsar på denna ”klyfta” var synnerligen avslöjande.

Den 14 augusti 1958 talade senator John F. Kennedy inför senaten om hur kritisk ”kärnvapenklyftan” var. Senatorn fann faktiskt denna klyfta vara så kritisk att den ”upphävde” tio amerikanska grundsatser ”som förmodligen är ytterst fundamentala för vårt tänkande i det tjugonde århundradet”. Senator Kennedy frågade: ”Varför kan vi inte inse att de kommande åren då klyftan står öppen ställer oss inför en fara som är *förfärligare än någon fara vi någonsin varit utsatta för under krigstid*?” [Kursiverat här.]

Den väldiga betydelse som fästs vid en överlägsen slagstyrka i fråga om robotar (senatorn var medveten om vilket litet antal tunga bombplan ryssarna hade, eftersom den ”klyftan” hade försvunnit tidigare) påminner om och är i grund och botten inte utan sammanhang med den tillit väst i början hade till de enorma fördelar som atommonopol medförde. Det är i själva verket först när man inser vilken enorm vikt de amerikanska ledarna lade vid detta nya vapen som man kan förklara en allvarligare felsyn i deras perspektiv.

För det mest iögonfallande och slående draget i de reviderade beräkningarna av Sovjets kärnvapenstyrka var hur de försåg de amerikanska ledarna med en grund för omvärdering av de ryska avsikterna. I sitt tal inför senaten om robotklyftan målade senator

Kennedy en bild av det ryska hotet i traditionella men enligt hans mening uppfräschade färger:

> … kärnvapenförstörelse är inte det enda sätt på vilket ryssarna kommer att kunna begagna sitt övertag i fråga om slagstyrka. Krig är inte så mycket ett mål för utrikespolitiken som ett instrument — ett medel att trygga makt och inflytande, att främja en nations åsikter och intressen. Under de år då klyftan står öppen kan ryssarna väntas begagna sin överlägsna slagkraft för att nå sina mål på olika sätt som inte kräver att de sätter i gång ett verkligt angrepp. *Deras robotstyrka kommer att bli en sköld bakom vilken de långsamt men säkert rycker fram — med hjälp av Sputnik-diplomati, begränsade krig, indirekt, icke öppen aggression, skrämselhandlingar och omstörtning, interna revolutioner, ökad prestige eller inflytande och ondskefull utpressning mot våra allierade. Den fria världens ytterkanter kommer långsamt att gnagas bort*.[16] [Kursiverat här.]

1961 stod det dock fullt klart i Washington att ryssarna inte hade den militärmakt som krävdes för att bära upp en sådan målsättning och även att de inte hade planerat att utveckla en sådan makt, utan att de i själva verket hade planerat att bygga en betydligt mindre militärmakt än deras resurser kunde ha gjort möjligt. 1 detta fall var militärpolitiken uppenbarligen ett avgörande prov på Sovjets avsikter. Ty om de hade haft för avsikt att till exempel slå under sig Europa eller ”gnaga” bort den fria världens gränser, kunde de förvisso inte ha kostat på sig att demobilisera sina arméer och samtidigt planera att utveckla en kärnvapenkapacitet som var underlägsen slagstyrkan i väster.

Eftersom dessa åtgärder krävde långtidsplanering och eftersom den totala strategi som de företrädde följdes i åtskilliga år under varierande internationella förhållanden och dessutom upprätthölls i stor hemlighet, är det vidare tydligt att de inte kan avfärdas som en del av en ”taktisk manöver” i propagandasyfte.

Den enda trovärdiga förklaringen om denna Sovjet-strategi som svarar mot de messianska formuleringarna i de marxistiska teorierna består i att den fredliga samexistensens politik, vilket betyder socialismens seger genom ekonomisk tävlan med väst, under några år har varit och är den ryska ledningens långtidsstrategi och att det är för denna de har byggt upp den militära kapacitet som krävs.[17] ”Minimiavskräckning” eller enbart vedergällningsförmåga är

---

[16] Kennedy, *Strategy of Peace*, s. 65.

[17] Se Isaac Deutscher, Den stora utmaningen, 1960 [sv. uppl 1962], för bakgrund och villkor för denna tävling som Sovjetledarna tänkte sig den. Att den ryska utrikespolitiken under Chrusjtjov inte absolut har följt den fredliga samexistensens principer innebär inte någon motsägelse mot åsikten att dessa utgör grunden för den ryska

idealisk för en sådan strategi då den tar det minsta möjliga av landets ekonomiska resurser medan den medför de största möjligheterna för nedrustning (genom att hålla antalet vapen lågt) som måste föregå en tävlan i full skala.

En av de mest oroande sidorna i hela denna episod med ”robotklyftan” är att detta unika tillfälle att fastställa Sovjets avsikter passerade utan att åstadkomma någon verklig omvärdering i väst. Tillfället att söka en avspänning greps inte. Att Kennedy-administrationen inte lyckades omvärdera den politiska situationen när den hade installerat sig och låta sig ledas av en sådan omvärdering framgår av att den nya ledningen omedelbart genomförde en avsevärd ökning av rustningarna (en ökning på 2,3 miljarder dollar efter två månader vid makten, en ökning på en kvarts miljard dollar efter fyra månader, en ökning på 3,2 miljarder dollar efter sex månader osv.) innan man försökte pröva Sovjets avsikter i fråga om t. ex. allmän nedrustning. Bidragande till detta misstag var segheten hos länge omhuldade antaganden och grundsatser om det kalla kriget, inte bara i fråga om Sovjetunionen som vi skall se, utan också i fråga om ”absoluta vapen” och ”styrkepositioner”.

---

långtidsplaneringen. Deutscher anser att Sovjetdiplomatin försöker låsa demarkationslinjerna mellan de bägge blocken till dess Sovjetblocket har nått upp till samma ekonomiska nivå som väst. I det ögonblicket blir Sovjetunionen i stånd att börja en den ”öppna dörrens” politik, eftersom öppna dörrar ”är till fördel för den rikare och dugligare av motståndarna ... Först då kommer den ryska utmaningen inom den 'fredliga samexistensen' att få full styrka”.

IV. Kennedy-åren

... de nationer som vill göra sig till våra motståndare ger vi inget löfte utan en anmodan: att bägge sidor på nytt börjar sökandet efter fred innan förstörelsens dunkla krafter som frigjorts av vetenskapen uppslukar hela mänskligheten i planlagd eller oavsiktlig självförstörelse

Låt bägge sidor förena sig för att i jordens alla hörn hörsamma Jesajas bud — ”lossen orättfärdiga bojor ... [och] given de förtryckta fria”. [...

Och om ett brohuvud av samarbete kan driva tillbaka urskogen av misstänksamhet, låt bägge sidor förena sig för att göra en ny ansträngning, inte för en ny maktbalans, utan för en ny, av lagar styrd värld, där de starka är rättvisa och de svaga säkra och freden bevarad. [Kursiverat här.]

John F. Kennedy, Installationstal 20 januari 1961

Vårt problem har kommit av att vi väntar oss att terrorns röst skall vara vanvettig och galenskapens röst irrationell. Det helt motsatta förhållandet råder i en värld där gemytliga medelålders generaler överlägger med samvetsgranna sociologer om konstanterna i dödsekvationen och om hur denna skall kunna maximeras. Samtidens mest rationella, välordnade och disciplinerade hjärnor arbetar under långa timmar i våra bäst utrustade laboratorier på uppgiften att utplåna oss.

Robert Scheer

Att skapa styrkesituationer

När senator John F. Kennedy något skeptiskt gjorde en värdering av resultaten av Nikita Chrusjtjovs besök i Förenta staterna 1959, uttryckte han i karaktäristiskt pragmatiska ordalag en försiktig optimism inför tilldragelsen. ”Det är betydligt bättre att vi möts på toppen än vid randen av avgrunden”, sade han. Även om det är farligt att överbetona individernas inflytande på historien, är det alls inte obefogat att söka efter orsakerna till att det var Eisenhower som mötte Chrusjtjov på toppen och Kennedy som efter relativt kort tid mötte honom vid randen.

En lämplig utgångspunkt för ett sådant sökande är Kennedys kritik i juni 1960 av misslyckandet med toppmötet. Han sade att toppmötessammanbrottet utgjorde slutet på en illusionens epok ”illusionen att plattityder och slagord kan ersätta styrka och planering” och att ”personlig good will” kan ersätta ett ”starkt, skapande ledarskap”. Konferensens sammanbrott, fortsatte Kennedy, ”var det direkta resultatet av Sovjets fasta avsikt att omintetgöra överläggningarna”. Det var uppenbart att ansträngningarna att avlägsna spänningarna i världen med hjälp av ett toppmöte var ”dömda att misslyckas” därför att ”vi under de åtta gångna åren har underlåtit att bygga upp styrkepositioner på lång sikt vilka är nödvändiga om man skall kunna förhandla med framgång”. Ryssarna visste att de hade ”mer att tjäna på att Amerikas ställning i världen alltmer försämrades än på vilken som helst eftergift som kunde göras i Paris” och av det skälet var konferensen dömd.[1]

Det mest slående draget hos denna kritik var dess rättrogenhet, dess fullständigt traditionella synsätt inom ramen för den politiska debatten i Amerika. Detta var nämligen inget annat än Kennans och Achesons gamla ”nya realism”. Kennedys anslutning till Achesons doktriner framgick på ett otvetydigt sätt av samma tal när han skisserade sina allmänna synpunkter på förhandlingar. Efter att ha framhållit att ”så länge mr Chrusjtjov är övertygad om att maktbalansen i världen håller på att väga över till hans fördel” skulle inga diplomatiska närmanden kunna ”driva honom till att inleda fruktbärande förhandlingar”, drog Kennedy slutsatsen: ”Vår uppgift är att återupprätta vår styrka, och den fria världens styrka – för att påvisa för ryssarna att tidens och historiens lopp inte är på deras sida, att maktbalansen i världen inte håller på att väga över till deras fördel – och att en fredlig uppgörelse därför är nödvändig för att vi båda skall överleva.”

Då Kennedy byggde sitt handlande på denna tes skulle han snart komma att stöta på allvarliga svårigheter, inte bara därför att hans uppfattning helt enkelt var konservativ i en tid som krävde ”uppfinningsrikedom, förnyelse, fantasi”, utan också därför att den inte stämde med verkligheten. Den kunde till exempel inte ge förklaring på att ryssarna drog sig tillbaka från Österrike och Finland, inte heller på Sovjets ensidiga minskning av styrkorna i Europa.[2] Och den var inte heller inriktad på problemet varför Förenta staterna underlät att pröva ryssarnas avsikter med förslag om nedrustning och avspänning. Vidare angrep den inte de problem som skapats av just de styrkesituationer som var resultaten av tidigare försök att handla efter denna tes – inte bara att det förekom nya vapen som komplicerade ett avtal, utan också att Tyskland och Frankrike hade framträtt återupplivade och återupprustade, vilket redan hade visat sig vara ett hinder för överenskommelser.

Även om maktens problem låg i centrum av Kennedys syn på politiken då han tillträdde presidentposten (han har betecknats som en ”maktorienterad pragmatiker”)[3] kan man inte påstå att de helt fyllde hans synfält. Kennedys känsla för till exempel de sociala och nationalistiska revolutionerna i de fattiga områdena i världen var betydligt mer nyanserad än Eisenhowers, något som även de verktyg var med vilka han föreslog att man skulle ta sig an dessa revolu-

---

[1] *Strategy of Peace*, s. V.
[2] Inte heller det avsiktliga ryska beslutet att inte dra fördel av övertaget i fråga om robotar, men John F. Kennedy visste förmodligen inte detta i juni 1960.
[3] William V. Shannon, ”The Kennedy Administration: The Early Months”, *The American Scholar*, hösten 1961.

tioner. Å andra sidan gjorde de begränsningar som framtvingades av den inrikespolitiska situationen hans svängrum på dessa områden mycket litet och gjorde det till ett oeftergivligt villkor för att hans program skulle kunna förverkligas att han utvecklade en personlig auktoritet och makt som Eisenhower hade från början men som han måste använda sin skicklighet för att skaffa sig.

Kennedy hade valts med en mycket liten majoritet (0,3 procent av rösterna) och stod därför efter valet inför nödvändigheten att försöka vinna ytterligare väljare för sig. Det starka ledarskap han ansåg vara helt nödvändigt för Förenta staterna och västalliansen var omöjligt att genomföra utan ett mandat på bred folklig grund.

Kennedys inledande sätt att angripa detta problem bestod i att han placerade republikaner på varje nyckelpost i kabinettet med undantag för utrikesministerns.[4] Den verkliga klyftan i amerikansk politik vid denna tid, och särskilt i internationella frågor, gick dock inte mellan demokrater och republikaner, utan mellan dem som höll fast vid en sträng mccarthybetonad syn på splittringen i världen och dem som i huvudsak inte gjorde det. Medlemmen av representanthuset Walter Judd, som tillhörde den förra gruppen och som vid det republikanska nomineringskonventet 1960 höll det traditionella tal som skall anslå tonen, gav ett oratoriskt uttryck åt den huvudlinje oppositionen skulle följa när Kennedy tillträtt sitt ämbete. Judd ”fick taksparrarna att braka och bänkarna att skaka” när han frågade:

> Var det republikanerna som erkände Sovjetunionen 1933 ... som om den var en respektabel och pålitlig medlem?
>
> Var det republikanerna som mot mr Churchills enträgna råd i Teheran gick med på att ge ryssarna fria händer på Balkan? [”Nej”, vrålade publiken.]
>
> Var det republikanerna som i hemlighet delade Polen och gav ena hälften åt Sovjetunionen? [”Nej!”]
>
> Var det en republikansk administration som delade Korea och gav Nordkorea åt kommunisterna? [”Nej!”]

Och så vidare.[5]

Med en opposition som verkade efter dessa linjer kände sig Kennedy säker på att varje försök att neutralisera ett sönderslitet område (som Laos eller Vietnam), varje steg mot ett lösgörande av styrkorna i Europa, all underlåtenhet att inskrida mot vänsterstyrda eller kommunistdominerade sociala revolutioner skulle behandlas som en eftergift och det skulle också varje ansats att normalisera förbindelserna med sådana länder som Kina och Kuba och att låta hälsosamma påtryckningar om utveckling mot demokrati och industriell utveckling få sin verkan.

I denna situation visade Kennedy upp en tvetydig hållning. Han uppfattade å ena sidan farorna med ett antal av myterna i arvet efter McCarthy och angrep dem häftigt sedan han väl tillträtt sitt ämbete. I sitt installationstal bemötte han kraftigt förväntningarna om en total seger (vilket endast kunde betyda militär seger) och manade nationen att vara redo ”att bära den långa skymningskampens bördor år ut och år in, 'med glädje i hoppet, tåligt i vedermödorna' — en kamp mot mänsklighetens gemensamma fiender: tyranni, fattigdom, sjukdom och kriget självt.”[6]

Å andra sidan godtog han många av de vanliga myterna (världen kan inte härda ut ”till hälften fri och till hälften förslavad”) och hade en benägenhet att i en del andra fall använda sig av myterna som hjälpmedel för att befästa sin politiska makt. Det tydligaste exemplet på detta är

---

[4] Lippmann, ”Kennedy at Midterm”, *Newsweek*, 21 januari 1963. Republikanerna var C. Douglas Dillon (finans), McNamara (försvar), Allen Dulles – sedan McCone (CIA), ”och i nyckelställning vid utformningen av den centrala politiken satte han McGeorge Bundy ... som aldrig varit annat än en republikan från Massachusetts.”

[5] Citerat i T. H. White, *The Making of the President*, New York, Atheneum, 1962, s. 206.

[6] 1962 svarade senator Goldwater med en bok som hette *Varför inte seger?*

hans angrepp i slutet av kampanjen mot Eisenhower-administrationens Kubapolitik.

När presidentvalskampanjen gick in i slutskedet, utfärdade senatens underskott för inre säkerhet, vilket dominerades av demokrater, en rapport i vilken det hävdades att Kuba ”överlämnades åt Castro och kommunisterna av en sammanslutning av amerikaner på samma sätt som Kina överlämnades åt kommunisterna”. Rapporten var till stor del baserad på vittnesmål från två ambassadörer på Kuba som stödde Batista, Earl E. T. Smith (personlig vän till Kennedy) och Arthur Gardner. Sedan rapporten hade publicerats gjorde Kennedy Kuba till ett ledande tema i sin kampanj.

Den 6 oktober beskyllde han Eisenhower för att ha låtit Kuba bli ”kommunismens första bas i Karibiska havet”. Samtidigt som Kennedy kritiserade administrationen för att ha stött Batistas diktatur observerade han med gillande att ambassadörerna Gardner och Smith hade varnat för ”att kommunismen var en pådrivande faktor i Castros ledarskap”, men att administrationen hade underlåtit att fråga efter deras råd.

Den 18 oktober svarade Nixon att ”denna kommunistiska kubanska regim” hade blivit en ”outhärdlig cancersvulst” och att tidpunkten nu var inne ”då tålamod inte längre är en dygd”. Dagen därpå utlyste administrationen en allmän spärr för Förenta staternas handel med Kuba. I New York slog Kennedy tillbaka genom att hävda att åtgärden var ”för liten och för sen-kommen” och att den kom ovanpå en ”otrolig följd av missgrepp, passivitet, reträtter och miss-lyckanden”. Han krävde fortsättningsvis hårdare sanktioner samt att Förenta staterna skulle försöka ”stärka de demokratiska krafter, i exil och på själva Kuba, som icke stött Batista ...”

Den 22 oktober anklagade Nixon Kennedy för att ha fört fram ett ”skandalöst obetänksamt” förslag som skulle kunna utlösa det tredje världskriget. Det var vid just den tidpunkten som Nixon gav sitt eget bifall åt CIA-företaget i Miami ...[7]

Man kan bara undra om Kennedy insåg vilka svårigheter han skapade åt den som skulle tillträda presidentposten i januari. Att här i slutskedet tala i ordalag som otvetydigt pekade mot en militär lösning innebar nämligen att man gav ökad vikt åt just de McCarthy-teser som hade bundit händerna på diplomatin i samband med Kina tio år tidigare.

Därför är det inte att förvåna sig över att Kennedy, då han slutligen tillträdde ämbetet och fann sig stå inf ör en alltmer försämrad situation i Laos (där en CIA-kupp av högerkrafterna hade störtat Souvanna Phoumas neutralistiska regering och ökat kommunisternas makt) och på Kuba (som just skulle till att ta emot ryska Migplan) och visste att han snart skulle anklagas för att inget göra åt detta hot, valde en maktbetonad lösning på problemet.

När den illa genomtänkta invasionen av Kuba bröt samman befann sig Kennedy i en otroligt svår situation. Han hade ”förlorat” Kuba och eftersom han med sitt val hade gjort en militär lösning legitim skulle det bli svårt att bemöta anklagelserna om att han inte gått långt nog (dvs. att han inte givit invasionstrupperna skydd av USA:s flygvapen). Alltså fann Kennedy det nödvändigt att ”dokumentera” sig och detta med sådana medel att det endast kunde leda honom tillbaka till ofruktbarheten och riskerna hos de värsta av det kalla krigets attityder.

Den 20 april 1961, efter sammanbrottet vid Grisbukten, talade Kennedy inför American Society of Newspaper Editors. Borta var orden om det sammansatta hot man stod inför, de sociala, de tekniska, de nationalistiska revolutionerna, de många olika vågor på vilka kommunisterna red fram till makten och de många olika genmälen som var nödvändiga för att stå emot detta hot. I stället förklarade han med tonfall som var egendomliga för en ledare i en demokrati:

> Budskapet från Kuba, från Laos, från det ökande bruset av kommunistiska röster i Asien och Latinamerika — dessa budskap är alla likalydande. De självbelåtna, de njutningslystna, de

[7] Denna redogörelse är hämtad från Szulc and Meyer, op. cit.

> beskedliga samhällena håller på att sopas bort med historiens avskräde. Endast de starka, endast de ihärdiga, endast de beslutsamma, endast de modiga, endast de framsynta som bestämmer den verkliga innebörden av vår kamp kan ha en möjlighet att överleva.

Detta var naturligtvis en vågdal för Kennedy, ett ögonblick av stark påfrestning och det skulle vara fel att bedöma hans ledarskap efter denna enstaka episod. Icke desto mindre tyder andra tecken på att det var en mycket central tankegång hos Kennedy som blottades här, så central att den skulle få betydande återverkningar senare:

> Krisen [i oktober 1962] alstrades i själva verket vid Grisbukten ... Ett halvår senare, i oktober 1961, beordrade president Kennedy, som fortfarande bar ärr efter katastrofen, i hemlighet vapengrenscheferna att ställa i ordning en invasionsplan för Kuba — som skulle användas när och om det blev nödvändigt. Det tog månader att utarbeta denna utomordentligt hemliga plan, men när strategerna och datamaskinerna var färdiga och varje plan, krigsfartyg och anfallsenhet inprickad beräknades det att de första soldaterna skulle kunna nå Kubas stränder åtta dagar efter klarsignalen ...[8]

När Kennedy gjorde bruk av sin politiska klokhet, som till exempel då han accepterade ett avtal om Laos som skulle göra landet neutralt, fann han sig kringgärdad av sina motståndare (och av sitt eget konservativa synsätt) och ur stånd att ens överväga en liknande lösning på den allt värre situationen i Sydvietnam. Det påstods att detta skulle sätta igång en rörelse av ”fallande dominobrickor” i Sydöstasien och skapa den ena neutrala staten efter den andra. Därför blev Kennedys reaktion på Diemregimens försvagande i Vietnam att han ökade Förenta staternas militära åtaganden där (och bland annat ökade tiofaldigt den amerikanska militära personalen där).

Sommaren 1961 utfärdade senator Fulbright en varning:

> I det långa loppet är det mycket möjligt att ledarskapets främsta problem kommer att vara, om det inte redan är det, att tygla folkets önskan att tilldela kommunisterna slag med allt vi har, särskilt om det blir fler Kuba och Laos ...[9]

Fulbrights memorandum utfärdades då Kennedyadministrationen som värst kämpade för att bringa militären under civil kontroll och hindra den från att indoktrinera allmänheten med propaganda från högerflygeln. Kennedys seger i denna kamp var både betydelsefull och svårvunnen. Den fördes dock mot bakgrunden av Berlinkrisen, ett stridbart ställningstagande av presidenten för försvaret av status quo i Berlin och en kolossal militär uppladdning av Förenta staterna. Det råder ingen tvekan om att Kennedy hjälptes av dessa faktorer och å andra sidan inte heller om att hans uppträdande på den internationella scenen i viss mån var påverkat av hans inrikespolitiska situation.

När Kennedy tillträdde ämbetet upptäckte han omedelbart att det inte fanns någon ”robot-klyfta” och att underrättelsetjänstens beräkningar av Sovjets robotstyrka hade reviderats med 70 procent sedan december 1959, så att de nu endast uppgick till 30 procent av dessa beräkningar. I juni minskades de vidare till 15 procent och i september 1961 till 3,5 procent av den ursprungliga storleken. [10] (Sålunda hade USA i december 1961 enbart på grundval av Eisenhowers program ett övertag över Sovjet på 3:1 i fråga om robotar och 10:1 i fråga om tunga bombplan). Även om man bara rättar sig efter den siffra Kennedy fick kännedom om när han tillträdde och den reviderade siffran för tunga bombplan (som Kennedy kände till redan 1960), så kan de bara ha tytt på att ryssarna hade beslutat att inte utnyttja sitt försprång i tiden då det gällde robotar, utan att i stället gå in för en period av stabilitet till dess någon nedrustningsplan kunde arbetas fram. (Ryssarna borde ha haft ett självfallet intresse av nedrustning inte bara därför att en sådan balans inte skulle hålla inför olyckor och irrationella

---

[8] Fletcher Knebel, ”Washington in Crises”, *Look*, 18 december 1962.
[9] Citerat i Fred Cook, ”Juggernaut – The Warfare State”, s. 322.
[10] P. M. S. Blackett, ”Steps Towards Disarmament”, *Scientific American*, april 1962. Siffrorna är tagna från en auktoritativ artikel av senator Stuart Symington i *The Reporter*, 15 februari 1962.

handlingar utan dessutom därför att ett kärnvapen av minimityp inte kunde begagnas som politiskt instrument mot ett annat jämförligt eller större vapen.)

Då det inte vilade någon skuld på den nya administrationen för sammanbrottet för toppmötet året innan, var situationen ännu en gång mogen för vissa steg i riktning mot en överenskommelse om att minska krigsriskerna. Inga steg togs dock. När den amerikanske ambassadören Thompson träffade Chrusjtjov i mars fick han intrycket att ryssarna hade förlorat intresset för ett separat provstoppsavtal och inte längre ville underteckna ett sådant före ett mer innehållsrikt avtal om ”allmän och fullständig nedrustning”. [11]

Helomvändningen i den ryska inställningen härrörde som vi tidigare såg från fruktan för att de hemliga kärnvapenbaserna skulle bli kända och för att grupper skulle komma till makten i USA som skulle försöka utnyttja Förenta staternas mycket överlägsna kärnvapen för att angripa det ryska avfyringssystemet för kärnvapen. Mot bakgrund av denna fruktan, skriver Blackett, får Sovjetunionens tillbakavisande av det brittisk-amerikanska utkastet till provstoppsavtal våren 1961 en enkel militär förklaring.

> Ty om man detaljgranskar detta dokument, står det klart att det föreslagna internationella inspektionssystemet, både då det sattes upp och fungerade, avsevärt skulle ha bidragit till att avslöja belägenheten av åtminstone en del av de ryska robotbaserna. Under alla omständigheter skulle det ha ställt sig mycket svårt att övertyga en yrkesmilitär av vilken nationalitet som helst om att en sådan möjlighet var utan betydelse ... Ryssarnas påfallande fruktan för inspektion kan mycket väl ha kommit av att de hade så litet att inspektera. [12]

När Kennedys administration inledningsvis bad att man skulle dröja med att återuppta provstoppsöverläggningarna till i mars så att ärendet kunde studeras, gick sålunda ryssarna gärna med på detta. Men när Förenta staterna antydde att det fann det ännu mer nödvändigt att ägna tid åt att gå igenom nedrustningsfrågorna, ”var Sovjetunionen ... mindre tillmötesgående”. Under en privat diskussion mellan Stevenson och Gromyko föreföll den senare ”att särskilt enträget vilja pressa på Förenta staterna om att omedelbart ta ståndpunkt i fråga om nedrustning”. [13] (Förenta staterna hade ännu inte återgått till sin ståndpunkt av april 1955 som innebar stöd åt principen om allmän nedrustning.) Enligt Blackett var det så tidigt som i november 1960 som ”enskilda ryssar rakt på sak framhöll att om väst fortsatte att vara overksamt i fråga om nedrustning, skulle Sovjetunionen tvingas till omfattande upprustning”. [14]

Senator Kennedy hade visat sitt skarpsinne då han påpekade att terrorbalansen likaväl var en *källa* till politiska spänningar som den var ett symtom på dem. Han sade: ”Bakom många politiska konflikter ligger problem inom den militära maktbalansen ... problem som inte skulle uppstå utanför de sammanhang kapprustningen skapar.”[15] I början av våren 1961 befann sig Kennedy i en mycket säker och handlingsfri position gentemot ryssarna tack vare sitt styrkeövertag och kunde välja mellan många olika sätt att visa dem att han hade allvarliga avsikter i fråga om nedrustning och skulle välkomna motsvarande vittnesbörd om allvarliga uppsåt från deras sida.

Då han var medveten om att ryssarna varken hade planerat något överraskande angrepp eller skaffat sig förmåga att genomföra något, var det fullt möjligt för Kennedy att veta att han inte tog några risker om han beslöt att gå in för en begränsad minskning av de strategiska kärnvapenstyrkorna eller bara låsa fast de då förefintliga nivåerna. Detta ökade också utsikterna till framgång för ett sådant försök. I stället började han den 28 mars 1961 att uppfylla sitt kampanjlöfte att öka försvarsåtgärderna, trots att löftet avgivits med utgångspunkt från beräkningar av

---

[11] R. Lowenthal, ”The Dangerous Year”, *Encounter*, juni 1961.
[12] Blackett, op. cit., s. 161-162.
[13] Stebbins, op. cit., s. 70-71.
[14] Blackett, s. 160.
[15] Kennedy, op. cit., s. 52.

Sovjets robotstyrka som han nu visste var 70 procent för stora. I ett särskilt budskap till kongressen framlade Kennedy sina första äskanden om ändringar i Eisenhowers försvarsprogram innebärande en nettoökning på 2,3 miljarder dollar fördelade på två huvudgrupper.

Först kom det flera äskanden som syftade till att förbättra Förenta staternas konventionella styrka, såsom utveckling och anskaffning av nya och bättre vapen, ökad modernisering av fartygen, ökning av antalet jaktplan och personalökningar inom armén och marinen huvudsakligen för gerillakrigföring. För det andra begärdes pengar för att *öka* och förbättra Förenta staternas strategiska kärnvapenstyrka. Tio polarisubåtar med 160 robotar — en mer än 50-procentig ökning i förhållande till den dittillsvarande siffran om 19 — lades till dem som väntades bli färdiga 1964. Minutemanprogrammet tilldelades 150 stationära robotar och fråntogs 90 stycken mobila, vilket gjorde en nettoökning på 60 interkontinentala robotar. Produktionskapaciteten fördubblades för att man skulle stå beredd vid en tänkbar framtida utvidgning av programmet och vissa förändringar i utformningen genomfördes. Slutligen begärdes extra pengar för att man skulle kunna påskynda arbetet på den flygburna Skybolt-roboten med 1 500 kilometers aktionsradie och öka antalet av strategiska flygkommandots plan som stod beredda med femton minuters varsel på marken till omkring hälften av kommandots totala styrka samt ombesörja att man hade möjlighet att ständigt hålla en åttondel av styrkan i luften om detta skulle befinnas nödvändigt.

En person som studerat Kennedyadministrationens kärnvapenstrategi har skrivit:

> Denna ökning av vårt strategiska robotprogram med sammanlagt 220 robotar som lagts till Eisenhowers redan betydande program och med en fördubblad produktionskapacitet av Minuteman kan mycket väl ha utgjort en av de mest tragiska ”förbättringar” av vårt ”försvar” som vi någonsin givit oss på och måste utan tvekan ha förefallit den ryska ledningen hotande, eftersom de redan hade betydligt underlägsna strategiska styrkor, och kan mycket väl ha varit verksamt bidragande till den seger som vanns av den ”hårdare” gruppen i Sovjetunionen som stegvis och med framgång verkade för ett återupptagande av proven, en hård linje i Wien, en ökning av deras egna militära utgifter och förnyat tryck mot Berlin.[16]

Att Kennedy var intensivt medveten om det utmanande intryck denna uppladdning måste ge framgår av att han inte mindre än fyra gånger underströk att, ”våra vapen kommer aldrig att användas för att utdela det första slaget i ett angrepp”. Två månader senare, efter Kubafiaskot och intensifieringen av svårigheterna i Sydöstasien, framträdde president Kennedy åter inför kongressen och begärde en ytterligare ökning av militärbudgeten med en kvarts miljard dollar. Detta skulle finansiera ytterligare 12 000 marinsoldater, bättre konventionella vapen, en omorganisation av armén, förberedelser för gerillakrigföring och en stor knuff framåt för rymdprojekten.

I detta tal den 25 maj yrkade han också på ett civilförsvarsprogram som var tre gånger mer omfattande än Eisenhowers ”virriga” men ”ganska harmlösa” program. Presidenten underströk särskilt att programmet för skyddsrum var nödvändigt som ett slags försäkring mot irrationella angrepp, felberäkningar och krig genom olyckshändelse och inte ”som många inom och utom administrationen har hävdat” som en grundläggande beståndsdel av hans försvarsstrategi.[17] I detta budskap talade Kennedy också om behovet att öka NATO:s konventionella styrka och lovade att fem Polarisubåtar skulle avdelas till att bilda en kärnvapenutrustad avskräckningsstyrka inom NATO.

Programmet för skyddsrum fick en tvetydig innebörd genom att *counter-force*-strategerna betraktade skyddsrummen som en viktig del i uppbyggnaden av *counter-force*. Avsikten med

---

[16] Michael Brower, ”President Kennedy's Choice of Nuclear Strategy”. Brower är lärare vid Massachusetts Institute of Technology. Denna artikel publicerades som särskild bilaga till informationsbulletinen från Council of Correspondence i juni 1962. Bulletinen redigeras av H. Stuart Hughes, David Riesman, A. J. Muste och Roger Hagan.

[17] Brower, op. cit.

ett omfattande skyddsrumsprogram var att föra ”gisslan” utom räckhåll för en *counter-city*-styrka. Om en nation hade för avsikt att utdela ett första slag mot en fiendes avfyringsanläggningar kunde den börja med att placera sin egen befolkning i skyddsrum och därigenom minska den skada de fienderobotar som lyckades ta sig igenom kunde åstadkomma. Sålunda utgjorde genomförandet av ett skyddsrumsprogram tillsammans med den avsevärt överlägsna kärnvapenstyrkan en potentiellt offensiv gest.

Statsvetaren J. David Singer har påpekat att ”strategerna i Kreml kan tänkas undra hur värdefullt ett program för skyddsrum kan vara för en nation som har en doktrin vilken enbart går ut på vedergällning. Eller närmare bestämt, hur många liv skulle räddas tack vare ett sådant program om vi blev offer för ett överraskande angrepp? Om [det överraskande] angreppet riktades mot våra städer, är det uppenbart att endast några få människor skulle hinna fram till skyddsrummen i tid och att dessa vidare skulle finna att de inte erbjöd något särskilt bra skydd.” Därför ”måste ryssarna börja undra om skyddsrummen är avsedda att erbjuda ett värn vid överraskande anfall eller om de inte är ett led i en slå-till-först-strategi”.[18]

Med denna militära uppladdning i Förenta staterna som bakgrund möttes Kennedy och Chrusjtjov i början av juni och utväxlade förklaringar om att de var beslutna att fortsätta på de politiska kurser de dittills hade följt.

Den 21 juni drog regeringschefen Chrusjtjov på sig Röda arméns generallöjtnantsuniform, bevistade högtidligheten med anledning av Hitlers angrepp på Ryssland och meddelade att tiden var inne att underteckna ett fredsavtal med Östtyskland. Den andra Berlin-krisen hade börjat.

Den 8 juli tillkännagav den ryske regeringschefen att Sovjet-regeringen beslutat öka sina militärutgifter:

> Kamrater, Sovjetunionens regering följer uppmärksamt de militära åtgärder som nyligen företagits av Amerikas förenta stater och dess allierade i NATO ...
>
> Förenta staternas president, mr Kennedy, har i sina meddelanden till kongressen nyligen tillkännagivit en så kallad ”ny kurs”. Den avser att stärka programmet för utveckling av strategiska vapen av raket- och robottyp ... President Kennedy har föreslagit att de militära anslagen ökas ... De militära utgifterna i Tyska förbundsrepubliken har ökat med 18 procent i år.[19] En avsevärd ökning av de militära utgifterna karakteriserar Storbritannien, Frankrike och andra NATO-länder.
>
> På så sätt svarar västmakterna på de nedskärningar av de väpnade styrkorna och de militära utgifterna som Sovjetunionen ensidigt genomfört under en följd av år.
>
> Vore det under dessa omständigheter riktigt av oss att fortsätta att ensidigt minska våra väpnade styrkor?
>
> I medvetandet om den förefintliga situationen har Sovjetregeringen tvungits instruera försvarsministeriet att temporärt, i avvaktan på särskilda order, inställa den nedskärning av de väpnade styrkorna som planerats för 1961.
>
> Med hänsyn till den växande militärbudgeten i de olika NATO-länderna har Sovjet-regeringen fattat beslut om att öka försvarsutgifterna för innevarande år ...

Efter Chrusjtjovs tillkännagivande i juni av det ryska beslutet att underteckna ett separat fredsfördrag med Östtyskland befann sig Kennedy i ett trängt läge: ”Sporrad av kritiken mot politiken i fråga om Kuba och Laos och i den tron att Chrusjtjov höll på att pröva hans fasthet, utsatt för påtryckningar av Adenauer (som stod inför val i september) och de Gaulle och intalad

---

[18] *Bulletin of Atomic Scientists*, oktober 1961.

[19] ”Medan Bundeswehrs styrka i januari 1956 uppgick till 1 500 man, hade den i oktober 1960 nått 276 000 man. Under 1961 kommer, enligt officiella data Bundeswehrs numerära styrka att vara 350 000 man.

Denna aggressiva armé, anförd av överlevande Hitlergeneraler utrustas av de amerikanska imperialisterna med raketburna kärnvapen och med de mest moderna massförstörelsevapen. Denna armé får militära baser på andra länders territorier. Utan att upphöra med territoriella krav på andra stater och med öppet uttalade avsikter att revidera gränserna i Europa intensifierar de västtyska revanschisterna hotet mot fredens sak och nationens säkerhet.” – överste A. Iovlev, *Röda stjärnan*, 5 april 1961. Avtryckt i *Survival*, september-oktober 1961.

av Acheson och många andra att det betydde att man gav upp hela Västeuropa om man gav efter en tum i Berlin, bestämde sig Kennedy för att avstå från allvarliga överläggningar och i stället göra en stor styrkedemonstration för att övertyga Chrusjtjov att vi skulle slåss och sätta allt på spel hellre än att godta några viktigare förändringar i det oreglerade centraleuropeiska området.”[20]

Den 25 juni framträdde presidenten i TV för att informera nationen om Berlin-krisen och begära en ökning på 3,25 miljarder dollar av de militära utgifterna (en sammanlagd ökning på sex miljarder dollar under de sex månader som gått sedan hans installation). Dessa pengar användes nästan enbart för uppbyggnad av konventionella styrkor. Men när Kennedy bad om ytterligare 207 miljoner dollar till sitt skyddsrumsprogram talade han i helt annorlunda ordalag än tidigare och överlät nu ansvaret för programmet på försvarsministern.

En vecka tidigare hade *Wall Street Journal* i en förstasidesartikel gjort följande kommentar:

> President Kennedy tycks nu lägga ökad vikt vid civilförsvaret. Vid minst två tillfällen under de gångna tre veckorna har civilförsvaret varit ett av huvudämnena för diskussionen vid mötena i Vita huset mellan mr Kennedy och hans rådgivare. Presidenten överväger en starkt ökad satsning på civilförsvaret och ett av syftena med detta skulle vara att övertyga ryssarna om att Förenta staterna är redo att ta risken av krig för att fullfölja sina förpliktelser gent emot ... Västberlin.

[20] Brower, op. cit.

Ändringar i maktbalansen

En sådan *counter-force* som Kennedy-administrationen tycktes vara i färd med att utveckla skulle ha två stora ”fördelar” då den blev färdig.[1] Å ena sidan förmågan att göra ett massivt kärnvapenangrepp mot en annan kärnvapenmakt och därigenom möjligheten att diktera villkor under det underförstådda hotet om preventivkrig och å den andra ökade möjligheter att smidigt använda en strategisk kärnvapenmakt under olika omständigheter (och en teoretisk möjlighet att begränsa ett allmänt kärnvapenkrig när det en gång börjat). Ytterligare en komponent i Kennedys militära program var ökningen av de konventionella styrkorna. Förhållandet mellan dessa komponenter antyddes av biträdande försvarsministern Paul Nitze i ett tal den 7 september 1961:

> När vi tar itu med Berlin eller andra kommunistiska utmaningar bör inte ett allmänt kärnvapenkrig vara det enda vi kan tillgripa. Jag vill framställa saken så tydligt som möjligt: Vi måste ha förmågan att slå till med kärnvapen innan möjligheter att möta dessa utmaningar kan bli effektiva. Därför var en av de första uppgifter som den nuvarande administrationen grep sig an med den att stärka vår nukleära avskräckningsförmåga både med tanke på den närmaste framtiden och på lång sikt ...
>
> Ökningarna inom vår konventionella beredskap kommer att stärka, och inte försvaga, vårt syfte att avskräcka från krig. Förmågan att engagera styrkor på en medelnivå kommer utsikterna att framstå som mer trovärdiga för Sovjetunionen att *vi kommer att stödja våra icke kärnvapenutrustade styrkor genom att begagna våra strategiska möjligheter om detta skulle bli nödvändigt*.[2] [Kursiverat här.]

Två veckor senare angrep senator Margaret Chase Smith president Kennedy inför senaten för att han inte skulle vara villig att begagna kärnvapen för att försvara Berlin. En vecka senare förklarade justitieminister Robert Kennedy att det inte var fråga om annat än att presidenten skulle ge order om insats av kärnvapen om det bleve nödvändigt för att rädda Västberlin.[3]

I september reviderades åter de tidigare beräkningarna av underrättelsetjänsten om Sovjets styrka. Den här gången gick de ned till bara 3,5 procent av värdena från december 1959. Det verkliga antalet ryska interkontinentala robotar vid denna tidpunkt är hemligstämplat, men decembernumret 1961 av *Astronautics* sätter det till 35-50. Den tillförsikt som detta skapade i amerikanska försvarskretsar får man en uppfattning om genom biträdande försvarsminister Roswell Gilpatrics anmärkningar den 21 oktober 1961.

> Faktum är att vår nation har en nukleär vedergällningsstyrka av så dödlig kraft att en fiendehandling som utlöste den skulle bli en självmordshandling för fiendens vidkommande. Det sammanlagda antalet krigsredskap som kan transportera kärnvapen, såväl taktiska som strategiska, är uppe i tiotusental. Och naturligtvis har vi mer än en stridsspets för varje redskap.
>
> ... Kort sagt, *har vi en förmåga att utdela ett andra slag som är minst lika omfattande som det som ryssarna kan sända iväg då de slår till först*.[4] [Kursiverat här.]

I detta tal brukade Gilpatric en terminologi som endast lämpade sig för en *counter-force*-doktrin med tillhörande förväntningar om att ”få övertaget” i ett kärnvapenkrig:

> Även om vi är förvissade om att slutligen få övertaget i en kraftmätning oavsett på vilken nivå Sovjetunionen kan tänkas inleda konflikten, så ändrar inte det vår fasta föresats att söka en fredlig lösning på världsproblemen ... Men om en kraftig inblandning i våra rättigheter och förpliktelser skulle leda till en våldskonflikt — vilket den mycket väl skulle kunna göra har Förenta staterna inte för avsikt att låta sig besegras.

---

[1] Om det i själva verket finns några fördelar alls är en omtvistad fråga. Blackett har ifrågasatt möjligheterna att göra ett framgångsrikt första slag. – Se ”Critique of some Temporary Defence Thinking”, *Encounter*, april 1961 samt även *Studies of War*. Doktrinen om smidighet och kontrollerade svarshandlingar med kärnvapen har ifrågasatts av Arthur Waskow i *The Limits of Defence*, New York, Doubleday 1962.

[2] Citerat i Brower, s. 7.

[3] Brower, s. 7.

[4] Citerat i Brower, s. 8.

Vid denna tidpunkt hade Sovjetunionen inte bara börjat ett program för ”återupprustning” utan hade också brutit moratoriet för kärnvapenprov.[5] Båda dessa steg hade uppenbarligen karaktär av svar på USA:s nya giv och höll sig inom ramen för Sovjets grundläggande strategi och doktrin om minimiavskräckning:

> Det bör observeras att också nu, i början av 1962, då Sovjets program för återupprustning måste ha kommit igång, tycks deras planering för kärnvapen fortfarande gälla rena vedergällningsuppgifter — åtminstone om Malinovskijs uttalanden är riktiga. Han har nämligen sagt att Sovjetunionen inte behöver öka sin robotstyrka i någon avsevärd grad och att det nu inte rör sig om lagring, utan om en naturlig förnyelse och ett fullkomnande av vapnen. Deras nuvarande lager skulle räcka till för att besegra varje fiende. Dessa uttalanden kan endast stämma in på en ren vedergällningsstrategi av *counter-city*-typ. En *counter-force*-strategi skulle i stället kräva en oavbruten uppladdning av kärnvapenmakt för att hålla jämna steg med den väntade gradvisa minskningen av sårbarheten hos fiendens avfyringssystem som blir ett resultat av framstegen inom robottekniken…
>
> Sovjets återupptagande av proven i september 1961 faller också under samma slags motivering. Även om valet av tidpunkt kan ha påverkats av Berlin-krisen som Chrusjtjov själv bragte till sin spets, utgjorde proven av stridsspetsar på upp till 50 megaton och den samtidiga framgången med att få sju interkontinentala robotar att träffa sitt mål i Stilla havet från ett avstånd av omkring 11 000 kilometer ett mycket effektivt sätt att återupprätta det ryska förtroendet för avskräckningsförmågan hos de få operationsfärdiga interkontinentala robotar, som utgjorde Sovjets huvudsakliga vedergällningsstyrka, genom att deras träffsäkerhet och den möjliga styrkan i deras stridsspetsar framhölls för Förenta staterna.[6]

President Kennedy var medveten om att de ryska proven var av defensiv natur.[7] Dr Hans Bethe som av presidenten fått uppdraget att studera proven drog slutsatsen att de var avsedda att utveckla ”robotar med fast bränsle, liknande våra Minutemen, som skulle kunna placeras i inmantlade avfyringsanläggningar” som försvar mot ett *counter-force*-angrepp. ”Huvuddelen av deras provserie kan därför mycket ha minskat snarare än ökat krigsfaran”, sade dr Bethe.

Vid denna tidpunkt, dvs. på hösten 1961 då budgeten för räkenskapsåret 1963 förbereddes, stod Kennedy inför ett mycket viktigt beslut. Han hade haft tid på sig att iaktta verkningarna på den ryska politiken av hans partiella upprustning. Han hade blivit medveten om Förenta staternas mycket stora överlägsenhet i fråga om robotar, en överlägsenhet som skulle ha vidmakthållits också under Eisenhowers program för utveckling av robotvapnet. Han hade goda skäl att tro att Sovjets militära politik inte hade förändrats i fråga om avsikten att hålla sig med en minimiavskräckning och att en större stabilitet i kärnvapenbalansen hade ernåtts som resultat av de ryska kärnvapenproven. (Den internationella situationen hade också förbättrats, då ryssarna den 16 oktober hade meddelat att de inte skulle kräva att behandlingen av Berlin-frågan slutfördes under 1961.)

Den 25 september talade presidenten inför FN:s generalförsamling och skisserade ett amerikanskt program för allmän nedrustning varigenom han åter ställde upp den i augusti 1955 övergivna allmänna nedrustningen som mål. Han sade:

> I dag måste varje invånare på vår planet tänka sig in i att denna kanske en dag inte längre är beboelig. Varje man, kvinna och barn lever under kärnvapnens damoklessvärd, som hänger i den tunnaste av trådar, vilken kan kapas vilket ögonblick som helst genom olyckshändelse, felberäkning

---

[5] Det ryska beslutet att återuppta proven fattades i slutet av 1960 eller under de första månaderna 1961 och var sålunda påverkat av de faktorer som diskuterades i förra kapitlet, men så var inte fallet med dessa senaste beslut av Kennedy. Se Blackett, *Studies of War*, s. 159 och följande.

[6] Blackett, *Studies of War*, s. 156-161.

[7] Denna beskrivning utgör inget försök att släta över de utmanande uttalanden som åtföljde proven och inte heller den skada som tillfogades många ofödda generationer genom nedfallet. När man försöker uppskatta vilken verkan dessa prov fick på Kennedys följande beslut i fråga om budgeten och på det politiska området, är den viktiga frågan hur dessa prov uppfattades av honom, eller rättare sagt av de vetenskapsmän (i detta fall dr Bethe) åt vilka han uppdragit att värdera dem. Chrusjtjovs hotelser kunde endast ha haft någon ”trovärdighet” för Kennedy om ryssarna haft ett nukleärt övertag att sätta bakom dem. De hade inte detta övertag och Kennedy visste om det.

> eller vansinne. Krigsredskapen måste avskaffas innan de avskaffar oss.
>
> Man diskuterar inte längre om rustningarna är ett symtom på eller en orsak till spänning. Blotta existensen av de moderna vapnen — tio miljoner gånger kraftigare än någonting som världen någonsin tidigare har skådat och med ett avstånd till varje mål på jorden, som endast rör sig om minuter — är en källa till skräck och tvedräkt och misstroende ... I en alltmer uppskruvad kapprustning kan en nations säkerhet mycket väl sjunka även om dess rustning ökar.

Trots den vältaliga klokheten i dessa ord och trots att Sovjetunionen redan hade givit ett exempel på nukleär återhållsamhet, bestämde sig president Kennedy för att *inte* gå in för minimiavskräckningens strategi som skulle ha minskat antalet vapen jorden runt och lett till en period av relativ stabilitet under vilken nedrustningsöverenskommelser lättare kunde ha arbetats fram. I stället beslöt han sig för en strategi av *counter-force*-typ som *för sitt blotta upprätthållande skulle kräva* en alltmer uppskruvad kapprustning och sänka nationens säkerhet trots att dess rustningar ökade.[8]

Enligt presidentens nya budget, som framlades för kongressen i januari 1962, skulle sålunda 13 Atlas-förband om sammanlagt 129 interkontinentala robotar vara stridsklara i juni 1963, liksom även 12 Titan-förband om sammanlagt 108 robotar. Anslag för ytterligare 200 interkontinentala robotar av typ Minuteman skulle framskaffas, varvid det planerade totala antalet skulle bli 800. Programmet yrkade på att tillsammans 1 037 interkontinentala robotar i Förenta staterna skulle bli stridsklara inom några år.[9] I januari 1963 byggde Kennedys budget vidare på detta program. ”Anslag [i den nya budgeten] skall ombesörja att omkring 100 till 150 interkontinentala robotar av typ Minuteman fogas till det nuvarande programmet för robotarna Atlas, Titan och Minuteman, som för närvarande beräknas hålla sig på omkring 1 300 till 1 400 vilka samtliga skall vara klara 1965-66.” [10]

Förutom dessa interkontinentala robotar som skulle kunna nå fram till Sovjetunionen, skulle 12 Polarisubåtar med 16 robotar var finnas tillgängliga i juni 1963 (och, enligt påföljande års budget, 24 stycken den 30 juni 1964) och en slutlig flotta på 41 stycken inom en icke avlägsen framtid. Således fick till de 1 300 interkontinentala robotarna läggas 656 Polaris-robotar, för att nu inte nämna strategiska flygkommandots flotta på 1 200 bombplan (1 000 under 1963 på grund av den fortlöpande utgallringen av medeldistansbombarna B47) eller de 1 300 plan som kunde transportera kärnvapenbomber från hangarfartyg och baser på andra sidan haven. Med andra ord höll Förenta staterna på att planera uppbyggnaden av en transportstyrka på över 4 000 större redskap (av vilka 3 000 redan var funktionsklara) vilka kunde angripa Sovjetunionen. Och allt detta i relation till en känd rysk transportstyrka på endast omkring 300 redskap som förmådde nå USA.[11]

När man skall bestämma förstörelseförmågan hos denna slagstyrka bör man minnas att atombomben från Hiroshima var på 20 kiloton, vilket motsvarar 20 000 ton trotyl. Man beräknar att en Minuteman-robot bär en stridsspets på en megaton, vilket motsvarar en miljon ton trotyl eller 50 atombomber av Hiroshima-typ. De interkontinentala robotarna Atlas och Titan bär två till fem gånger större stridsspetsar, dvs. motsvarande mellan två och fem miljoner ton trotyl eller 100 till 250 Hiroshima-bomber. De bomber som transporteras med plan av typ B52 är ännu större och på ända upp till 20 megaton var, eller motsvarande 1 200 Hiroshima-bomber. Kennedy påpekade 1959 att ”kärnvapenlasten i en enda av våra B52-or uppges ha större förstörelseförmåga än alla explosiva ämnen som begagnats i alla tidigare krig i mänsklighetens historia ...” Man har beräknat att om planen bar full last skulle en insats på 30 000 megaton

---

[8] Om Nixon valts till president hade Förenta staterna ändå gått in för *counter-force*-politiken. Under kampanjen slog Nixon fast: ”Vår avskräckningsstyrka måste vara osårbar för förstörelse och den måste vara tillräckligt kraftig för att förstöra fiendens förmåga att föra krig.” *New York Times*, 20 oktober 1960.

[9] Brower, s. 9-10.

[10] Hanson Baldwin, *New York Times*, Intern. Edition, 19 januari 1963. De nya Minuteman-robotarna hade förutsetts i den föregående budgeten, men inga medel hade där anslagits.

[11] Siffran gäller januari 1963.

kunna brukas för angrepp från Förenta staternas sida. Detta skulle motsvara 1 500 000 Hiroshima-bomber.[12] I sin bok *Kill and Overkill: The Strategy of Annihilation*, citerar dr Ralph Lapp ett uttalande av utrikesminister Dean Rusk om att det amerikanska lagret kanske kommer att ha fördubblats 1966.

Den 2 maj 1962 förklarade vice försvarsminister Gilpatric att Förenta staterna hade för avsikt att bibehålla den grad av överlägsenhet, det då hade, under hela 1965 och åstadkomma detta genom att fördubbla den då förefintliga angreppsförmågan under de följande tre åren:

> ... Som resultat av vår Strategic Force Study har vi nu i våra planer, åtminstone till och med 1965, en ganska bestämd struktur hos vår styrka. Vi kommer att ha nära 950 bombplan bestyckade med, hoppas vi, 800 luft-mark-robotar såsom Skybolt och Hound Dogs. Vi kommer att ha omkring 1 500 interkontinentala robotar stridsklara, däribland Atlas, Titan, Minuteman och Polaris. Vi kommer att ha *mer än dubbla* antalet larmberedda vapen vid slutet av 1965 mot vad vi har idag. Med larmberedda vapen menar jag stridsspetsar i bemannade bombplan som ingår i larmstyrkan samt även stridsspetsarna i Polaris-ubåtarna och på andra interkontinentala robotar. Dessa stridsspetsar kommer att bära en kraft, en megaton-styrka, som blir *mer än dubbelt så stor* som den vår nuvarande larmstyrka har. Med andra ord kommer vi 1965 att ha en *dubbel angreppsförmåga* i jämförelse med vad vi har i slutet av budgetåret 1962. Därför anser vi att *oavsett vad ryssarna kan göra*, enligt de informationer underrättelsetjänsten har i dag, *kommer vi att behålla den grad av överlägsenhet som vi har i dag*. [Kursiverat här.] [13]

Det allvar med vilket riskerna för ett kärnvapenkrig av *counter-force*-typ (i vilket en nation kunde ”få övertag”) betraktades av de politiska ledarna i Förenta staterna under våren 1962 anges av en artikel i *New York Times* den 12 maj. Biträdande försvarsminister Stewart L. Pittman, som hade ansvaret för civilförsvaret, sade enligt tidningen att både presidenten och försvarsminister McNamara var övertygade om att ”det här jobbet [civilförsvaret] måste utföras” för att nationens förmåga att överleva i händelse av angrepp skulle tryggas:

> Vid den allra värsta typen av kärnvapenangrepp som kan förutses i slutet av sextiotalet eller början av sjuttiotalet, framhöll mr Pittman, skulle förmodligen 110 000 000 amerikaner dö av hetta, sprängverkan eller direkt strålning i närheten av explosionscentra.
>
> Dessutom skulle förmodligen mellan 40 000 000 och 55 000 000 dö om de saknade skydd, men överleva om de befann sig i skyddsrum där de undgick nedfallet. Kanske skulle så många som 35 000 000 överleva utan skydd därför att de befann sig utom räckhåll för explosionerna och nedfallsområdena.
>
> ”Alltså”, sade mr Pittman, ”kunde tillräckligt många personer vara vid liv för att trygga att Förenta staterna skulle överleva som nation.” [14]

Denna vår återupptog Förenta staterna också kärnvapenproven i atmosfären. Den 3 mars förklarade president Kennedy att proven skulle bli av tre typer. Det första skulle vara funktionsprov av förefintliga vapen, det andra ”effektprov” avsett att avgöra ”vilken verkan en fientlig kärnvapenexplosion skulle få” på inmantlade robotanläggningar, radarsystem och ”de kommunikationer som möjliggör för ... kommando- och kontrollcentra att dirigera en svarsåtgärd ...” Presidenten sade: ”Vi lägger ned stora penningsummor på radar för att göra vårt försvar vaksamt och utveckla olika anti-robotsystem. Vi kan inte vara säkra på hur mycket av dessa förberedelser som kommer att visa sig vara oanvändbart, bli utplånat, paralyserat eller förstört genom de komplicerade verkningarna av kärnvapenexplosioner.” Det tredje slaget av prov avsåg att öka kraften per viktenhet, förmodligen för att man skulle kunna placera kraftigare

---

[12] Dessa beräkningar är hämtade från dr Ralph E. Lapp, ”Nuclear Weapons Systems”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, mars 1961. Se även, Ralph Lapp, *Kill and Overkill: the Strategy of Annihilation*, Basic Books, New York 1962.

[13] Citerat i Brower, s. 12.

[14] ibid., s. 21, ”Det skulle vara intressant att fråga mr Pittman och andra som delar hans åsikter vad de anser att en ”nation” är och om de någonsin har frågat sig hur mycket av vårt gemensamma arv av respekt för individen, för lagen, för demokratiskt och representativt styrelsesätt och för ett ordnat förlopp av de sociala förändringarna de tror skall ”överleva” ett kärnvapenkrig i vilket 110 miljoner människor dog ...”.

stridsspetsar på Minuteman- och Polaris-robotar.

Det framgår tydligt av den tillkännagivna karaktären hos dessa prov att beslutet att återuppta proven ”direkt grundades på att vi valt en *counter-force*-strategi”.[15] Ökade man storleken hos stridsspetsen på Polaris, till exempel, skulle man förvandla den från ett *counter-city*-vapen till ett *counter-force*-vapen. Å andra sidan kan forskandet efter en anti-robot-robot inte ha varit något avgörande skäl till att återuppta proven, eftersom det enligt de flesta auktoriteter var ett hopplöst företag. Fienden skulle nämligen alltid kunna tränga genom att sådant försvar genom att hålla det sysselsatt med attrapper.[16]

Det rapporteras att ”det främsta tekniska skälet som övertygade presidenten om att han skulle ge tillstånd till atmosfäriska prov” i själva verket var ”nödvändigheten att utforska 'effekten' av explosioner på hög höjd”.[17] Motivet för proven var med andra ord fruktan att ryska explosioner på hög höjd skulle förlama det komplicerade kommunikationssystem med hjälp av vilket försvarsdepartementet hade för avsikt att utföra ett rationellt, noga överlagt val av vilka mål man skulle slå till först mot och vilka man som utpressningsmedel skulle spara för ett andra slag. ”Men ett minimum av osårbara avskräckningsmedel, som huvudsakligen skulle bestå av Polaris-ubåtar och Minuteman-robotar, skulle kunna genomföra sitt vedergällningsuppdrag även utan något invecklat kommunikationsnät”.[18]

Counter-force-idéerna om att man skall kunna kontrollera svarshandlingarna också efter det man mottagit ett kämvapenangrepp har angripits därför att de är beroende av att man kan upprätthålla perfekta kommunikationer mellan presidenten, ledningen i försvarsdepartementet och befälhavaren för vartenda bombplan, varenda robot och ubåt under och efter det kärnvapenbomber exploderar i eller i närheten av åtskilliga robotbaser, flygbaser och större kommunikationscentra. Kritikerna hävdar att ”nationell kontroll och nationella beslut” under sådana omständigheter sannolikt skulle upphöra att existera.

> En del befälhavare ute på fältet skulle besluta att rikta sina robotar mot fiendens städer. Andra kunde av den lokala situationen ledas att tro att Förenta staterna besegrats och att det inte fanns annat val än att kapitulera. Andra åter, som stod utan order mitt i kaos, kunde falla offer för panisk fruktan och hat och till sist fyra av vätebomber mot allt inom synhåll.[19]

> Krigets historia under 1900-talet tyder på att om ena sidan använder sin väpnade styrka mer effektivt så reagerar den andra genom att slå tillbaka med ännu mer styrka. Vi är så väl medvetna om denna utveckling att vi givit den namnet ”totalt krig”. Det finns allt skäl att tro att sista steget i denna utveckling skulle kunna bli ett resultat av att man följde *counter-force*-teorin.[20]

Icke dess mindre trodde Kennedyadministrationen i så hög grad på att ett *counter-force*-krig vore möjligt att genomföra att den redan hade vidtagit invecklade och omfattande förberedelser för att kunna föra ett sådant.

Resonemanget bakom den strategi enligt vilken man skulle ha kontroll över och rörelsefrihet vid valet av mål, också mitt under en kärnvapenkatastrof, redovisades officiellt av försvarsminister McNamara den 17 februari 1963. Försvarsministerns uttalande avslöjade också varför Förenta staterna inte bara byggde upp en *counter-force*-styrka, utan samtidigt också en *counter-city*-styrka:

---

[15] Brower, s. 24.
[16] Intervju med flygvapenchefen, general Curtis LeMay, *US News and World Report*, 27 november 1961. Se även Kennedys uttalanden i hans TV-intervju den 17 december 1962. För en diskussion om de olika faktorer som ingick i frågan, se Wiesner and York, ”National Security and the Nuclear Test-Ban”, *Scientific American*, oktober 1964.
[17] John Finney i *New York Times*, 3 mars 1962.
[18] Brower, s. 24.
[19] Waskow, *The Limits of Defense*.
[20] Waskow i *The Liberal Papers*, op. cit., s. 128.

> ... Förenta staternas kärnvapenmakt ... förmår klara sig genom ett överraskande anfall med kärnvapen och slå tillbaka med tillräcklig kraft för att förstöra raden av fiendemål
>
> ... våra styrkor kan användas på flera olika sätt. Vi kanske måste slå tillbaka med ett enda massivt angrepp. Eller vi kanske blir i stånd att använda vår vedergällningsstyrka till att begränsa den skada som tillfogats oss själva och våra allierade genom att slå ut fiendens baser innan de fått tid att avfyra sin andra salva. Vi kanske försöker få ett slut på kriget under gynnsamma villkor genom att begagna våra styrkor som ett förhandlingsvapen — genom att hota med ytterligare angrepp.[21]

För ryssarna, som kanske hyste större oro för vad Förenta staterna hade för avsikt att göra först med den styrka det byggde upp och inte så mycket för vad det kunde uppnå genom varierande svar på ett ryskt angrepp, kan McNamaras strategi ha lett till vissa olycksbådande slutsatser. De ryska militärstrategerna kan nämligen ha undrat om inte överkommandot i Washington vid en viss punkt kunde känna sig frestat att rikta ett eget första slag mot de ryska styrkorna och sedan när styrkorna var krossade hålla de ryska städerna som gisslan och diktera villkor med hjälp av den kärnvapenutpressning som det hade talats om när USA hade sitt atommonopol. Sovjetunionen hade demobiliserat en stor del av sina konventionella markstyrkor och ägde inte längre detta avskräckningsmedel. Vidare fortsatte Förenta staterna under 1962 och våren 1963 att mana på européerna att ställa upp större konventionella arméer. Kunde USA:s planerare vänta sig att det normalt misstänksamma ryska överkommandot skulle iaktta denna utveckling med bibehållet sinneslugn?

För att få en förklaring på att Kennedyadministrationen godkände ett enormt robotprogram (Institute for Strategic Studies beräknade 1962 att USA:s ledning över Sovjet i fråga om interkontinentala robotar 1965 skulle uppgå till nära tio mot ett)[22] är det nödvändigt att betrakta denna uppladdning mot bakgrunden av de allmänna politiska föreställningarna hos The New Frontier. För att få en glimt av dessa föreställningar behöver vi bara dra fram president Kennedys tal (som senator) om Sovjets väntade överlägsenhet i fråga om robotar i början av 60-talet:

> ... Deras robotstyrka kommer att bli den sköld bakom vilken de långsamt men säkert rycker fram — ... Den fria världens ytterkanter kommer långsamt att gnagas bort. *Maktbalansen kommer småningom att väga över till vår nackdel*. De nyckelområden som är viktiga för vår säkerhet kommer gradvis att infiltreras och slutligen domineras av Sovjet. Varje sådant ryskt steg kommer att försvaga västern. Inget av dem kommer dock att synas tillräckligt betydelsefullt för att rättfärdiga ett kärnvapenkrig som kanske utplånar oss.[23] [Kursiverat här.]

P. M. S. Blackett har begagnat uttrycket ”spegelstrateger” om vissa militära skribenter som på en motståndare har projicerat sådan förmåga som deras egen sida besitter eller avsikter som de själva omedvetet kan ha hyst. Kennedys tal om ”robotklyftan” ger avslöjande inblickar i vissa ”spegelegenskaper” i hans egen strategi. Utan tvivel skulle senatorns åsikt att överlägsenhet i fråga om robotar kunde tippa över maktbalansen ha varit ett gott argument till förmån för presidentens utbyggnad av en sådan överlägsenhet. Detta gällde framför allt därför att Kennedy hade ansett det vara av avgörande betydelse att tippa över maktbalansen — detta var enligt senatorns formulering nyckeln till varje förhandlingsuppgörelse med ryssarna, som inte skulle ge sig in på fruktbärande förhandlingar så länge de var övertygade om att maktbalansen i världen höll på att väga över till deras förmån.

Men själva övertygelsen om att styrka på robotområdet på detta stadium kunde förvandlas till en så avgörande politisk makt var tvivelaktig och hade dessutom djupa rötter i en tidigare, felaktig amerikansk förtröstan på att atombomben, och sedan vätebomben, skulle förmå ryssarna att börja ”fruktbärande förhandlingar”. Ett viktigt exempel på sådant tänkande bland Kennedys strateger anförs av P. M. S. Blackett i hans kritik av åsikter som tidigare hade företrätts av Henry A. Kissinger, rådgivare åt presidenten och synnerligen inflytelserik i den nya

---

[21] Citerat i Brower, s. 12-13.
[22] *The Nation*, 8 december 1962.
[23] Kennedy, *Strategy of Peace*, s. 65.

administrationen:

> Om atommonopolets skede, då Kissinger indirekt antar att Förenta staterna lätt och till låg kostnad kunde ha krossat Sovjetunionen, skriver han: ”Vi lyckades aldrig förvandla vår militära överlägsenhet till en politisk fördel.” Denna passage avslöjar en tankens naivitet som man inte skulle vänta sig hos en så nyanserad tänkare. Den utgör en antydan om den nästan mystiska amerikanska tron på vad tekniken kan åstadkomma. Den underförstådda betydelsen är att det var rimligt att förvänta sig att Förenta staterna skulle ha varit i stånd att begagna sitt monopol på bomben till att skaffa sig ett permanent politiskt övertag utan att föra krig eller ens hota med det.[24]

Om antagandet att Kennedy hoppades på att kunna förvandla överlägsenhet på robotområdet till politiskt övertag enligt den traditionella maktpolitikens linjer är riktigt och om han trodde att, ifall ett kärnvapenkrig med robotar skulle bryta ut, så skulle den förstörelse det åstadkom kunna kontrolleras, så utgör detta en klar skiljelinje mellan hans tänkande i försvarsfrågor och Eisenhowers. På en presskonferens den 9 februari 1956 hade Eisenhower nämligen på ett alldeles klart sätt framlagt sina betänkligheter inför att reservationslöst gå med i en robotkapplöpning:

> Kan ni tänka er ett krig som skulle föras med atomrobotar, när man vet att atomrobotar inte kan vara av något större värde om de inte har en enormt kraftig stridsspets? De kan inte ge samma träffsäkerhet som när man skjuter med kanon eller släpper en bomb från ett plan. Således måste ni föreställa er de här sakerna i sådant antal och med sådant slag av ammunition att det helt enkelt innebär fullständig förstörelse ... Slutar man plötsligt med allt annat och bara ägnar sig åt det här [dvs. koncentrerar sig på robotar] arbetar man i riktning mot en teori som enligt min mening inte lämnar något kvar av kriget, därför att kriget är en kamp och man kommer till sist till den punkt där man bara talar om självmordskapplöpning och inget annat.[25]

Kennedys administration ignorerade inte bara Eisenhowers reservationer när den ökade på sitt robotprogram våren 1961, den underlät också att allvarligt överväga verkan av denna utmaning på Sovjetunionens politik:

> Det mest nedslående vid en granskning av Kennedyadministrationens kärnvapenstrategi är att jag inte en enda gång funnit något offentliggjort försök att beräkna eller ta hänsyn till eller ens spekulera om tänkbara förändringar i takten hos Sovjets robotproduktion som kunde föranledas av vår politik. Det finns ingen möjlighet att få reda på vad som sagts under de hemliga delarna av förhören, men jag har inte i något av de många talen och de hundratals sidor officiella protokoll som jag på senaste tiden har läst funnit den minsta antydan om att någon i försvarsdepartementet har frågat: ”Vilken återverkan kommer det att ha på Sovjetunionens planer för prov, för utveckling, anskaffning och utplacering av fler robotar, om vi följer den ena eller den andra strategin?” Ännu mera otroligt och nedslående är det att inte en senator, inte en kongressledamot har hörts ställa sådana frågor till försvarsdepartementets vittnen. Man antar tydligen att vi är fastlåsta i en kapprustning och att vi riskerar vår säkerhet om vi försöker dra oss ur den men att den andra sidan i denna kapplöpning handlar nästan oberoende av vad vår sida gör![26]

De amerikanska planerarna befann sig naturligtvis i ett utmärkt läge för att kunna beräkna vilka svarsåtgärder deras ryska kolleger kunde förmås vidta till följd av det intensifierade amerikanska rustningsprogrammet. Efter att själva tidigare till synes ha befunnit sig på fel sida om en ”robotklyfta” kunde de nu inte ha funnit det alltför svårt att betrakta förhållandena som de tog sig ut ”från andra sidan av kullen”.

Således vidtog Förenta staterna 1957 åtgärder för att inför en väntad rysk överlägsenhet i fråga om interkontinentala robotar placera ut medeldistansrobotar i de europeiska NATO-länderna. 1962 vidtog Sovjetunionen åtgärder för att inför en liknande brist på balans i fråga om den interkontinentala robotstyrkan placera medeldistansrobotar i det land på västra halvklotet som

---

[24] Blackett, *Studies of War*, s. 57.
[25] Citerat i *Kennedy in Power, Crown and Pentry*, New York, Ballantine, 1961, s. 139-140.
[26] Brower, s. 25.

var dess allierade, Kuba.[27] I den existerande politiska situationen var detta en obetänksam och utmanande handling.

[27] Se Bolton, op. cit., även Lippmann: ”Det är mycket troligt att det vildsinta ryska spelet med robotarna på Kuba även ingick i ett desperat försök att sluta kärnvapenklyftan.” – *Newsweek*, 21 januari 1963. Samtidigt som detta tycks ha varit det dominerande motivet för den ryska åtgärden, behöver det inte nödvändigtvis ha varit den enda faktorn i spelet. Ty medan Castro i ett uttalande efter krisen tycktes bekräfta åsikten att robotarna kom till Kuba på ryskt initiativ, tycktes han i ett annat läge ge stöd åt den officiella versionen, som gick ut på att utplacerandet av robotarna skulle avskräcka Förenta staterna från att genomföra en nära förestående invasion av Kuba. Medan det inte verkar troligt att detta skulle vara den enda avgörande faktorn, kan det å andra sidan inte helt och hållit avvisas. Enligt Miro Cardona, de landsflyktigas ledare, hade president Kennedy den 4 maj 1961 efter nederlaget vid Grisbukten lovat fullt stöd från Förenta staternas sida åt en ny invasion av Kuba. Den 10 april 1962 försäkrade presidenten Cardona att 'problemet är huvudsakligen av militärt slag och kräver sex divisioner', att [rebell] rådet bör bidra med den största kontingenten soldater och att vi inte bör inta en unilateral hållning eftersom detta skulle resa allvarlig kritik på kontinenten”. Tre månader senare anlände den första sändningen ryska vapen till Kuba. Texten till Cardonas uttalande publicerades i *New York Times* 19 april 1963 och finns citerad i Scheer and Zeitlin, op. cit., s. 219-222.

Kubakrisen

Förenta staternas svar på det ryska stationerandet av robotar på Kuba var klart, kraftfullt och bestämt. Den 22 oktober framträdde president Kennedy i TV och meddelade nationen, ryssarna och världen i övrigt att han givit order om en blockad[1] av Kuba för att förhindra att ytterligare robotutrustning anlände till ön och att om arbetet på robotbaserna inte upphörde och robotarna inte togs bort, skulle ”vidare åtgärder” företagas. Dessa åtgärder kunde antingen bestå i en utvidgning av spärren så att den också gällde oljelaster eller också ett luftangrepp. Mot slutet av krisveckan hade detta senare alternativ kommit att bli en reell möjlighet.[2]

I sitt tal hade president Kennedy sagt:

> ... denna hemliga,[3] snabba,[4] förvånande uppladdning av kommunistiska robotar — i ett område som är väl känt för att ha speciella och historiska förbindelser med Förenta staterna och nationerna på västra halvklotet, i strid med Sovjets försäkringar[5] och i trots mot Amerikas och det västra halvklotets politik — detta plötsliga, lönnliga beslut att stationera strategiska vapen för första gången utanför ryskt territorium utgör en avsiktligt utmanande och oberättigad ändring av status quo som vårt land inte kan acceptera, om vare sig vän eller fiende någonsin skall kunna sätta tilltro till vårt mod igen.[6]

På så sätt rättfärdigade president Kennedy den ytterliga hetsåtgärd som utgjorde det amerikanska svaret på den ryska manövern, nämligen en flottblockad, som faktiskt var en krigshandling och således bröt mot FN-stadgan och just de OAS-fördrag som presidenten åberopade som grund för Förenta staternas ingripande.[7] Den åtgärd som vidtogs av Förenta staterna var till och med ännu mer ödesdiger, då den genom att ta upp en kamp om viljestyrka med Sovjetunionen utlöste risker för en kamp om verklig styrka. En sådan kraftmätning skulle inte bara ha berört de ryska och amerikanska folkens liv och öde, utan också hundratals miljoner människor i andra länder vilkas regeringar inte hade någon del i de beslut som hade lett fram till krisen, eller i dem som sedan skärpte den.

---

[1] Presidenten begagnade ordet ”karantän”, men under hela planeringsskedet benämndes åtgärden ”blockad” av dem som deltog och det är uppenbarligen vad det var. För denna redogörelse har jag utnyttjat den detaljerade redogörelse dag för dag av krisen som sammanställts av *New York Times* Washington-byrå och publicerats i tidningens International Edition den 6 november 1962.

[2] ibid. Detta flygangrepp skulle förmodligen ha riktats mot de kubanska luftvärnsbatterierna som hade skjutit ned ett U2-plan och angripit andra.

[3] Se dock *Wall Street Journal* 24 oktober: ”... specialisterna här går samtliga med på ett centralt antagande: Att mr Chrusjtjov måste ha förmodat att hans kubanska robotbaser snart skulle upptäckas. 'Ryssarna tycks nästan ha gjort extra ansträngningar för att dra uppmärksamhet till dem,' sade en specialist som har studerat fotografierna.” Se även K. S. Karol, *New Statesman*, 2 november 1962.

”Många militärer har blivit förvånade över öppenheten i de ryska förberedelserna på Kuba, som står under konstant övervakning av amerikanska flygplan. Det är därför möjligt att försändelsen med ryska robotar bör jämföras med förstärkningen av den amerikanska Berlingarnisonen vid tiden för den sista krisen där. I Berlin ville Kennedy understryka att amerikanska liv skulle dras in, varvid världskrig skulle bli oundvikligt i händelse av ett ryskt angrepp.”

[4] Se dock Hanson Baldwin, *New York Times*, Intern. Edition, 1 november 1962: ”Enligt kongressens och militärens åsikt är det fortfarande ett avsevärt mysterium som omger *administrationens plötsliga* beslut att utfärda en blockad mot Kuba efter en uppladdning med robotar som måste ha börjat för veckor eller månader sedan ... Frågan som uppstår ... är om de data från underrättelsetjänsten som måste ha insamlats under hela sommaren och början av hösten blev riktigt bedömda eller om politiska hänsyn styrde värderingen av underrättelserna eller åstadkom att de lades åt sidan.” [Kursiverat här.]

[5] Dvs. Gromykos försäkringar den 18 oktober att robotarna var till för försvarssyften. Detta är dock på intet sätt någon avgjord fråga, vilket understryks av följande passage i den ovan citerade artikeln av Baldwin: ”Militärer påpekar att många ämbetsmän i administrationen, inklusive en hög tjänsteman i utrikesdepartementet, med eftertryck har förnekat att det finns några offensiva ryska robotar på Kuba ända till omedelbart före presidentens tal.”

[6] *New York Times*, Intern. Edition, 23 oktober 1962.

[7] Det har hävdats av Arthur Larson och andra att Förenta staternas åtgärd, eftersom den var en handling i självförsvar, överensstämde med FN-stadgans principer. Därvid förutsätts dock att stationerandet av robotarna på Kuba ändrade kärnvapenbalansen. Denna förutsättning bekräftas dock inte av fakta. Se nedan.

Därför är det av mer än tillfällig betydelse att man förstår karaktären hos denna ryska provokation. Kubakrisen erbjuder nämligen den första verkliga möjligheten att bedöma hur den nukleära framtiden kan komma att te sig om man inte åstadkommer något slags allmän avspänning. Det är intressant att i detta sammanhang lägga märke till att man under Kubakrisen inte förstod den centrala fråga som stod på spel och att en feltolkning av den har varit allmänt förhärskande efteråt. Enligt detta felaktiga synsätt skall Förenta staterna ha upprörts därför att robotarna på Kuba skulle ha kullkastat eller på ett betydelsefullt sätt ändrat den militära maktbalansen, dvs. det nukleära status quo.

Det verkar som om en önskan i det här fallet hade varit tankens fader, att folk skulle vilja tro att ett atomkrig kan utlösas (med undantag för olyckshändelse) endast när någondera stormaktens säkerhet är hotad eller när någon annan lika klart markerad fråga som berör den egna säkerheten står på spel. Förutom den förvirring som åstadkommits av önsketänkande, kan ambassadör Stevensons yttranden (den 23 oktober) i FN oavsiktligt ha vilselett många:

> När Sovjetunionen skickar tusentals militära tekniker till sin satellit på västra halvklotet — när den skickar dit jetbombare som förmår bära kärnvapen — när den på Kuba stationerar robotar som kan utrustas med atomstridsspetsar och kan utplåna Panamakanalen, Mexico City och Washington — utgör detta ett klart hot mot vårt halvklot. Och när det sålunda *stjälper hela den osäkra balansen i världen* utgör det ett hot mot hela världen.

Stevenson undvek att säga ”stjälper den osäkra *terrorbalansen* i världen” eller ens maktbalansen alldeles som president Kennedy undvek allt tal om en *kärnvapen*balans i sitt tal, och det med goda skäl. Ty om den nukleära bakgrunden fram till denna punkt hade utvecklats så som här beskrivits, så skulle de 42 ryska robotarna på Kubas inte ha haft någon inverkan alls på den totala kärnvapenbalansen (utom möjligtvis att den blev mer stabil).

Att det i själva verket förhöll sig så klargjordes av vice försvarsminister Gilpatric i ett televisionsprogram den 11 november. Enligt *New York Times* den 12 november[8]

> ... gjorde mr Gilpatric två påpekanden om Förenta staternas totala robotkapacitet jämförd med Sovjetunionens.
>
> Han sade för det första att man i försvarsdepartementet anser att Förenta staterna har en otvetydig överlägsenhet i fråga om strategiska vapen.
>
> För det andra sade han med hänsyftning på Sovjets uppladdning av kärnvapen på Kuba: *”Jag tror inte alls att vi var utsatta för något större hot från Sovjetunionens krigsmakt, om man ser på den i dess helhet, efter detta än före.*”[9] [Kursiverat här.]

Vad var det då som stod på spel när Sovjet placerade robotar på Kuba? Vilken utmaning eller hotelse nödvändiggjorde en åtgärd av Förenta staterna som inte bara överträdde elementär internationell rätt, utan också medförde risker för en allmän kärnvapenmassaker? Det kunde inte ha varit i själva den ryska uppladdningen, ty den hade pågått sedan i juli.[10] Det var uppenbarligen inte heller den fysiska närvaron av ”offensiva” robotar, ty om vi kan tro vice försvarsminister Gilpatric och vittnesbörden från Institute of Strategic Studies, liksom även de tidigare uttalandena av Gilpatric och McNamara om de två kärnvapengiganternas robotstyrka sins emellan var Förenta staterna inte mer hotat av Sovjets militärmakt, tagen i dess helhet, sedan robotarna utplacerats, än vad fallet varit tidigare. Vad för slags utmaning var det då Sovjet hade gjort?

Svaret på dessa frågor gavs av president Kennedy själv under en TV-intervju den 17 december 1962:

---

[8] Vice försvarsminister Gilpatric citerad i *New York Times*, Intern. Edition, 12 november 1962.

[9] Institute for Strategic Studies har på följande sätt uppskattat styrkan av långdistansrobotar hos de två makterna vid slutet av oktober 1962: Sovjetunionen 75 interkontinentala robotar, Förenta staterna 450-500 robotar som förmådde tillryggalägga mer än 3 000 kilometer. – *New York Times*, Intern. Edition, 9 november 1962.

[10] *New York Times*, Intern. Edition, 6 november 1962.

> [Ryssarna] planerade att i november röja för världen att de hade dessa robotar så nära Förenta staterna. Det var inte så att de tänkte avfyra dem, för om de tänkte ge sig in i en kamp med kärnvapen har de sina egna robotar i Sovjetunionen. Men det skulle politiskt ha förändrat maktbalansen, *det skulle ha förefallit så — och skenet bidrar till verkligheten*. [Kursiverat här.]

Sålunda verkar det som om det var den *politiska* maktbalansen som i själva verket löpte risk att stjälpas, och denna politiska balans var en fråga om sken och prestige. Det handlade om de politiska konsekvenserna av vad som i världens ögon och för Kennedyadministrationens inhemska kritiker[11] skulle förefalla som en rysk gärd av trots, som begåtts ostraffad. Hade man inte tvingat ryssarna till reträtt, hade det inneburit att man försökt blidka dem, vilket hade varit ett tecken på att Förenta staterna inte skulle sätta hårt mot hårt i fråga om Sovjet när det utmanades och sålunda öppnat vägen för ytterligare utmaningar, kanske i Berlin. Detta förklarar varför Chrusjtjovs erbjudande lördagen den 27 oktober om att byta robotbaserna i Turkiet mot dem på Kuba avvisades. Och *New York Times* redogörelse för avvisandet antyder verkligen den politiska prestigekaraktären hos beslutet:

> Ett sådant förslag hade redan avvisats som oantagbart. Trots att robotbasen i Turkiet inte hade *något större militärt värde*, var den av *stor symbolisk* betydelse för en ståndaktig allierad. Hade man köpslagit om Turkiets säkerhet [dvs. till synes köpslagit om Turkiets säkerhet — förf:s anm.] hade man upprört den västliga alliansen och kanske fått den att vackla. [Kursiverat här.]

Att den turkiska robotbasen var militärt oviktig och att det var av symbolisk betydelse att man inte köpslog med ryssarna underströks i en förstasidesartikel i *New York Times* knappa tre månader senare, den 21 januari 1963.

> Den turkiska regeringen har svarat gynnsamt på förslag om att Förenta staterna avlägsnar sina baser för Jupiter-robotar…
>
> Avlägsnandet av dessa Jupiter-robotar övervägdes här *någon tid innan* krisen i höstas om stationeringen av ryska robotar på Kuba. [Kursiverat här.]

Att man hade övervägt att lägga ned de turkiska robotbaserna *före* Kubakrisen väcker frågan om varför det alls uppstod någon kris. Varför fick till exempel inte den ryska ambassadören ett ultimatum *privat* innan närvaron av robotarna avslöjades för världen och Förenta staternas prestige hade blandats in?[12] En sådan åtgärd skulle ha utgjort ett *normalt* diplomatiskt tillvägagångssätt (och föreslogs verkligen av Stevenson).[13] James Reston skrev:

> Kennedys nya stil inom diplomatin framgår nu av Kubakrisen. Den är av högeligen personligt och nationellt slag. Det är maktdiplomati i den gamla, klassiska europeiska bemärkelsen som var förhärskande innan de stora männen bekymrade sig särskilt mycket om att överlägga med allierade eller parlament eller internationella organisationer ...
>
> [Presidenten] följde inte det normala diplomatiska bruket att ge sin motståndare en möjlighet att diskret dra sig undan strid eller reträtt, utan lät den ryske utrikesministern lämna Vita huset utan en antydan om vad som skulle komma och tillkännagav sedan blockaden i television.[14]

---

[11] Den 15 oktober höll Eisenhower ett tal i vilket han hävdade att Kennedyadministrationens utrikespolitik inte hade varit tillräckligt ”fast”. Under de åtta år hans egen administration varade, förklarade Eisenhower, ”bevittnade vi inget undandragande från ansvar.

Vi godtog ingen kompromiss om de ord som givits och inget avsteg från principer. Inga [Berlin]murar byggdes. Inga utländska baser [dvs på Kuba] upprättades. En omintetgjordes [dvs. i Guatemala] och begynnande krig hejdades.” *New York Times*, Intern. Edition, 16 oktober 1962. Å andra sidan bör man inte överbetona inrikes påtryckningar på Kennedy om att göra något åt Kuba. Tre skilda opinionsundersökningar, däribland en gjord av Gallup, som utfördes en vecka innan krisen, tydde på att allmänhetens stöd för idén om en invasion på Kuba inte hade ökat sedan april 1961 (femton månader innan den ryska uppladdningen började). Enligt Gallupundersökningen var 24 procent för en invasion, 63 procent mot, medan 13 procent saknade åsikt.

[12] Eftersom både Kuba och fartygen som kom till Kuba stod under konstant bevakning skulle det ha varit enkelt för Kennedy-administrationen att vara mycket exakt i fråga om ett ultimatum eller en uppgörelse och att vara mycket säker på att kunna kontrollera ryssarnas efterrättelse.

[13] Henry M. Pachter, *Collision Course*, New York, Praeger, 1963, s. 30.

[14] *New York Times*, Intern. Edition, 26 oktober 1962.

Medan Reston vanligen gav sitt stöd åt Kennedys ”maktspel” uttryckte han i det här fallet vissa reservationer om klokheten i det:

> Denna livliga och bråda diplomati kan emellertid inte fullföljas utan att det kostar något. Den politiska reaktionen inom landet och inom alliansen har varit tillfredsställande för administrationen, men den har varit vilseledande eftersom den inte är identisk med den enskilda reaktionen.
>
> Bland enskilda människor finns det åtskilliga onda aningar. För det första finner många det svårt att tro att de offensiva ryska robotbaserna på Kuba växte upp över veckoslutet och följaktligen finns det rikligt med misstankar om att antingen var den officiella underrättelsetjänsten inte så god eller också höll administrationen inne med fakta.
>
> För det andra anser många diplomater inom alliansen fortfarande att det var fel att offentligen ställa Chrusjtjov inf ör valet att slåss eller dra sig tillbaka, särskilt som många andra icke tillfrågade nationers säkerhet var berörd ...

Den hemlighetsfullhet som omgav upptäckten av uppladdningen, det ovanliga slaget av krisdiplomati och frånvaron av något omedelbart, överväldigande militärt hot, allt detta tyder på att det fanns ett viktigt aktivt element med i planeringen av den amerikanska politiken. Ytterligare vittnesbörd om att motiven bakom Förenta staternas åtgärder i Kubakrisen var av aktivt slag och inte bara hade karaktär av svar på en utmaning framlades vid denna tidpunkt i en märklig artikelserie av *New York Times* välinformerade kommentator C. L. Sulzberger (publicerad 20, 22 och 24 oktober). I en tillbakablick fyra månader senare[15] summerade Sulzberger sina tidigare slutsatser på följande sätt:

> Några veckor före den kubanska sammanstötningen kom Washington till slutsatsen att Chrusjtjovs offensiv i det kalla kriget, som hade börjat 1957, höll på att ta slut. Därför beslöt man sig för en kraftmätning med Ryssland på tid och plats som man själv skulle välja. Chrusjtjov med sitt karibiska robotspel tycktes också överraskande nog[16] söka en kraftmätning. Han valde en tid, oktober, som tycks ha passat oss. Historien kommer att avgöra för vem Kuba var den rätta platsen.

I sin artikel den 22 oktober, som skrevs i Paris den 21, innan blockaden tillkännagavs, skisserade Sulzberger det kalla krigets historia som Kennedyadministrationen såg den och antydde vilka de genomtänkta skälen var till att den amerikanska ledningen ansåg att en kraftmätning var betydelsefull. (Sulzberger trodde att denna kraftmätning skulle ske i Berlin vilket gör det ytterligare osannolikt att han visste om den omedelbart förestående kubanska sammanstötningen.) ”Washington är övertygat om att en kritisk tidpunkt nalkas i fråga om Berlin och att västern inte kan kosta på sig att undvika denna sammanstötning. Om vi nu tar itu med och övervinner krisen, så kommer den internationella balansen att börja väga över till vår förmån”, skrev han. På grund av denna övertygelse, framhöll Sulzberger, understryker Washington att det har ”den högsta ledningen” vilket orsakar vissa ”oroliga krusningar” bland de allierade som önskar undvika en sammanstötning kring Berlin. ”Icke dess mindre betraktar vi detta som en möjlighet att avvända Rysslands andra offensiv i det kalla kriget.”

Rysslands första ”offensiv” hade enligt Sulzberger igångsatts av Stalin i Grekland femton år tidigare, ”hejdats där, blockerats i Berlin och slutligen stoppats genom segrarna på slagfälten i Korea 1951”.[17] Rysslands andra offensiv, eller ”Chrusjtjov-offensiven” började med uppskjutningen av Sputnik, ”då Moskva hoppades att mot robotprestige [alltså *inte* överlägsenhet eller makt] kunna byta till sig ny tomtmark”. Med denna offensiv ”misslyckades [kommunismen] med att vinna arabvärlden, Guinea och Kongo”. Medan dessa misslyckanden noterades ”ökade trycket inom den kommunistiska världen”. Chrusjtjov försökte dämpa detta tryck — opposition från satelliterna, tvisten med Kina, Rysslands livsmedelskris — men ännu i oktober 1962 hade

---

[15] *New York Times*, Intern. Edition, 25 februari 1963.

[16] ”Överraskande” därför att hans maktsituation var så svag. Detta antyder att Chrusjtjovs åtgärd var en felberäkning. Se James Reston, *New York Times*, Intern. Edition, 24 oktober, ”Khrushchev's Mistake on Cuba”.

[17] Sulzbergers hänvisning till segrarna 1961 tyder på att han anser att kinesernas inträde i Koreakriget utgjorde en del av Stalins offensiv, snarare än ett resultat av MacArthurs provokation. Liksom hans uttalande om Grekland håller detta inte inför fakta.

han inte funnit något ”universalbotemedel”. ”Förenta staterna är till följd av detta övertygat om att Chrusjtjov befinner sig i stora svårigheter och söker efter något slag av triumf att skylta med ... vi tror att det är nödvändigt att ta risker för att varna Chrusjtjov, att klart låta honom se vad det är han utmanar.”

Den 23 oktober skrev Sulzberger som avslutning på sin serie en analys av Kubakrisen, som hade börjat dagen innan.

> Den nya trenden i Förenta staternas politik som beskrivits i tidigare artiklar”, började han, ”har nu kulminerat i en kraftmätning med Ryssland. Detta är den verkliga innebörden av Kubakrisen. President Kennedy beslöt att inskrida mot Chrusjtjovs offensiv i det kalla kriget vid en tidpunkt och på en plats som han själv valt ... Denna medvetna risk har han troligen tagit av de medvetna skäl som tidigare analyserats. Washington tycks anse att den rätta tidpunkten nu kommit att stoppa och driva tillbaka Chrusjtjovs offensiv i det kalla kriget. Vi har valt att framtvinga saken själva, utan godkännande i förväg av våra allierade, och för diplomatin kommer det att uppstå besvärliga moment ...
> ...*En del amerikanska ledare har antytt detta i veckor.*[18] *De visste vad de talade om. Man måste anta att det var de som planerade den kraftmätning som har inletts.* [Kursiverat här.]

Med andra ord hade Kennedyadministrationen, efter att ha byggt upp en avsevärd överlägsenhet i fråga om robotar gjort upp planerna för en snabb ökning av denna överlägsenhet under de närmaste åren, väntat på ett lägligt tillfälle att demonstrera sin nukleära överlägsenhet för världen och med hjälp av den prestige man därigenom skulle få väga över maktbalansen i världen. Man väntade att kraftmätningen skulle komma i Berlin, när Kuba presenterades på en bricka.

Även om Sulzberger inte hade stått så nära de inre kretsarna i Washington som han gör, skulle den amerikanska ledningens handläggning av krisen ändå ha lett till samma slutsats, nämligen att när man väl hade fått informationerna om Sovjets uppladdning var det enda slag av svarshandling som övervägdes en sådan som omedelbart skulle leda till en kraftmätning.[19]

Enligt officiella redogörelser framkallades de avgörande flygfotografierna den 15 oktober. Den 16 oktober kallade presidenten Nationella säkerhetsrådets exekutivkommittétill ett möte.[20] Resultaten av detta möte sammanfattades sålunda i *New York Times* redogörelse:

> Vid detta första möte var presidenten och hans rådgivare ännu inte på det klara med om deras mål skulle vara att få bort de offensiva vapnen från Kuba. En del talade mera om att få bort premiärminister Castro.
> På mötet fattades två direkta beslut. Det ena var att intensifiera flygövervakningen av Kuba. Det andra var att man skulle vänta med att vidta åtgärder tills man fått mer information, *men att åtgärderna skulle vidtas så tätt som möjligt inpå avslöjandet av de ryska baserna* — vilket inte kunde uppskjutas någon längre tid. [Kursiverat här.]

Det enda alla var överens om var alltså att ryssarna skulle tas på bar gärning, ställas inför en redan tidigare beslutad styrkedemonstration och tvingas retirera. Den enda frågan i sammanhanget gällde vilket slags åtgärd som skulle vidtas, flygangrepp eller blockad.[21] Fredagen den

---

[18] Den 24 september fick Kennedy bemyndigande att inkalla 150 000 man ur reserven. ”General Curtis Le May gav order om att förråd skulle flygas till Florida. Detta skulle vara slutfört den 10 oktober och det taktiska flygkommandot skulle vara stridsberett den 20 oktober ... Antyder dessa data att chefen för flygvapnet väntade krisen i slutet av oktober?” – Pachter, s. 7 not.

[19] ”Det viktigaste [av förslagen att undvika krisen] var Stevensons förslag om att ställa Chrusjtjov inför ett hemligt ultimatum ... Skillnaden mellan hans sätt att tänka och Kennedys ... [är att]: Kennedy och majoriteten av exekutivkommittén ansåg det nödvändigt att ha en offentlig kraftmätning med Chrusjtjov”. – Pachter, s. 91-92.

[20] Det var i själva verket en för tillfället skapad kommitté som blev känd som exekutivkommittén. Medlemmarna var vicepresident Johnson, utrikesminister Rusk, försvarsminister McNamara, finansminister Dillon, justitieminister Kennedy, statssekreterare Ball, vice försvarsminister Gilpatric, general Carter, biträdande utrikesminister Martin, general Taylor, McGeorge Bundy och Theodore Sorensen. Till dessa sällade sig Alexis Johnson, John McCore, Dean Acheson och Llewellyn Thompson.

[21] ”Invasionen ansågs inte vara en möjlig åtgärd. Det skulle ta för lång tid att sätta igång den. Det skulle vara omöjligt att överraska. Effekten på världsopinionen skulle säkerligen bli ogynnsam. Sovjets svarshandlingar

19 oktober övergavs tanken på ett flygangrepp och man beslöt att använda blockad:

> Justitieminister Kennedy argumenterade mot ett angrepp av moraliska skäl ... Angrep Förenta staterna ett litet land som Kuba utan varning skulle det ohjälpligt skada vårt anseende i världen — och vårt samvete.
>
> Det moraliska argumentet vann allmänt bifall.
>
> Man ansåg att förslaget om blockad skapade de största faror. Så nyligen som den 6 oktober hade vicepresident Johnson understrukit att ”det är en krigshandling att stoppa ett ryskt fartyg”.
>
> Mot slutet av eftermiddagsmötet var blockad tydligt det svar allt pekade på.

Lyckligtvis undveks den näraliggande faran att störta världen in i ett kärnvapenkrig och den 28 oktober upphörde krisen då Sovjetunionen gick med på att dra tillbaka sina robotar i utbyte mot en garanti från Förenta staterna om att det inte skulle invadera Kuba. På detta besynnerliga sätt vann Förenta staterna en prestigeseger över sin sovjetiske motståndare.

Genom att gå med på att dra tillbaka robotarna undanröjde Chrusjtjov hotet om att utplånas med kärnvapen för miljoner människor vilkas länder inte var indragna i konflikten och som därför var benägna att betrakta Kubabaserna som jämförbara med Förenta staternas baser i Turkiet och även för dem vilkas länder var indragna. Och trots att hans initiativ att alls installera robotarna där utsattes för hård kritik, gav tillbakadragandet av robotarna inför USA:s omedgörlighet[22] honom ett tillfälle, som han annars inte skulle ha fått, att visa besinning och förnuft. Vidare var det ”pris” som Förenta staterna betalade för att få ryssarna att dra bort sina robotar, nämligen ett avtal att inte invadera Kuba, avgjort en av de märkligaste detaljerna i hela affären. Det innebar inget mindre än att Förenta staterna officiellt erkände att det faktiskt kunde överväga att angripa en suverän stat och att den ryska uppladdningen på Kuba därför hade ett berättigat försvarssyfte från *kubansk* synpunkt. När man ser tillbaka förefaller det som om Sovjetunionen också vann en ”prestigeseger”.

Men Kennedys triumf var, särskilt inom västalliansen och hemma, påtaglig och imponerande. Ur Washingtons synpunkt bestod den väsentliga vinsten i att ha upplöst illusionen att Förenta staterna inte skulle strida för sina centrala intressen. Detta ansågs betydelsefullt inte bara när det gällde moralen bland de allierade, utan också därför att man klargjort för Chrusjtjov att USA inte kunde kväsas på andra valplatser, t. ex. Berlin.

Det bör vidare observeras att Kennedy omedelbart inskred för att lägga band på dem som kunde hysa en önskan att se övertaget från Kubakrisen fullföljt genom ytterligare styrke-demonstrationer. Efter ett sammanträffande med presidenten den 28 oktober, den dag då krisen tog slut, rapporterade James Reston:

> President Kennedy betraktar inte Kubakrisen som någon stor seger, utan endast som en hedervärd uppgörelse på ett enda isolerat område i det kalla kriget ...
>
> Presidenten drar inte ens några allmänna slutsatser av detta speciella fall om vilken taktik man skall tillämpa i förhållandet till Sovjetunionen i framtiden. För att uttrycka saken tydligare, så kan han visserligen uppträda lika oförväget igen och riskera en konflikt för att tillvarata viktiga nationella intressen, men han avvisar den slutsats den traditionella ”hårda linjens män” drar, att sättet att umgås med Sovjetunionen överallt i världen bör vara lika ”hårt” som i fråga om Kuba ...[23]

Men om Kennedy nu var angelägen att understryka var gränserna för Förenta staternas makt i dess förhållande till kommunisterna gick och sålunda förekomma påtryckningar från sin hö-gerflygel, så intog han också under månaderna efter Kubakrisen en allt bestämdare hållning gentemot västalliansen. I december tillkännagav Förenta staterna tvärt att man skulle lägga ned arbetet på att bygga Skybolt-robotar, på vilka Storbritannien hade baserat sina långtidsplaner

---

kunde lätt 'eskalera' affären.” – ”Men ett förslag om luftangrepp fick ett betydande stöd. Det fick också förslaget om en blockad.” *New York Times* redogörelse för händelserna den 17 oktober.

[22] Medlingsförslaget från FN:s generalsekreterare U Thant om att stoppa både arbetena på robotarna och blockaden hade tillbakavisats av Förenta staterna och godtagits av Sovjetunionen.

[23] *New York Times*, Intern. Edition, 29 oktober 1962.

för vidmakthållande av en självständig och kärnvapenrustad avskräckningsstyrka. I februari anklagades den kanadensiska regeringen i en odiplomatisk not för att ha underlåtit att framlägga en ”praktisk” plan för gemensamt försvar. Delvis till följd av denna not och den påföljande reaktionen föll den kanadensiska regeringen.

Även om det rådde föga tvivel om kraften i den nya diplomatin efter Kuba, så var man på många punkter osäker om dess inriktning. En europeisk iakttagare skrev:

> Raden av framgångar under sista kvartalet 1962 har styrkt Kennedyadministrationen i dess höga tankar om sin utrikespolitik ...
>
> Den förhärskande stämningen utgörs av en berusande maktsäkerhet. Det är bara inför direkta frågor om hur denna makt skall brukas i förbindelserna med fiender och allierade som det förekommer osäkerhet ...
>
> I öst-väst-förhållandet finns det en ny självsäkerhet, men knappast något tecken på nya idéer. Administrationen, som inte skydde några besvär när det gällde att varna för en ny Berlin-kris, tycks nu anse att Kuba har gjort en Berlinkris osannolik, eller åtminstone mildrad när den kommer.
>
> Men som mr Dean Acheson underströk i de centrala delarna av det tal som väckte sådan harm i Storbritannien, så finns det nu ingen amerikansk politik i Centraleuropa utöver en maning om fast uppträdande i fråga om Berlin ...[24]

Som vi har sett var emellertid fasthet och maktutveckling i sig en politik för Kennedy, som ansåg att ett stärkande av frihetens krafter (för att begagna Achesons fras) skulle förmå ryssarna att ta förnuft och godta en uppgörelse på ”förnuftiga” villkor.

Kennedys politik efter Kuba stämde i själva verket väl överens med antagandet att det endast fanns två maktcentra (öst och väst) i Europa och att öst, så länge balansen inte stjälptes över kraftigt till dess nackdel, inte skulle nöja sig med ett status quo som innebar annat än herravälde. Efter Kuba vidtog Kennedy nämligen åtgärder för att ge NATO-makterna en kärnvapenstyrka av Polaris-ubåtar som skulle svetsa ihop dem till en enhet och samtidigt integrera dem som en del av Förenta staternas anfallsstyrka. Slutresultatet skulle bli en starkare ”atlantisk” front mot det kommunistiska blocket.

Men när det nya året började avspisades Kennedy, med sina planer för en europeisk ekonomisk och militär (och slutligen politisk) enhet som skulle stå i ömsesidigt beroende av Förenta staterna, av de Gaulle som på nytt bekräftade sina avsikter att bygga en oberoende kärnvapenstyrka åt Frankrike och som den 14 januari inlade sitt veto mot Storbritanniens inträde i gemensamma marknaden.

Kennedys reaktion på de Gaulles avspisning var betecknande så till vida att han inte underströk faran av oberoende kärnvapenstyrkor och spridning av kärnvapen, utan i stället betonade det hot mot västalliansen och världen i dess helhet som följde med varje försvagande av det västliga blockets makt:

> Det är viktigt att påminna alla berörda om de hårda och kalla realiteterna i vårt lands förbindelser med Europa.
>
> Farans realitet består i att alla fria människor och nationer lever under det oavbrutna hotet om kommunistisk framryckning. Även om det kommunistiska maskineriet för närvarande befinner sig i viss oordning, behärskar det över en miljard människor och det riktar dagligen mot Europa och Förenta staterna hundratals robotar, dussintals divisioner i sin strävan efter herravälde.
>
> Den reella maktsituationen är att de resurser som är av väsentlig betydelse för försvaret mot denna fara till en överväldigande stor del är koncentrerade inom nationerna i Atlantalliansen. Då denna står enig har den fullt tillräcklig styrka att hålla tillbaka kommunismens utbredning till dess den förlorar kraft och fart. På egen hand kan varken Förenta staterna eller Europa vara säkra på att lyckas eller klara sig. Ändamålets realitet är därför att det som hjälper till att ena oss är rätt och det som tenderar

[24] Godfrey Hodgson i *London Observer*, 30 december 1962. Se även James Reston i *New York Times*, Intern. Edition, 27 december 1962.

att splittra oss är fel ...[25]

Eftersom de Gaulle inte hade antytt minsta avsikt att dra sig tillbaka från NATO-alliansen eller träffa särskilda överenskommelser med ryssarna, utgjorde den bild Kennedy målade upp av världssituationen en egendomlig värdering av både styrkebalansen och de då förefintliga farorna. För det är obegripligt att Kennedy betraktade faran av rysk framryckning i Europa i någon som helst militär bemärkelse som verklig eller överhängande. I januari var västblockets konventionella styrka större än Sovjetblockets och räknade 8,1 miljoner man mot 7,3 miljoner man.[26] Politiskt höll kommunistblocket på att rämna genom den rysk-kinesiska schismen. Ekonomiskt var östsidan ansatt av betydande problem. När Kennedy talade var den allmänna uppfattningen i väst att Chrusjtjovs uttalanden under senare tid hade tytt på att han inte tänkte pressa Berlinfrågan. Ryssarna hade samarbetat om att sopa ihop spillrorna av Kubakrisen. Chrusjtjov hade satt igång en kraftfull kampanj efter Kuba mot kinesernas stridslystnad och för den fredliga samexistensens politik. Tydligen kunde Kennedys oro inte ha berott på att västalliansen skulle vara svag, utan snarare att den inte skulle ha *tillräcklig* styrka för att tvinga ryssarna till ”fruktbärande förhandlingar”.

Å andra sidan tydde alla tecken på att Förenta staternas robotövertag inte skulle förmå ryssarna att överge sina ställningar 1963, i någon högre grad än atommonopolet eller vätebombs-övertaget hade gjort tidigare. Som fallet varit i de tidigare skedena av det kalla kriget, skulle det snarare frammana en rysk ansträngning att ta i kapp övertaget. Följdriktigt rapporterades det i januari att iakttagare i Washington trodde ”att ryssarna kan komma att försöka kompensera sig med [en] 'stor smäll' för sin underlägsenhet i fråga om antalet robotar”. ”Endast några få” 50- till 100-megatonbomber ”godtyckligt utplacerade under en bombning av hela nationen skulle kunna lamslå vilken nation som helst och skulle kunna förstöra eller skada allt utom de allra mest skyddade militära installationerna. Skadeverkningarna i fråga om materiel och människor skulle förmodligen bli så omfattande att de vore förlamande.” Rapporten fortsatte: ”*Varje president skulle tveka att inbjuda hotet från kärnvapnen, som vi gjorde under Kuba-krisen, eller ens vidta extra kraftiga åtgärder om han trodde att åtskilliga gigantiska megaton-vapen kunde avfyras mot Förenta staterna*.” Sålunda skulle också ett litet antal av dessa vapen ”parade med de kraftiga men fåtaliga ryska interkontinentala robotarna” även om de inte räckte till för att ”rädda” Sovjetunionen i ett kärnvapenkrig ”mycket väl kunna tjäna, vilket uppenbarligen är avsikten, som ett redskap för att neutralisera den överlägsenhet Förenta staterna för närvarande har i antal interkontinentala robotar och i total förmåga att transportera kärnvapen.”[27] Och den 22 februari rapporterade *New York Times*:

> Befälhavaren för Sovjets strategiska raketvapen sade i dag [21 februari] att Sovjet kunde avfyra raketer från satelliter på kommando från jorden.

Henry Kissinger var bland dem som föregående sommar[28] hade understrukit att den tid var begränsad då alla Sovjetunionens robotar kunde förstöras av ett *counter-force*-slag. Spridning, inmantling av baser och produktion av robotbestyckade ubåtar skulle i framtiden göra det omöjligt att veta var en fiendes alla robotar fanns och på så sätt undgå ett förödande vedergällningsangrepp.

I slutet av januari framträdde försvarsminister McNamara inför representanthusets vapengrensutskott och erkände officiellt att man stod inför ett dödläge, genom att förklara att ”oavsett vilket slag av strategiska stridskrafter vi bygger upp ... kan vi inte förebygga offer i döda

---

[25] *New York Times*, Intern. Edition, 25 januari 1963.
[26] P. M. S. Blackett, ”The First Real Chance for Disarmament”, *Harper's*, januari 1963. ”Warszawa-paktens totala styrkor, inklusive Sovjetunionens, uppgår till omkring fyra och en halv miljoner man, mot fem miljoner man inom NATO:s väpnade styrkor.” *London Observer*, 15 december 1963.
[27] Hanson Baldwin, *New York Times*, Intern. Edition, 10 januari 1963.
[28] Henry A. Kissinger, ”The Unsolved Problems of European Defense”, *Foreign Affairs*, juli 1962.

och sårade som måste räknas i tiotals miljoner”.[29]

Alltså gav Kennedys två år långa försök att skaffa ett avgörande försprång i kapprustningen (vilket krävt en 20-procentig ökning av militärbudgeten) samma resultat som tidigare försök: ett nytt skede av kapprustning, en ytterligare ökning av antalet kärnvapen och följaktligen en värld svårare att avrusta. Men Kubakrisen fogade sitt bidrag till de föregående årens lärdomar genom att skänka mänskligheten en oförglömlig glimt av farorna i en framtid med kärnvapen, en framtid dominerad av den enorma klyftan mellan människans revolutionerande tekniska hjälpmedel och hennes av traditionen begränsade etiska och politiska synfält. Det var en lärdom som underströk presidentens egen varning till FN:s generalförsamling i september 1961, då han sade:

> Krigets vapen måste avskaffas innan de avskaffar oss ... De faror som ingår i nedrustningen förbleknar i jämförelse med de faror som en obegränsad kapprustning innebär.

[29] *Time*, 15 februari 1963. Flygvapnet angrep snabbt den ”icke-vinna”-politik som det innebar att anse nukleärt dödläge som farligt. Se *New York Times*, Intern. Edition, 1 februari 1963.

V. Avspänning och efteråt

... I Asien, Afrika och Latinamerika har levnadsstandarden i stort sett varit densamma eller till och med sänkts. Under hela det gångna årtiondet har fallet på råvarupriserna, medan det stärkt de överflödande samhällena i väst, inte bara vägt upp den sammanlagda västliga hjälpen, utan har också i många fall lett till en absolut sänkning av nationalinkomsten. En viktig lärdom av detta förhållande är att världen inte kommer att leva i harmoni så länge två tredjedelar av dess invånare finner det svårt att leva alls.

U. Thant

För första gången sedan civilisationens gryning för omkring 5 000 år sedan har nu massorna blivit fullt medvetna om möjligheten av att deras traditionella sätt att leva skulle kunna ändras till det bättre och att denna förändring skulle kunna åstadkommas genom deras egna handlingar. Jag är säker på att detta vaknande hopp och denna föresats i hjärtana och sinnena hos de hittills nedtryckta trefjärdedelarna av världens befolkning när man skall se tillbaka kommer att framstå som den epokgörande händelsen i vår tid. Användandet av atomkraft och dennas utnyttjande för framställning av vapen och utforskningen av rymden kommer att visa sig ha varit småsaker vid en jämförelse. Vad dagens konflikt mellan konkurrerande ideologier beträffar kommer den, skulle jag vilja tro, att vara lika intetsägande för våra efterkommande om trehundra år som de religionskrig redan är för oss som våra västliga förfäder utkämpade på femton- och sextonhundratalen. Å andra sidan kommer, tror jag, frigörelsen av världens kvinnor, industriarbetare och bönder att mer och mer framträda: och så vitt detta är den väster-ländska civilisationens förtjänst, kommer denna västliga civilisation att få, och förtjäna, eftervärldens välsignelse.

Arnold Toynbee

Kärnvapenvila

> Därför talar jag om fred som det med nödvändighet förnuftiga målet för förnuftiga människor. Jag inser att det inte är lika dramatiskt att försöka genomföra fred som krig — och den som försöker talar ofta för döva öron. Men vi har ingen viktigare uppgift.
> *John F. Kennedy*, 10 juni 1963

I sitt tal i Förenta Nationerna 1961 snuddade president Kennedy vid den centrala paradoxen inom kärnvapenålderns försvar, då han sade: ”I en ständigt uppskruvad kapprustning kan en nations säkerhet mycket väl minska också när dess rustningar ökar.” Det bästa exempel presidenten kunde ha valt för att styrka denna tes var Förenta staternas säkerhet under de två årtiondena närmast efter andra världskriget.

Så sent som i maj 1955, då Sovjetunionen i huvudsak hade accepterat den västliga planen för allmän och fullständig nedrustning, var Förenta staterna relativt skyddat för ryska angrepp, eftersom ryssarna endast hade begränsade möjligheter att nå Amerika med sina kärnvapenladdningar.[1] I mars 1957 framlade ryssarna en ny version av dessa förslag från 1955, som innehöll en föreskrift om att alla robotar skulle avskaffas — interkontinentala, medeldistans- och kortdistansrobotar. Västern var fortfarande endast intresserad av partiell nedrustning. (”Åtgärderna som föreslogs var verkligen mycket 'partiella'...”).[2] Inget avtal nåddes. Följderna av att man lät bli att ta de risker som på detta stadium åtföljde nedrustningen uppenbarades strax efteråt då Sovjetunionen avfyrade sina första interkontinentala robotar och Förenta staterna plötsligt blev sårbart för ett vapen mot vilket det inte fanns något försvar.

På samma sätt resulterade Förenta staternas underlåtenhet att gå med på att stoppa kärnvapenproven under åren 1956-58 formellt därför att underjordiska prov med små laddningar inte kunde fullständigt övervakas – i att ryssarna utvecklade en vätebombsstridsspets för sina interkontinentala robotar och därmed kraftigt ökade sin mot Förenta staterna riktade destruktionsförmåga.[3]

Varje framsteg på vapenområdet inte bara ökade faran för Förenta staterna kraftigt, utan gjorde också de risker som ingick i nedrustningen större och problemen mer komplicerade. Det skulle nämligen innebära en betydligt större fara om en makt som försökte slingra sig undan ett nedrustningsavtal gömde undan interkontinentala robotar med vätebombsstridsspetsar, än det skulle ha gjort om man försökt dölja något vapen eller avfyringssystem som fanns 1955.

Vidare innebar själva utvecklingen och framställningen av de nya vapnen ett hot också mot de makter som innehade dem. En del av de faror som ingick i detta hot redovisades 1962 av John J. McCloy, presidentens rådgivare i nedrustningsfrågor:

> Revolutionen i vapenutvecklingen har lett till att avskjutningssystem med fantastiska hastigheter skapats. Vissa robotar som kan komma att användas i händelse av krig har en hastighet på omkring 25 000 kilometer i timmen, vilket skulle betyda en färdtid på endast omkring en halvtimma mellan Sovjetunionen och Förenta staterna. Och ubåtar som skjuter iväg robotar kommer knappast att medge någon varningstid alls. Som motåtgärd skapar man försvarssystem med så kort reaktionstid att det verkligen blir en mening i formuleringen ”krig genom olycka, felbedömning eller bristande kommunikationer”. *Det kan i själva verket ifrågasättas om den mänskliga hjärnan kan omfatta alla de problem som hör samman med kontroll av dessa anordningar också utan krig. Det är inte otänkbart att vi skulle spränga oss själva i luften utan ryssarnas hjälp och vice versa*.[4] [Kursiverat här]

---

[1] Blackett, *Studies of War*, s. 141. Se även Wiesner and York, ”National Security and the Nuclear Test Ban”, *Scientific American*, oktober 1964.
[2] Noel-Baker, op. cit., s. 24.
[3] Hans Bethe, ”The Case for Ending Nuclear Tests”, *The Atlantic Monthly*, augusti 1960. Enligt Wiesner and York har det troliga antalet dödsoffer för ett ryskt kärnvapenangrepp på USA ökat hundra gånger sedan 1950.
[4] John J. McCloy, ”Balance Sheet on Disarmament”, *Foreign Affairs*, april 1962. Republikanen McCloy hade varit biträdande krigsminister (1941-45), High Commissioner i Tyskland (1949-52) och styrelseordförande i

Dessa faror i den rådande kärnvapensituationen, de skrämmande möjligheterna för att nya kärnvapenmakter skulle kunna dyka upp, det omöjliga i att leverera ett framgångsrikt första slag av *counter-force*-typ (offentligen erkänt av försvarsminister McNamara i början av 1963)[5] och det senkomna erkännandet av att maktbalansen aldrig kunde vägas över tillräckligt mot en kontinentalmakt för att tvinga den med på västliga villkor, allt detta samverkade med andra faktorer (som gaullismen och den rysk-kinesiska tvisten) till att åstadkomma en viktig omställning i Förenta staternas tänkande.

Den 10 juni 1963 höll president Kennedy ett betydelsefullt utrikespolitiskt tal vid American University. Han talade om fred som ”det viktigaste ämnet på jorden” — inte en fred framtvingad genom styrka eller genom en förvandling av den ryske motståndaren eller genom att Sovjet övergav sina positioner. (”Vi måste ta världen som den är och inte som den skulle ha kunnat vara om de senaste arton årens historia hade varit annorlunda”), utan en fred som genomfördes på grundval av den redan förefintliga intressegemenskapen mellan de bägge supermakterna:

> Skulle ett totalt krig någonsin bryta ut igen — det gör det samma hur — skulle våra bägge länder bli de viktigaste målen. Det är ett ironiskt men viktigt faktum att de bägge starkaste makterna är de bägge som löper den största risken att bli förstörda ...
>
> Både Förenta staterna och dess allierade och Sovjetunionen och dess allierade har alltså ett djupt ömsesidigt intresse av en rättfärdig och varaktig fred och av att stoppa kapprustningen. överenskommelser med dessa syften är både i Sovjetunionens och vårt intresse — och man kan lita på att även de mest fientligt sinnade nationer godtar och håller sådana avtalsförpliktelser som är i deras eget intresse.

Som klimax på talet kom ett tillkännagivande att diskussioner på hög nivå med ryssarna (och britterna) skulle komma att äga rum i Moskva ”med syfte att snart göra upp om ett omfattande provstoppsavtal”. För att klargöra sina ”uppriktiga avsikter och högtidliga övertygelser i frågan” lovade Förenta staterna ”att inte genomföra kärnvapenprov i atmosfären så länge andra stater inte gör det”.

Den 5 augusti 1963, arton år på en dag när efter det Förenta staterna släppte sin atombomb på Hiroshima, satte Storbritanniens, Förenta staternas och Sovjetunionens utrikesministrar sina namn under ett avtal som förbjöd kärnvapenprov i atmosfären, under vattnet och i rymden.[6]

Dean Rusk som skrev på för Förenta staterna sade: ”Våra tre regeringar har i dag tagit vad hela mänskligheten måste hoppas bli ett första steg på vägen mot en säker och fredlig värld.” För första gången på arton år började sansade kommentatorer tala om ett ”vapenstillestånd”, ett ofullständigt men betydelsefullt ”töväder” i det kalla kriget.

För att ge en riktig bild av karaktären hos detta ”vapenstillestånd” är det nödvändigt att kasta en blick på konturerna av de två makternas diplomatiska och militära politik under årtiondet före provstoppet. För det var under detta årtionde efter Stalin och efter Korea, när Västeuropas återuppbyggnad och stabilisering var ett fullbordat faktum, som vissa grundläggande aspekter på den amerikanska politiken först blev ofrånkomligt klara.

Chase Manhattan Bank (1953-61) innan han fick en post i Kennedys administration.

[5] ”Enligt mr McNamaras rapport kommer Förenta staterna inte att försöka bygga upp styrkor som förmår förstöra alla de robotbaser Sovjetunionen kan ha. Han sade att detta inte skulle vara utförbart.” – *New York Times*, Intern. Edition, 1 februari 1963.

[6] Det partiella avtalet var i allt väsentligt detsamma som ett Eisenhower föreslog 1958. Under de mellanliggande åren hade ryssarna motsatt sig ett sådant förbud, antingen därför att det endast var partiellt eller därför att det inte var sammankopplat med allmän och fullständig nedrustning. Förändringen i den ryska inställningen var till en del följden av invecklade ekonomiska och politiska faktorer. En viktig militär faktor var att Sovjet genom proven 1961 hade fått de större stridsspetsar som det behövde som motvikt till Förenta staternas större antal robotar. Provstoppet innefattade inte några inspektioner på plats och äventyrade alltså inte placeringen av de ryska robotarna. Vidare tydde rapporter vid denna tidpunkt på att ryssarna höll på att vidta åtgärder för att öka sitt antal av interkontinentala robotar till 1 200 omkring 1967.

Från och med 1953, ungefär den tidpunkt då Sovjetunionen började nå lika långt som Förenta staterna i fråga om kärnvapen, var Sovjetledarna mycket verksamma på den diplomatiska fronten för att skapa ett närmande mellan sig och västern, i vilket skulle ingå kulturellt och ekonomiskt utbyte samt förhandlingar på hög nivå för att lösa de viktigare konflikterna. I överensstämmelse med denna framstöt föreslog ryssarna vid flera tillfällen åtgärder för minskning och lösgörande av de militära styrkorna i Europa. Båda dessa diplomatiska initiativ avvisades i början av Förenta staterna även om en viss förändring av det amerikanska motståndet mot samexistens kom till stånd under Eisenhowers och Kennedys ledning.

Då man betraktar de bägge makternas inställning till de mer kritiska frågorna i samband med lösgörande och minskning av styrkorna i Europa, är det av vikt att man ännu en gång påminner sig Lippmanns föreställning om vad som skulle vara en sann politik som syftade till uppgörelse i det kalla kriget. Han skrev 1947: ”I vår konflikt med Ryssland skulle en politik som syftar till uppgörelse ... ha till mål att återupprätta maktbalansen, vilket är onormalt och farligt, eftersom Röda armén har stött samman med de brittiska och amerikanska arméerna i hjärtat av Europa ... *En verklig politik skulle därför som sitt allra främsta mål ha en uppgörelse som åstadkom Europas utrymning* ... Amerikas makt måste vara till hands ... för att utöva ett ökande tryck till förmån för en diplomati som har till konkret syfte en uppgörelse som innebär tillbakadragande.”

Det är ett faktum av allra största betydelse för en bedömning av den ryska politiken i det kalla kriget att, sedan Sovjetunionen väl hade nått jämställdhet i fråga om kärnvapen och sålunda gjort det avskräckningsmedel som dess landstyrkor utgjorde mindre nödvändigt, de ryska härskarna visade sig villiga att minska storleken hos dessa styrkor och dra tillbaka Röda armén (som i den österrikiska uppgörelsen) från dess strategiska positioner i Europa. Det är i högsta grad ironiskt att Förenta staterna, som hade manats av Lippmann att öka trycket på Ryssland till stöd för en diplomati vars mål skulle vara att uppnå ett tillbakadragande av de ryska styrkorna, skulle *motsätta sig* lösgörande och därmed just denna utveckling. Graden av motstånd, också efter provstoppet och avspänningen, sammanfattades i januari 1964 av George Kennan:

> När det gäller den militära faktorn och frågan om den skall understrykas eller ej, är den rena sanningen att västmakterna under en period som nu har varat i åtskilliga år allt fastare har bundit sig emot allt som har karaktär av militärt lösgörande. De avvisar inte bara möjligheten till ett omfattande tillbakadragande av utländska trupper från den västra delen av kontinenten, ens om detta skulle ske i utbyte för ett liknande tillbakadragande av ryska trupper, utan de tycks också under nuvarande omständigheter ha intagit en hållning mot allt som har karaktär av europeisk pakt eller icke-angreppspakt mellan medlemmarna i NATO och Warszawa-pakten. De är också fientligt inställda till varje slag av arrangemang för avskaffande av kärnvapen i det europeiska området, även om detta skulle ske på ömsesidig basis.[7]

Både att Sovjet var redo att överväga ett lösgörande och att Förenta staterna bundit sig emot detta återspeglades i deras respektive militärpolitik under det kalla krigets andra årtionde. 1955 började ryssarna minska sina markstyrkor, vilkas antal 1963 hade sjunkit till mindre än hälften.[8] Samtidigt ledde dock Förenta staterna Västtyskland in i NATO och hjälpte till med en

---

[7] Kennan, ”Polycentrism and Western Policy”, *Foreign Affairs*, januari 1964.

[8] 1955 räknade de ryska väpnade styrkorna 5,75 miljoner man. 1963 hade de mellan 2 och 2,3 miljoner man. – *London Observer*, 15 december 1963. *New York Herald Tribune*, Intern. Edition, 16 december 1963. Dessa siffror baserades på en amerikansk regeringsrapport som offentliggjordes i augusti: ”De senaste amerikanska uppskattningarna av det ryska militära hotet mot Europa tyder på att man i tidigare beräkningar av underrättelsetjänsten alltid bar övervärderat de ryska stridskrafternas styrka.

Experter i Pentagon tror nu att det kanske bara finns 2 miljoner man i sovjetarmen vilket möjliggör ett rudimentärt system för underhåll och ett litet antal enheter kommunikationstrupper. Detta kan knappast underhålla mer än om kring 60 fulltaliga aktionsberedda divisioner (dvs. mindre än 900 000 man – förf:s. anm.)” – *London Times*, 12 augusti 1963.

tysk militär uppladdning i hjärtat av Europa (från 1 000 man under 1956 till 300 000 under 1963), vilket fick till följd att NATO-divisionerna i det centrala området fördubblades. Ironin med denna uppladdning bestod i att NATO:s planer sedan 1952 hade omfattat styrkor som skulle klara 175 Sovjet-divisioner och NATO:s planerare hade understrukit att det i Europa fanns 175 ryska divisioner, när Pentagon 1963 offentliggjorde studier som visade att ryssarna endast hade 60 ”aktiva” divisioner och att NATO var överlägset i det viktiga centralområdet.[9] En delförklaring som gavs på denna ”felbedömning” var att man alltför sent upptäckt att en NATO-division var dubbelt så stor som en Warszawa-division. Men, som två medlemmar av Royal Institute of International Affairs undrade: ”Måste det ta femton år att fastställa den verkliga storleken av en Sovjet-division? Är skillnaden mellan styrkan på papperet och stridsberedskapen så svår att fastställa? *Antingen har NATO-kommandot och dess underlydande strateger varit enastående inkompetenta eller också har de avsiktligt av politiska skäl undanhållit det sanna förhållandet.*” [Kursiverat i originalet.][10] Den 18 november 1963 gav McNamara offentlighet åt siffrorna för de konkurrerande militärstyrkorna och avslöjade att NATO-styrkorna sammanlagt bestod av 5 miljoner man, medan Warszawa-pakten endast hade 4,5 miljoner man.[11]

Konflikten mellan USA-NATO:s politik och strävandena mot en europeisk uppgörelse var inte begränsade till det militära området. Kennan påpekade att ”när det gäller ekonomisk politik är en liknande situation för handen. Det finns NATO-uppgörelser om ekonomisk kontroll [av handeln med öst]. Det finns olika lagfästa restriktioner i vårt land. Där är, slutligen, Gemensamma marknaden som skapats och utvecklats enligt principer som inte tycks lämna plats för något sådant som Europas slutliga ekonomiska återförening.”

Slutligen föreföll USA-NATO:s politik i den ytterligt betydelsefulla Tysklandsfrågan vara avsedd att bevara snarare än göra slut på den europeiska kontinentens uppdelning i block. Kennan ansåg att ”västmakterna inte har lämnat några övertygande vittnesbörd om att de på något sätt skulle vara redo att sätta upp någon effektiv gräns för Västtysklands återupprustning på vilket område den ena restriktionen efter den andra, som hade utfärdats under tidigare år, i stillhet har gått över bord. Västtyskarna är nu, enligt allmän åsikt i Östtyskland, på väg att i alla väsentliga hänseenden bli en fullfjädrad atommakt. Samtidigt har västmakterna, med undantag för Frankrike, varit obenägna att erkänna att Tysklands östgränser är slutgiltiga. Och den västtyska regeringen fullföljer fortfarande med de andras välsignelse en politik av total oförsonlighet gent emot den östtyska staten.” Kennan fortsätter:

> …skräckbilden av en befrielse med våld av Östtyskland förenar både regeringar och folk i Östeuropa i en allmän reaktion av fasa och farhågor; ... folken i Östeuropa ... ser i denna eventualitet endast början till ett återupprättande av det tragiska tyska militära överväldet i hela Östeuropa och arton år har inte varit nog för att låta denna framtidsskräck utplånas ur deras sinnen.
>
> Bakom allt detta och i förbindelse med det står västerns och särskilt Amerikas och Tysklands starka åtagande att slutligen allmänt utplåna kommunismen. Vi har vår resolution om fångna nationer, och satellitregimerna i Östeuropa och Asien står särskilt upptagna där som sådana som vi har förbundit oss att utplåna.[12]

Det är detta åtagande ”att slutligen allmänt utplåna kommunismen” och de politiska beslut som fattats för att främja detta syfte som bättre än något annat kan förklara den grundläggande konflikten mellan hela sammansättningen av Förenta staternas program i det kalla kriget och

---

[9] *New York Times*, Intern. Edition, 2 december 1963. Siffrorna för centralområdet är: NATO 975 000 mot 665 000. Dessa reviderade uppgifter offentliggjordes inom ramen för en kampanj för att hejda inrikespolitiska återverkningar av provstoppet.

[10] Richard Gott and John Gittings, ”Nato's Final Decade”, *Views* (London) sommaren 1964.

[11] *New York Herald Tribune* rapporterade en månad senare att auktoritativa västliga källor hade siffrorna: NATO 5 818 500 och Warszawapakten 4 354 000, Sovjets väpnade styrkor 2-2,3 miljoner och USA:s 2,7 miljoner – 16 december 1963.

[12] Kennan, ”Polycentrism and Western Policy”, op. cit.

det strategiska mål som består i överenskommelse om och utrymning av Europa.[13] Det förklarar denna konflikt inte bara under det kalla krigets andra årtionde utan, som vi har sett, ända från dess början.

När Sovjetunionen en gång hade demonstrerat sin livsduglighet, beständigheten av sin makt och därmed tillbakahållandepolitikens konkursmässighet, blev det oundvikligt att den amerikanska politiken måste anpassas därefter. Den begränsade karaktären av denna anpassning, som översikten ovan redovisar, ställer oss inför frågan om vilken betydelse vapenstilleståndet hade. För om stilleståndet inte var ett uttryck för ett strategiskt beslut att inrikta den amerikanska politiken mot ett mål som utgjordes av en europeisk förhandlingsuppgörelse, vilket var då dess motivering?

Om ovanstående analys av den amerikanska politiken inom ramen för det kalla kriget i Europa har varit riktig, måste svaret bestå i (som vi redan försöksvis har antytt) att de amerikanska ledarna erkänt att Amerikas makt är begränsad, och i synnerhet att de är oförmögna att stötta upp en politik som syftar till att diktera en överenskommelse för Sovjetunionen. Detta erkännande hade säkerligen påskyndats och på ett sätt till och med framtvingats av de växande faror som följde med en fortsatt kapprustning.

Ett år efter provstoppet gjorde Walter Lippmann, som inofficiellt hade tjänat som rådgivare åt både Kennedy och Johnson, en analys av avspänningen[14], som i sina väsentliga punkter bekräftade den bild av amerikansk politik som skisserats på de föregående sidorna.

I analysen av den då aktuella amerikanska politiken gentemot Ryssland skrev Lippmann att Johnsonadministrationen hade fortsatt från den punkt Kennedyadministrationen hade nått fram till — ”från det faktum att den nukleära kraftmätningen redan har ägt rum”. ”Som prov på viljestyrka ägde kraftmätningen rum vid konfrontationen kring de kubanska robotarna”, skrev Lippmann. ”Som prov på kärnvapenstyrka ägde kraftmätningen rum vid de jämsides fortgående ryska och amerikanska kärnvapenprov som föregick provstoppsavtalet. Ingendera sidan lyckades under dessa styrkeprov komma fram till det radikala genombrott som skulle ha förändrat den förefintliga nukleära maktbalansen. Det amerikanska övertaget hotades inte genom proven. *Inte heller ändrades det faktum att det amerikanska övertaget är mycket nära ett amerikanskt herravälde, dvs. förmåga för Amerika att diktera en överenskommelse för Sovjetunionen.* Slutsumman blir en nukleär maktbalans i vilken bägge sidor ömsesidigt avskräcks. Ingendera sidan kan tvinga sin vilja på den andra.” (Och inte heller har, som försvarsminister McNamara medgav i januari 1963[15] någondera sidan möjlighet att någonsin uppnå en tillräcklig kärnvapenkapacitet, i form av hot om ett första slag med *counter-force* för att göra detta — förf:s anm.). ”Som resultat har vi ett uppehåll, en stiltje, ett icke undertecknat vapenstillestånd som inte plötsligt kan ändras till vår fördel genom att vi tar de största risker, dvs. genom att hota med kärnvapenkrig.” Den amerikanska politiken efter kraftmätningen var, enligt Lippmann, ”baserad på uppehållet, stiltjen, det icke undertecknade vapenstilleståndet — inte på evig fred, inte på allmän nedrustning, *utan på uppnåendet av en kärnvapenbalans som skapar och framtvingar ett vapenstillestånd i det kalla kriget*”.

Lippmanns bedömning att vapenstilleståndet var skapat och framtvingat av att man uppnått en nukleär maktbalans innebar i allt sitt skarpsinne ett frapperande och kanske omedvetet erkännande av en som stod så nära de inre kretsarna i Washington. Ty eftersom den amerikanska kärnvapenstyrkan var väsentligt överlägsen den ryska styrkan under hela efterkrigsperioden före stilleståndet (och ännu mer överlägsen i fortsättningen) blir den oundvikliga slutsatsen av Lippmanns analys att det var uppkomsten av en rysk kärnvapenrustad avskräckningsstyrka i stånd att neutralisera den överlägsna amerikanska styrkan och gäcka den amerikanska strävan

[13] Det förklarar också konflikten mellan den amerikanska nukleära politiken och nedrustningsmålet.
[14] Walter Lippmann, ”Goldwater vs. Johnson”, *New York Herald Tribune*, Intern. Edition, 29 juli 1964.
[15] Se även hans årsrapport till kongressen i januari 1964.

efter överlägsenhet, som framtvingade vapenstilleståndet i det kalla kriget.

Vad vapenstilleståndet som sådant beträffar, var dess experimentella och begränsade karaktär en återspegling av att det kalla krigets grundkonflikter inte hade lösts och att inte heller vägen jämnats för någon dramatisk framryckning mot en lösning. Kort sagt innebar vapenstilleståndet inte att det kalla kriget tagit slut eller att det var på väg att ta slut, utan att det hade inträtt i en ny och kanske mindre riskfylld fas.

Enhetligheten i USA:s program i det kalla kriget

> ... det kan inte råda något tvivel om att om alla nationer kunde avhålla sig från att blanda sig i andras självbestämmande skulle freden vara betydligt tryggare.
> *John F. Kennedy*

En viktig följd av ovanstående redogörelse för den militära politiken under det kalla krigets andra årtionde består i att den undergräver åsikten att Amerikas program i det kalla kriget fullt tillräckligt kan förklaras som ett försök att hålla tillbaka hotet om rysk expansion. Bevisen för att detta hot verkligen förekommer har aldrig varit imponerande och har huvudsakligen grundats på selektivt gjorda eller helt enkelt ytliga redogörelser för händelser i Iran, Grekland och Korea under det kalla krigets första år. En mer omsorgsfull granskning av händelserna i Grekland, för att bara ta ett exempel, visar att den avgörande utländska interventionen var brittisk och därpå amerikansk. Stalin var för sin del mycket ivrig att göra slut på inbördeskriget (som jugoslaverna och bulgarerna underhöll) för att inte utmana den amerikanska militärmakten. Ändå hände detta *före* NATO, *före* Marshallplanen och vid en tidpunkt då den amerikanska militärbudgetens storlek var mindre än en fjärdedel av genomsnittet för femtio- och sextiotalen.

Efter 1955 blev det omöjligt att sätta någon sansad tilltro till förekomsten av något omedelbart militärt hot mot Västeuropa, eftersom Röda armén uppgav sin framskjutna position i Österrike och minskade sina styrkor, medan NATO samtidigt fortsatte sin militära uppladdning. I augusti 1963, när de reviderade siffrorna för de ryska styrkorna offentliggjordes, rapporterades det slutligen att ”[officiella] amerikanska experter på Sovjets utrikespolitik understryker [de] senaste beräkningarna med sina egna åsikter att Sovjets mål i Europa tenderar att bli tillbakahållande i stället för utbredning och att de i själva verket är upptagna med farorna för ett angrepp från väster snarare än med några egna aggressiva avsikter.”[1] Ändå resulterade denna värdering bland Washingtons experter inte i någon omedelbar inskränkning i NATO:s uppladdning i Europa. Arton månader senare yrkade i själva verket försvarsminister McNamara på att de NATO-allierade skulle öka antalet på sitt manskap till den nivå som ursprungligen planerats för NATO-styrkorna, vilket innebar att man skulle lägga ytterligare sex fulltaliga divisioner till de redan överlägsna NATO-arméerna.[2]

En sammanfattning i ett nötskal av motsägelsen mellan den officiella beskrivningen av Amerikas politik i det kalla kriget som ett defensivt tillbakahållande av hotet om rysk expansion och den verkliga militära situationen ger siffrorna för de bägge maktblockens militärutgifter. Enligt en tillförlitlig rapport (även om siffran för östblocket bara kan anges ungefärligen) ”utbetalar NATO-länderna för krigsmakten *nästan det dubbla* mot Warszawa-pakten. 1963 lade NATO:s medlemmar ned över 71 miljarder dollar på sitt försvar. Sovjet-blocket lade ned mindre än 37 miljarder dollar. *Detta förhållande har förblivit ungefär detsamma under det årtionde som gått sedan Warszawa-pakten undertecknades i maj 1955*.”[3] [Kursiverat här.]

Det är den tioåriga uppbyggnaden av NATO:s makt trots Sovjets återhållsamhet i fråga om kärnvapenproduktion samt minskningen och tillbakadragandet av Sovjets styrkor i Europa som är omöjlig att förlika med en tillbakahållande politik, om tillbakahållande skall betyda försvar mot en hotande militär expansion.

George Kennan, som befann sig i centrum för den amerikanska politiska planeringen under perioden kring 1947, medgav faktiskt tio år senare att han aldrig ansåg en militär expansion av Sovjetunionen utgöra en reell möjlighet. Han gick så långt att han förklarade att utrikesdepartementets politiska planerare vid tiden för NATO:s bildande ansåg ”den kommunistiska faran i dess mest hotande form — vara ett inre problem, dvs. i det västliga samhället”. (I överens-

---

[1] *London Times*, 12 augusti 1963.
[2] *London Times*, 16 december 1964.
[3] C. L. Sulzberger, *New York Times*, Intern. Edition, 16 december 1964.

stämmelse med denna åsikt hotade utrikesminister Marshall 1948 att stoppa flödet av ”humanitära” Marshall-medel till varje land där kommunisterna kom till makten genom val.) Sålunda var, enligt åsikten hos utrikesdepartementets planeringsstab, tillbakahållandet ett tillbakahållande av kommunistisk revolution (eller val) snarare än av rysk expansion. (Enormt stora belopp av NATO-medel gick vidare genom de mottagande länderna till tillbakahållande av *icke kommunistiska* revolutioner i Algeriet, Indokina och portugisiska Angola.)

När den säregna och förvirrande perioden närmast efter kriget var över blev det alltmer uppenbart att den amerikanska politiken i det kalla kriget i grund och botten hade en mot-revolutionär snarare än en mot-expansiv karaktär och att fraserna om att stå emot angrepp bara var en täckmantel för att undertrycka inre förändringar. Så till exempel utvidgade Eisenhower-doktrinen 1958, när nationalistiska revolutioner hotade oljekungadömena i Mellersta östern, Amerikas makt att gälla också i det området. Det föregivna motivet var att skydda dessa länders integritet gentemot ett yttre hot. Liknande åtgärder under liknande förevändningar företogs under 1950-talet i Iran och Guatemala, liksom de tidigare hade vidtagits i Grekland.

Under de första åren i det kalla kriget var det emellertid inte så lätt att fastställa skillnaden mellan att hålla tillbaka expansion och hålla tillbaka revolution. En av orsakerna till denna svårighet var att den enhetliga strukturen hos den internationella kommunisträrelsen — underordnad Sovjets politbyrå som den var — gav innehåll åt den västliga propagandan och fick det att verka som om tänkbara kommunistiska revolutioner, om de var segerrika, skulle innebära sovjetisk kontroll och sålunda i sig fick tillbakahållande av kommunistisk revolution att verka att vara detsamma som tillbakahållande av sovjetisk expansion.

Detta intryck intensifierades på grund av den egendomliga situationen under åren 1945-49 bakom den militära linje som dragits upp i Jalta. Här fick oundvikligen en serie kommunistiska maktövertaganden, som möjliggjordes endast genom Röda arméns närvaro, kommunismens spridning att verka synonym med utvidgning av Sovjets nationella makt. Under denna period var nämligen i Östeuropa ett sådant påstående bokstavlig sanning. Förvirringen ökades ytterligare genom att man i väst inte lyckades skilja mellan en utbredning av politisk kontroll bakom de förefintliga militära linjerna och en utbredning ut över dem. Hur oförsvarlig den första formen av utbredning än framstår, var den dock något annat än aggression, framför allt som den ryska ”expansionen” i Östeuropa — ett område av stor strategisk betydelse för Rysslands säkerhet — hängde nära samman med den amerikanska politiken i fråga om ett avtal om Tyskland, med Amerikas beslut 1945 att behålla atombomben, den anglosaxiska alliansen och de tidigare japanska flygbaserna utanför Sibiriens kust, med det amerikanska motståndet mot ryska försök att organisera sin egen säkerhetszon och slutligen med Amerikas underlåtenhet att ge hjälp åt det ryska återuppbyggnadsprogrammet.

Möjligheten att sudda ut skiljelinjerna varade dock inte så länge. Uppkomsten av två äkta kommunistiska revolutioner (till skillnad från kupper av minoriteter i Röda arméns hägn) i Jugoslavien och Kina gjorde det snart uppenbart att Sovjets dominans i Komintern i hög grad hade berott på att Sovjets kommunistiska parti var det enda som representerade en nationalstat. (Den senare ryska dominansen av de östeuropeiska partierna med undantag för Jugoslaviens var uppenbarligen en följd av att partierna hade installerats vid makten huvudsakligen av de ryska härskarna.) Så snart verkligt nationella kommunistiska stater började uppstå ifrågasattes Sovjet-partiets överhöghet och den monolitiska enheten hos kommunisträrelsen bröts sönder. (Det var endast på grund av den amerikanska fientligheten mot Kina och Koreakrigets utbrott som den rysk-kinesiska splittringen fördröjdes så länge som nu skedde.) Då ”polycentristiska” tendenser framkom inom den kommunistiska världsrörelsen, upplöstes all grund för identifikationen mellan kommunistisk revolution och utbredning av Sovjets nationella makt. De följder denna upplösning fick för en värdering av tillbakahållandet är omfattande och djupgående.

När det gällde länder som det revolutionära Kuba till exempel, avslöjade dessa interna förändringar inom den kommunistiska rörelsen den förvrängda logiken hos den amerikanska

politiken i det kalla kriget och hur intervention i suveräna staters inre affärer genomfördes under täckmantel av att man höll tillbaka ett yttre hot.

Fem år efter den kubanska revolutionen sammanfattades den amerikanska politiken gentemot Kuba alldeles riktigt som ett ”kallt krig vars mål är att tvinga fram Castro-regimens ovillkorliga kapitulation”.[4] I ett tal till Inter-American Press Association fyra dagar innan sin tragiska död rättfärdigade president Kennedy sin politik i följande ordalag:

> Det är viktigt att återigen slå fast vad som nu skiljer Kuba från mitt land och från de övriga länderna på vårt halvklot. Det är att ett litet gäng konspiratörer [sic] har berövat det kubanska folket dess frihet och överlämnat den kubanska nationens oberoende och suveränitet åt krafter utanför vårt halvklot. De har gjort Kuba till ett offer för utländsk imperialism, ett instrument för andras politik, ett vapen i ett försök dikterat av yttre krafter att omstörta de övriga amerikanska republikerna.

Likheten mellan grundsynen i denna åsikt (byggd på sammanblandningen mellan konspiration och revolution) och Dean Achesons orimliga bedömning av den kinesiska revolutionen mer än ett årtionde tidigare är alltför påfallande för att kunna förbigås. En extra svårighet som Kennedys analys ställdes inför var uppgiften att närmare definiera den utländska imperialism åt vilken Kuba hade gjorts till ombud. För vems politik var Kuba blott och bart ett verktyg?

President Kennedys svar på denna fråga avslöjades i en konfidentiell intervju som han gav Jean Daniel den 24 oktober 1963 och som den senare beslöt att trycka efter presidentens död:

> ... Castro svek sina tidigare löften och gick med på att bli en Sovjetagent i Latinamerika ...
> Ni anser er inte vara övertygad om blockadens politiska effektivitet. Ni skall få se. Vi kan inte tillåta kommunistisk omstörtningsverksamhet att vinna fotfäste i de latinamerikanska länderna. Vi behöver två fördämningar för att hålla tillbaka Sovjets expansion [sic]: å ena sidan blockaden och å den andra en insats för ekonomiska framsteg.[5]

Bara två veckor tidigare hade dock Förenta staternas delegat Adlai Stevenson i Förenta nationerna skarpt klandrat att Kuba ”just förenat sig med Kommunistkina” i ett tillbakavisande av provstoppsavtalet.[6] Och bara två veckor före detta rapporterades det från Washington att en splittring hade uppstått mellan de latinamerikanska kommunistpartierna och de kubanska ledarna på grund av att Havanna motsatte sig Moskvas strategi, som innefattade ”folkfronter” med ”borgerliga partier” i Latinamerika. ”Kuba föredrar väpnat uppror”, fortsatte rapporten. ”Det anses vara betecknande att inte en enda framstående latinamerikansk kommunistledare besökte Havanna vid festligheterna på revolutionens årsdag den 26 juli.” Det tillfogades i rapporten att det var bekant i Washington att ”Sovjetunionen upprepade gånger i år har manat Förenta staterna att söka en uppgörelse med Kuba på villkor som Castro inte godkänner.”[7]

Om Kuba nu visade sig självständigt gentemot Moskva,[8] skulle det å andra sidan knappast vara förnuftigt att gå till den andra ytterligheten och påstå att Kubas suveränitet hade överlämnats åt Kina för att bli ett vapen i ett försök av kineserna att bedriva omstörtningsverksamhet osv. Sovjetunionen understödde den kubanska regimen med ungefärligen en miljon dollar om dagen i hjälp och de rysk-kinesiska förbindelserna var utsatta för svåra påfrestningar. Det är svårt att föreställa sig Sovjetunionen eller vilket land som helst finansiera en regim som verkade att vara endast ett verktyg för någon tredje makts utrikespolitik.

---

[4] *New York Times*, Intern. Edition, ledare, 14 augusti 1964.
[5] *London Observer*, 8 december 1963.
[6] ”[Stevensons] fördömande tycktes placera den kubanska politiken närmare Kommunistkinas fientlighet mot väst än intill Sovjetunionens ansträngningar för närvarande att lätta på den internationella spänningen.” – *New York Times*, Intern. Edition, 8 oktober 1963.
[7] *New York Times*, Intern. Edition, 24 september 1963.
[8] Dokumentationen om detta under något år eller två före presidentens anmärkningar är riktig. Den viktigaste redogörelsen för spänningarna Havanna – Moskva med hänsyn till administrationens synpunkter är Theodore Drapers långa artikel i *The Reporter*, 17 januari 1963, ”Castro and Communism”. Drapers tidigare artiklar om Castros revolution tillhandahöll huvudtesen i utrikesdepartementets vitbok.

Detta behöver knappast understrykas. Med tanke på Castros svåra situation, hans beroende av Sovjetunionen för att få ekonomiskt och militärt skydd mot tänkbar aggression från Förenta staterna, var det uppenbart, och hade så varit från första början, att han var mer ”titoist” än Tito själv. Castro, som aldrig hade varit en verklig kommunist som Tito eller stalinist som Tito hade varit, hade vid oräkneliga tillfällen redovisat sitt oberoende i fråga om tänkande och politik.[9] Hans synnerligen starka nationalism anses av många av hans argaste kritiker ha varit en av de viktigaste faktorerna vid hans brytning med Förenta staterna. Han tycks sålunda ha varit en av de sista nationella ledare av vilka man rimligen kunde vänta sig att de villigt skulle spela rollen av någons verktyg, vilket också hans handlingar mitt under Kubakrisen hade visat. I den mån Castro gav efter för ryska påtryckningar gjorde han det på grund av den ekonomiska och militära tvångssituation i vilken han befann sig, och som Förenta staterna utan svårighet kunde ha lättat. Utrikesdepartementet var tydligen medvetet om detta och ändå bestod politiken gentemot Castro också i fortsättningen av sabotage och förtäckt aggression[10] under antiimperialismens pinsamt genomskinliga baner.

Kontrasten mellan Förenta staternas politik gentemot Castros Kuba och Titos Jugoslavien var både slående och upplysande. Det var Tito som 1947-48 svarade för det huvudsakliga utländska stödet åt det grekiska upproret. Ändå drog han, för att trygga den hjälp från Förenta staterna som var nödvändig för att han skulle kunna överleva utanför det sovjetiska väldet, tillbaka sitt stöd åt grekerna och vägrade dem att använda jugoslaviskt territorium, varvid han effektivt gjorde slut på deras revolt. Förenta staterna å sin sida bistod Jugoslaviens utveckling och oberoende med över en miljard dollar i lån. Denna hjälp utbetalades trots att Tito lät bli att överge sina kommunistiska ideal och metoder.

Trots att Förenta staternas geopolitiska situation gav det en enormt stark förhandlingsposition i förhållande till Kuba (vars samtliga naturliga marknader finns på västra halvklotet),[11] trots att Castro vid flera tillfällen framställde förslag om försoning, där det ingick erbjudanden om att reglera kraven från bolag vilkas egendom konfiskerats, och trots att Sovjetunionen vid upprepade tillfällen hade påyrkat en sådan försoning, vägrade Förenta staterna att ens diskutera samexistens med Kuba. Dess inställning framlades på ett helt otvetydigt sätt av Adlai Stevenson i Förenta nationerna den 8 oktober 1962:

> Kubas president påstår att Kuba alltid varit villigt att hålla diskussioner med Förenta staterna för att förbättra förbindelserna och minska spänningarna. Men vad han verkligen önskar göra är att sätta en stämpel om godkännande på förekomsten av en kommunistisk regim på västra halvklotet. Kommunismens vidmakthållande på de amerikanska kontinenterna är inte något att förhandla om ...[12]

Stevensons uttalande kunde knappast ha varit mer malplacerat än inför ett Förenta nationernas organ, eftersom medlemmarna enligt den grundläggande principen i Förenta nationernas stadga är förpliktigade att lösa alla tvister genom förhandlingar. (På samma sätt bröt Förenta staternas försök att störta Castro-regimen med hjälp av Organisationen av amerikanska stater mot den centrala principen i *dess* stadga.[13]) Vidare gick det knappast att få Stevensons hållning att stämma överens med Kennedyadministrationens föreställning om sin egen utrikespolitik som ett program för att trygga mångfalden i världen, grundat på respekt för principen om icke-intervention i andra länders inre affärer.

---

[9] Mest påtagligt i hans tal den 13 och 26 mars 1962, där han angrep stalinisterna.

[10] ”Trots administrationens offentliga uttalande om att den inte tänker tolerera några väpnade expeditioner från Förenta staterna av kubanska landsflyktiga, tror man allmänt att en oavbruten ström av vapen går till underjordiska grupper och gerillagrupper inne i Kuba ...” – *New York Times*, Intern. Edition, 23 december 1963.

[11] 75 procent av importen kom från Förenta staterna och 60 procent av exporten gick till Förenta staterna.

[12] *New York Times*, 9 oktober 1962. Även Pachter, op. cit.

[13] ”... ingen stat eller grupp av stater har rätt att intervenera, direkt eller indirekt, av något som helst skäl, i någon annan stats inre eller yttre angelägenheter. Ovanstående princip förbjuder inte bara väpnat våld, utan också varje annan form av inblandning eller hotelseförsök mot statens identitet eller dess politiska, ekonomiska och kulturella element.” (Artikel 15)

Kennedyadministrationens rättfärdigande av sin Kuba-politik var att Castro hade gjort Kuba till ”ett vapen i ett försök av yttre krafter att omstörta de övriga amerikanska republikerna”. Men detta sätt att resonera kunde knappast rättfärdiga den politik som bedrevs.

Erfarenheterna med Tito hade först och främst visat att vissa revolutionära ideal sannolikt skulle offras för andra, om man arrangerade omständigheterna på rätt sätt, och att i synnerhet revolutionens existens och utveckling hemma skulle få företräde framför framgång för revolutionen utomlands i en ”revolutionär” stats strategi. (Kinas vänskapliga förbindelser med Ayub Khans reaktionära regim i Pakistan är ett exempel som hör hit.) När Castro verkligen gjorde ett erbjudande om att upphöra med hjälp åt revolutionära rörelser utomlands i utbyte mot en normalisering av förbindelserna med Förenta staterna; blev han helt avvisad av Washington (omstörtande verksamhet ansåg Washington inte vara något att förhandla om!), en säker antydan om att sådan omstörtande verksamhet inte var något centralt, eller ens viktigt tvisteämne mellan de bägge länderna.[14]

Detta var i själva verket uppenbart före avvisandet, då misslyckandet för Förenta staternas eget omstörtningsprogram på det lilla Kuba, som genomfördes i betydligt större skala än något som Kuba kunde hoppas att göra i Latinamerika, var ett vältaligt vittnesbörd om att omstörtande och konspiratorisk verksamhet inte skapade revolutioner. Revolutioner åstadkommes, som t. ex. på Kuba, genom massornas misär, genom existensen av en enorm klyfta mellan de potentiella naturrikedomarna[15] och den existerande fattigdomen som skapats av förefintliga sociala förhållanden, genom vetskapen om att det kunde finnas en annan social struktur som skulle åstadkomma större social rättvisa och genom en revolutionär rörelse som förmår leda eller uppbåda de utarmade massorna i riktning mot detta mål.

När man väl insett att det är revolution och inte sammansvärjning som förändrar samhällsordningen (ett partiellt undantag utgör Östeuropa under den säregna perioden efter 1945, då Röda armén på ett avgörande sätt förändrade balansen mellan krafterna i samhället) blir arten av Kubas ”hot” uppenbar. Det kan inte, vilket till och med den del av pressen som skyddade den bestående ordningen måste medge, ett hot om verklig omstörtning: ”Det verkliga problemet i det marxistisk-leninistiska Kubas så fruktade omstörtningsverksamhet i Latinamerika är inte av fysisk natur. Premiärminister Castro är inte i stånd att effektivt väpna någon latinamerikansk opposition även om han skulle önska det ...”[16] Hotet från Kuba låg i dess roll som exempel för en kontinent som var fångad i fattigdom och misär genom den befintliga sociala och ekonomiska strukturen, i vilken ett enormt mäktigt Förenta staterna spelade huvudrollen. (Det bör vidare i förbigående påpekas att hotet från Kuba inte var, och på grund av de faktiska förhållandena inte kunde ha varit, något hot mot ”Latinamerika” som det påstods, utan mot denna maktstruktur och mot de sociala klasser som drog fördel av den.) Som *New York Times* öppet medgav var det den kubanska regimens själva existens, blotta faktum att den överlevde efter att ha utmanat maktstrukturen och att den därmed hade skänkt hopp åt de krafter som sökte förändra status quo (för känslan av hopplöshet är alltid det bästa stödet åt existerande orättvisor) som gjorde Kuba till ett så fruktansvärt hot:

> Festligheterna den 26 juli understryker hur effektiv Castro är som revolutionär agent. Det är själva faktum att hans regim överlever efter mer än fem och ett halvt år av oro, ekonomiskt sammanbrott, utvandring av ett stort antal medelklasselement och yrkeskunniga personer och efter allt Förenta staterna har kunnat göra honom utan att ta till militär invasion, som ger honom hans största betydelse i Latinamerika. Så länge han är en framträdande figur på vårt halvklots arena — hatad, fruktad

[14] *New York Times*, Intern. Edition, 6 och 7 juli 1964.

[15] ”Latinamerika ... har mer odlingsbar högavkastande tropisk jord än någon annan kontinent... Under den finns outforskade men omfattande tillgångar av olja, järn, koppar, tenn, guld, silver, zink, bly: listan är utan slut. Ändå finns i Latinamerika några av planetens fattigaste och mest exploaterade folk ... Det har förblivit ett rikt och plundrat stycke vrakgods som drivit med de växlande vågorna av europeisk och nordamerikansk girighet.” – Paul Johnson, op. cit.

[16] *New York Times*, Intern. Edition, ledare den 28 juli 1964.

och föraktad av många, älskad och beundrad av en del — kommer han att utgöra en allvarlig fara för Latinamerika och, på grund av sina förbindelser med Ryssland, för Förenta staterna.[17]

Det var dock inte helt rimligt att på detta sätt hävda att den fara Kuba utgjorde för Förenta staterna bestod i dess förbindelser med Ryssland, eftersom Förenta staterna aldrig hade försökt att utnyttja sitt reella inflytande för att fjärma Kuba från dess förbindelser. I själva verket ansåg Washington ”Castros beroendeförhållande till Sovjetunionen” såsom ”icke möjligt att förhandla om”.[18] Förenta staternas officiella inställning var med andra ord att Castro måste hugga av banden till Ryssland (inklusive den ekonomiska hjälpen på över en miljon dollar om dagen) och därigenom utlämna sig åt Förenta staternas barmhärtighet som villkor för att få inleda förhandlingar med denna regering som hade svurit att utplåna hans regim!

Lika otroligt som påståendet var att Castros förbindelser med Ryssland var orsaken till hans konflikt med Förenta staterna (de var i stället resultatet av denna konflikt), lika absurd var åsikten att Kubas utmaning mot den latinamerikanska maktstrukturen gick att skilja från dess utmaning mot Förenta staterna. Det i särklass största ekonomiska intresset av vidmakthållande av status quo på västra halvklotet hade nämligen privata investerare i Förenta staterna. Så länge Washington fortsatte att identifiera dessa privata intressen med Förenta staternas nationella intressen, var den revolutionära utmaningen i Latinamerika lika mycket en utmaning mot Förenta staterna.

I Venezuela, som erbjuder ett instruktivt exempel, producerade den USA-ägda oljeindustrin 90 procent av landets export och dess skatteinbetalningar svarade för 60 procent av landets budget.

De avgörande besluten för Venezuelas ekonomiska utveckling fattades därför i New York, inte i Caracas. Och de fattades med hänsyn till fördelarna för bolag som hade intressen på andra håll. Ur rent nationell synpunkt var detta en situation som inte kunde tolereras och man skulle ha väntat att en reformrörelse som Romulo Betancourts vänsterbetonade Accion Democratica, som kom till makten 1959, säkrade nationell kontroll över tillgångarna. Betancourt vidtog dock inga åtgärder i detta syfte.

Samtidigt välkomnades Betancourt-regimen (1959-64) av Kennedyadministrationen som ett godtagbart ”revolutionärt” alternativ till castroismen. Enligt talesmän för Förenta staterna låg denna godtagbarhet i Betancourts engagemang för demokratin. Eftersom andra extremt antidemokratiska latinamerikanska regimer, som Somozas i Nicaragua, också var godtagbara, kunde dock engagemang för demokratin knappast ha varit det avgörande kriteriet på godtagbarhet. I själva verket var Betancourts engagemang inte så djupgående som talesmän för alliansen ofta tycktes mena. Som president ”framtvingade [han] ett 'upphävande av de konstitutionella garantierna' under perioder som sammanlagt sträckte sig över halva hans ämbetstid. Under sådana perioder [var] det presscensur, politiska partier [fick] förbud för möten utan regeringstillstånd, kommunisternas kontor — och ofta andra oppositionsgruppers - stängdes och hundratals personer arresterades utan att få habeas corpus-skydd.”[19]

En betydligt trovärdigare förklaring på Betancourts godtagbarhet var att han till skillnad från Castro hade föredragit att inte utmana den existerande maktstrukturen och framför allt inte på allvar försökt reglera oljeintressena eller hejda det årliga utflödet på mellan 500 och 1 000 miljoner dollar i oljeintäkter till Förenta staterna — en summa som överskred Förenta staternas årliga hjälp till hela Latinamerika inom ramen för Framstegsalliansen.

Under Betancourts ämbetstid minskade oljeintressena sina investeringar i Venezuela från unge-

---

[17] ibid.
[18] *New York Times*, Intern. Edition, 7 juni 1964.
[19] Sidney Lens, ”Roadblocks to Reform in Latin America”, i *The Anatomy of Foreign Aid*, Housmans, London, 1964.

färligen 579 miljoner dollar till cirka 178 miljoner dollar med resultat att arbetslösheten tredubblades, fastän Betancourts viktigaste valargument hade varit att han skulle skaffa arbete. Betancourt lämnade inte bara oljeintressena i fred, utan underlät också att genomföra någon effektiv jordreform.[20] De två områden där han åstadkom imponerande resultat var de som sammanföll med de minst tvetydiga delarna av Framstegsalliansens program, hälsovård och utbildning, men som också var mindre livsviktiga för den totala sociala och ekonomiska utvecklingen. Underlåtenheten att förändra den existerande maktstrukturen innebar att fattigdomen och instabiliteten i landet ökade och att sålunda också ett ”kubanskt” hot ökade.

På samma sätt som detta kubanska hot främst bestod i att Kuba hade utmanat Förenta staternas intressen och klarat sig, så låg Betancourts godtagbarhet i hans villighet att hålla reformerna inom vissa gränser och framför allt i att han stoppade dessa innan de störde Förenta staternas intressen. Men dessa begränsningar inskränkte också Betancourts möjligheter att förändra det grundläggande status quo i Venezuela och genom att förbättra situationen tillhandahålla ett livskraftigt alternativ till den castroistiska revolutionen. På så sätt återspeglade hans dilemma motsägelsen inom Framstegsalliansen — dess engagemang för en ”revolution från toppen” för att förvandla kontinenten och avskaffa dess fattigdom, medan man samtidigt bevarade den kärna i samhällsstrukturen och de kapitalintressen som i det förgångna hade skapat och vidmakthållit misären.[21]

Tanken bakom alliansen hade varit att man skulle göra ett försök att bryta sig ur det renodlade tillbakahållandets sterila positioner som dittills hade karaktäriserat den amerikanska politiken i den underutvecklade världen. I stället för att vänta på att revolution eller inbördeskrig skulle uppstå och därpå slussa in militär och ekonomisk ”hjälp”, skulle man med hjälp av alliansens program mota tillbaka revolutionen genom att inta dess plats. När två års misslyckande för alliansen hade visat att detta var en ännu mer överväldigande uppgift än man hade väntat sig, betonade man på nytt tesen om tillbakahållandet (politiken gentemot Kuba hade dock aldrig på allvar avvikit från detta mönster). I sitt tal till Inter-American Press Association den 18 november 1963, förklarade Kennedy:

> Om alliansen skall nå framgång måste vi fortsätta att främja åtgärder som stoppar kommunistisk infiltration och omstörtande verksamhet och som bistår regeringar som hotas utifrån. *De amerikanska staterna måste vara redo att komma till varje regerings hjälp, som begär hjälp för att förhindra ett maktövertagande sammanlänkat med den utländska kommunismens politik i stället för med en inre önskan om förändringar. Mitt eget land är redo att göra detta.* [Kursiverat här.]

I sin ändamålsenliga vaghet var detta erbjudande uppenbarligen inget annat än en fullmakt in blanco för motrevolutionär intervention i Latinamerika från Förenta staternas sida. För utan tvivel kunde vilken latinamerikansk regering som helst, som löpte risk att störtas, bli villig att karaktärisera det hotande maktövertagandet som åtminstone ”*sammanlänkat* med den utländska kommunismens *politik* i stället för med en inre önskan om förändringar”.

Som framgått i denna analys fick Förenta staternas politik i Latinamerika inom ramen för det kalla kriget formen av ett program som till det yttre avsåg att hålla tillbaka kommunistmakternas expansion, men vars verkliga uppgift var att hålla tillbaka sociala revolutioner, där social revolution innebar radikal förändring av de linjer som dragits upp av Washington.

I Fjärran östern var ett liknande mönster tydligt inom Förenta staternas politik i det kalla kriget,

---

[20] Lens, ibid. ”Jordegendomar i enheter 1 000 hektar eller större, vilka tillsammans uppgick till 22 miljoner hektar före ”reformen” svarar fortfarande för över 21 miljoner hektar – tre fjärdedelar av den odlade jorden.”

[21] Den lag om utlandshjälp som antogs efter Kennedys död innehöll många nya föreskrifter som klargjorde alliansens mål. För att bifallas skulle ett allianslån svara mot trettiotre viktiga krav. Där undersöktes om det finansierade projektet kunde ha en negativ verkan på Förenta staternas ekonomi, om det främjade fri företagsamhet och om småföretag i USA kunde ha en möjlighet att delta i det. Ytterligare föreskrifter medförde att från och med 31 december 1965 kunde ingen hjälp gå till något land som inte hade undertecknat en investeringsgaranti tillsammans med Förenta staterna.

som där syftade till ”tillbakahållande av Kina”. Eftersom Kina till skillnad från Kuba var en världsmakt hade Förenta staternas tillbakahållande av den kinesiska revolutionen ett mycket påtagligt sammanhang med USA:s tidigare tillbakahållande av Ryssland. Till följd därav kan också en granskning av Förenta staternas Kinapolitik kasta en hel del ljus över det sätt på vilket en omfattande mobilisering företogs under efterkrigsperioden mot ett hot om rysk expansion vilken, som George Kennan senare medgav, ”i stor utsträckning var en skapelse av västerns fantasi” och (kunde han ha tillagt) av den officiella västliga propagandan.

Washingtons hållning gentemot Kina efter kriget, liksom hållningen mot Ryssland, bestod i en utomordentligt stark fientlighet (även om fientligheten i Kinas fall omedelbart låg öppen). Ty trots att Chiang Kai-sheks despotiska och djupt korrumperade regim endast hade varit en ytlig allierad under andra världskriget, medan Maos kommunister praktiskt taget hade tvingat fram bildandet av en förenad nationell front mot Japan, och trots att amerikanska utrikesdepartementets Kinabyrå hade redovisat som sin åsikt att Kinas framtid tillhörde kommunisterna såsom nationens försvarare och ledare för jordbruksreformen, pumpade Washington in två miljarder dollar i Kina efter kriget i en ansträngning att omintetgöra den kommunistiska strävan efter makt.

Sedan den kommunistiska revolutionen lyckats, följde Förenta staterna en politik som avsåg att framkalla så stark fientlighet som möjligt från de nya kinesiska ledarnas sida. Washington började sin kampanj med att postera sjunde flottan mellan fastlandet och den besegrade diktatorn Chiang, varvid man bröt sitt löfte att inte ingripa i Kinas inbördeskrig. Därpå förvägrade Förenta staterna den nya kinesiska regeringen sitt erkännande och karaktäriserade den som ”illegal” (på vilka grunder var Chiangs diktatur ”legal”?), avstängde Kina från internationell handel och från internationella institutioner som FN, brännmärkte landet som ”avsiktlig angripare” i Korea — efter att först ha provocerat dess ingripande i kriget — putsade upp Chiangs slagna och vanryktade krigsmakt, gav sitt stöd åt hans ansträngningar att återta makten, varvid man uppmuntrade en inre opposition mot den nya kinesiska regimen att vänta sig en sådan utveckling samt hjälpte Kuomintang (genom CIA) att genomföra överflygningar av Kina i spionagesyfte med U2-plan och att utföra sabotageraider på fastlandet. Därtill förfogade Förenta staterna över de baser i Stilla Havet som tillhört Japan, Kinas traditionella fiende, sedan man nu avlöst Japan som den starkaste makten i området. På dessa baser befann sig strategiska flygkommandots kärnvapenbombare med fastställda mål på fastlandet långt innan Kina självt hade blivit en atommakt. En flotta av Polaris-ubåtar byggdes upp i Kinesiska sjön, och försvarsminister McNamara tillkännagav vid flera tillfällen före det kinesiska kärnvapenprovet att Förenta staterna i händelse av kärnvapenkrig med Sovjetunionen hade nukleär kapacitet att tillintetgöra både Ryssland och Kina som nationella statsbildningar.

Denna katalog över fientliga amerikanska handlingar antyder en del av den bakgrund mot vilken de kinesiska ledarnas hållning gentemot Förenta staterna (och därmed mot ryssarnas fredliga samexistenspolitik) uppstod. En genomträngande inblick i denna kinesiska hållning förmedlades av Jugoslaviens vicepresident Edvard Kardelj när han började polemisera mot den kinesiska inställningen i den rysk-kinesiska konflikten.[22]

Kinas ekonomiska efterblivenhet, som hade ”gjort revolutionen nödvändig”, skrev Kardelj, hade ”blivit det viktigaste hindret för någon snabbhet i den inre utvecklingen och den främsta källan till fara för att inre reaktionära krafter skulle uppträda igen och undergräva landets enighet. Lösningen av denna fråga [ekonomisk utveckling] sätter själva revolutionens existens som sådan i fråga ...” Till följd av Förenta staternas interventionspolitik, dess aktiva stöd åt motrevolutionära krafter och dess ekonomiska och militära blockad ”är det inte bara omöjligt för Kina att finna en plats i världshandeln, som kunde bidra till att skapa en mera normal inre utveckling, och omöjligt att få något som helst stöd av världsindustrin, utan det utövas också

[22] *Socialism and War*, Methuen, London, 1961 s. 187-188.

ett extra tryck för att öka landets materiella börda”.

”Allt detta”, fortsatte Kardelj, ”har i rikt mått ökat de påfrestningar för vilka Kinas folk är utsatt under sina ansträngningar att ta igen eftersläpningen ... Det är helt naturligt att det under sådana omständigheter har uppstått en benägenhet att anse att den omringning Kina utsatts för av de kapitalistiska staterna genom påtryckningar och våld måste brytas genom mottryck och — om nödvändigt — våld. Under sådana omständigheter ser det för många kineser, som inte har möjlighet att skaffa sig en helhetsbild av samhällsutvecklingen i hela världen, inte bara ut som om en politik grundad på samexistens inte vore någon praktisk politik, utan det förefaller också som om det vore troligt att den bidrog till att vidmakthålla de förhållanden i vilka Kinas folk nu befinner sig, dvs. de ser det som en broms på Kinas framsteg.”

Kardeljs observationer överensstämmer helt med de slutsatser vi redan har dragit av vår analys av tillbakahållandet, nämligen att industrialisering, ekonomisk trygghet och en plats i den internationella gemenskapen ”mjukar upp” regimer, medan tillbakahållande ökar deras stridbarhet. Denna lärdom som är så plågsamt uppenbar efter nitton års kallt krig i Europa var synbar redan innan Kennans ”X”-artikel hade ”tillkännagivit” politiken. Isoleringen och tillbakahållandet av Ryssland från 1917 till 1941 hade nämligen inte märkbart fått den bolsjevikiska regimen att mjukna. Omvänt, och som ett tecken på att tillbakahållandets strategi var avsedd endast för omedgörliga *revolutionära* regimer och inte andra ”expansionistiska” stater, var det tydligt att den amerikanska efterkrigspolitiken gentemot det besegrade Tyskland (efter båda krigen) utgick från tron att ekonomiskt välstånd och en normal plats i den internationella gemenskapen var centrala och oundgängliga faktorer om man skulle skapa en ”uppmjukad”, mindre äregirig och mindre förmäten nationell mentalitet.

En ännu mer påtaglig redovisning av den motrevolutionära karaktären av tänkandet bakom tillbakahållandet i fråga om Kina gav Kennan i en positiv översikt av Amerikas Kinapolitik, skriven 1964.[23] Kennan förnekade att det skulle finnas några legitima skäl till kinesernas antipati mot Förenta staterna (liksom han tidigare i ”X”-artikeln hade avfärdat de ryska farhågorna för kapitalistisk fiendskap som enbart fantasier) och hävdade att den kinesiska fientligheten i huvudsak berodde på att Kina hade ”fallit i händerna på en grupp förbittrade fanatiker”. Dessa fanatiker var ”fullständigt genomträngda av hat mot oss, inte därför att ideologin utmålar oss alla som skurkar, *utan också därför att vi mer än något annat folk har haft dumdristigheten att stå i deras väg och hindra utbredningen av deras makt* ... som en del i [vårt] försök att hålla dem tillbaka (för det är verkligen vad det är) har vi försökt se till att de förvägrades erkännande, nekades medlemskap i Förenta nationerna, nekades de fördelar som följer med ett normalt deltagande i den internationella gemenskapens liv ända tills dess ledare skulle dämpa sin ärelystnad, avstå från sina expansionistiska ansträngningar och godta att det fortfarande skulle finnas verkligt självständiga regeringar annorstädes på den asiatiska kontinenten.” [Kursiv. här.]

Sålunda var det amerikanska tillbakahållandet av Kina enligt Kennans tillbakablick framtvingat av kinesisk äregirighet och kinesiska expansionistiska ansträngningar. Det skulle vara intressant att veta precis vilka kinesiska ansträngningar som, enligt Kennan, dikterade den amerikanska politiken att inte erkänna utan blockera Kina i början av 50-talet, eftersom uttalanden av Dean Acheson och Dean Rusk från denna tid gör det klart att denna amerikanska politik ansågs riktad, inte mot en kinesisk regim (”Peking-regimen må vara en kolonial rysk regim — ett slaviskt Manchukuo i större skala. Den är inte Kinas regering ... Den är inte kinesisk.”) utan mot ryssarna, som hade ”tagit över” Kina ”till ett löjligt lågt pris”.[24] I sin analys från 1964 förbisåg Kennan att det var en rysk expansionistisk strävan och inte en kinesisk som på 50-talet hade tjänat som förevändning för fientlighet mot revolutionen.

Om redan denna historiska översikt avslöjade vilka bräckliga grunder rättfärdigandet av till-

[23] ”A Fresh Look at Our China Policy”, *New York Times Magazine*, 22 november 1964.
[24] Se kapitel VII ovan.

bakahållandet stod på, var huvudresonemanget i Kennans syn på Kina 1964 ännu mer upplysande. Eftersom Kennan inte skrev i någon officiell egenskap kunde han kosta på sig att vara ännu mer öppen än i ”X”-artikeln, särskilt i fråga om de långsiktiga mål inom ramen för vilka en särskild politik var att föredra. Kennan uttryckte sin sympati för dem som ville göra det till ett ”omedelbart mål” för den amerikanska politiken ”att försöka störta och förinta” den kinesiska regimen. ”Om någon politisk regim i historien [skrev Kennan] någonsin har bett om sin egen våldsamma förintelse, är det denna grupp män i Peking....” En sådan politik var dock inte möjlig för ögonblicket, enligt Kennan, och det bästa alternativet under rådande omständigheter utgjordes av en politik av tillbakahållande för att gäcka den kinesiska ”äregirigheten” — men detta ”innebär inte att vi behöver förlora allt hopp för framtiden”.

Liksom Kennan var mer öppenhjärtig i fråga om vilka de långsiktiga målen för den amerikanska politiken borde vara, så tillät han sig också en större uppriktighet då han beskrev de kinesiska ”expansionistiska” ansträngningarna. Kennan tänkte inte på någon militär expansion, då den redan förefintliga amerikanska militärmakten (inklusive dess kärnvapen) gjorde ett sådant försök osannolikt. Det kinesiska problemet var sålunda enligt Kennan ”inte ett renodlat eller ens i första hand militärt problem”. ”Militär makt spelar en viss roll och det finns åtminstone en punkt, ön Taiwan, där de kinesiska kommunisterna förmodligen skulle vilja försöka nå sina mål omedelbart med rent militära medel, om våra väpnade styrkor inte stod i vägen.[24] Men i de flesta fall är kinesiska styrkor inte inblandade. Och även direkt militär hjälp från den kinesiska sidan är förmodligen en faktor av mindre betydelse än vi vanligen tror.”

I själva verket, fortsatte Kennan, ”*är de vapen med vilka kineserna här opererar de politiska reaktionerna hos folken i själva de hotade områdena*: deras nedärvda agg, deras farhågor, deras leda och sådana felaktiga åsikter och fördomar om oss och om deras egna regimer som på konstlad väg kan pumpas in i deras sinnen.” [Kursiv. här] Det kinesiska expansionistiska hotet var med andra ord i grund och botten ett *kinesiskt stöd för inhemska nationalistiska och revolutionära rörelser* vilka av det ena eller det andra skälet var fientligt inställda mot Förenta staterna och de politiska regimer (som Ngo Dinh Diems) som Förenta staterna hade prackat på dem.[25]

Även om Kennans syn på Amerikas Kinapolitik som ett program för tillbakahållande var betydligt mer öppenhjärtig i fråga om hur den praktiskt skulle genomföras, skilde den sig. i sina viktigaste delar inte från Washingtons:

> Bakom den fasta amerikanska föresatsen att bevara Sydvietnams oberoende finns en långsiktig plan för en politik av ”tillbakahållande” gentemot Kommunistkina. En del av Johnson-administrationens ledande experter är starkt övertygade om att situationen i Fjärran östern påminner om den i Europa efter andra världskriget, då Sovjetunionen gav sig in på en expansionistisk politik som ledde till att väst byggde en skyddande damm i form av NATO-alliansen.
> (*London Sunday Times*, 29 november 1964)

En direkt påtaglig skillnad mellan situationen i Sydostasien och situationen i början av det kalla kriget i Europa var dock att Förenta staterna då det kämpade ”för att bevara Sydvietnams oberoende” (uttrycket är riktigt som beskrivning av den uttalade amerikanska politiken och även så till vida som att Washington oupphörligt motsatte sig återförening och neutralisering av hela landet[26]) handlade i direkt strid med Genèveavtalet av 1954. Detta avtal föreskrev att den 17 breddgraden, som avdelade Nordvietnam från Sydvietnam, bara skulle vara en provisorisk

---

[25] Förenta staterna kunde dock knappast med gott samvete inta ståndpunkten att en kinesisk invasion av Taiwan för att fullborda revolutionen skulle utgöra ”expansion”, eftersom Förenta staterna i åtskilliga avtal under andra världskriget hade erkänt Taiwan som en del av Kina (det rättvisa i en sådan inställning med hänsyn till de infödda taiwaneserna är naturligtvis en helt annan fråga).

[26] Om nationalismen hos de revolutionära rörelser som stöds av Kina och gränserna för Kinas kontroll av dem på grund av denna och andra faktorer se Richard Lowenthal, ”Has the Revolution a Future?” *Encounter*, januari 1965.

militär demarkationslinje och ”inte på något sätt skulle anses utgöra en politisk eller territoriell gräns”. Vidare var Förenta staternas militära närvaro i Sydvietnam, som kom långt före Vietcongupproret, i sig också illegal, eftersom avtalen föreskrev att ”införandet i Vietnam av utländska trupper och militär personal liksom av alla slag av vapen och krigsmateriel är förbjudet”.

Bortsett från juridiska hänsyn, var det officiella amerikanska påståendet att man höll tillbaka ”aggression” i Vietnam svårt att få att stämma med att pålitliga källor så sent som i mars 1964 rapporterade att ”inga tillfångataganden av nordvietnameser i söder har framkommit”,[27] medan det också från tillförlitligt håll rapporterades att det hade pågått raider *in i Nordvietnam* av sydvietnamesiska trupper under amerikansk ledning sedan 1961.[28]

På liknande sätt stämde inte det viktigaste officiella rättfärdigandet av den amerikanska insatsen i Vietnam, nämligen tillbaka-hållandet av kinesisk expansion, med kända fakta i situationen,[29] i synnerhet inte med att det fortsatta kriget stärkte den kommunistiska minoritetsgruppen i Vietcong och tvingade det pro-ryska kommunistpartiet i Nordvietnam att tveksamt flytta över sitt vasallskap till Kina, som inte stod under något diplomatiskt tryck (vilket Ryssland gjorde) att minska sin hjälp. Också om man inte tog dessa faktorer med i beräkningen, innebar klara och ofrånkomliga fakta att en seger för kommunisterna (för att nu inte tala om Vietcong) inte med större nödvändighet skulle innebära en expansion av Kinas makt än kommunisternas seger i Jugoslavien, eller i Kina för den delen, hade inneburit expansion av Sovjets makt. Följaktligen måste Förenta staternas politik i Sydvietnam och i Sydostasien i allmänhet ha letts av andra hänsyn än nödvändigheten att hålla tillbaka kinesisk expansion.

Vid tiden för provstoppet rapporterades det att Kennedyadministrationen var övertygad om att isolering av Kina ”kommer som nummer två efter förhindrande av kärnvapenkrig ... ledande ämbetsmän har sagt att Förenta staterna har ett intresse i sig av att isolera Kina”.[30] Den föregående analysen har gjort det tydligt att detta ”intresse i sig” av Kinas isolering inte har haft någonting att göra med hotet om kinesisk expansion och att denna tillbakahållande politik därför endast kan ha varit ett försök att hindra Kina från att framträda som en asiatisk stormakt. Förenta staternas inneboende intresse av att förhindra eller åtminstone fördröja denna utveckling var uppenbart, eftersom blotta faktum att det revolutionära Kina överlevt redan hade inneburit en utmaning mot den omfattande amerikanska närvaron i Asien. En ytterligare utveckling för Kina skulle oundvikligen innebära ett ännu fruktansvärdare hot mot det överansträngda Förenta staterna, vars sårbarhet som en vit icke-asiatisk makt, som bundit sig för att stödja och vidmakthålla reaktionära politiska och sociala krafter i stora delar av Asien, var plågsamt uppenbar.[31]

Det är endast mot denna bakgrund som teorin om de ”fallande dominobrickorna”, som så ofta åberopats av amerikanska talesmän då de skall förklara tillbakahållandets strategi i Sydostasien, får någon mening. För om det var fråga om militär expansion skulle det inte finnas något

---

[27] I maj 1964, till exempel, rapporterade James Reston från Washington: ”... det kan vara av värde att definiera vilken den omedelbara faran [i Sydvietnam] är. Det är inte att Sydvietnam håller på att bli taget av kommunisterna. *Det är inte att Förenta staterna förbereder sig att angripa Nordvietnam eller ens beordrar sina trupper att förena sig med de sydvietnamesiska enheterna. Det är att den sydvietnamesiska regeringen störtas genom en neutralistisk kupp och att Förenta staterna sedan ombeds ge sig iväg*.” [Kursiverat här.] *New York Times*, Intern. Edition, 23-24 maj 1964.

[28] *New York Times*, 6 mars 1964.

[29] *New York Times*, Intern. Edition, 5-6 december 1964.

[30] Vissa av de mer cyniska inslagen i Washingtons strategiska tänkande avslöjades av C. L. Sulzberger i *New York Times*, Intern. Edition, 5-6 december 1964: ”Viktiga grupper i Washington skulle föredra att skärpa svarsåtgärderna mot Hanoi med öppna anfall och massbombardemang. En inflytelserik grupp i Pentagon välkomnar till och med risken att detta kunde dra in Kommunistkina. Det kunde ge Förenta staternas bombplan en möjlighet att förstöra den anläggning i Sinkiang som producerade Kinas första kärnladdning ...”

[31] *London Times*, 5 augusti 1963.

påtagligt skäl till att ens kinesisk ockupation av Sydvietnam, till exempel, skulle ha inneburit Malaysias eller Indonesiens ”fall” i någon högre grad än kommunistiskt herravälde på fastlandet hade inneburit Taiwans fall. Gällde det däremot inrikes nationalist-, bonde- eller kommunistrevolutioner i de sydostasiatiska länderna, står det klart att en ökning av Kinas internationella prestige eller en seger för Vietcong skulle hota korrumperade och potentiellt instabila diktaturer som de i Thailand och Sydkorea eller de halvstabila regeringarna i den av fattigdom drabbade men på mineral rika sydostasiatiska övärlden. Och eftersom den amerikanska makten och prestigen hade satsats på att bevara sådana regimer och de sociala krafter de representerade skulle det få neutralismen att växa sig starkare och därmed undergräva det proamerikanska status quo. Detta var det ”kinesiska hotet” som Kennan mycket riktigt hade påpekat och tillbakahållandets betydelse låg i att det skulle förhindra denna utveckling.[32]

Hur tillbakahållandets mönster hängde samman i Amerikas hela politik i det kalla kriget från Latinamerika till Asien återspeglades i programmet för utlandshjälp och i president Kennedys misslyckande att ens börja förvandla det från ett vapen för ”säkerheten” till ett instrument för ekonomisk tillväxt och utveckling. De grundläggande egenskaperna i den amerikanska politiken på detta område var så oföränderliga att president Kennedy själv till sist kom att försvara programmet som ett program för tillbakahållande. När presidenten den 8 november 1963 försvarade utlandshjälpen i ett tal sade han att den utgjorde ett sätt att vidmakthålla 3,5 miljoner man i allierade trupper i främmande länder. (1963 fanns dessutom en miljon amerikanska soldater förlagda på andra sidan haven på över 200 större amerikanska baser och över tusen andra ”installationer” i främmande länder.) Programmet för utlandshjälp, förklarade Kennedy, ”hjälper till att avvärja det slags kaos eller kommunistiskt maktövertagande eller kommunistiskt angrepp som utan tvivel skulle kräva en riskabel och dyrbar uppmärksamhet från vår sida”. Betänker man att den helt övervägande delen av utlandshjälpens medel användes för att underhålla militära styrkor som lydde under diktatoriska regimer i utarmade länder, blir presidentens mening otvetydigt klar. Ty om den turkiska krigsmakten, för att bara ta ett exempel, minskades till en omfattning som stod i proportion till den fattigdom som den ena diktaturen efter den andra hade vidmakthållit i landet, skulle det säkerligen uppstå ett ”kaos” som skulle kräva ”riskabel och dyrbar uppmärksamhet” av Förenta staterna. Men det skulle knappast vara fråga om något kommunistiskt ”angrepp”. Enligt NATO-pakten (och Förenta staterna hade liknande avtal med över trettio länder runt Sovjetunionens ytterområden) skulle ett angrepp på Turkiet vara detsamma som ett angrepp på Förenta staterna. Om de ryska härskarna ville börja krig med Förenta staterna, skulle de knappast välja en så indirekt metod som en invasion av Turkiet. Den oundvikliga slutsatsen blir att de 400 000 man starka turkiska NATO-trupperna, som finansierades av USA:s program för utlandshjälp, endast hade ett ändamål: att hålla tillbaka varje inre revolution som kunde alstras av den sociala orättvisa som vidmakthållits under sexton år av amerikanskt förmynderskap.

Den ”antirevolutionära” karaktären av Amerikas världsomspännande politik av tillbakahållning, på vilken Toynbee hade fäst uppmärksamheten 1961, återspeglades också av nya utvecklingsfaser i den amerikanska militärpolitiken och särskilt i framväxten av ett nytt ”antiupprorsvapen”.[33] Denna utveckling dikterades till en del av det allt fastare militära dödläget i

---

[32] Naturligtvis fanns det inget inneboende skäl till att taktiken för att skydda den amerikanska insatsen i Asien skulle behöva vara så stel och oböjlig som den var, och inte heller fanns det något inneboende skäl till att Washingtons själva definition av denna insats inte skulle kunna förändras.

[33] I anslutning till dessa observationer är det lärorikt att påminna sig hur bägge sidor i konflikten i Sydvietnam betraktade dennas verkliga innebörd. I en rapport från Washington (*New York Times*, Intern. Edition, 29 mars 1965) citerade James Reston följande uttalande av den nord vietnamesiske generalen Giap: ”Sydvietnam är modellen för den nationella befrielserörelsen i vår tid . . . Om den särskilda typ av krig som de amerikanska imperialisterna prövar i Sydvietnam övervinns innebär detta att den kan besegras överallt i världen.”

”På den punkten”, kommenterar Reston, ”är Johnsonadministrationen benägen att instämma. Där betraktar man kriget i Vietnam som ett kritiskt prov för den kommunistiska militära omstörtningstekniken, som man måste besegra nu eller vänta sig att ställas inför på många andra platser på jorden, däribland på västra halvklotet.”

förhållande till Sovjetunionen (och Europas tilltagande oberoende) som begränsade Amerikas manöverutrymme då det skulle fullfölja sin interventionsartade politik och av de mognande revolutionära rörelserna i den underutvecklade världen. I november 1963 tillkännagav president Kennedy att hans administration under de gångna tre åren hade ”med 600 procent ökat omfattningen av våra *anti-upprorsstyrkor* ...”

1964 kostade ett nytt anti-upprorsprogram (som endast till en del var av militärt slag) redan 500 miljoner dollar om året ”och mot Vietnam kanske en hel miljard dollar”.[34] I ledningen för antiupprorsprogrammet i Kennedyadministrationen återfanns justitieministern, generalstabschefen, biträdande försvarsministern, den administrative chefen för utlandshjälpen, chefen för CIA, chefen för US Information Agency och en medlem av Vita husets stab.

Anti-upprorsverksamheten var ”av två huvudtyper: militära och civila insatser. I Thailand faller 60 procent av Förenta staternas hjälp under anti-upprorsprogrammet och större delen av denna är militär. De övriga 40 procenten återfinns under det särskilda militära hjälpprogrammet.”[35]

Den militära delen av programmet innefattade skolning i militär anti-upprorstaktik ”på plats” i länder som Vietnam och Bolivia eller i Förenta staterna där 24 000 utländska militärer utbildades eller i särskilda skolor i Panama och på Okinawa eller i Tyskland där européer och amerikaner utbildades ”för tänkbar framtida verksamhet i Afrika”.

”Den civila verksamheten i anti-upprorsprogrammet” leddes av ”Byrån för internationell utveckling (AID)”. I detta utbildades ett lands militär till att kunna utföra offentliga arbeten ”för att vinna sitt folks sympati”. I Thailand fick dock militärerna genom detta program tillfälle att bygga en väg i en otillgänglig trakt ”så att de kunde underkuva stamfolk vilkas lojalitet var tvivelaktig”.

Ett annat program i anti-upprorskategorin hette ”Allmän säkerhet” och inom detta utbildades polisstyrkorna ”i ett par dussin länder”. Det fanns också ett anti-upprorsprojekt för ”hjälp med att framställa regeringspropaganda som gavs av US Information Service”.

Hemlig verksamhet i vilken ingick infiltration av ”upprorsgrupper som kan hota etablerade regeringar” leddes av CIA inom ramen för programmet. Annan hemlig verksamhet bedrevs av försvarsdepartementet. Slutligen ledde utrikesdepartementet en egen kurs för sina tjänstemän utomlands och ambassadörerna som kallades ”Inre försvar utomlands”.

Anti-upprorsprogrammet som betraktades som den ”nya vågen” inom den amerikanska ”försvarsinsatsen” ansågs redan ”i stor omfattning — och ändå i hemlighet — ha ändrat händelseutvecklingen i Iran, Guatemala, Sydostasien och Centralafrika”. Betraktat mot hela bakgrunden av Amerikas världsomfattande tillbakahållande politik och mot Amerikas åtgärder i det kalla kriget fanns det dock inget nytt i ”anti-upprorsinsatsen”. Den gav bara ett klart uttryck åt det underliggande mönstret av strategiska mål i det amerikanska programmet i det kalla kriget.

1964 liksom 1947 var Amerika ”ledare för en världsomfattande antirevolutionär rörelse till försvar för hävdvunna intressen”. Det kunde sägas om Amerika liksom om Rom att det ”konsekvent stött de rika mot de fattiga i alla främmande samhällen som kom under dess inflytande. Och eftersom de fattiga hittills alltid och överallt har varit betydligt mer talrika än de rika, ledde [dess] politik till stora skillnader mellan människor, till orättvisa och till minsta möjliga lycka för största möjliga antal.”

I sitt tal på självständighetsdagen 1821 påpekade John Quincy Adams med stolthet: ”Amerika

---

[34] Rockefeller-rapporten hade förutsett denna utveckling, då den rekommenderade att Förenta staterna förberedde sig att ta itu med ”icke öppen aggression förklädd som inre maktövertagande genom statskupp eller genom inbördeskrig”.

[35] Detta och följande citat är tagna från Roger Hagan, ”Counter-Insurgency and the New Foreign Relations”, *The Correspondent*, hösten 1964. Materialet till denna artikel återfinns i Arthur Herzog, *The War-Peace Establishment*, Harper, 1965.

drar inte utomlands på jakt efter monster att förgöra.” Ty om det gjorde så, ”skulle det, trots att det kunde bli världens diktator, inte längre vara herre över sin egen ande”. Under det kalla krigets årtionden drog Amerika i vid omfattning utomlands på jakt efter monster att förgöra. Det blev praktiskt taget diktator över stora delar av världen och till följd därav var det verkligen inte längre herre över sin egen ande. Visserligen åkallades fortfarande idealen — ”frihet”, ”jämlikhet” och ”självbestämmande” — men Amerikas handlingar i världen förrådde dem.